ایران نمره (۱) ۱۹۱۰



# بقیهٔ مراسلات راجعهٔ بامور ایران

متمم ایران نمره (۲) ۱۹۰۹



مطبعهٔ «برادران باقراف»

## مقدمه

دومین کتاب از کتب آبی انکلیسی که مجموعهٔ مخابرات و مراسلات نماینده کان دولت انکلیس در ایران است و حوادث و تاریخ انقلابات مملکت ما را به بهترین ترتیبی بیان مینماید بواسطهٔ بذل مساعی حضرت مستطاب اشرف یکانه امیر معارف پرور حاجی علیقلی خان سردار اسعد مد ظله محض اطلاع ایرانیان و خدمت بعالم مطبوعات و معارف توسط ترجمهٔ آقای میرزا محمود خان بنکارش فارسی آمده و بدست طبع داده شد و اینك بسعی و اهتمام این بنده محمد علی خراسانی اتمام پذیرفته و بموقع انتشار گذاشته میشود .

هر کتابیکه بدون مهر دستی اینجانب محمد علی باشد تقلب است و گرفته خواهد شد

قیمت شش قران

## بقیه مراسلات راجعهٔ بامور ایران

﴿ تلگراف نمره ۱ ﴾

تلگراف سرادوارد گری(۱) ( وزیر امور خارجهٔ انگلیس ) به سربار کلی ( وزیر مختار انگلیس مقیم طهران ) مورخه یازدهم مه ۱۹۰۹ مطابق با ۱۳۲۷ هجری از وزارت خارجهٔ لندن

﴿ وزراء جدید ایران ﴾

بمن خبر رسیده است که ناصر الملك بعذر مریض بودن پسرش از پاریس برای مراجعت بطهران امتناع نموده است

﴿ تلگراف نمره ۲ ﴾

ازطرف سربار کلی(۲) به سرادوارد گری مورخه ۱۱ مه ۱۹۰۹ مطابق با ۱۳۲۷ هجری از طهران

این تلگراف راجع است به تلگراف ششم مه من

---

I. Sir Edvard Grey
2. Sir Barclay



( در باب خیال سپهدار )

همکار روس من می نویسد که نفوذ کلام خود را حتی المقدور به سپهدار بکار برده است لیکن مثمر ثمری نشده است وگمان میکند که بواسطهٔ عدم رضایت از شاه احتمال دارد از محل اقامتش قزوین بطهران حرکت نماید .

من مستقیماً اطلاعی از عقیدهٔ سپهدار ندارم لیکن اگر اظهارات همکار روس من صحت داشته باشد یك اقدام ازطرف سفارتین متحداً بهترین طریقی از برای حاصل نمودن صلح طرفین خواهد بود .

﴿ تلگراف نمره ۳ ﴾

تلگراف سربارکلی به سرادوارد گری مورخه ۱۲ مه ۱۹۰۹ مطابق با ۱۳۲۷ هجری از طهران

عجالتاً ما باید منتظر حوادث بشویم و محتمل است که اگر بحران بصلح انجامد ناصر الملك مراجعت نماید وتا زمان مراجعت او سعد الدوله کفیل ریاست وزرا خواهد بود ( این تلگراف راجع است به تلگراف دیروز من )

﴿ تلگراف نمره ۴ ﴾

تلگراف سربار کلی به سرادوارد گری مورخه ۱۲ مه ۱۹۰۹ مطابق با ۱۳۲۷ هجری از طهران

همکار روس من بمن اطلاع میدهد که دومرتبه بتوسط

یکی از نایبهای سفارت در قزوین با سپهدار مذاکره و باو گوشزد نموده است که شاه تمام خواهشهای ملتیانرا قبول کرده است و همچنین اصرار نموده است که سپهدار جلوگیری از پیش آمدن رولوسیونرها بکند

در طهران تنفر از تعهدات شاه در تزاید است واین بیشتر بواسطهٔ عدم اعتماد عموم مردم از شاه است نه بواسطهٔ بعضی از مواد فرمان که اسباب عیب جوئی شده است و سوای تبریز و قزوین از سایر بلاد اطلاعی از قبول کردن شاه خواهشهای ملتیانرا نداریم

نمره ۵

تلگراف سر نیکلسن (۱) سفیر کبیر انگلیس در سن پطرز بورغ به سرادوارگری مورخه ۱۲ مه ۱۹۰۹ مطابق با ۱۳۲۷ هجری از پطرزبورغ

دولت روس کومك پولی‌را بدولت ایران مصمم شده‌است که قسط اول استقراض را پنجاه هزار لیره نماید (مسیو جری کف) میگوید که مسیو سابلین پیشنهاد نموده است که صد هزار تومان این وجه را به حقوق عقب افتادهٔ قشون ساخلو طهران بدهد و صد هزار تومان دیگر را بقشونی که همراه عین الدوله بوده است بدهد و بعد از برداخت پول

1. — Sir Nicolson



قشون ابوابجمعی عین الدوله را مرخص نماید و مبلغ پنجاه هزار تومان هم بوزارت خارجه بدهد .

نمره ٦

تلگراف سربارکلی به سرادوارگری مورخه ۱۳ مه ۱۹۰۹ مطابق با ۱۳۲۷ هجری از طهران

ممکن است در یکی دو روز دیگر قشون بحریرا ازبوشهر مراجعت داد بدون اینکه احتمال خطر برای اتباع خارجه داشته باشد بواسطهٔ اینکه عجالتاً اوضاع آنجا خوب است

نمره ۷

تلگراف سرادوارگری به سربارکلی مورخه ۱۳ مه ۱۹۰۹ مطابق با ۱۳۲۷ هجری وزارت خارجه لندن

(حرکت ملتیان از رشت)

دولت اعلیحضرتی تصویب مینماید پیشنهادیرا که شما در این ماه تلگراف نموده بودید

شما میتوانید که با همکار روس خودتان متحداً با سپهدار مذاکره نمائید و بعلاوه باو گوش زد کنید که البته ملتیان باید از فرمان شاه راضی بشوند و باو اصرار نمائید که قبول بکند باو بگوئید که اگر شاه خواست برخلاف قول خودش عمل نماید و اصلاحاتیرا که او قول داده است بموقع اجرا نگذارد نمایندهٔ دولتین بان اعلیحضرت همراهی نخواهند نمود

﴿نمره ٨﴾

تلگراف سربار کلی به سرادوار گری مورخه ١۴ مه ١٩٠٩ مطابق با ١٣٢٧ هجری از طهران ( تبریز ) راجع به تلگراف دهم مه من تلگراف ذیل از ژنرال قونسول اعلیحضرتی مقیم تبریز بمن مخابره شده است

بموجب دستور العمل کتبی ما دیدنی از انجمن نمودیم انجمن نماینده بشرق آذربایجان برای اطفاء حرارت آن نقاط فردا خواهند فرستاد امروز تلگرافی بشاه نموده‌اند و اظهار تشکر از تعهدات شاه کرده اند خیلی مایل بصلح تام هستند

﴿نمره ٩﴾

تلگراف سربار کلی به سرادوار گری مورخه ١٤ مه ١٩٠٩ مطابق با ١٣٢٧ هجری از طهران ( شاه وملتیان )

تقریباً تمام متحصنین سفارت عثمانی از سفارت خارج شدند و امروز احتمال کلی دارد که صلح بشود شاه بنظر همراه میاید و تابحال هم‌وزرا در امورات بد رفتار نکرده‌اند کمیتهٔ که برای ترتیب قانون انتخابات بتازگی تشکیل شده است روی‌هم رفته بد نیست مذاکرات دوستانه راجع به تعیین حاکم تبریز مابین اهالی و وزرا در جریان است وزیر امور خارجه سپهدار را نسبتاً ملایم‌تر مشاهده مینماید

در خصوص استقراض روس مسیو سبلن مطمئن است



که این پول برای پرداخت و خلع سلاح نمودن قشون غیر لازم و همچنین برای پرداخت حقوق عقب افتاده سایرقشون بمصرف خواهد رسید و باین طریق تخفیف در اغتشاش حاصل خواهد شد و نه این است که در واقع همراهی با مستبدین بشود

﴿نمره ١٠﴾

تلگراف سر نیکلسن به سرادوار گری مورخه ١٤ مه ١٩٠٩ مطابق با ١٣٢٧ هجری از سن‌پطرزبورغ

مسیو چریکف امروز بمن اطلاع داد که ملتیان تبریز اسلحهٔ خود را تسلیم مینمایند و همچنین رولوسینرهای روس را هم مجبور به خلع سلاح مینمایند و گفتند که بهبودی‌زیادی در اوضاع تبریز حاصل گردیده است

﴿نمره ١١﴾

تلگراف سر نیکلسن به سرادوار گری مورخه ١۴ مه مطابق با ١٣٢٧ هجری از سن پطرزبورغ

مسیو چریکف اظهار داشت که بشما پیشنهاد بکنم که از طرف سفرای کبار روس و انگلیس دستور العملی به ژنرال قونسولهای خودشان مقیم بغداد فرستاده بشود که‌بموجب آن دستور العمل ژنرال قونسولهای مزبور مشغول مذاکره با علمای نجف شده که از طرف علما نصیحتی بااهالی‌ایران

بشود باین مضمون که مردم ضدیتی با شاه نکنند و بطور
دوستانه قوانائی‌را که راجع به بر قراری مشروطه داده است
بپذیرند و بعلاوه از طرف علماء کمکی هم در خصوص اصلاحاتی
که شاه درخیال دارد بشود

﴿ نمره ١٢ ﴾

تلگراف سرادوارد گری به سر بارکلی ١۴ مه ١٩٠٩
مطابق با ١٣٢٧ از وزارت خارجهٔ لندن

( بوشهر ) راجع به تلگراف شما

مراجعت قشون بحری‌را از بوشهر اجازه بدهید

﴿ نمره ١٣ ﴾

تلگراف سرادوارد گری به سر نیکلسن مورخه ١٤ مه
١٩٠٩ مطابق با ١٣٢٧ از وزارت خارجهٔ لندن

آنقدری که من اطلاع حاصل کردم دولت روس بتوسط
سفیر کبیر خودش در لندن گمان میکند حالا که شاه
مشروطه را قبول نموده است استقراضی داده بشود که دولت
ایران بتواند اصلاحات را مجری بدارد من باو اطلاع دادم
که اگر دولت روس گمان میکنند که این استقراض لازم
است ما ضدیتی نداریم لیکن تا مدتی که مجلس این قرض را
قبول نکند ما قسمت خودمان را از این استقراض چهار صد
هزار لیره نخواهیم پرداخت



﴿ نمره ١۴ ﴾

کاغذ سر نیکلسن به سرادوارد گری مورخه ١٠
مه ١٩٠٩ از سن پطرز بورغ ( ١٥ مه به لندن
رسیده است )

( آقا ) من مسیو چریکف را متذکر نمودم در هشتم
این ماه که از قرار مذکور دولت روس خیال اعزام قشون
برای محافظت راه رشت و طهران را دارد من اظهار
امیدواری نمودم که خوب است در هر صورت دولت روس بدوا منتظر
نتیجه در تجدید باقدامات نظامی بشود بجهت اینکه از قرار
اطلاع ما عجالتاً راه باز است و فرستادن قشون ممکن است
که صورت دخالت را پیدا کند مسیو چریکف گفت که
او میخواهد یك قشونی در بادکوبه حاضر نگاهدارد و
دررشت و ما بین راه معلوم کند که اگر راه بسته بشود قشون
بایران وارد خواهد شد

امروز صبح کاغذ خصوصی ازجناب ایشان بمن رسید
که در آن کاغذ بمن اطلاع دادند که دولت روس مصمم
شده است که عدهٔ کافی قزاق در بادکوبه حاضر نگاهدارد
که در صورت لزوم استعدادی بکارد رشت داده و همچنین راه
طهران و بحر خزر را نگاه دارند نظر باینکه مذاکرات
نمایندهٔ ما باشاه جریان خوبی حاصل نموده است امیدواریم

که اعزام قزاقهای مزبور لازم نشود

( امضاء نیکلسن )

نمره ۱۵

تلگراف سرباز کلی به سرادوار گری مورخه ۱۵ مه ۱۹۰۹ ازطهران رولوسیونرها(۱) در قزوین ( راجع به تلگراف ۱۴ مه من .

وزیر امور خارجه بمن و همکار روس من اطلاع داد که او از خیالات سپهدار راضی نیست

نمره ۱۶

تلگراف سرباز کلی به سرادوار گری مورخه ۱۵ مه ۱۹۰۹ از طهران

از طرف اهالی تبریز و قزوین و رشت و اصفهان استدعای عاجلانه بوزرا رسیده است که اقدامات برای رفتن قشون روس بنمایند

سعد الدوله بمن گفت که مداومت اقامت قشون روس اسباب جلوگیری از اصلاح طرفین خواهدشد بجهت اینکه مردم گمان میکنند که این قشون باجازهٔ شاه آمده‌اند و گمان میکرد که بردن قسمت زیادی از قشون ( بقدر اینکه ششصد نفر درشهر و چهار صد نفر در راه بمانند ) اسباب

---

1. — Revolutionnaires



این میشود که مردم باور خواهند کرد که اقدامات روس موقتی است و اسباب اصلاح خواهد شد وزیر امور خارجه گمان میکرد که حالا یك اندازه زود است که رفتن کلیهٔ قشون روس خواهش بشود لیکن بعد از تعیین حاکمی برای تبریز دولت این خواهش را خواهد نمود

اجلال الملك که یکی از ملتیان معروف آنشهر است بخواهش اهالی تبریز بنایب الحکومه گی منصوب شده است

نمره ۱۷

تلگراف سرباز کلی به سرادوار گری مورخه ۱۶ مه ۱۹۰۹ از طهران

گمرکات بوشهر راجع به تلگراف ( ۱۳ ) مه من

ترتیب موقتی در خصوص عایدی گمرکات داده شده است که بموجب این ترتیب کلیهٔ عایدی گمرکات ببانك شاهنشاهی بحساب رئیس گمرکات تحویل داده خواهد شد و در صورت مصارف از این پول بدواً باید برضایت بانك باشد .

در موقعی که حرکت قشون تحریرا رسماً اطلاع دادم شفاهاً یاد آوری بسعد الدوله نمودم که اگر طلب و اقساط ماهانهٔ بانك را دولت ایران از مخارج فوری نپردازد نتیجهٔ خوبی برای دولت ایران نخواهد بخشید .

نمره ۱۸

تلگراف سربار کلی به سرادوار گری مورخه ۱۷ مه ۱۹۰۹ از طهران

تلگراف ذیل از ژنرال قونسول دولت اعلیحضرتی مقیم تبریز که تاریخ دیروز را دارد برای من رسیده است

ملتیان اینجا باصفهان و رشت تلگرافی مخابره نموده اند که متضمن نصایح دوستانه نسبت بمذاکرات خودشان با شاه بود احتمال میبرد که صمد خان بساوجبلاغ برای کمک نمودن بحکومت آن محل بر ضد اکراد برود حکومت ساوجبلاغ درخواست کمک از نایب الحکومهٔ تبریز نموده است بر حسب اطلاعی که حاصل نموده حکومت تبریز از پایتخت درخواست نموده است که سیصد نفر قزاقی که همراه عین الدوله بود به تبریز مراجعت دهند برای محافظت تبریز و دولت قبول نموده است

نمره ۱۹

تلگراف سربار کلی به سرادوار گری مورخه ۱۷ مه ۱۹۰۹ از طهران

سپهدار و رولوسیونرها

رئیس ملتیان جواب داده است بمراسلهٔ که بتوسط نایب سفارت روس درقزوین باو رسیده بود در آن جواب



سپهدار اظهار میدارد که از قدرت او خارج است که خلع سلاح از شورشیان نماید

مسیو سابلین گمان میکند که تقریباً در قزوین و اطراف ۴۰۰ نفر قفقازی است او به سپهدار نصیحت کرده است که مراجعت برشت نماید و بکلی از رولوسیونرها کناره جوئی کند

نمره ۲۰

تلگراف سرادوار گری به سر نیکلسن مورخه ۱۷ مه از وزارت خارجه لندن

راجع به تلگراف ۱٤ این ماه شما در خصوص مذاکرات بعلمای نجف

خواهش میکنم که به کفیل وزارت خارجه اطلاع بدهید که من موافقت به پیشنهاد ایشان میکنم

نمره ۲۱

تلگراف سربار کلی به سرادوار گری مورخه ۲۰ مه ۱۹۰۹ از طهران

بوشهر راجع به تلگراف (۱۳) مه من

قشون بحری عودت نمود نمایندگان دول خارجه در بوشهر موافقند بر اینکه اوضاع بوشهر مناسب این اقدام بود و دریا بیگی اطمینان داده است به ژنرال قونسول

اعلیحضرتی که او میتواند از عهدهٔ هر اتفاقی و بی نظمی بر آید

**نمره ۲۲**

تلگراف سر بارکلی به سرادوارد گری مورخه ۲۳ مه ۱۹۰۹ از طهران

شاه اظهار میل نموده است که عموی خود ظل السلطانرا بخواهد و بحکومت اصفهان منصوب نماید وزیر امور خارجه در موقع پیشنهاد این مطلب از من سؤال نمود که آیا بمراجعت ایشان اعتراض دارید یا خیر من در این خصوص با مسیو سابلین مذاکره نموده‌ام و بعقیدهٔ ما مراجعت ظل السلطان موجب اعتراض نخواهد بود در صورتی که بحکومت فارس منصوب گردد

بعلاء الدوله هم حکومت فارس پیشنهاد شده بود لیکن قبول نکرد و تعیین ظل السلطان بهترین وسیله است برای انتظام آن ایالت و برقراری امنیت طرق و شوارع

**نمره ۲۳**

تلگراف سر بارکلی به سرادوارد گری مورخه ۲۳ مه ۱۹۰۹ از طهران

ویس قونسول اعلیحضرتی مقیم رشت راپورت میدهد که بهبودی در رفتار قفقازیهای آنجا حاصل شده است



و بر طبق این مطلب هم همکار روس من خبری از قزوین رسیده است

از ژنرال قونسول اعلیحضرتی مقیم اصفهان اطلاع حاصل مینمایم که با وجود بعضی اختلاف عقیده که هنوز هم مابین رؤسای بختیاری است از کاغذی که شاه بآنها نوشته بود خیلی راضی هستند و مصمم شده‌اند که عدهٔ زیادی از قشون خودشانرا بزودی مرخص نمایند

کمیتهٔ که برای وضع قانون انتخابات تشکیل شده بود در کارهای خودشان خیلی پیشرفت کرده‌اند

در خصوص استقراض از دولت روس مابین سفارت و دولت ایران مذاکرات در جریانست این پول برای پرداخت حقوق قشونی و اجزاء وزارت خارجه تحصیل شده است

قسط اول این استقراض فقط پنجاه هزار لیره خواهد بود

**نمره ۲۴**

تلگراف سر نیکلسن به سرادوارد گری مورخه (۳۲) مه از سن پطرزبورغ

(علماء نجف) راجع به تلگراف ۱۴ این ماه من (ذیلا ترجمهٔ مکتوبی است که دولت روس پیشنهاد

نموده بود )

مملکت ایران چند سال است گرفتار کشمکش داخلی است و نظر بدوستی حقیقی باین مملکت دولتین روس و انگلیس تمام نفوذ خودشانرا برای بر طرف کردن بلیاتی که بانمملکت دچار است بکار برده اند اقدامات ایشان بی‌ثمر نمانده است در همین ایام شاه بنصایح دولتین مصمم شده است برای بر قرار نمودن مشروطه و عفو عمومی به مقصرین پلتیکی برای امنیت مملکت

برای سهولت موفق شدن شاه به برقراری آسایش دستور العملی به نمایندگان قونسول خانهٔ دولتین روس و انگلیس فرستاده شده است که بواسطهٔ حس وطن پرستانهٔ رؤسای روحانی ملت مسلمان که نفوذ آنها مابین هم‌مذهبان خودشان مؤثر است نمایندگان دولتین از مجتهدین کربلا و نجف خواهش نمایند که همراهی کاملی در اجراء اساسیت بنمایند و بتمام فرق ایرانی نصیحت کنند که دست از ایندعوای برادر کشانه بردارند و نصایح خیر اندیش علمای اعلام اسباب آسایش آنمملکت که مدتها دچار زحمت بوده بشود و همچنین باعث انتظام و آسایشی‌را که اهالی ایران زیاده از حد طالبانند خواهد گردید.



نمره ۲۵

کاغذ سربار کلی بسرادوارگری مورخه ۴ مه ۱۹۰۹ از طهران

( آقا ) من شما را از وقایعی که بعد از ملاقات ۲۲ ماه گذشته واقع گردیده بود بتوسط تلگراف اطلاع داده‌ام (مقصود ملاقاتی است که نمایندگان دولتین نصایح روس و انگلیس را بشاه پیشنهاد نموده اند ) لیکن برای سهولت رجوع بسابقه بنظر این طور بهتر میاید که آنواقعات را در این مراسله بطور اجمال درج نماید

روز بعد از ملاقات وزیر امور خارجه بحکم شاه ملاقاتی از نمایندگان دولتین در سفارت روس نمود وزیر امور خارجه اظهار نمود که اعلیحضرت شاه هنوز بیم آنرا دارد که اگر به پیشنهاد دولتین رفتار شود باعث اغتشاش خواهد بود

ما ایشانرا خاطر نشان نمودیم که بهترین راهی برای آسایش این است که نصایحی را که روز قبل بان اعلیحضرت پیشنهاد شده است معمول و مجری دارند بعد وزیر امور خارجه اظهار داشت که شاه پیش از صد هزار لیره که ما قول داده بودیم لازم خواهد داشت

ما بایشان یاد آوری نمودیم که دستور العمل ما پیش از

این مبلغ اجازه نمیدهد وبعلاوه اظهار نمودیم که درموقعی
که مجلس مشغول کار و ادارات مالیه اصلاح شد نمایندگان
دولتین سعی کامل خواهند نمود که استقراض مهمی که
لزوم آنرا ما خوب متوجه هستیم بدولت ایران داده بشود

روز بعد مجلسی تشکیل شد که در آنمجلس شاه با
وزراء و بعضی دیگر حضور داشتند مقصود از تشکیل این
مجلس مذاکره در خصوص پروگرام ما بود.

بعد از ظهر آنروز سعد الدوله بدیدن من آمد واظهار
نمود که بشاه اصرار زیادی نموده است برای قبول نصایح ما
باوجود حضور مستبدین که خیلی ضدیت نمودند لیکن عقیدهٔ او
این بود که شاه بالاخره بعقیدهٔ سعد الدوله رفتار خواهد نمود

در (۲۵) سعد الدوله مترجمین سفارتین را خواسته
واظهار میل نمود که توضیحاتی در خصوص عمل نمودن
پرگرام ما باو داده شود ما بایشان جواب دادیم که
پیش از اینکه در جزئیات این پروگرام مذاکره بشود
میبایستی که شاه رسماً قبول نصایح مارا اظهار بدارد.

در این بین خبر ورود قشون روس بسرحد آذربایجان
در طهران منتشر گردید

تقی زاده وانجمن تبریز اینمطلب را برای افتتاح
مذاکرات با شاه دست آویز نموده و نتیجه این شد که



در (۲۵) ماه اذن متارکهٔ جنگ برای مدت غیر معینه
داده شد و همچنین عفو عمومی و اذن آذوغه بشهر
آوردن در ۲۶ ماه بتمام تبریز داده شد

مجلس هیئت وزراء بعلاوه چند نفر از مستشاران
مستبد غیر رسمی شاه در ۲۵ و ۲۶ و ۲۷ ماه منعقد
گردید در اینمجالس سعد الدوله سعی هرچه تمامتر
برضد آراء مستبدین نمود دریکی ازاینمجالس پیشنهاد انتشار
قانون انتخابات شده بود این قانون در نوامبر گذشته
نزدیک بانتشار بود در آنموقع یك نمایش جعلی بر ضد
ملتیان در باغ شاه بدست درباریان بعمل آمد این نمایشرا
شاه سبب قرار داده و انتشار قانونرا توقیف نمود ولی
حالا شاه میخواست همان قانون ناقص را منتشر نماید وبواسطهٔ
انتشار این قانون از اجرا نمودن پرگرام ما امتناع کند

همکار روس من و من بتوسط سعد الدوله اعلیحضرت
شاه را مطلع ساختیم که این اقدام بر ضد پرگرام ما
خواهد بود و بهیچوجه بهبودی باوضاع نخواهد بخشید
و اصرار نمودیم که جواب قطعی باظهارات ما بدهد

در (۲۵) ماه سفارتین اطلاع حاصل نمودند که شاه
صدر اعظم و امیر بهادر را معزول کرده و عموی خودش
نایب السلطنه را بصدارت و وزارت جنگ منصوب نموده است

نایب السلطنه یکی از مستبدین سخت نمره اول است
و اگرچه تازگی جزو وزراء نبوده است لیکن نفوذ تامی
مثل امیر بهادرجنك داشته است

بعد از تبادل افکار با همکار روس خودم متفق شدیم
که کتباً شاه را بتوسط سعد الدوله مطلع بسازیم که
نایب السلطنه در کابینه بکلی پذیرفته نخواهد شد

ما باز برای جواب اصرار نمودیم و بشاه یاد آوری
نمودیم که اگر تادوم ماه جواب بمانرسد درخواست ملاقات
دیگر خواهیم نمود .

صبح زود روز بعد ما اطلاع حاصل نمودیم که
سعدالدوله را معزول نموده اند

زیرا که معلوم بود این اقدام بواسطهٔ ایستادگی است
که سعد الدوله در این چند روزه برای قبولاندن نصایح ما
بشاه کرده است و همچنین انتخاب نایب السلطنه و عزل
سعد الدوله مثل این بود که در واقع اظهارات دولتین
موقع مسخره واقع شده باشد ما مصمم شدیم که پرتست
سختی نموده و مترجمین سفارتینرا بباغ شاه بفرستیم که
اگر نایب السلطنه را فوراً معزول و سعد الدوله را منصوب
ننمایند ما بدولتین متبوعتین خودمان تلگراف خواهیم نمود
که این اقدام شاه واضحاً نشان میدهد که آن اعلیحضرت رد



کرده است نصایح مارا

لطفاً یاد داشتنی است که مسیو چرچیل در خصوص این
ملاقات نوشته است ملاحظه خواهید نمود که ما بشاه بخوبی
بصریح نمودیم که دولتین نمیخواهند نصایح خودشانرا جبراً
بان اعلیحضرت بقبولانند شاه آزاد است از قبول یا رد
نصایح ما لیکن وجود سعد الدوله برای هر کابینهٔ فعالی
لازم است و باینجهت اگر عزل او باقی بماند نشان
میدهد که اعلیحضرت شاه رد نموده است یك قسمت عمده
پرگرام ما را

آنچه را که در اینملاقات رخ داده است بطور وضوح
معلوم مینماید که اثر کافی بخشیده است بجهت اینکه
صبح بعد نایب السلطنه مسیو چرچیل را احضار نمود بعلاوه
اینکه نایب السلطنه پرتست نمود از اینکه اورا مستبدخوانده‌اند
مسیو چرچیلرا مطمئن نمود که نظر بضدیت سفارتین
او داخل کابینه نخواهد شد

در ۴ ماه مارا مطلع ساختند که معاون وزارت امور
خارجه عجالتاً کفیل امور آنوزارتخانه خواهد بود

یکی دوساعت مراسلهٔ بسفارت رسید که در آن مراسله
معاون وزارت خارجه اطلاع میداد که شاه نصایح ما را
قبول نموده ولیکن لازم است توضیحاتی در بعضی از نکات

از طرف نمایندگان دولتین به نمایندگانی که از طرف شاه انتخاب خواهند شد در یك مجلسی بدهنید

ما در جواب اینمراسله درخواست موقع معینی برای اینمجلس نمودیم

در این بین با وجود اینکه شاه رسماً قبول نصایح ما را اعلان نموده بود امیر بهادر که از وزارت جنك معزول شده بود باز در باغ شاه حاضر بوده و ریاست کارد شخص شاه را میکرد نایب السلطنه را هم که درخصوص او ما پرتست سخت نموده بودیم باز بریاست هیئت وزراء و وزارت جنك باقی بود

امروز که روز عید شاه است شاه اقدام صحیحی نموده و فرمانی صادر کرده بود که در آنفرمان قول برقراری مشروطیترا میداد

فرمان مزبور تشریح مینماید که آسایش عموم در مشروطیت است

و مشروطه بهترین طریقی برای آسایش مردم و اصلاحات ادارات دولتی خواهد بود

و وقت را معین مینماید برای انتخابات بموجب قانون انتخابات جدید که بزودی منتشر خواهد گردید بتجربیات گذشته انسانرا مشکوك می‌نماید از صمیمیت عقیدهٔ شاه لیکن



فرمان همینقدر خوب است که چیزی بر ضد بر کرام رفورمیکه دولتین پیشنهاد نموده‌اند متضمن نیست

( امضاء بارکلی )

ضمیمهٔ نمرهٔ ۲۵ یادداشت مسیو چرچیل

در ساعت ۷ بعد از ظهر مسیو بارن اوسکی ومن شاه را ملاقات نمودیم و همکار روس من ناطق بود

ما عذر میخواهیم از اینکه اعلیحضرت شما را باینوقت تنك زحمت میدهیم لیکن ما مأموریم که از طرف سفیر انگلیس و شارژ دافر روس باعلیحضرت شما اطلاع بدهیم که اگر شما فوراً نایب السلطنه را معزول و سعد الدوله را بجای خودش نگمارید نمایندهٔ دولتین مجبور خواهند شد که فردا بدولت متبوعهٔ خودشان تلگراف نمایند که اعلیحضرت شما اقدامی نموده اید که بطور وضوح نشان میدهد که اعلیحضرت شما هیچ قصد عمل نمودن به نصایح دوستانهٔ دولتین ندارید

اعلیحضرت شاه گفتند بچه دلیل همچو اقدامی خواهید نمود در صورتی که او قبول نموده است نصایح دوستانهٔ دولتینرا و بر طبق آن نصایح هم رفتار کرده است ولی چطور ممکن است که جبراً قبول نماید وزیر امور خارجه را که شخصاً طرف تنفر اوست .

به تمام این سؤالات مسیو بارن اوسکی جوابداد که دستور العملی که بما داده شده است فقط تذکار مطالب فوق است و بهیچوجه ما ماذون نیستیم که بیش از این سؤال و جوابی نمائیم    شاه خیلی ایستادگی نموده و اظهار داشت که نمایند کان دولتین نمیتوانند تلگراف نمایند که شاه نصایح دولتین را رد نموده است در صورتی که اظهار رسمی اوخلاف اینمطلب را نشان میدهد

من (جرچیل) گفتم که مجرای رسمی برای رسانیدن این مطلب به سفارتین بتوسط سعد الدوله وزیر امور خارجه است

شاه گفت که ممکن است اینمطلب را بتوسط شما که بمقام رسمی نزد من آمده اید بسفارتین پیغام داد که من نصایحی را که پیشنهاد شده است قبول کرده و بیشتری از مواد انرا بموقع اجرا گذارده ام    چنانچه مشیر السلطنه و امیر بها در را معزول نموده عفو عمومی عطا کرده و مشغول ترتیب قانون هستم    لیکن در این پیشنهاد موادی ذکر نشده است که دلیل قبولاندن سعد الدوله بزور بوزارتی باشد

نایب السلطنه در کابینه نخواهد بود لیکن مصمم شده ام که سعد الدوله را هم داخل ننمایم

مسیو بارن اوسکی گفت که در اینصورت فردا نمایند کان



دولتین تلگراف مذکور را بدولت متبوعهٔ خودشان خواهند نمود

شاه گفت که شما تکلیف مالایطاقی می نمائید و ظاهراً چنین معلوم میشود که من دیگر سمت شاهی ندارم و شما میبایستی که صرف نظر از او یا ازمن بنمائید    من وقت را غنیمت شمردم گفتم که دولتین بهیچوجه مایل نیستند که امری را باعلیحضرت شما جبراً بقبولانند و در واقع خیالشان خیلی بر عکس این مطلب است نصیحت دوستانه بان اعلیحضرت شده است که در صورت قبول از طرف ما استقراضی داده خواهد شد شما آزاد و مختارید که این نصایح را رد نمائید و بهر طور که مایل هستید رفتار کنید

شاه جوابداد که او هیچوقت نصیحت دوستانهٔ دولتین را رد نخواهد نمود و در واقع قبولهم نموده و بموقع اجرا هم خواهد گذاشت    و مطلبی که براو شاق است وزارت سعد الدوله است و آنهم بواسطهٔ این است که سعد الدوله شخصاً مغرض و طرف اطمینان نیست

مسیو بارن اوسکی گفت که شما سهو نموده اید بجهت اینکه سعد الدوله فقط شخصی است که میتواند برگرام رفورم مارا بطور مشروطه اجرا بدارد

من گفتم که انتخاب مستبدی مثل نایب السلطنه و عزل

شخصی مثل سعد الدوله وضوحاً نشان میدهد که آن اعلیحضرت
بهیچوجه خیال اجرا نمودن نصایح ما را ندارید .

اعلیحضرت شما تابحال اظهار قبول نمودنرا نکرده و
هیچ یك از مواد بر گرامرا کاملا مجری نداشته‌اید

بعد شاه گفت که چه اشخاص طرف اعتماد سفارتین
هستند بان سؤال ما جوابداده ایم که بعد از اینکه
اعلیحضرت شما رسماً بنمایندگان دولتین قبول نمودن نصایح را
اعلام نمائید آنوقت داخل جزئیات خواهیم شد

مسیو بارن اوسکی گفت که سفارت روس کراراً به
اعلیحضرت شما اظهار نموده است که بهیچوجه راضی بعزل
سعدالدوله نیست با وجود این مطلب شاه استنکاف ورزیده
است حالا شاه میباید که قبول بکند نصایح مارا وبا اینکه
سفارتین فردا تلگراف خواهند نمود که شاه نصایح مارا رد
نموده است

شاه تا دقیقهٔ آخر بر رأی خود ثابت بود در ساعت
هفت و چهل و پنج دقیقه ما از حضور مرخص شدیم

( امضا چرچیل منشی اول السنه اوریانتال ) طهران
۳۰ اوریل ۱۹۰۹

« نمره ۲۶ »

کاغذ سر نیکلسن به سرادوار گری مورخه ۱۵ مه از



سن پطرزبورغ

در ملاقاتی که من دیروز از مسیو چریکف نمودم او
بمن اظهار نمود بموجب خبری که برای او از تبریز رسیده
است اوضاع آنجا خوب است انجمن مشغول خلع سلاح
نمودن مردم و همچنین مجبور نمودن رولوسیتر های روسی
به تسلیم اسلحهٔ خودشان هستند

مسیو چریکف عنوان نمود که خوب است دولت ایران
بدون تعویق حکومتی برای آنجا معین نماید بدلیل اینکه
عجالتاً در آنجا هیچکس نیست که مامورین خارجه بتوانند باو
طرف سؤال و جواب بشوند

من بمسیو چریکف اظهار نمودم که تعلیمات بسربارکلی
فرستاده شده است که همراهی با مسیو سابلین نموده از
دولت ایران تقاضای تعیین حاکمی برای تبریز بمایند
لیکن البته لازم است که آن حاکم شخصی باشد که از طرف
ملتیان پذیرفته بشود مسیو چریکف موافقت نمود

( امضاء نیکلسن )

« نمره ۲۷ »

تلگراف سرادوار گری به سربارکلی مورخه ۲۴ مه
از وزارت خارجهٔ لندن

مراجعت ظل السلطان ملاحظه نمائید تلگراف ۲۳

اینماه خودتانرا

اگر بمسیو سابلین هم همینطور اجازه داده شده است شما میتوانید که موافق پیشنهادی که کرده بودید جواب بدهید

﴿ نمره ۲۸ ﴾

تلگراف سربار کلی به سرادوار گری مورخه ۲۵ مه از قلهك

استقراض روس بدولت ایران راجع به تلگراف ۲۳ اینماه من

مثل استقراض سال ( ۱۹۰۰ ) و ( ۱۹۰۲ ) رهن این صد هزار لیره تمام کمرکات بنادر ایران غیر ازبنادر خلیج فارس است و تا اینکه حساب صحیحی از مخارج هر قسطی داده نشود قسط بعد پرداخته نخواهد شد .

یك کمیتهٔ که مستشار مالیه هم سمت عضویت دارد مشغول ترتیب صورت مخارج ضروری هستند ازقراریکه فهمیده میشود تمام این صد هزار لیره خرج خواهد شد

مخصوصاً در کنترات این استقراض که هنوز هم در تحت نظردولت ایران است شرط شده‌است برای هرمخارجی بدواً امضاء سفارت روس میباید تحصیل بشود .

سفارت مایل است که قسمت عمدهٔ این پول برای پرداخت حقوق و مرخص نمودن قشون صرف شود لیکن



کمیته بعضی مخارج فوری دیگر را پیشنهاد می‌نماید

﴿ نمره ۲۹ ﴾

تلگراف سربار کلی به سرادوار گری مورخه ۲۹ مه از طهران

از قراریکه وزیر امور خارجه بمن اطلاع داده است حکومت تبریز بعلاء الدوله داده شده است کاندیدای ملتیان مخبر السلطنه است و مخبر السلطنه پیش ازاین اغتشاشات حاکم آنجا بود

﴿ نمره ۳۰ ﴾

تلگراف سرادوار گری به (سرلوثار) سفیر کبیر انگلیس در اسلامبول مورخه ۲۹ مه ۱۹۰۹ از وزارت خارجهٔ لندن

شما میتوانید که بهمراهی همکار روس خودتان دستور العمل متحد المالی در خصوص مذاکرهٔ با مجتهدین به ژنرال قونسولگری بغداد بفرستید ( ملاحظه نمائید تلگراف ۲۳ اینماه از سن پطرزبورغ)

﴿ نمره ۳۱ ﴾

تلگراف سربار کلی به سرادوار گری مورخه ۳۱ مه از قلهك

در تلگراف ۲۹ اینماه تعیین علاء الدوله بحکومت تبریز

رابورت داده شد . ملیان طهران از اینمطلب متنفرند بدلیل
اینکه اورا مستبد فرض مینمایند

زنرال قونسول اعلیحضرتی بازهم مایل باین انتخاب است
و خاطرنشان مینماید که حاکم تبریز میباید شخص بانفوذ
با استخوانی باشد و میگوید که هیچ دلیلی نیست که این تعیین
اسباب تنفر عموم اهالی تبریز بشود هر چند که یك عده
اشخاصی خودسر هستند که مایل بیك حاکم مقتدری نیستند

﴿ نمره ۳۲ ﴾

تلگراف سربار کلی به سرادوار گری مورخه ۳۱ ماه مه
از قلهك

تلگراف ذیل که تاریخ ۳۰ ماه مه را دارد از زنرال
قونسول اعلیحضرتی مقیم تبریز برای من مخابره گردیده است.

چهار روز قبل نزاعی مابین دو دسته از فدائیها درمحلهٔ
حکم آباد روی داد این نزاع باعث اغتشاش گردید

یکدسته از این فدائیها به زنرال قونسولگری روس فرار
نمودند دستهٔ دیگر را هم بعد قشون روس توقیف نمودند

در حینی که قشون روس مشغول این اقدام بودند یك
سنگری که در جلو آنها بود خراب و منهدم نمودند

نتیجهٔ این اقدامات این شد که ستار خان و باقر خان
به زنرال قونسولگری عثمانی رفته متحصن شدند



﴿ نمره ۳۳ ﴾

تلگراف سربار کلی به سرادوار گری مورخه ۳۱ مه
از قلهك ( ناصر الملك )

تلگرافی از شاه به ناصر الملك مخابره شده است که
باو ریاست وزرا و وزارت مالیه را پیشنهاد نموده اند و
از او خواهش کرده اند که مراجعت بایران نماید

﴿ نمره ۳٤ ﴾

تلگراف سر لوتار به سرادوار گری مورخه ۳۱ مه
از اسلامبول راجع است به تلگراف ۱۲ مه من

مجتهدین

راجع به تلگراف ۲۹ اینماه شما افتخار دارم از
اینکه رابورت بدهم من و همکار روس من در خصوص
مضمون دستور العمل متحد المال متفق شده و به بغداد
فرستادیم

﴿ نمره ۳۵ ﴾

تلگراف سربار کلی به سرادوار گری مورخه اول
زون از قلهك

استقراض روس بدولت ایران

مسیو سابلین نسخهٔ از معاهده راجع باستقراض بدولت
روسیه تقدیم نموده است بعداز تلگراف ۲۵ مه من قدری

تغییر و تبدیل که تفاوتی برای دولت ایران ندارد در آن داده
شده است

مثلا شرطیکه این استقراض صد هزار لیره باید باقساط
داده بشود در این ترتیب اخیر نسخ شده است من گمان
می کنم که باستثنای اینماده احتیاط لازمه شده است که این
پول بمصرف غیر لازم نرسد وبعلاوه وزرای متصدی مجبور
خواهند بود که بعد حساب کاملی از مخارجرا بمجلس
ارائه بدهند

نمره ٣٦

تلگراف سر بار کلی به سرادوار گری مورخه ٢ ژون
از قلهك . ناصر الملك

ثانیاً ناصر الملك از پیشنهادیکه شاه باو نموده بود و
در تلگراف ٣١ ذکر شد امتناع نموده و متعذر بناخوشی
بسرش شده است

نمره ٣٧

تلگراف سر بار کلی به سرادوار گری مورخه ٢ ژون
از قلهك تبریز

تلگراف ذیل از قونسولگری اعلیحضرتی مقیم تبریز
برای من رسیده است

امشب کاغذی از همکار عثمانی من برای من رسید



و در آن کاغذ بمن اطلاع میداد که حمایت دولت عثمانی
بشخص و اموال ستارخان و باقر خان و بعضی اشخاص مهم
تبریز که اسامی آنها فرستاده خواهد شد عطا شده است

نمره ٣٨

تلگراف سر بار کلی به سرادوار گری ٢ ژون از قلهك
تبریز

تلگراف ذیل مورخه اول ژون ازطرف ژنرال قونسول
اعلیحضرتی مقیم تبریز مخابره گردیده است .

از طرف بعضی اشخاص اقداماتی شده است که بازارها را
به بندند ولی تا کنون بی نتیجه مانده است . آنچه من
اطلاع حاصل نموده ام اشخاصی که با ستار خان و باقر خان
همراهی دارند فقط اشخاصی هستند که منافع خودشانرا در
مداومت اغتشاش میدانند و دور آنها جمع شده اند .

این اشخاص کوشش مینمایند که عموم مردمرا بواسطهٔ
تهدید با خود همراه نمایند . لیکن میل اکثریت مردم به
صلح وخاموشی است.

از چندین نفر اشخاص محترم اینجا بمن گفته شده
است که در این چند وقت اخیر در تلگرافاتی که از طرف
رؤسای ملتیان تبریز بطهران مخابره شده است اسامی آن
اشخاص را هم در جزو امضا کنندگان بدون اجازهٔ آنها

قلمداد نموده اند •

**﴿ نمره ۳۹ ﴾**

تلگراف سر نیکلسن به سر ادوارد گری مورخه ٥ ژون از بطرزبورغ اوضاع تبریز •

بموجب خبریکه قونسول روس تلگراف نموده است نزاعی مابین دو دسته از ملتیان واقع شده است • از قرار معلوم یکشخصی موسوم بیوسف رئیس دسته بوده است که ابتداء آندسته شروع بنزاع نموده‌اند و از قراریکه میگویند اینشخص مذکور مدتی در آنمحله که اینواقعه رخ نموده است مردمرا تهدید مینموده دستهٔ که بطرف آنها حمله شده بود فرار نموده بطرف خانهٔ نایب الحکومه رفتند نایب الحکومه قادر بحمایت و پناه دادن نبود پس از آن بقونسول خانهٔ روس متحصن شدند •

مامورین روس بنایب الحکومه اطلاع دادند که هروقت اشخاصیرا که در توقیف ماهستند احضار نماید بجهت نایب الحکومه خواهیم فرستاد •

**﴿ نمره ٤٠ ﴾**

کاغذ سر بارکلی به سر ادوارد گری مورخه ( ۱۱ ) مه از طهران •

( آقا ) در بقیهٔ راپورت اتفاقاتیکه بعد از پیشنهاد نصایح



دولتین بشاه ( ملاحظه نمائید مراسلهٔ ٥ ماه مه را ) رخداده است من افتخار دارم از اینکه راپورت بدهم دستخطیرا که در روز عید مولود شاه ٥ مه صادر شده بود که آن دستخط مبنی به برقراری مشروطهٔ محدوده بود هرچند که در تبریز خوب پذیرفتند ولی در سایر نقاط از قبیل اصفهان اثری نبخشیده بلکه ملتیان آن نقاط اعلان نمودند که بهیچ چیز جز به بر قراری مشروطهٔ قدیم راضی نخواهند شد •

و مخصوصاً در قزوین بکلی بی اثر و بی نتیجه مانده‌است بواسطهٔ اینکه همان ایام رولوسیونرها قزوین را تصرف نموده اند •

بعضی از اشخاص که تازگی از قزوین آمده‌اند باین سفارت خبرداده‌اند که محققاً پس‌ازانکه استعداد رولوسیونرهای قزوین کامل شد رو بطهران حرکت خواهند نمود استعدادهم اتصالا بانها ملحق میشود پیش قراول آنها تا به ( کوند ) که منزل اول از قزوین بطهران است رسیده است •

استعداد آنها ـ در پای‌تخت بطور اغراق شایع است و اینمطلب اسباب توهم باغ‌شاه شده است

یقیناً بواسطهٔ اینمطلب و همچنین ترس از اقدامات بختیاریهای متوقف در اصفهان بود که من و همکار روس‌من

شاه‌را در مذاکرات خودمان همراه دیدیم .

اشخاصی که کاملا با اطلاع هستند میگویند که عدهٔ زیادی از قفقازیها تا نزدیکی طهرانهم آمده‌اند معلوم‌است که اینحکایت خالی از صحت است .

لیکن من مطلع هستم که خیال این اشخاصی که ازرشت بقزوین آمده‌اند تغییر ناپذیر است و بنظر من خیلی ممکن میاید که بطهرانهم بیایند ولو اینکه شاه تمام نصایح مارا بموقع اجرا بگذارد .

ملاقاتیکه بنا بود مابین نمایندگان دولتین و نمایندهٔ شاه برای توضیحات پرگرام اصلاحات ما واقع شود در هفتم اینماه در این سفارت منعقد گردید نمایندگان شاه اشخاص ذیل بودند

کفیل وزارت امور خارجه مؤتمن الملك

مستشار الدوله علاء الملك حشمت الدوله .

از تعیین این اشخاص بسمت نمایندگی شاه امید است که نتایج سودمندی حاصل شود .

ما در شروع بمذاکرات لایحه را قرائت نمودیم خطاب بمشار السلطنه کفیل وزارت امور خارجه باینمضمون که اگر سعدالدوله را فوراً بوزارت امور خارجه وناصرالملك را بریاست وزرأ و وزارت مالیه برقرار نمائید بدولتین محقق



و معلوم خواهد شد که شاه بکلی نصایح مارا رد کرده‌است .

بعد شروع بمواد پرگرام نمودیم .

اگرچه تذکار جوابهای زیادیرا که ما بسؤالات آنها دادیم اسباب تصدیع است لیکن دو مطلبی که باعث زحمت زیاد شد راجع بعفو عمومی و قول دادن استقراض بود در مطلب اول ما دچار اشکالات فوق العاده شدیم برای اینکه بنمایندگان شاه بفهمانیم که اشخاصی که بر ضد قوانین معموله از قبیل دزدی و قتل رفتار نموده‌اند البته از عفو عمومی مستثنی خواهند بود بالاخره موفق شدیم بفهمانیدن این مطلب که مخصوصاً اینمطلب عنوان شده است برای اینکه شاه مجبور نیست اشخاصی‌را که بدستیاری مشروطه مرتکب جنحه و جنایتی شده‌اند معفو بدارد .

در خصوص استقراض نمایندگان شاه از اینجمله ( اگر لازم بدانند ) سوء ظن حاصل نمودند و دو سه مرتبه سؤال نمودند که مقصود دولتین از ذکر اینجمله چیست .

ما اطمینان دادیم که بدولتین متبوعتین خودمان لزوم استقراض را تاکید نموده‌ایم آنها اظهار دلتنگی نمودند که باین ترتیب تا چندین ماه دیگر پولی از این صد هزار لیره عاید دولت نخواهد شد بواسطهٔ اینکه هر قدر که دولت سعی نماید نظر باشکال مسافرت در ایران مدتی طول خواهد کشید

تا اینکه مجلس منعقد گردد

همچنین نمایندگان شاه از لغت گرانتی (۱) ( ضمانت ) که در موضوع استقراض آتیه ذکر شده بود اظهار شکایت نموده و خواهش کردند که در عوض لغت گرانتی لغت کندیسین (۲) ( شروط ) استعمال شود

نمایندگان شاه گفتند که مجلس از دادن گرانتی زیاده ازحد متغیر خواهدشد ما بایشان خاطرنشان نمودیم که دراین مواقع معمول است که گرانتی داده بشود لیکن تغییر لغت فرقی بموضوع اصلی نمیکند بعلاوه مجلس مختار است بعد از اینکه اطلاع کامل از گرانتیهای لازمه حاصل نمود استقراضی‌را که دولتین پیشنهاد خواهند نمود رد یا قبول نماید

پیش از اتمام اینمجلس من و همکار روس خودم دو صورت از اسامی اشخاصیکه بعقیدهٔ ما طرف اطمینان بودند برای انتخاب بوزارت و بعضویت کمیسیون قانون انتخابات به نمایندگان شاه دادیم و بایشان گفتیم که غیر از ناصر الملك و سعد الدوله این اشخاصی که از آنها صورت داده شده است فقط بطور غیر رسمی پیشنهاد شده‌اند نمایندگان جدو جهد زیادی نمودند که ما را راضی نمایند از برداشتن اسم سعد الدوله ولی کوشش آنها بی‌حاصل ماند .

1. — Garantie 2. — Conditions



بعد از ختم مذاکرات ما از نمایندگان شاه سؤال نمودیم که آیا ممکن است که انها از طرف ما بخدمت شاه پیغامی ببرند بعد از اظهار قبول بانها گفتیم که بشاه اصرار نمایند که در این موقع تنگ و خطرناك خوب است که از طرف شاه فوراً اعلان بشود که آن اعلیحضرت نصایح دولتینرا قبول نموده بعضی از مواد آنرا بموقع اجرا گذارده و اقدامات لازمه برای اجرا نمودن مواد دیگر بعمل خواهد آمد

روز بعد ۸ مه برای دفعهٔ آخر شاه سعی نمود که سعد الدوله را بجای خود برقرار نماید و بتوسط رسولی پیغام فرستاد و بهمکار روس من ابلاغ نمود که سفیر انگلیس از ابقای سعد الدوله بوزارت صرف نظر نموده است .

و بخود من ( سفیر انگلیس ) اطلاع داد که مسئلهٔ سعد الدوله چونکه مسئلهٔ خصوصی است مابین شاه ونمایندهٔ سفارت روس بتوسط مترجم آنسفارت حل خواهد شد و بالاخره این خدعهٔ اخیر هم بی‌نتیجه ماند .

بعد از ظهر آنروز کفیل وزارت خارجه را ملاقات نموده باو گفتم که من و مسیو سابلین در شرف فرستادن مراسله متحد المآلی هستیم که بموجب آنمراسله ساعتی را معین خواهیم نمود که اگر قبل از آنساعت بعضی از مواد پرگرام ما اجرا نشود بدولتین متبوعتین خودمان راپورت

خواهیم داد که شاه نصایح دولتینرا قطعاً ردنموده است .

این صحبت ما که یقیناً بشاه مذاکره شده بود اسباب سرعت اقدام بکار شد بدلیل اینکه صبح روز بعد ( ۹ ماه مه ) سعدالدوله را در دربار احضار نمودند و شاه از او خواهش نمود که کابینهٔ تشکیل داده و اختیارات تامه هم باو داده شد

عصر آنروز بدیدن سعدالدوله رفتم فرمانیرا که در خصوص برقراری دولت مشروطه نوشته بود و میخواست از نظر شاه بگذراند برای من خواند اینفرمان که منضم به فرمان دیگری برای عفو عمومی بود پیش از آنچه ازطرف ما بیشنهاد شده بود در آن ذکر شده بدلیل آنکه این فرمان مبنی به برقراری مشروطهٔ قدیم است در صورتیکه نمایندکان دولتین مخصوصاً همیشه امتناع از تعیین مشروطهٔ معینی‌مینمودند و فقط قانع بدادن یك مشروطه بودند .

این دو فرمان همان شب بامضای شاه رسید و دیروز منتشر گردید

ترجمه هر دو فرمان بانضمام ترجمهٔ کاغذ سعدالدوله که در موقع فرستادن این دو فرمان بسفارتین ارسال داشته بود لفاً ارسال داشت .

کابینهٔ که بموجب نصایح ما تشکیل شده ازاینقرار است .

رئیس الوزرا و وزیر مالیه ( ناصر الملك ) تا مدت



ورود ناصر الملك امیر نظام کفیل وزارت مالیه خواهد بود .

| | |
|---|---|
| وزیر امور خارجه | سعد الدوله |
| وزیر داخله | فرما نفرما |
| وزیر جنك | مستوفی الممالك |
| وزیر عدلیه | مشیر الدوله |
| وزیر علوم | مؤتمن الملك |
| وزیر فوائد عامه | مهندس الممالك |
| وزیر پست و تلگراف | مخبر الدوله |

تا ورود ناصر الملك سعد الدوله کفیل ریاست وزراء خواهد بود

( امضاء زرژ بارکلی )

ضمیمه ۱ در نمره ۴۰

ترجمه کاغذ سعدالدوله به سرادوارگری مورخه ۲ماه مه از طهران

( جنابا ) بموجب فرمان اعلیحضرت همایون شاه مشروطهٔ ایران دوباره برقرار شده است و مجلسهم بازخواهد شد در حین اظهار اینمطلب که این اعطای شاهنشاهی در منتهـا درجهٔ مسرت و احترام از طرف ملت و دولت پذیرفته شده است .

من افتخار دارم سوادی از فرمان مذکور بانضمام سوادی از دستخط راجع بدادن عفو عمومی برای جناب

شما فرستاده و باین طریق آنجنابرا دعوت بشرکت در این جشن ملی مینمایم .

امیدوارم که جناب شما دولت متبوعهٔ خود را از این مطلب هر چه زودتر ممکن بشود مطلع خواهید ساخت .

( سعد الدوله )

ضمیمه ۲ در نمره ۴۰

ترجمهٔ دستخط همایونی مورخه ۹ ماه مه ۱۹۰۹

از آنروزیکه بخواست خدا ما ولیعهد ایران شدیم همیشه گمان میکردیم که خرابیهائیکه در این مملکت شش هزار ساله که وطن عزیز ما است وجود دارد بدون اتفاق ملت با دولت ممکن نیست که رفع بشود وما همیشه در این خیال بودیم تا اینکه ملت ایران ما را باینمقصود کمک نموده و استدعاء مشروطیت از پدر شاهنشاه مرحوم ما نمود .

تلگرافات و کاغذهائیکه من به مرحوم پدر معظم خود فرستاده ام هنوز هم موجود است و همراهی مارا با ملت ثابت مینماید .

بعداز اعطای مشروطیت وقتی که ما بطهران آمدیم زحمت زیادی کشیدیم تا اینکه پدر مرحوم ما آنرا امضا نمود .

وقتی که ما بتخت نشستیم سعی کاملی برای برقراری مشروطیت و عظمت مجلس شورای ملی نمودیم لیکن تحریکات



مفسدین هما نطوریکه بر همه معلوم است باندازه اثر بد بخیال ما بخشید و باندازهٔ مارا مایوس نمود که تصور نمودیم که این حرکات ناگوار مجلس اسباب رفع اشکالات ایران نخواهد بود . .

باینجهت ما مصمم شدیم که موافق قانون معموله تمام ممالك مجلس را منفصل نمائیم لیکن در ۱۹ شهر شوال وقتیکه ما میخواستیم مجلسرا دو مرتبه باز نمائیم اوضاع طوری بود که هر شخص عاقلی گمان مینمود که نتیجهٔ این اقدام جز خون ریزی چیز دیگر نخواهد شد . ما مدتی مشغول رفع اینموانع بودیم حالا که وقت مناسب واشکالات رفع شده است ماخوشحالیم که بموجب این دستخط حکم بافتتاح مجلس موافق همان مشروطهٔ سابق بدون هیچ تغییری بنمائیم

همچنین ما حکم مینمائیم که عدهٔ از ملتیان عالم که طرف اعتماد دولت و ملت باشند داخل در شورای مملکتی شده و هر چه زودتر ممکن شود ترتیب قانون انتخاباترا بدهند . .

وقتی که قانون انتخابات حاضر شد انتخابات شروع شده و همینکه دو ثلث وکلا حاضر شدند مجلس شورای ملی در بهارستان افتتاح خواهد یافت

در باغ شاه مورخه ۹ ماه مه ۱۹۰۹

( محمد علی شاه قاجار )

﴿ ضمیمه ٣ در نمره ٤٠ ﴾

دستخط همایونی که در ٩ ماه مه صادر شده است

حالا که ما مصمم شدیم دو مرتبه مجلس را باز نمائیم بعموم حکام ولایات امر می نمائیم که تمام اشخاصیکه متهم بتقصیر پلتیکی شده اند در هر نقطهٔ ایران باشند بدون استثناء معفوند و هیچکس حق مزاحمت بانها ندارد.

همچنین ما حکم می‌نمائیم که تمام اشخاصی که نفی بلد شده اند آزادند که مراجعت نموده بهر کجا که بخواهند بروند

بعلاوه ما حکم مینمائیم که ایندستخط در داخله وخارجه اعلان شود

طهران مورخه ٩ ماه مه ١٩٠٩ (بخط خود شاه)

صحیح است

﴿ نمره ٤١ ﴾

مراسلهٔ سربار کلی به سرادوارگری مورخه ٢٠ ماه مه از طهران

(اقا) من افتخار دارم لفاً اجمال وقایعی که در این چهار هفته اخیر روی داده است بطور معمول برای‌شما بفرستم

(امضاء بار کلی)

﴿ ضمیمه در نمره ٤١ ﴾

(طهران) از ٢٤ الی ٢٧ ماه آوریل مجلس مشاوره



برای مذاکرات در پیشنهادهای روس و انگلیس که در ٢٢ آوریل شده بود در باغ شاه منعقد گردید سعد الدوله در اینمجالس جداً رأی میداد بقبول هیئة برگرام و باین جهت اسباب ضدیت اعضاء و عدم رضایت شاه حاصل گردید ونتیجه این شد که در (٢٩ ماه) شاه سعد الدوله و کلیه کابینهٔ که مشیر السلطنه و امیر بهادر در آن عضویت داشتند معزول و عموی خود نایب السلطنه را صدر اعظم ووزیر جنگ نمود

در ٣٠ ماه آوریل سفارتین انگلیس و روس پرتست بر ضد این تعیین نموده و مترجمین سفارتین ازشاه ملاقات کرده وجداً طلب بقای سعد الدوله‌را نمودند

در اول ماه مه شاه منشی مخصوص خود حشمت الدوله را نزد سفیر اعلیحضرتی فرستاد حشمت الدوله اظهار نمود که شاه برگرام روس و انگلیس را اساساً قبول نموده است در همین ملاقات طرح جواب رسمی که باید از طرف دولت ایران داده شود نوشته شد در ٤ ماه مه کفیل وزارت امور خارجه مراسلهٔ ذیلرا باین سفارت فرستاد

من از طرف اعلیحضرت شاه ماذونم که بدو نمایندهٔ محترم دولتین معظمتین معلوم بدارم که اعلیحضرت همایونی قبول میکنند نصایح دوستانه که بایشان در ملاقات ٢٢ آوریل داده شده است.

بعد از آنکه شاه حکم کرد که فرمان راجع به برقراری مشروطیت را در روز عید تولد خود ٥ ماه مه چاپ ومنتشر نمایند . دسته مستبدین درباری سعی نمودند که مثل ترتیب همیشه یك نمایشی برضد این اعلان بدهند باینجهت سفارتین انگلیس و روس یك مراسلهٔ سخت متحد المآلی فرستاده و در آن مراسله اظهار نمودند که شاه شخصاً مسؤل یك همچه اقدامی خواهد بود نتیجهٔ این مراسله این شد که نمایش مذکور بعمل نیامد .

در ۱۱ ماه مه هیئت سفرا خدمت شاه پذیرفته شدند در اینملاقات شاه خیلی با سلامت مزاج بنظر میامد و زمردهای پر قیمت خود را در روی لباس سفیدی که پوشیده بود زده بود و خیلی قشنك بنظر میامد و مخصوصاً یك نیم تاج الماس بسیار اعلی را هم بکلاه خود زده بود . بعد سان قشون اردو داده شد لیکن عدهٔ کمی از سفراء تا آنوقت ماندند .

سیلاخوریهائیکه امیر بهادر جمع نموده است و تابحال باعث خسارت زیادی شده اند آنها هم حضور داشتند اما رئیس آنها نبود .

خبر گرفتن رولوسیونرهای رشت و قزوینرا که در شب گذشته اتفاق افتاده بود چند ساعت پیش از این ملاقات بشاه رسیده بود . در همانروز پنجم اعلان شاه راجع به



برقراری مشروطیت منتشر گردید لیکن فقط چند نمره از آنفرمان بدست مردم رسید و عموم مردم مطلع نشدند .

در ٦ ماه مه صد نفر قزاق ایرانی در تحت فرماندهٔ روسی به کرج رفتند

کفیل وزارت امور خارجه از طرف شاه نزد سفیر اعلیحضرتی آمده و اظهار نمود که نایب السلطنه دیگر صدر اعظم نیست .

در ۷ ماه مه نمایندگان شاه که عده‌شان شش نفر بود بسفارت اعلیحضرتی برای مذاکره با نمایندگان دولتین در جزئیات برگرام انگلیس و روس آمدند

روز بعد ۸ ماه مه شاه در خصوص عدم ابقای سعدالدوله بسفارتین پیغام فرستاد لیکن در ۹ ماه بعد از اینکه مشاهده نمود که دیگر مقاومت ممکن نمیشود و همچنین نظر باضطراب فوق العادهٔ که ازحضور قفقازیهای قزوین حاصل کرده بود کابینهٔ ذیل را تشکیل داد

وزیر امور خارجه و کفیل ریاست وزرآ سعدالدوله

وزیر مالیه و رئیس الوزراء ( بعد از مراجعت از اروپا ) ناصر الملك

وزیر داخله فرمانفرما

وزیر جنگ مستوفی الممالك

وزیر علوم  مؤتمن الملك
وزیر عدلیه  مشیر الدوله
وزیر پست و تلگراف  مخبر الدوله
وزیر فوائد عامه  مهندس الممالك

در دهم ماه مه اعلانی باسم شاه چاپ و زیاد منتشر نمودند این اعلان مشعر بود به بر قراری مشروطه سابق و اظهار مینمود که قانون انتخابات را فوراً یك کمیته ترتیب خواهد دادو مجلس شورای ملی هم بعد از اینکه دو ثلث وکلا انتخاب شده و درمرکز حاضر شدند افتتاح خواهدیافت

در همان‌موقع اعلان دیگری راهم منتشر نمودند که به موجب آن اعلان عفو عمومی داده شد

در یازدهم و ۱۲ ماه مه شورای مملکتی برای مذاکرات در قانون‌انتخابات منعقد گردید بیست نفر ازاعضاء را انتخاب نمودند که تشکیل کمیتهٔ برای ترتیب قانون انتخابات بدهند .

در ۱۳ و ۱۴ ماه مه متحصنین که تقریباً ٤ ماه بود در سفارت عثمانی بودند شروع به‌خارج شدن نمودند و تا ۱۵ ماه مه تقریباً تمام خارج شدند

در ۱۴ ماه مه کابینه جدید اعلانی منتشر نمود که اشخاصی که بی احترامی به ملتیان با نمایشی برضد مشروطه



بدهند سخت مجازات خواهند شد . در ۱۷ ماه مه یك اعلانی دیگر منتشر نمودند و نظم شهر را بعهدهٔ بریکاد قزاق واگذار کردند . در همانروز شاه از باغ شاه بسلطنت آباد حرکت نمود . نظم تابحال در طهران برقرار بوده است :

( تبریز ) موجبات ورود قشون را راپورت دادیم . بمجرد اینکه قشون روس نزدیك شهررسید اردوی دولتی که شهر را محاصره داشتند متفرق شده و روز ۳۰ ماه آوریل اولین دسته قشون روس مرکب از یکصد و هشتاد نفر بدون هیچ حادثه بشهر قدم گذاشته و دنبالهٔ قشون نیز همانروز وارد گشتند . ۳ ماه مه تقریباً ۲۸۹نفر قشون روس در تبریز بود که ژنرال ( اسنارسکی ) بمسیو ( راتیسلو ) اظهار داشت که چهار هزار قشون در فرمان من میباشند . در اول ماه مه پستخانهٔ تعطیل شده شروع بکار نمود . و در چهارم مه خبر رسید که رحیم خان از اطراف تبریز با چپاول زیاد کناره گرفت .
و اعلان مورخه ۱۰ ماه مه در خصوص استقرار مشروطیت از طرف شاه منتشر و بخوبی از طرف ملت پذیرفته شد ،

اگرچه ملتیان میخواستند شاه برای نگهداری قول‌خود ضامنی داده و اهالیرا مطمئن نماید ولی ژنرال قونسولهای

روس و انگلیس باهالی نوید دادند تا موجبات اصلاح ذات البین
ملت و دولت را فراهم آرند . بنا براین ملتیان
قول دادند برای اسکات عموم بسامان غرب و نقاط دیگر
آذربایجان نماینده فرستاده و اسباب دلگرمی ملتیانرا فراهم
نمایند . و چند روز دیگر برشت و اصفهان تلگراف
کردند تا اهالی راه مسالمت پیش گرفته مخاصمت را ترك و
با شاه از در آشتی درآیند . شب ۱۰ ماه مه در
نزدیکی قونسلخانهٔ روس تیری چند بقراولهای روس انداخته
شد و یك نفر قراول در بازوی خود زخم بدی برداشت
ملتیان مبلغ سه هزار تومان غرامت کشیدند و در ۱۲ ماه مه
عین الدوله با یك عده قزاق ایرانی بطهران مراجعت نمود
ولی به قزاقها حکم شد به تبریز مراجعت کرده و انتظام
شهر را بعهده گیرند (اجلال الملك) که یکی از رؤسای
آزادی خواهان محسوب میشد وسه روز پیش بواسطهٔ تعیین او
بسمت نایب الحکومه گی اسباب رضایت اهالی فراهم آمده
بود این دستور را داد .

(رشت) در اینماه شهر سکونت تام داشت وبهیچ
وجه آثار اغتشاش مشهود نمیشد مگر اینکه یك نفر ملای
منفور ملت مقتول و گویا این اقدام از طرف ملتیان باشد .

(قزوین) شب ٤ ماه مه دستهٔ سواری از ملتیان



که عدهٔ آنها ۴۵ الی ۲۰۰ نفر بود از رشت بقزوین وارد
شدند . ترکیدن چند بمب و خالی شدن چند تیر
هوائی کافی بود که قسمت بزرك قشون ساخلوی قزوین تسلیم
شوند . ولی مختصر جنگی نزدیك دار الحکومه
سر گرفته وعصر روز ۵ ماه مه شهر تماماً بتصرف ملتیان در
آمد و انتظام برقرار گردید و از قرار معلوم حاکم قبل از
اینکه دار الحکومه بتصرف ملتیان در آید فرار نموده بود
قسمت دیگر قشون شاه سوارهای شاهسون و در تحت ریاست
سردار مظفر بودند که پیش از جنك بزنجان. مراجعت کرده
و مسافرین عرض راه را تماماً لخت میکردند و تفنکهای
خود را در بین راه انداخته بودند که ملتیان تصرف کردند
قاسم آقا که یکی از سرتیبهای قزاق و سابقاً در بریکاد
قزاق خانه بود در ۲۳ ماه ژون هنگام بمباردمان مجلس بملاحظهٔ
پیش دستی در نزد دولتیان نام و نشانی پیدا کرده بود
بتوسط ملتیان تیر باران شد . در ۱۱ ماه مه سپهدار
از رشت وارد گشت و در همانروز نیز استعداد رشت رسید
و از قرار معلوم قشون ملتیان در قزوین هزار نفر بودند
هر چند مخابره تلگرافی قزوین و رشت چند روزه مقطوع
میباشد ولی مسافرین و مال التجاره رشت و طهران بدون
مانع سالماً عبور نموده و پست و کاروان مرتباً وارد میشوند

( مشهد ) حادثهٔ اینماه ورود قشون روس است در ۲۶ آوریل ۴ صاحب‌منصب و ۷۵ نفر قزاق و دو عراده توپ شنیدر با یك عراده توپ ماکسیم و ۳۵ نفر سرباز وارد شدند هنگام ورود قشون عدهٔ سرباز ایرانی صف تشبده و استقبال نمودند نیر الدوله حاکم رسمی در نیشابور رحل اقامت گسترده و از ترس قدم بمشهد نمیگذارد . نیر الدوله معزول و رکن الدوله را دو باره بسمت حکومت برقرار نمودند . ولی هنوز از طهران حرکت نکرده است . دسته از رولوسیونرها که در اواسط ماه آوریل از استراباد حرکت نموده بودند در نزدیکی میاندشت سیم تلگرافرا قطع نموده و یك نفر تلگرافچی ایرانیرا نیز کشته‌اند وباز دو مرتبه سیمرا در نزدیکی سبزوار قطع نموده پس‌از چپاول سه راس اسب از جادهٔ عمومی خارج شده بطرف قوچان رفته اند .

( تربت حیدری ) سالار خان مشغول حکومت تربت است هزار تومان مالیات ومقداری اسلحه از اشخاص متفرقه جمع آوری کرده . در چهاوم آوریل سالا معزز حاکم سابق در ( سابوخ ) از یاور اسدالله شکست خورده و فرار نمود . ( سیستان ) از قرار معلوم انجمن ایالتی مشهد بعلمای بزرك سیستان دستور العمل داده که



ممانعت از برداخت مالیات نمایند ملا مهدی ونایب الحکومه هر دو جواب مساعد داده و اظهار همراهی نموده‌اند که بقدر قوه ممانعت از تحصیل مالیات خواهند نمود . بکار گذاری سیستان اخطار شده که‌من بعد دستور العمل خود را از کار گذاری مشهد که از طرف ملت انتخاب شده تحصیل نماید .

( یزد ) اوضاع حالیهٔ اطراف و طرق و شوارع ابداً آثار بهبودی نشان نمیدهد دسته‌جات دزدهامشغول چپاول و اهالی در معرض تطاول اند ازقرار انتشارات مخصوصاً یکدسته در رفسنجان ۱۶ پارچه ده را بعلاوه عدهٔ از کاروان غارت کرده‌اند ایندسته در نزدیکی خوش کوه یکدسته کاروان بزرگی حمله برده که در آن هنگام دو نفر از اجزاء تلگراف خانه کمپانی انگلیس در کاروانسرا بودند و سالماً برفسنجان برگشته اند . از قرار معلوم دزدها ۴۰۰ شتر بسرقت برده‌اند .

( کرمانشاهان ) از قرار راپورت در اواخر ماه آوریل ایل سنجابی و کوران مشغول جنك بودند که خبر ورود قشون روس و استعداد بحری انگلیس ببوشهر تولید هیجان بزرگی نمود که کاپتن ( هونر ) وهمقطار روس‌او متفقاً توضیح اسباب ورود قشونرا نمودند . خبر استقرارمشروطیت

که در ۴ ماه مه انتشار یافت . حکم شد یك شب شهر را آئین
بسته و بازارها را چراغان نمایند . ولی مردم از شدت
ذوق واصرار تا سه شب چراغان نمودند .

( همدان ) در ۲۵ ماه مه از همدان راپورت تلگرافی
رسید که سپهدار دستور العمل بازادیخواهان همدان فرستاده
تا آنها هم مثل سایر نقاط از شاه خواهش نمایند .
بنا براین و نظر باعزام عده سواری اهالی بیرقهای ملیرا در
بالای خانهای خود نصب واظهار شادمانی نمودند .

( شیراز ) در اوایل ماه آوریل انجمن ایالتی دو
اقدام مهم نمود . نصر الدوله را با ۲۰۰ نفر پیاده
ویك عراده توپ برای اسکات و جلوگیری از چپاول انبار
غله ها به نیریز فرستاد و بموجب حکم علیحده مشار الیه را
بریاست ایل خمسه گماشت . اقدام ثانوی بملاحظهٔ
قحطی وکمیابی آذوقه بود که بی اندازه باعث تولید اشکال
میشد بنا براین بموجب رای کمیته ۱۶ نفری رأی داده
شد کسانیکه گندم انبار کرده‌اند مجبورند از قرار منی یك
قران بخبازها بفروشند .

( بندر لنگه ) وقتی که اخبار انقراض حکومت مامورین
شاه از بوشهر به لنگه رسید در ۲۵ ماه مارس اهالی لنگه
اعم از شیعه و سنی مصمم شدند که همچو اقدامی نیز در لنگه



کرده باشند . این بود که عموما بنزد شیخ شبر که یکی از
بزرگان و ملاهای با نفوذ آنجاست رفته و بدستیاری او نزد
نایب الحکومه رفته و تسلیم آنرا درخواست نمودند نایب الحکومه
بواسطهٔ نداشتن استعداد مجبور از تسلیم بود ولی دومرتبه از
طرف ملتیان بنایب الحکومه گی برقرار گردید .

رئیس گمرك که یك نفر ارمنی بود بان نیز اخطار شد تا تسلیم
شود ولیکن مشار الیه از بیم جان بقونسولخانهٔ روس پناهنده
و متحصن گردید . تا در پنجم ماه آوریل بتوسط نایب الحکومه
از طرف ملت تحصیل امنیت نمود و از قونسول خانه خارج
و در تحت نظارت ملت بسر کار خود رفت .

شیعه و سنی از ترس اینکه مبادا اموال خود را در معرض
تاراج دزدان داخلی گذارند در بیرون شهر سنگر بندی کرده
راه لار و بندر عباسرا مسدود نمودند . اهالی بندر لنگه
از مشاهدهٔ اوضاع کنونی که بدستیاری ملتیان تظاهر می نماید
اظهار ناامنی و ناراحتی مینمایند ولی از ترس اینکه مبادا
اظهار تنفر باعث شود در معرض تاخت و تاز اشرار لار
و ایلات دیگر واقع بشوند مجبوراً ایام خود را در سکوت
می گذرانند . و بهمین ملاحظه خیلی مایلند که
کشتیهای جنگی انگلیس بنادر را اشغال نمایند .

( محمره ) در ۲۷ ماه مارس سردار ارفع باکارگذار

بگمرك خانه آمده و بمفتش کل گمرکات اخطار نمودند برای اینکه مبادا ازطرف ملت اقدامی در خصوص جمع آوری گمرکات بشود لازم است که مامورین قبلاً عایدات گمرك را در خود گمرك خانه ضبط نمایند . مفتش کل این مسئله را قبول نموده و اظهار داشت بنا براین باید همیشه کشتی مظفریرا در محمره نگاهدارند .

## ﴿ ضمیمه اتفاقات ﴾

( فارس ) اخبار تازه این است که نصر الدوله باتفاق علی قلی خان لار را تصرف کردند و سید جعفر را محبوس و از قرار معلوم سید ابوالحسن را نیز دستگیر نموده اند .
صد نفر لاری در بندر عباس بقونسول خانه انگلیس پناهنده شده و درخواست می نمایند که قونسولگری اقدامات لازمه نموده و نگذارد نصر الدوله لار را تصرف نماید ولی همان روز ۱۳ مه متحصنین از قونسولخانه خارج شدند و بانها قول داده شد که مطالب را بطهران تلگراف نمایند .
بمجرد اینکه خبر فتح نصر الدوله بشیراز رسید حاجی علی آقا که یکی از علمای بزرك شیراز است بقونسول خانهٔ انگلیس پناهنده شد . از قراریکه مشار الیه اظهار میدارد سید ابوالحسن کشته شده و این اتفاق بعد ازاعلان عفوعمومی است . و احتمالدارد سایرین نیز مثل سیدابوالحسن



کشته گردند . در ۱۵ ماه مه ۸ نفر ازرؤسای ملتیان بقونسولخانه متحصن شدند و جمعیت زیاد هم دور قونسول خانه‌را احاطه کرده‌اند وبازارها عموماً بسته است حاکم و قوام این مسئله را تکذیب کرده و اظهار میدارند که سید ابوالحسن سلامت است و بعد از دادن اطمینان متحصنین و حاجی علی آقا همانشب از قونسولخانه خارج شدند .
و جمعیت نیز متفرق گردیدند و تا ۱۷ ماه مه بازارها بسته بود . ( مستر بیل ) گمان میکند کهورود نصرالدوله بشیراز باعث هیجان بزرگی خواهد شد دستور العمل لازمه به مستر بیل داده شده تا لزوم اتفاق تمام دسته جات را برای اصلاح و جلوگیری از اغتشاش باذهان عموم القاء نماید .

## ﴿ نمره ۴۲ ﴾

کاغذ سربارکلی به سرادواردگری مورخه ۲۰ ماه مه
( از طهران )

پس از مراسلهٔ آخری من در خصوص اوضاع تبریز . احوال آنشهر بکلی تغییر پذیرفته است جنك موقوف و شهر در تصرف قشون روس موقتاً مشغول اسکات سایر نقاط اند و مقدمات اصلاح را فراهم میاورند . حوادثی که باعث ورود قشون بود اگر بخواهم اجمالا راپورت بدهم‌شاید خوش آیند نباشد ولی ورود قشون روس علاوه از اینکه

موجب تامین اتباع خارجه گردید که مقصد عمده بود اتفاقا
اهالی تبریز را از بلای تسلیم بقشون شاه نجات داد وهمچنین
اسباب موفقیت نمایندگان دولتینرا فراهم آورد چرا که اقدامات
نمایندگان در خصوص استقرار مشروطیت بی‌نتیجه ماند البته
فراموش نمیشود که درکاغذ آخری خود نوشته بودم آذوغه
شهر بکلی تمام شده و بهمین ملاحظه نمایندگان دول خارجه از
شاه درخواست نمودند که برای اتباع خارجه حمل آذوغه
شود . تعجب آنکه شاه در جواب اظهار داشته‌است
اتباع خارجه در عوض آنکه تقاضای حمل آذوغه می‌نمایند
خوب است از شهر خارج بشوند . حقیقتا این‌جواب
مضحکی است . چونکه همه میدانند ملتیان ابداً راضی
نخواهند شد که اتباع خارجه از شهر بیرون بروند چرا که
اتباع خارجه در پیشگاه ملت بمنزلهٔ وثیقهٔ است که اهالیرا نوید
سلامتی می‌بخشند . در ۱۹ اینماه مسئله امنیت اتباع
خارجه اهمیت پیدا کرده‌است . از قرار خبریکه ژنرال
قونسولگریها برای‌سفارتین فرستاده‌اند نقشه حمله بقونسولگریها
و منازل اتباع خارجه کشیده شده و باینوسیله اهالی‌امیدوارند
که قشون روس داخل شده و جلوگیری از تعدیات قشون
شاه نمایند . همچنین گمان میشد خطر بزرگی
اتباع خارجه را استقبال نماید و اهالی قحط دیده بخانهای



اتباع خارجه، که نسبتاً دارای آذوغه بوده حمله برده و تاراج
نمایند . من و همکار روس من اگرچه هر روزه
منتظر دستور العمل بودیم تا شاه را نصیحت نمائیم بلکه
بواسطهٔ آن‌دستور گشایشی برای نقاط محصوره تحصیل بشود
با وجود این نظر بپیش آمدهای خطرناك انتظار را مهلك
دیده اضطراراً درخواست ملاقات نمودیم .

در ۲۰ اینماه برای محافظت هموطنان خودمان درتبریز
و حمل آذوقه بانشهر قحط خورده با شاه ملاقات نمودیم
چنانچه در تلگراف مورخهٔ ۲۰ آوریل راپورت داده شد
در این ملاقات موفقیت حاصل نمودیم و شاه قول داد تامدت
۶ روز جنك را متروك نمایند تا آذوغه کافی بشهر وارد
شود و قرار شد بسردارها حکم متارکه بدهند .

بد نیست در اینجا یاد آوری نمایم که در روز پیش
سفیر کبیر انگلیس در سن پطرز بورغ از وزیر خارجه روس
استفسار نموده بود که آیا ممکن است دولت روسیه یك عده
قلیلی قزاق به تبریز بفرستد تا قونسولها با اتباع خارجه را
که مایلند ازشهر خارج بشوند آنها را بسرحد برسانند .

در ۲۰ ماه ( سرنیکلسن ) بدولت اعلیحضرتی انگلیس
راپورت داد که دولت روسیه مصمم شده برای حمایت
قونسولگریها و اتباع خارجه به تبریز استعداد اعزام دارد .

بلکه راه حمل آذوقه را آسان کرده و اگر اتباع خارجه
بخواهند از شهر خارج بشوند آنها را بسرحد برسانند .
دولت اعلیحضرتی تمجیدات شایان و اظهار رضایت از اقدامات
دولت روسیه می نماید که میخواهد سلامتی اتباع خارجه را
بعهده گیرد . متارکهٔ شاه اگر چه اعزام قشونرا
خالی از اهمیت می‌نمود ولی نظر باتفاقاتیکه اساس آنها ابداً
معلوم نشد سردار های شاهی در خصوص متارکه حکمی
نداشتند و سهولتی نیز برای حمل آذوقه تحصیل نشد .
دو ژنرال قونسولها بعد از آنکه از متارکهٔ جنك اطلاع
یافتند بملتیان اصرار نمودند تا دعوا را موقوف بدارند
نظر باینکه سردارهای شاهی باخطار متارکه اعتنا نکردند قهراً
موقع نمایندگان دول خارجه را در نظر عموم ملت متزلزل
ساخت و اوضاع مدهش و هولناکتر از سابق پیش آمد
بنابراین در ۲۳ ماه دولت روسیه حکم نمود که قشون بطرف
تبریز حرکت نماید و بقشون تعلیمات لازمه داده شد که از
هر نوع دخالت و زدوخورد مابین دو دسته احتراز نمایند
و همچنین بمشاغل اداری نپردازند و قرار داده شدکه بعداز
خاموشی نایرهٔ جنك قشون مراجعت نمایند .
نظر بخطراتی که اتباع خارجه را تهدید میکرد و ممکن
بود که در آتیه تولید اشکالات بشود پس از آنکه اهالی



از ورود قشون اطلاع پیدا نمودند ( مسیو راتیسلو ) و (مسیو
میلر ) مصلحت چناندیدند تا مطلبرا مستقلا بملت اظهار دارند
و اینمسئله را پیشنهاد کردند این بود که بعداز تصویب و
تحصیل اجازه بملتیان اطلاع دادند که ورود قشون نه برای
محافظت منافع شاهی است بلکه برای محافظت تبریز و باز
نمودن راه جلفا و حراست اتباع خارجه و داخله از قشون
شاه بشهر میایند و اقامت قشون تا مدتی خواهد بود که صلح
مابین شاه و ملت انجام گیرد وبا قطع نظر از ملیت کسانیکه
در این حوادث شرکت نموده‌اند اذیتی نخواهند دید وقشون
شاه‌راهم نخواهند گذاشت که بشهر وارد بشوند .
هرچند که مختصر هیجانی برای ورود قشون روس ظاهر شد
ولیکن انجمن و تقی زاده موقعرا غنیمت شمرده در شب
۲۴ با شاه مشغول مذاکره شدند . بشاه اصرار
کردند تا با رعایای شاه پرست خود صلح نماید و راضی نشود
که ایرانیان در نظر اتباع خارجه خوار و نقاط ایران بتصرف
اغیار درآید . این اقدام موفقیت حاصل نمود ودر
۲۵ شاه برای مدت غیر معین اعلان متارکه داد و حکم کرد
که ممانعت از حمل آذوقه ننمایند نظر بوعدهٔ سابق شاه
که برخلاف آن جنك را شروع کردند نقطهٔ نظر حراست
منافع اتباع خارجه تصویب نمیکرد که نمایندگان دول خارجه

ورود قشونرا خالی از اهمیت دیده و نگذارند که قشون روس بایران وارد بشود . باینـدلیل من وهمکار روس من عقیدهٔ ژنرال قونسولهارا تصدیق نمودیم . و اعزام قشونرا مانع نشدیم و در ۲٦ ماه (مسیو راتیسلو) و (مسیومیلر) کاغذی بانجمن نوشته و اطمینان کامل در خصوص موقتی بودن اقدامات روس داده وعلت اقداماترا نیز توضیح نمودند . این اقدام در تبریز اثر خوبی بخشید که در ۲۹ اینماه ستارخان بژنرال قونسولگری اعلیحضرتی آمده و اظهار تشکر نمود چونکه این اقدامات در آتیه امید بخش بود .

در ۳ ماه آوریل قشون در تحت فرمان (ژنرال اسنارسکی) وارد شدند عده قشون تقریباً ۴ هزار نفر میباشد ۲۵۰ نفر از آنها را در یکی دو روز پیش برای حفظ اتباع خارجه بدون هیچ حادثه بشهر وارد نمودند (ژرژ بارکلی)

نمره ٤۳

کاغذ سربارکلی به سرادوارگری مورخه ۲۰ ماه مه (از طهران)

همینطوریکه در مراسلهٔ ١٦ ماه آوریل اطلاع داده شد خوانین بختیاری در اصفهان قرار گذاشتند که قشون خودرا در ۲۱ ماه گذشته رو بطهران حرکت دهند . سرداراسعد در آنروز باصفهان وارد نشده بود نظر به نفاق و مخالفتهای داخلی



خوانین و عدم موفقیت در تحصیل جمع آوری وجوهات حرکت قشون بتعویق افتاد . سردار اسعد در ششم این ماه وارد اصفهان شد و در ۱۱ در تحت ریاست خوانین سه‌هزار نفر بختیاری در بیرون اصفهان اردو زدند تاکنون در بیرون شهر متوقفند . صمصام السلطنه توضیح داد که این اقدام برای جلو گیری از اغتشاش شهر است دوام قشون شاه در خالد آباد که مردم عدهٔ آنهارا بطور اغراق میگویند و بنا بشهرتی بالغ بر ۸ هزار نفرند و عده های شاهانه‌را نقض و تکذیب می‌نماید هر چند که انجمن تبریز باصفهان تلگراف نموده تا مواعید شاه را بپذیرند لیکن هنوز معلوم نیست که خوانین راضی باین وعده ها شده باشند

ازوزیرخارجه اطلاع تحصیل نمودم که قشون دولتی خالدآباد از بی پولی وبی آذوغه‌گی دراین چند روزه بکاشان مراجعت مینمایند . بواسطهٔ وجود بختیاری در اصفهان اغتشاش و دزدی وسعتی خارج از اندازه پیدا کرده و اوضاع شهر و اطراف و راهها بسیار خراب است . وجود ایل کوهکلویه در راه اصفهان و شیراز و نا امنی ولایات تجارترا بکلی معدوم نموده است (بارکلی)

نمره ٤٤

کاغذ سربارکلی بسرادوارگری مورخهٔ ۲۰ ماه مه ازطهران

افتخار دارم از اینکه در ضمیمه مراسله ۲۲ ماه گذشته
راپورت بدهم از اینکه اوضاع بوشهر از ماه گذشته کمی
تغییر نموده و بواسطهٔ استعداد بحری کشتی فاکس نظم بطور
خوبی برقرار شده است . در دهم اینماه دریابیکی
حاکم جدید وارد و بطور شایسته پذیرفته گردید .

موقتاً قرار خوبی برای نگاهداری وجوهات گمرکی
گذاشته شد . در موقعی که رسماً خروج استعداد
بحریرا بدولت ایران اعلام خواهم نمود شفاهاً نیز اظهار
خواهم کرد که اگر طلب بانک شاهنشاهی و اقساط آن خرج اول
محسوب نشود برای دولت ایران عاقبت وخیمی پیدا خواهد
کرد . در همین چند روزه استعداد بحری خارج
خواهد شد و دریابیکی مسؤلیت تمام برای استقرار امنیت و
آسایش اتباع خارجه بعهده گرفته است ( بارکلی )

﴿ نمره ٤٥ ﴾

کاغذ سر بارکلی به سرادوارد گری مورخه ۲۰ ماه مه
( از طهران )

از اوضاع حالیهٔ طهران میتوان تصدیق کرد وامیدوار
شد که در بین شاه و ملت استحکام مشروطیت اساس صلحرا
تشکیل خواهد داد . شاه ظاهراً برای رفع غائله
اختیارات تامه بوزرا داده است البته خوب است که شاه



در این مقصد طریق مسالمترا مداومت نماید .

نظر بنصیحت سعد الدوله در ۱۸ اینماه شاه از پای‌تخت
خارج شد و در سلطنت آباد بعمارت تابستانی خود رفت .

تاحال وزراء خوب از عهده اوضاع برآمده‌اند وبطور
خیر خواهی تقاضاهای ملترا گوش مینمایند .

در ابتدا یك اندازه مشکل بود که تقاضاهای دیگر ملتیان معلوم
بشود چونکه راه مذاکره مابین مراکز ملتیان مسدود بود
ولیکن کمیتهٔ که از رؤساء در طهران تشکیل شده ووزرا هم
آن کمیته را برسمیت شناخته‌اند امید است که این کمیته
پس از چندی از طرف عموم ملت مطالب خود را بوزراء
القاء نمایند . تا کنون صورتی از تقاضاهای ملتیان
بشاه پیشنهاد شده و آن تقاضاها بتصویب سپهدار واهالی تبریز
هم رسیده است و انصورت از اینقرار است .

( اولا ) بیرون نمودن مفسدین مخصوصاً امیربهادرجنك
و مفاخر الملك . امیر بهادر هنوز پیش شاه است
هرچند که ما اصرار بخارج نمودن آن نموده‌ایم ولی سعدالدوله
بما گفت لازم است بیش از این فشار نیاورده و بعارفانه
منتظر حوادث باشیم . بدلیل اینکه خارج شدن این
اشخاص داخل پرگرام رفورم ما نیست و همچنین نفوذ ایشان
باندازهٔ کاسته است . مفاخر الملك نایب الحکومهٔ

طهران و تصور میکنند که او باعث قتل چند نفر از بستیهای شاهزاده عبدالعظیم شده است . من و همکار روس من اصرار زیاد بعزل آن نمودیم و معزول شد لیکن هنوز در دربار است . (دوم) از اراذل طهران خلع سلاح نمایند . فرمانی صادر شده است تا حمل اسلحه را بدون اجازه منع نمایند و اشخاصیرا که تیر هوائی میاندازند مجازات کنند و آنفرمان نظم شهر را بعهدهٔ بریکاد قزاق واگذار کرده و باین سبب امید است که اجرا نمایند . (سوم) شاه قول صریح بدهد که مشروطهٔ اولی دومرتبه داده شود بانضمام ۱۷۰ ماده قانون که در ۱۹۰۷ بعنوان متمم منضم شده است .

فرمان ۹ اینماه اینمسئله را درست توضیح نمیداد لذا شاه اظهار نمود که بانفرمان تغییر بدهند که معنای کلیه مشروطه اولیه را دارا باشد لیکن ملتیان فرمان علیحده را در این خصوص تقاضا مینمایند و یك همچو فرمانی از طرف سعد الدوله بشاه پیشنهاد شده است . (چهارم) دیگر قشون بپایتخت وارد نکنند . استقراضیکه عنقریب روسها خواهند داد باید برای خلع سلاح قشون صرف بشود و بعد از پرداخت حقوق قشون غیر لازم را مرخص نمایند (پنجم) تلگرافات سانسور نداشته باشند .



در ابتدا ملتیان پایتخت نمیتوانستند تلگرافات خود را مطمئناً بنقاط دیگر مخابره نمایند حالا در این خصوص اطمینان تحصیل کرده‌اند و میتوانند با نقاط دیگر مخابره نمایند .

(ششم) شاه سعی نماید که قشون روس شمال ایرانرا تخلیه کند بواسطهٔ ورود قشون بی‌شبهه تنفر زیادی در بین ملتیان تولید شده و همیشه در نظر دارند که آمدن قشون روس اسباب خوشوقتی شاه شده است . گویا فراموش نموده اند که قشون روس در تبریز بفریاد آنها رسید . همین‌طور که ۱۵ این ماه تلگراف نموده‌ام سعد الدوله گمان می‌نماید که اگر یك عدهٔ زیادی از قشون خارج بشوند اسباب رضایت خاطر اهالی خواهد شد .

من مسئله را بهمکار روس خود اظهار نمودم جوابداد که سعد الدوله در این خصوص بامن مذاکره ننموده‌است

(هفتم) از استقرار مشروطیت علماء کربلا ونجف‌را مستحضر سازند از قراریکه من اطلاع دارم شاه مستقیماً اطلاع داده است . (هشتم) آزاد نمودن اشخاصی که در تفلیس گرفتار و محبوسند .

این مطلبرا من بهمکار روس خود اظهار داشتم و او عدم اطلاع خودرا از این قضیه اظهار نمود و تلگرافی در این خصوص بفرمانفرمای قفقاز مخابره نموده است .

( نهم ) بمتحصنین اطمینان امنیت بدهند که مشغول
ترتیب قانون انتخابات باشند . این ماده بعدازاعلان
عفو عمومی لغو شد . ( دهم ) بعد از انجام این
مطالب درطهران و ولایات چراغانی نمایند

تمام این مطالب باستثنای حضور امیر بهادر در دربار از
حوزهٔ نصایح ما خارج است من و همکار روس من باین
مطالب همراهی نکردیم جوابی که وزراء داده‌اند باصرار ما
نبوده است و فقط بواسطهٔ میل وزراء است که اصلاحی
در امورات بشود . من و همکار روس من بعد از
انتشار فرمان دهم این ماه از طرف شاه در ولایات تعلیمات
لازمه بقونسول خانه‌های خود داده ایم که بملتیان اصرار
نمایند بعد از آنکه شاه تقاضاها را قبول نمود نبایست مخالفت
ورزند بلکه لازم است اسباب صلح دولت و ملت را فراهم
نمایند . علاوه بملتیان طهران نیز همین اصرار
را کرده ایم و همین‌طور بسعد الدوله گفتیم بهتر آنست دولت
کمیتهٔ ملتیانرا که در طهران از رؤساء تشکیل‌شده رسماً شناخته
و بتوسط ایشان با سایر نقاط مشغول مذاکره بشود .

همکار روس من مخصوصاً نفوذ خود را بسپهدار بکار
برده ولی بدبختانه سپهدار در دست ۴۰۰ نفر قفقازی که
همراه دارد گرفتار است . خیلی اسباب خوشوقتی



است که تقاضاهای سابق از طرف ملتیان قزوین نیز تصدیق و
امضا شد . ازقرار معلوم ملتیان قزوین انقدر لجوج
نیستند که در بدو نظر متصور بود . گویا سپهدار
تلگرافاً تقاضا نموده که سریعاً این مقاصد را انجام بدهند
لیکن معلوم است اشخاص کاری در میان آنها موجود است
بنا براین گمان می‌شود اگر بنای زدوخورد باشد آثار غریبی
از خود در قشون شاه یادگار خواهند گذاشت .

قزاق که قشون مرتب است عدهٔ صحیحی ندارند و تا
وقتی که ملتیان قزوین راضی نشوند اوضاع اصلاح نخواهد شد

( بارکلی )

﴿ نمره ۴۶ ﴾

مراسله سر نیکلسن سفیر کبیر انگلیس مقیم پطرزبورغ
بسرادوار گری مورخه ۲۵ مه از پطرزبورغ .

دیروز بمسیو چریکف یادآوری نمودم نظر بسکونت
اوضاع بوشهر استعداد بحری که چندی قبل برای حمایت اتباع
خارجه وارد شده بود مراجعت نمودند من اظهارداشتم
ظاهراً اوضاع تبریزهم بهبودی حاصل نموده است و گمان
میکنم دولت روسیه نیز عنقریب صلاح بداند که قشون خود را
بالمره خارج و با عدهٔ زیاد قشونرا مراجعت دهد .

مسیو چریکف اظهار داشت که ما منتظر تعیین حکومت

میباشیم و خیلی مایلیم قشونرا خارج نمائیم چونکه توقف آنها در تبریز خسارت فوق العاده بخزانهٔ دولتی وارد میاورد .

مسیو چریکف گفت بعد از آنکه مدت شش هفته بود که از جائی آثار اغتشاش بروز نمینمود و اوضاع سکوت داشت دولت روسیه تلگرافی از ارومیه دریافت کرده مشعر بر اینکه در ارومیه هرج ومرج غریبی تولید شده است دستهٔ که بر ضد ملتیان بودند قیام و حاکمرا که از طرف ملتیان تعیین شده بود اخراج و حاکم هم فرار نموده است و بعد از فرار اظهار نمود که دومرتبه برغم مفسدین مراجعت خواهم کرد .

مستحفظین قونسولگری روس مرکب از شش نفر سرباز هستند و بایندلیل دولت روسیه چنان صلاح میداند که یکدستهٔ چهل نفری از تبریز بارومیه اعزام دارد البته در هنگام حرکت باید از دریاچهٔ ارومیه عبور کنند چون کشتی قابل برای حمل اسبها نیست ناچار سرباز پیاده فرستاده خواهد شد

( نیکلسن )

نمره ٤۷

تلگراف سرپارکلی به سرادوارگری مورخه ٦ ژون از قلهك ( تبریز ) تلگراف ذیلرا از ژنرال قونسول اعلیحضرتی مقیم تبریز دریافت نمودم .

حوادث عمده که باعث تحصن مردم شد ازاینقرار است



در ۲۰ ماه مه رئیس کمپانی راه شوسه همکار روسی من اصرار عاجلانه نمود که ستار خان مقدار ( ۲۲۰۰۰ ) روبل خسارت باموال کمپانی وارد آورده و لازم است که ژنرال قونسولگری اعلیحضرتی ادعای این خسارترا نزد نایب الحکومه بفرستد .

( مسیو میلر ) بمن اظهار داشت که وجه خسارترا پیشنهاد نموده است . در ۲٦ ماه مه در محلهٔ حکم آباد نزاعی ماین ستار خان و نایب حسین و نایب یوسف که این هردو از اشرار شهرند واقع شد . یوسف با چند نفر از همراهانش چند تیری بخانهٔ حسین انداختند ولی بدون هیچ حادثه تا بالاخره حسین بخانهٔ نایب الحکومه ملتجی شد و بعد بعنوان تحصن بژنرال قونسولگری روس پناهنده گردید

همکار روسی من از نایب الحکومه خواهش نمود تا باین قضیه رسیدگی نماید . نایب الحکومه رسیدگی کرد ولیکن اقدام منتج نبود . بنا براین یکدسته از قشون روس در ۲۹ ماه مه بمحل نزاع رفته . یوسف و برادرش را با ۴ نفر از همراهانش که برخلاف حکم حاکم مسلح بودند دستگیر و بعد دو نفر از آنهارا مرخص کردند .

نمره ٤۸

تلگراف سرپارکلی بسرادوارگری مورخهٔ ۸ ژون از قلهك ( مشهد )

تلگراف ذیل از ژنرال قونسول اعلیحضرتی مقیم‌مشهد بمن مخابره شده است . ۴ روز قبل بعد از آنکه سوء قصدی نسبت بکار گذار شد یکی از رؤسای خدام حرم‌را در خانهٔ خود کشتند . در نزدیکی دو ژنرال قونسولگری تیر زیادی انداختند و یکی دو تیر هم بعمارت خورد . امروز در انجمن یك‌نفر کشته گردید .

هر چند اوضاع بسیار خطرناك و مهم است ولیکن‌برای اروپائیها جای ترس و نگرانی نیست .

﴿ نمره ۴۹ ﴾

تلگراف سر بار کلی به سرادوار گری مورخه ۸ ژون

از قلهك ( قزوین )

سپهدار بحکومت مازندران و گیلان تعیین‌شد وقول داد که بمحض تعیین حکومت قزوین برشت حرکت نماید .

اوضاع قزوین بهتر شده است و بموجب راپورتی که از نایب سفارت روس رسیده است عدهٔ زیادی از رولوسیرها برشت مراجعت خواهند نمود .

﴿ نمره ۵۰ ﴾

تلگراف سر بار کلی به سرادوار گری مورخه ۱۱ ژون

از قلهك اوضاع ارومیه

تلگراف ذیل مورخه ۹ ژون از ژنرال قونسولگری



اعلیحضرتی مقیم تبریز مخابره شده است .

از ارومیه هیئتی به تبریز آمده‌اند تا اینکه موانع آسایش خود را بدولت ایران پیشنهاد نمایند . از قراریکه میگویند اوضاع ارومیه بواسطهٔ اکراد خیلی خراب است . و اهالی مایلند که محتشم‌السلطنه بهمراهی قشون کافی دوباره بحکومت آنسامان منصوب گردد . ولیکن گمان میکنم محتشم السلطنه این‌مسئله را قبول ننماید . من با این هیئت مذا کره نموده‌ام و بانها گفتم لازم است اندازهٔ صبر نمائید بنا بمذا کرات اهالی میخواهند عموماً بویس‌قونسولگری روسیه پناهنده شوند . همکار روس‌من اظهار داشت که این هیئت تقاضا نموده‌اند که ۳۰۰ نفر قشون بارومیه اعزام شود ولیکن همکار روس من معذرت خواسته است .

﴿ نمره ۵۱ ﴾

تلگراف سر بار کلی به سرادوار گری مورخه ۱۱ ژون

از قلهك ( مشهد )

راجع بتلگراف مورخهٔ ۱۸ ماه مه من این تلگراف از ژنرال قونسولگری اعلیحضرتی در مشهد مخابره‌شده‌است .

من و همکار روس من اطمینان داریم که شهر در حالت بحران و اوضاع دوباره خراب و پریشان است .

ممکن است هر دقیقه صدمات زیاد اتباع خارجه را احاطه

نماید و در اینموقع محال است که حاکم بمشهد قدم بگذارد
و مردم در خیالند که معاون حکومترا اعدام نمایند وابداً آثار
بهبودی در اوضاع مشاهده نمیشود . بعد از ملاحظات دقیق
نظر بحفظ انتظام شهر وحراست اتباع خارجه من پیشنهاد همکار
روس خود را در خصوص تکثیر قشون تصدیق نمودم.

حاکم جدید رکن الدوله در ٥ ژون از طهران حرکت
نموده وما هرچه ممکن بود مردمرا وادار کردیم که باورود او
ضدیت ننمایند .

### نمره ٥٢

تلگراف سربار کلی به سرادوار گری مورخه ١٢ ژون
از قلهك . ( پیشنهاد در خصوص تخفیف قشون
تبریز ) این تلگراف از ژنرال قونسول اعلیحضرتی
مخابره شده است . از ژنرال قونسول روس اطلاع
حاصل نمودم که دیروز باژنرال اسنارسکی درخصوص تخفیف
قشون صحبت نموده است ژنرال قونسول میگفت که ژنرال
اسنارسکی بامن هم‌عقیده است و بنا است بدواً توپهای صحرائی
و هوندز را بروسیه مراجعت دهند . چون اردوگاه
موقتی قشون در تابستان دارای حفظ الصحه نبود اعلیحضرت
شاه باغ خود را موسوم بباغ شمال اردوگاه معین نمود و
بهمین زودی بانجا حرکت خواهند کرد .



### نمره ٥٣

تلگراف سربار کلی به سرادوار گری مورخه ١۴ ژون
از ( طهران ) تلگراف ذیل از بوشهر مخابره شده
است . در این چند هفتهٔ اخیر از مجلس تجارتی
بوشهر خواهش نموده‌اند که بشما پیشنهاد نمایم که اقدامی در
خصوص امنیت‌راهها بنمائید . در ١٢ ژون کفیل
ژنرال قونسولگری روس که در ششم ژون با یك نفر قزاق
از شیراز حرکت کرده بود بمن تلگرافی نموده مشعر براینکه
در عرض راه چند تیری بهمراهان او شلیك شده و یك اسب
قزاقهم گلوله خورده خود کفیل ازخطر بسلامت جسته اگرچه
اسبش زخمدار شده است .

### نمره ٥٤

تلگراف سربار کلی به سرادوار گری مورخه ١۴ ژون
از ( قلهك ) . نظر بناامنی راههای جنوب راجع
بحادثهٔ که در تلگراف امروزی خود راپورت دادم گمان
نمیکنم در اوضاع آثار بهبودی ظاهر شود مگر اینکه شاه
ظل السلطانرا بحکومت آنسامان برقرار نماید و یا اینکه
یکدسته مستحفظ برای امنیت راهها تشکیل داده وحقوق آنها را
مرتباً برسانند و امنیترا بعهدهٔ آنان محول دارند لیکن در
این مسئله همانطوریکه مجلس تجارتی بوشهر پیشنهاد نموده

اقدام خواهم کرد . در خصوص مراجعت ظل‌السلطان
من مذاکره ننمودم لیکن از قرار معلوم در مقابل دعوت
دولتی سکوت اختیار کرده و جوابی نداده است .

نمره ۵۵

تلگراف سر نیکلسن بسرادوارد گری مورخهٔ ۱۴ ژون
از پطرزبورغ ( تبریز و مشهد )

مسیو ایزولسکی اظهار نمود که دولت روسیه مصمم شده
است فوراً عدهٔ از قشون تبریز را مراجعت داده وبقیه‌را نیز
متدرجاً برگرداند تا بکلی نقاط تبریز را تخلیه نمایند .

دولت روسیه یک‌دسته قزاق بمشهد و عدهٔ دیگر باردبیل
خواهدفرستاد تا از چپاول شاهسون که باعث تحصن مردم
بقونسول‌خانهٔ روس شده است جلوگیری نمایند .

نمره ۵۶

تلگراف سربارکلی به سرادوارد گری مورخه ۱۷ ژون
از قلهک تلگراف‌ذیل از ژنرال‌قونسول اعلیحضرتی
مقیم اصفهان مخابره شده است . امروز سردار اسعد
بدیدن من آمد و اطلاع داد که مصمم شده است با بعضی
خوانین دیگر بطرف طهران عزیمت نماید .

سردار اسعد استعداد خود را اظهار ننمود ولی ازقرار
راپورتهای خارج معلوم میشود که استعداد سردار اسعدعبارت



از ۱۰۰۰ نفر مسلح و یک عراده توپ صحرائی است .

مشار الیه اظهار نمود مادام که قشون شاه باو حمله
نکنند او جنگ نخواهد کرد . نقشه او هنوز معلوم نیست
ولی احتمال دارد که از راه نیزار قم عازم بشود .

حرکت سردار اسعد برای این است که وزراء را وادارنماید
تا مشروطه‌را بطور صحیح اجرا نمایند .

نمره ۵۷

تلگراف سربارکلی به سرادوارد گری مورخه ۱۹ ژون
از( قلهک ) چنانکه درتلگراف ژون خود راپورت
دادم بدربار دولتی خبر رسیده است که ۱۰۰۰ نفر بختیاری
از اصفهان حرکت نمودند . از این خبر دربار و
وزراء و کابینه بی اندازه مضطربند . گمان میشود
که بختیاریها بطرف کاشان خواهند آمد و لیکن در آن نقطه
عدهٔ از قشون دولتی موجود است . رئیس قشون
امیر مفخم در طهران است و میترسد که دولت پول ندهد و
استعداد کاشان بقشون سردار اسعد ملحق شوند .

نمره ۵۸

تلگراف سربارکلی به سرادوارد گری مورخه ۱۹ ژون
از قلهک ( مشهد )

تلگراف ذیل که بتاریخ ۱۸ ژون از ژنرال قونسول

الجزاء لا استوت عند الله حال الصالح والطالح والمحسن والمسيء ومن سوّى بينهم لم يكن
... عظها و

ما هو جواب له كان قايلاً قال فماذا قال سليمن لانه موضع مقتض للسؤال اقتضاءً ظاهراً
وهو اشتغال نبي الله بامر الدنيا حتى يفوت الصلوة عن وقتها وقال انا ذبحنا تقرّباً

اعلیحضرتی مقیم مشهد مخابره شده است .

در ١٦ ماه رکن الدوله حاکم جدید وارد شد .
شهر و تلگرافخانه هنوز در دست ملتیانست وعجالتا حکومت
بی اقتدار میباشد

﴿ نمره ٥٩ ﴾

تلگراف سربارکلی به سرادوارگری مورخه ٢١ ژون

از ( قلهك ) امروز وزیر امور خارجه بدیدن من
آمد و از جریان اوضاع حاضره بطوریکه من در ١٧ و ١٩
اینماه راپورت دادم صحبت نمود . جناب وزیر اظهار
داشت که سردار اسعد با ملتیان قزوین مشغول مذاکره است
وحالاهم بایك استعداد زیادی اسماً برای مجبور نمودن حکومت
و انجام مشروطه میاید هرچند که دولت بدون فوت دقیقهٔ
شروع باجراء پرگرام دولتین نموده است .

سعد الدوله اظهار نمود که مقصود از این ملاقات این
است که بشما از قول شاه اطلاع بدهم که صبر دولت تمام
شده و مصمم شده است که امیر مفخمرا اعزام دارد تا
اتباع خود را جمع آوری نموده و از پیش آمدن سرداراسعد
جلوگیری نماید . من اظهار نمودم که این اقدام
باعث جنك داخلی خواهد شد ومن این اقدامرا تصویب نمینمایم
و نصیحت میکنم که در مقابل اقدام مصلحانه بشود .



سعدالدوله جواب داد که اقدامات صلح آمیز بی نتیجه
خواهد بود و دولت یکی دو روزه منتظر خواهد شد
شاید که شما بتوانید راهی پیدا نمائید تا از سردار اسعد
جلوگیری شود . من جواب دادم که کاری از من
ساخته نیست و نمی توانم اقدامی نمایم مگر اینکه از وزارت
خارجهٔ لندن دستور العمل برسد . من پیشنهاد
مینمایم که دستور العمل بژنرال قونسولهای روس وانگلیس
مقیم اصفهان داده شود که نزد سردار اسعد رفته و اطلاع
دهند که دولتین نصیحت مینمایند کهشمابااصفهان برگشته ودست
از این اقدامات بردارید . من غیر رسمانه بسعد الدوله
نصیحت نمودم که بدون فوت دقیقهٔ قانون انتخاباترا منتشر
نمایند . سعد الدوله اظهار داشت که تمام ولایات این
قانون انتخاباترا تنقید مینمایند . من گفتم محال است که
بتمام مردم حالی کرد که این قانونرا اشخاص کافی و با علم
مرتب نموده اند و بعلاوه در پرگرام دولتین ذکر نشده که
باید قانونرا بولایات پیشنهاد کرده و از آنها کسب تکلیف نمود
سعد الدوله اطمینانداد که در ٢١ اینماه قانون انتخابات
را منتشر خواهد نمود .

﴿ نمره ٦٠ ﴾

تلگراف سر بارکلی به سرادوارگری مورخه ٢٠ ژون

از قلهك (قشون روس در تبريز) تلگراف ذيل مورخه ٢٠ ژون از ژنرال قونسول اعليحضرتی مقيم تبريز بمن رسيده است . دو دسته سرباز و يك باطری هوتدز ديروز بروسيه مراجعت نمودند و امروز هم قشون همانطور كه در تلگراف ١٢ ژون اطلاع داده بودم محل اقامت خودرا تغيير دادند .

**نمره ٦١**

تلگراف سربار كلی به سرادوار گری مورخه ٢١ ژون از قلهك (ظل السلطان) از قراريكه وزير امور خارجه اطلاع داد در شرف مراجعت است . چندی قبل ازطرف دولت ايران ظل السلطان بحكومت فارس نامزد شده بود و ميخواستند كه بايران بر گردد . درابنروزها ظل السلطان بموجب تلگراف پس از اظهار تشكرات دعوت را قبول نموده است .

**نمره ٦٢**

تلگراف سر بار كلی به سراد وار گری مورخه ٢١ ژون از قلهك . مستر گراهم بمن اطلاع داد كه بختياريها از راه نيزار بدون اينكه بكاشان بگذرند پيش ميايند .

بنا بر اين بختياری با قشون دولتی ساخلو كاشان خيال جنك ندارند .



**نمره ٦٣**

تلگراف سربار كلی به سرادوار گری مورخه ٢٣ ژون از (قلهك) . مسيو سابلين اظهار داشت كه ٧٠ نفرقفقازی در ميان رولوسيونرهای قزوين كه عدهٔ آنها بالغ بر ١٧٠ نفر است ميباشند و از رشت هم استعداد خواسته اند

**نمره ٦٤**

تلگراف سرادوار گری به سربار كلی مورخه ٢٣ ژون از وزارت خارجه لندن . هر اقدامی كه در شكل دخالت بامور داخلی ايران باشد ممنوع است . ليكن بايد اقدام مجدانه كرد و نگذاشت كه سرداراسعد بطهران برسد . خوب است كه شما توضيحاتی در خصوص بر گرام رفورم دولتين بايشان بدهيد

**نمره ٦٥**

تلگراف سربار كلی بهسرادوار گری مورخه ٢٤ ژون ازطهران شاه ديروز قانون انتخابات را امضا نمود .

**نمره ٦٦**

تلگراف سربار كلی به سرادوار گری مورخه ٢٥ ژون ازقلهك (پيش آمدن بختياريها) . در طهران هر دو طرف در اضطرابند . مليان می‌ترسند كه مورد حملهٔ آخری مستبدين واقع بشوند و مستبدين واهمه ورود رولوسيونرهای قزوين و

بختیاریهارا دارند . سردار اسعد امروز صبح زود وارد قم
شد و امشبهم ژنرال قونسول روس وارد خواهد شد .
بختیاریهائیکه بقم وارد شده‌اند تقریباً ۵۰۰ نفر میباشند و تلگرافی
به سپهدار نموده‌اند که سرداراسعد با ۱۰۰۰ نفر بختیاری میایند
و تماماً در تحت فرمان سپهدار خواهند شد . این مخابره
را در طهران فهمیده‌اند . این تلگراف بی اندازه باعث
تشویش و اضطراب دولتیان شده است . لیکن من گمان میکنم
که عدهٔ قشون بختیاریرا خیلی اغراق گفته‌اند . ژنرال قونسول
اصفهان بمن اطلاع داده که دستهٔ دیگر از بختیاری مسلح مرکب
از ۱۰۰۰ نفر در اصفهان منتظر نتیجه ملاقات ژنرال قونسول
با سردار اسعد میباشند هر چند که آندسته نیز حاضر حرکت
شده‌اند .

﴿ نمرهٔ ٦٧ ﴾

تلگراف سر بار کلی بسرادوار گری مورخه ۲۷ ژون ازطهران
دیروز ژنرال قونسول اعلیحضرتی ملاقات مفصل ازسردار اسعد
نمود . در آنملاقات اظهار داشته که حرکت ایشان بقم
ازطرف سفارتین خیلی بنظر بی موقع میاید وبعلاوه اسباب تولید
اشکالات درجریان اوضاع حاضره مینماید . مشروطه برقرار
و اقدامات تاسیس مجلس بطوریکه دولتین سفارش نموده‌اند
در شرف انجام است . ژنرال قونسول بسردار اسعد واضح



نمود که پر گرام دولتین بهیچوجه در ضد استقلال ایران نیست
سردار اسعد جوابداد که سفارتین گول خورده‌اند وبهیچوجه
شاه جداً خیال استقرار مشروطیت را ندارد . باز اظهار
داشت که از قم حرکت نخواهد کرد تا اینکه مجلس منعقد
بشود . وگفت مقصود عمدهٔ من تاسیس صلح است وبهمین
ملاحظه ازحرکت استعداد اصفهان جلوگیری نمودم .
عجالتاً مشغول ترتیب تقاضائی هستم که از طرف تبریز ورشت
و مشهد و نقاط دیگر هم تصویب شده است و امیدوارم که شماهم
باین تقاضاها مساعدت نمائید .

﴿ نمرهٔ ٦٨ ﴾

تلگراف سر بار کلی بسرادوار گری مورخه ۲۸ ژون از قلهك
کفیل ژنرال قونسولگری اصفهان اطلاع میدهد که صلح مابین
بختیاریها انجام گرفت . در ۲۹ اینماه سردار محتشم و
صمصام السلطنه باردوی اصفهان ملحق خواهند شد گمان میشود
که سردار محتشم بعدازاین بسردار اسعد ملحق گردد .

﴿ نمرهٔ ٦٩ ﴾

تلگراف سر بار کلی بسرادوار گری مورخه ۲۸ ژون ازقلهك
تلگراف ذیل ازمستر راتسلو مخابره شده است بژنرال فرمانده
قشون روس دستور العمل رسیده است که از حرکت بطرف
روسیه عجالتاً صرف نظر نمایند .

❁ نمره ۷۰ ❁

تلگراف سربارکلی بسرادوار کری مورخه ۲۹ ژون از قلهک
من ازسفارت روس اطلاع حاصل نمودم که ۹۰۰ نفر ازمجاهدین
قزوین بیش از چهل میل ازپای‌تخت دور نیستند . وزرا در
اضطراب و منتظر مساعدهٔ استقراض هستند که آنهارا ازاین بلیه
نجات دهد . شرایط پرگرام ما این است که بعداز انتشار
قانون انتخابات و یك پرکرام صحیحی برای مخارج آنوقت
مساعده استقراضی داده بشود . مسیو سابلین ومن گمان میکنیم
که باید این پیش آمدهارا بجریان طبیعی محول نمائیم و اگر
شاه خواست که اقدامی نماید البته مانع نخواهیم شد .
و اگر از طرف شاه کمکی ازما درخواست شود جواب این
خواهد بود که اگر پارسال گوش بنصایح ما میداد البته اوضاع
اینطور نمیشد و این بحرانهای مدهش پیش نمی‌آمد .
در قم و کاشان اقدامات لازمه برای جلوگیری ملتیان بعمل آمده
است . سردار اسعد بمسیو کراهم گفته است که در خود
طهران مابین ملتیان ترتیبی داده شده است که بمجرد ورودقشون
بختیاری آزادی‌خواهان طهران شهر را تصرف نمایند .

❁ نمره ۷۱ ❁

تلگراف مسیو اوبرون بسرادوار کری مورخه ۲۹ ژون از
بطرزبورغ . کفیل وزارت امور خارجه بمن اطلاع داد که



شارژ دافر روسیه مقیم طهران تلگرافی باین مضمون مخابره
نموده است . نظر بعزیمت بختیاری وفدائیها بسمت طهران
آیا صلاح نیست که در صورت لزوم دولت روسیه تهیهٔ برای
اعزام قشون بپای‌تخت بنماید ؟ مسیو سازانوف اظهار نمود
اگرچه دولت امپراطوری خیلی متاسف ازلزوم چنین اقدامی
خواهد بود چونکه هیچوقت مایل بدخالت امور داخلی ایران
نبوده لیکن مجبور است که اتباع ونمایندگان خارجه رامحافظت
نماید . اگر حرکت رولوسیونرها بطرف طهران صورت
خارجی پیدا نماید قزاقهای ایرانی که عجالتاً مستحفظ اتباع
خارجه هستند البته نمی‌توانند از عهدهٔ ماموریت خود برآیند
و اگر قشون دولت امپراطوری تاخیر در عزیمت نماید قطعا
تولید اشکالات شده و باعث بدبختی خواهد بود .
مسیو سازانوف باز اظهار نمود که دولت امپراطوری نظر به
لزوم اقداماتیکه باید حفظ جان ومال اتباع خارجه را بنماید
کشتیهارا برای حمل قشون به بنادر ایران در بادکوبه حاضر
خواهد نمود .

❁ نمره ۷۲ ❁

تلگراف مسیو اوبرون به سرادوار کری مورخه ۳۰ ژون
از بطرزبورغ . راجع بتلگراف دیروز من .
کفیل وزارت خارجه اطلاع داد که دیروز نتیجهٔ مشاوره

خصوصی دولتی این بوده است که دولت مصمم شده تهیهٔ اعزام
قشون روس‌را بقزوین بنمایند . مقصود از فرستادن قشون
این است راه رشت و طهرانرا تصرف نموده بدون اینکه داخل
پای‌تخت بشوند و دولت روسیه ابداً میل ندارد که قشون
پای‌تخت را اشغال نمایند . کفیل وزارت خارجه تلگرافی را
که شارژدافر روسیه نموده بود بمن نشانداد اوضاع را خیلی
پریشان و مدهش تصور میکرد . در آن تلگراف اشعار
داشت که مسیو سابلین اظهار کرده است که بریگاد قزاق بی
استعداد است و احتمال دارد که‌شاه یکی از سفارت‌خانه‌ها پناهنده
بشود . مسیو سابلین اصرار دارد که قشون قزوین‌را اشغال
نماید . سؤال نمودم که در صورت عزیمت بختیاری بطهران
واقعاً چه‌خطری متصور است . کفیل وزارت خارجه جواب
داد که احتمال قوی دارد بانك و اتباع خارجه را غارت‌نمایند
قوهٔ که بقزوین فرستاده خواهدشد عبارت از ۱۵۰۰ نفر
است . مسیو سازانوف اظهار داشت درصورتیکه بختیاریها
از طهران صرف نظر نمایند دیگر قشون فرستاده نخواهد شد
و گفت درهر صورت دولت روسیه حاضر است که ضمانت
کافی برای اخراج قشون خود نماید .

﴿ نمره ۷۳ ﴾

تلگراف مسیو اوبرون به سرادوارد گری مورخه ۳۰ ژون از



طرزبورغ . از راپورت این مطلب افتخار دارم که کفیل
زارت خارجه بمن اطلاع داد که دولت روسیه مصمم شده
ست که در قشون تبریز تخفیف بدهد . جناب ایشان
فتند که اوضاع تبریز عجالتاً طوری است که پیش از این
خفیف قشونرا اجازه نمیدهد . دولت روسیه منتظر ورود
کم جدید واستقرار اقتدار اوست . در هر صورت قشونرا
رج خواهیم کرد ولیکن عجالتاً از ترس آنکه مبادا دوباره
بد اغتشاش باعث شود که قشون مجدداً عودت داده شود
بورا باید استعداد در تبریز توقف نمایند . ممکن است
اصی مثل ستار خان وباقرخان دومرتبه مصدر امور بشوند
ین ترتیب‌را دولت روسیه هیچوقت اجازه نخواهد داد .

﴿ نمره ۷۴ ﴾

اف سرادوارد گری بمسیو اوبرون مورخه ۳۰ ژون از
ت خارجهٔ لندن . امروز با سفیر کبیر روسیه صحبت
. وبجناب ایشان گفتم یقین دارم هر قدر دخالت خارجه
ور ایران کمتر بشود جریان طبیعی بهتر خواهد بود
ه از اشکالات حالیهٔ طهران بخوبی اطلاع دارم .
. دولت روسیه طهرنرا تصرف نماید شبهه ندارم که
برقرار خواهد کرد ولی بالمآل نتیجه این خواهد شد
انیان تصور خواهند کرد که‌شاه بپشت گرمی روسها

مقصدی این امور شده است . وتمام مملکت یک‌مرتبه از قبضهٔ حکومت شاه خارج خواهندشد . عقیدهٔ من این است بریکاد قزاق قوهٔ کافی دارند ومی‌توانند از این پیش‌آمدها جلو گیری نمایند . من به کنت‌بن کاندورف گفتم بخوبی میدانم که دولت روسیه ازاین حوادث ایران چه اندازه خود را متضرر می بیند وبواسطهٔ همسایکی دچار مشکلات خفیه است .

نمره ۷۵

تلگراف سربار کلی بسرادوار کری مورخه اوّل زویه ازقلهك در اصفهان سعی کامل دارند که‌برای سردار اسعد استعدادکافی تهیه نمایند . برای ملتیان قزوین از رشت استعداد فرستاده شده‌است و باید امروز بقزوین وارد بشود . از طهران بتوسط‌تلفون خبر رسید که امروز بازارهارا بسته‌اند .

نمره ۷۶

تلگراف سربار کلی بسرادوار کری مورخه اول زویه از قلهك از مشروطه طلبان قزوین تلگرافی برای سفارتخانه‌های خارجه مخابره شده است مشعر بر اینکه ترتیب بعضی مسائل مهمهٔ با وزراء آنانرا بطهران می‌کشاند . عموماً با شاه اظهار همراهی نموده ومطلقا خونریزیرا تکذیب می‌نمایند .

نمرهٔ ۷۷

تلگراف سربار کلی بسرادوار کری مورخه ۲ زویه از قلهك



( پیش آمدن بختیاریها ) . سردار اسعد از قم حرکت نمود وبا ۱۲۰۰ نفر بختیاری بطرف شمال رهسپار گردید .

نمره ۷۸

تلگراف مسیو اوبرون به سرادوار گری مورخه ۲ زویه از بطرز بورغ . ( اوضاع طهران ) . دیروز عصری با وزیر امور خارجه ملاقات نمودم . جناب وزیر اطمینان داد که دولت روسیه همانرویهٔ عدم دخالت‌را خواهد داشت وبهیچوجه خیال ندارد که بشاه کمك نظامی نماید بلکه مقصود دولت‌روس آنست که راه انزلی و طهرانرا در دست داشته جان و مال اتباع خارجه را محافظت نماید . جناب وزیر اظهار نمودند اگر بنا شد بطهران قشون فرستاده شود باید عدهٔ کافی باشد و بدواً هم قزوین را اشغال نمایند ولیکن هنوز اعزام قشون بقزوین و طهران معلوم نیست . مسیو ایزولسکی اظهار نمود که مسؤلیت سلامتی اتباع خارجهٔ مقیم طهران بعهدهٔ دولت‌روس است . این مطلب باعث تولید اشکالات بسیاری برای روسیه شده است .

نمره ۷۹

تلگراف مسیو اوبرون به سرادوار گری مورخه ۲ زویه از بطرزبورغ . مجملی از اعلان رسمی که امروز در روزنامها درج شده ذیلا می نکارد . نظر باوضاع هولناك ایران به

فرمانفرمای قفقاز حکم شده که دستهٔ از قشون و کشتی برای حمل آنها در بادکوبه حاضر نماید . این تهیه برای این است که درصورت پیش آمدن فدائی و بختیاری اگر هرج ومرج شد اتباع خارجه را محافظت نمایند و راه انزلی و طهرانرا در دست داشته باشند .

﴿ نمره ۸۰ ﴾

تلگراف سرادوار گری به سربار کلی مورخه ۲ ژویه ازوزارت خارجهٔ لندن . ( پیش آمدن بطهران ) تلگراف اول ماه ژویه شمارا به کنت بن کاندورف نشاندادم و درهمانوقت پیشنهاد نمودم در صورتی که دولت روسیه مایل باشد شما با همکار روس خودتان بامجاهدین و اشخاصیکه رو بطهران عزیمت نموده‌اند ملاقات کرده و بانها اخطار نمائید که چیزی که می‌تواند ازدخالت دولتین جلو گیری نماید فقط عبارت از استقرار امنیت است . لازم است وقتی‌را تعیین کرد و مشاوره نمود که مشروطیت جدید در چه شکل اداره خواهد شد . اگر مشروطه طلبان میل دارند از شاه ضمانتی برای انجام مشروطیت تحصیل نمائیم و در این صورت بایستی قبلا صورت ضمانت را پیش نهاد نمایند .

﴿ نمره ۸۱ ﴾

تلگراف سرباز کلی بسرادوار گری مورخه ۳ ژویه ازتلهك .



دیشب بنا بخواهش شاه باهمکار روس خود بقصرسلطنتی رفتیم . شاه اظهار داشت هرچند که ملت ایران دچاربی‌علمی هستند ولی من همیشه مایل بوده‌ام که در مملکت اساس مشروطیت پایدار باشد . نصایحیرا که دولتین پیشنهاد نموده‌اند ملاحظه کرده و بهمین جهت مشروطهٔ سابقرا برقرار نمودم

کلیهٔ پرگرام روس و انگلیس را قبول کرده وسعدالدوله را برای انجام آن بخدمت گماردهام . لیکن اشخاصی هستند که سعد الدوله را مستبد قلم میدهند و میگویند این مشروطه غیر از تقلب چیزی نیست . از ولایات استعداد خواسته شده بود و آنها نیز در شرف حرکت بودند در صورتی که سفرا بمن مکرر گفته‌اند اگر پرگرام مارا بموقع اجرا بگذارید تمام اشکالات رفع خواهد شد . من هفت هزار نفر از قشون کسر نموده‌ام وحالا باید با پنجهزار نفر جنك نمایم . مقصود از احضار سفرا این است که درخصوص اوضاع مشورتی بعمل آید . من در جواب یادآوری نمودم که نصایح دولتین چندماه است داده شده ولی بدبختانه دروقتی اعلیحضرت شاه مصمم شده‌اند آنها را بموقع اجرا بگذارند که متاسفانه رشتهٔ اوضاع بکلی از قبضهٔ اقتدار خارج شده است

هر چند که در آنموقع بنظر ما بهترین راهی برای موفقیت شاه اجرا نمودن پرگرام بود لیکن اوضاع حالا

طوری شده است که ما نمی‌توانیم بگوئیم موفق خواهید شد

من باعلیحضرت شاه یادآوری نمودم که ما باو همراهی خواهیم کرد در صورتیکه شاه مشروطه باشند و همراهی ما این بود که بدواً با سپهدار و سردار اسعد ملاقات نموده و آنها را وادار کردیم که از طهران صرف نظر نمایند اگرچه بدبختانه آنها قبول نکردند . عجب‌تر از آنکه سردار اسعد تقاضاهای خود را نیز اظهار ننمود . در این موقع سعد الدوله گفت تقاضاهای سردار اسعد اولا تخلیهٔ تبریز و ثانیاً اخراج بعضی از وزراء است . شاه گفت مقصد اصلی فدائیان چیز دیگر است و این تقاضاها را وسیله نموده اند .

من و شارژ دافر روس بشاه اطلاع دادیم که هرچند ما نمی توانیم عجالتاً نصیحتی کرده باشیم ولی اطمینان میدهیم اگر موقعی پیش آمد نفوذ خود را برای اصلاح طرفین مبذول خواهیم داشت . شاه اسمی از تبریز نبرد ودیگر داخل مذاکره نشد و با یك حال وقاری از اطاق خارج گشت این ملاقات بی‌اندازه رقت و افسرده خاطریرا جلب میکرد .

### نمره ۸۲

تلگراف مسیو اوبرون به سرادوارد گری مورخه ۳ ژوییه از پطرزبورغ . ( فرستادن قشون روس بایران ) هیئت وزراء مصمم شده‌اند که فورا یك فوج سرباز با توپ خانه و یك



فوج قزاق بانزلی بفرستند . بقشون دستورالعمل داده شده است که در قزوین منتظر باشند و در صورتی که سفارت روس حکم نمود برای حفظ اتباع خارجه بطهران عزیمت بنمایند . احکام سخت برئیس قشون شده است که بهیچوجه در کشمکش داخلی دخالت ننمایند وهم خود را برای محافظت جان و مال اتباع خارجه مبذول دارند .

### نمره ۸۳

تلگراف مسیو اوبرون به سرادوارد گری مورخه ٤ ژوییه از پطرزبورغ . وزیر امور خارجه بمن اطلاع داد که به شارژ دافر روسیه مقیم طهران حکم شد تا ماموری از طرف سفارتین برای مذاکره با رؤسای آزادی‌طلبان که روبطهران عزیمت کرده اند اعزام شود . جناب وزیر کمان مینمود که قشون روس تا ۴ روز دیگر برای حرکت حاضر خواهند بود . وتا ۴ روز مقصود اصلی رؤسای ملتیان آشکار خواهد شد . تا وقتی که نمایندگان دولتین در مذاکرات خود تحصیل موفقیت ننمایند نمی توانیم حرکت قشون را تصویب نمائیم .

### نمره ۸۴

تلگراف سربارکلی بسرادوارد گری مورخه ٤ ژوییه از قلهك تلگراف ۲ این ماه آن جناب دیروز عصر بمن رسید و

مضمون آنرا بمسیو سابلین ارائه دادم . نماینده از طرف
سفارتین نزد سردار اسعد و سپهدار برای مذاکراتی که
در تلگراف اشعار شده بود فرستاده شد .

﴿ نمره ۸۵ ﴾

تلگراف سربار کلی بسرادوار گری مورخه ۴ ژوبه از قلهك
( راجع به تلگراف امروز من ) امروز از ماژور استوکس
( که با ترجمان اول سفارت روس برای مذاکرات نزد
سپهدار فرستاده شده ) راپورت رسید که در شاه آباد مابین
ملتیان و قشون شاه جنك شده . قزاقها سابقاً از کرج
باین نقطه آمده بودند برای اینکه اگر قشون ملتیان خواستند
از اطراف بطهران حمله‌ور شوند بتوانند جلوگیری نمایند
در این جنك ملتیان شکست خورده و ۱۲ نفر از آنها کشته
شده است . در نزدیکی شاه آباد اشتباهاً چند تیری به
ماژور استوکس ومسیوبارن اوسکی انداخته‌شده ولی آنهابسلامت
بکرج رسیده اند .

﴿ نمره ۸۶ ﴾

کاغذ سربار کلی بسرادوار گری مورخه ۲۳ مه از طهران
در مراسلهٔ ۸ اینماه راپورت دادم که ملتیان اصرار دارند
که باید شاه فرمان دومی که بمنزلهٔ شارح فرمان اول باشدصادر
نمایند یعنی در آنفرمان توضیح بدهند که قانون اساسی‌امواد



متمم آن کما فی‌السابق معمول و مجری خواهد شد .
من افتخار دارم تا ترجمهٔ فرمانی را که در ۲۰ این ماه در
این خصوص صادر شده است برای شما ارسال دارم .
این فرمان ترضیهٔ خاطر ملتیان‌را تحصیل نموده است .
( بارکلی )

﴿ ضمیمه نمره ۸۶ ﴾

﴿ فرمان همایونی مورخه ۲۰ ماه مه ۱۹۰۹ ﴾

هرچند که رفاهیت و خوشوقتی رعایای ما که‌اولادهای معنوی‌ما
هستند در پیشگاه ملوکانهٔ ما منظور و اتحاد ملت و دولت
مقصود عمدهٔ ذات همایونی ما بوده است . چون توضیح
در هر امر باعث رفع اشتباه و حصول اطمینان است .
پس برای اینکه مقصود خودمانرا ظاهر ساخته ونیات مقدسمانرا
ثابت نمائیم و برای اینکه اذهان عمومی‌را مطمئن و اسباب
دلگرمی رعایا را فراهم نمائیم . و همچنین توضیحی بفرمان
سابق داده باشیم ما می نویسیم که مشروطهٔ ایران بر وفق
همان ۱۵۸ مواد قانونی برقراراست و این‌مواد مایهٔ آسایش
و ترقی ملت ایران خواهد شد ( محمد علی‌شاه قاجار )
مورخه ۲۸ ربیع الثانی ۱۳۲۷

﴿ نمره ۸۷ ﴾

کاغذ سربار کلی به سرادوار گری مورخه ۲۴ مه از قلهك

افتخار دارم که لفاً سوادی از مراسلهٔ ژنرال قونسول اعلیحضرتی
در تبریز راجع بحوادث اخیرهٔ محاصرهٔ شهر برای شماتقدیم
نمایم . موقع را غنیمت شمرده و میخواهم تشکرات صمیمانهٔ
خود را از ژنرال قونسول اظهار نمایم چون از وقتی که
بسر ماموریت خود آمده کارها راخوب اداره می‌نماید .

﴿ ضمیمه نمره ۸۷ ﴾

کاغذ ژنرال قونسول راتیسلو بهسر بارکلی . ( آقا ) من
افتخار دارم که مطالب ذیل را که در این اواخر محاصره‌رخ
نموده بنظر آنجناب برسانم . هرچند که زحمت مردم
همه روزه رو بزیادتی است و گندم ارك نزدیك بتمام شدن
است لیکن تا اواخر ماه مارس ملتیان موقع خودشانرا بهیچوجه
هولناك نمی پنداشتند . در اواخر ماه مارس ملتیان مصمم
شدند که یکدفعه بمرکز دولتیان که در بارنج بود حمله نمایند
این حمله در ۲۴ ماه مارس بدون خسارت عمده اتفاق
افتاد . یك‌دسته ۲۰ نفری از اشخاص کاری و در میان آنها
چندنفر ازقفقازیهای مسیحی یکی از مراکز دولتیانرا متصرف
شدند درصورتی که ۸ نفر از آنها مقتول و مجروح گشت
باقرخان که در همانطرف بود باین‌دسته کمك نکرد باهمراهان
خود در پشت سنگرها بیکار نشسته بود . دستهٔ هم ازاهل
شهر مسلح تا آخر نقطه که در دست ملتیان بودرفته چند نفر



از آنها بواسطهٔ توپخانهٔ دولتیان کشته‌شدند و بعدازآن‌جرئت
نکردند که بدولتیان حمله نمایند – در ۲۸ و ۲۹ این ماه هم
چند مرتبه ازطرف ملتیان حمله شد لیکن بعد معلوم گردید
که نمیتوانند در حمله بقشون دولتی که‌عده‌شان خیلی زیادتر از
ملتیان است فایق بیایند . توپخانه دولتیان که دربارنج بود
تا این تاریخ فقط بسنگرهای ملتیان نزدیك خیابان شلیك
می‌نمود لیکن در ۴ ماه شروع به بمباردهٔ شهر کرد و نتیجه
این شد که چند نفر از اشخاص بی طرف کشته شد قدریهم
خسارت بعمارتهای شهر وارد آمد . در ۸ ماه آوریل
قونسولهای خارجه بسفارتهای خود تلگراف نموده و تقاضای
حمل آرد برای اتباع خود کردند . کسی امید نداشت که
شاه این اقدامرا اجازه دهد چنانچه درواقع این تلگراف هم
اثری نبخشید . در این موقع خیلی از خارجه ها در زحمت
بودند و مخصوصاً اشکال زیاد آنها عبارت از تغذیه مستخدمین
خود بود چون در ایران رابطهٔ نوکر و آقا طوری است که
این اقدام را لازم دارد . در این ایام تقریباً سه ربع دکانهای
نانوائی بسته و گوشتهم خیلی بد وبا اشکال زیاد تحصیل میشود
تلگرافی که شاه در جواب ثقة الاسلام مخابره کرده‌اند باندازهٔ
امید بخش است ( ثقة الاسلام یکی از مجتهدین با نفوذ تبریز
است ) تلگرافی بشاه مخابره و درخواست اعطای مشروطیت

نموده بود و شاه نیز جواب مساعد داده‌است لذا بتصویب انجمن ولی غیر رسمانه در ۱۰ آوریل به اردوی دولتی رفت و با سرکردگان ملاقات نمود . لیکن این ملاقات اثری نبخشید و اسباب یاس مردم زیادتر شد . نرخ ارزاق قدری تخفیف یافته چون اشخاصی که گندم انبار کرده بودند گمان اصلاح نمودند و گندمهای خود را فروختند . در ۱۵ ماه دسته از اکراد اردوی صمد خان بطرف پل آجی یورش بردند و اتباع ستارخان با حمله آنها را شکست داده و دونفر را کشتند . در همان موقع توپخانهٔ بارنج شهر را بمبارده نمود و چند عدد گلوله بانجمن که نزدیک محلهٔ اروپائیها است خورد . روز بعد با یکی از اعضاء عمدهٔ انجمن ملاقات نمودم و بمن اطلاع داد که امید مقاومت به آخر رسید و فقط مایه نجات تبریز بسته بدخالت روس و انگلیس است هرچند که در تمام مسائل خیلی بی ملاحظه صحبت مینمود و لیکن در خصوص گندم اظهار قطعی نکرد که چقدر گندم موجوداست

بمن اطمینان داد که تا سه‌هفتهٔ دیگر گندم خواهد بود من سؤال کردم در صورتیکه ممکن است اتباع خارجه که مایلند از شهر خارج بشوند . جوابداد که اینمسئله ابداً امکان پذیر نیست . روز بعد کاغذی از طرف انجمن بمن و همکار . . . م رسید و در آن کاغذ نایابی گندم را توضیح داده



و از ما خواهش نموده بودند که برای تسهیل آذوغه اتباع خارجه و اهل شهر چارهٔ نمائیم . در همین روز برای مذاکرهٔ این مطلب ازما بانجمن دعوت کردند . در آنمجلس تمام اعضاء انجمن و اجلال الملك که از طرف اعضاء صحبت می‌نمود حاضر بودند و اظهار داشت که مقصود از دعوت ژنرال قونسولها این است که اوضاع ناگوار را خاطر نشان نموده و خواهش کنیم تا در صورت امکان خطریرا که در سر راه

عموم سد بسته و متصل افق مارا تهدید میکند رفع نمائیم گندم تقریباً تمام شده و غالب مردم از زور گرسنگی نزدیك بهلاکت رسیده و اشکال زیادی در محافظت شهر و نگاهداشتن اهالی تولید می‌شود . هر دقیقه ممکن است که اهالی ستمدیده بخانه‌هائی که احتمال داشتن گندم در حق آنها میرود هجوم نمایند . در اینوقع یك‌نفر ملائی که عضو انجمن بود گفت مردم فرق مابین اشخاص نمیگذارند و در این صورت معلوم است که ضرر این اغتشاش بچه‌قسم اشخاص وارد خواهد آمد از طرز حرف زدن همچو معلوم می‌شد که مقصود او اتباع خارجه است لیکن عموم اعضا غیر از یك نفر این مطلب را تکذیب کردند . . ما جوابدادیم که ما همیشه بیشتر از اشخاص دیگر مایل بوده‌ایم که این اوضاع ناگوار خاتمه بذیرد لیکن ما درست نمیدانیم که چه بایدکرد اگراز طرف

ملتیان پیشنهادی بشود شاید ممکن باشد ما آن پیشنهاد را بموقع اجرا بگذاریم . اجلال الملك جوابداد مقصود اینها این است که جنك را متارکه وراه باسمنجرا باز نموده تا بشهر حمل آذوغه نمایند و در این بین با آزادی طلبان سایر ولایات بتوسط نمایندگان مخصوص تحصیل رأی نموده وباشاه مذاکره کرده و از در صلح درآئیم . پس از قدری مذاکره نتیجه این شد که صد و پنجاه خروار گندم همه روزه برای شهر لازم است و اگر این مقدار تحصیل بشود فقط برای اهالی صرف خواهد شد و ازاین گندم بقشون ملتی داده نمیشود چون گندم کافی در دست ستارخان وباقرخان موجود است .

ازما خواهش کردند تا این پیشنهاد را بسفارتین روس و انگلیس فرستاده و از آنها در خواست نمائیم که بشاه در قبول کردن اینمسئله اصرار نمایند و اظهار دارند که ملت آذربایجان نه بر ضد شاه بلکه برای تحصیل مشروطیت و آزادی جنك می‌نمایند . ما قبول کردیم که این پیشنهاد ها را بتوسط سفارتین بشاه برسانیم بانها خاطر نشان نمودیم در صورتیکه حال شهر برهمه معلوم است احتمال داده نمی‌شود کهشاه این خواهشرا قبول نماید پس اگر ممکن است پیشنهاد دیگری نمایند.

(مقصود ما تسلیم شهر بود) آنها جواب دادند که غیر از این مسئله چیز دیگری نیست . روز بعد نان خیلی کمیاب بود



و درواقع غیر ازاشخاص بانفوذ و کسانیکه طرف توجه بودند کسی نمی توانست تحصیل نان نماید . روز بعد هیچ از دکانهای نانوائی باز نبود و عدهٔ زیادی زن از نقاط مختلفهٔشهر جمع شده بودند لیکن جبراً آنها را متفرق ساختند .

در ۱۹ ماه عدهٔ زیادی زن در صاحب الامر جمع شده بودند . لیکن بتوسط نطق و موعظه یك نفر ملائی که مخصوصاً بانجا فرستاده شده بود آنهارا متفرق کردند .

در همانروز من خبر دار شدم که نقشه هجوم بقونسولگری و خانه های اتباع خارجه کشیده شده است . پس از آنکه تلگراف ۱۹ آوریل شما رسید بانجمن اطلاع دادم که فردا پیشنهادهای شما را نزد شاه خواهند برد این خبر تا اندازهٔ اسباب تسکین اهالی شد . همانروز باتباع انگلیس اطلاع دادم که خطر بزرگی سریعاً اتباع خارجه را تهدید مینماید و خیلی ممکن است که در همینروزها واقع بشود نظر بامنیت قونسول خانه هرکس مایل است بقونسول خانه آمده و از حوادث آسوده بماند ولی هیچکدام ازانها قبول نکردند.

لیکن در همانروز تلگرافی بوزیر امور خارجهٔ اعلیحضرتی نمودند مشعر براینکه اتباع خارجه خطر بزرك درپیش دارند و قونسول‌خانه مستحفظ کافی ندارد اتباع روس در نهایت اضطراب در قونسول‌خانه و اطراف ان جای گرفتند.

نمام جواهرات بانك روسيرا هم بقونسول‌خانه نقل كردند .
اگر اوضاع قدری تخفيف پيدا نكرده‌بود احتمال قوی‌داشت
كه خانهای اتباع خارجه و ايرانيهای متمولرا غارت نمايند .
درشب ۱۹ و ۲۰ آوريل نقشه كشيده‌شد كه باردوی صمدخان
كه در اطراف قراملك بود حمله نمايند لكن بواسطهٔ اختلاف
رؤسای ملت تا ۲۰ ماه اقدامی ظاهر نشد چون دولتيان اطلاع
كامل ازخط حركت مليان داشتند وخودرا حاضر جنك‌مينمودند
لذا اميد موفقيت برده نميشد . دو دسته ازمليان در تحت
رياست مستر باسكرويل معلم مدرسهٔ امريكائی و مستر موار
مخبر روزنامهٔ ديلی نيوز در نهايت انتظام باردوی صمدخان‌حمله
بردند وحركات جسورانه نمودند وليكن بملاحظهٔ نامساعدتی
تابينها ايندو نفر وقتی كه نزديك اردو رسيدند عدهٔ كافی
نداشتند باوجود اين جنك سر گرفت و مستر باسكرويل كشته
گرديد و مستر موار سالماً مراجعت نمود .
روز تاشب لا ينقطع دعوا بود ولی در اواسط روز معلوم شد
كه مليان در اين حمله موفقيت تحصيل نكردند و ۲۰ نفر از
مليان كشته و مجروح شد . درچهارم بعداز ظهر تلكراف
جناب شما مشعر باعلان متاركه ۶ روزه شاه رسيد و فوراً
قضيه را بانجمن اطلاع داديم و از انها خواهش كرديم كه
جنك را موقوف نمايند تا نماينده نزد عين الدوله فرستاده وحمل



آذوغه نمائيم و خوبست آنها هم يك نفر نماينده برای‌مذاكره
صلح اعزام دارند . ازطرف ما ويس قونسول ايتو و از
طرف روس تاجرباشی- نظربيك‌اوف بباسمنج رفتند ويك‌كاغذی
از طرف قونسولكريها و يكيهم ازطرف انجمن نزد عين‌الدوله
بردند وازاو خواهش كردند كه بنمايندكان مساعدت كرده
وبشهر حمل آذوغه نمايند . بفاصلهٔ سه روز از طرف
نمايندكان كاغذی رسيد مشعر براينكه عين الدوله اعلان
متاركه و حمل آذوغه را رسماً تكذيب نمود .
لكن بنا بر اصرار ما راضی شده است كه راه باسمنج را باز
نمايد . بعلاوه راپورت دادند هرچند كه خط تلكراف ما
بين طهران و باسمنج كار ميكرده لكن از صبح ۲۱ ماه خط
بريده شده است . در ظهر ۲۲ ماه اجلال الملك بما
اطلاع داد كه صمدخان خطيب را تصرف نموده و ازما كسب
تكليف كرد . ما جوابداديم در صورتيكه دولتيان ملاحظهٔ
متاركه را نكردند البته مليان بايستی ازخود دفاع نمايند
در آخر آن روز پس از قدری جنك قشون صمدخان خطيرا
تخليه نمودند . در عصر آنروز خبر رسيد كه يك شخصی
برای فقرای تبريز باجازه عين الدوله ۲۵ خروار گندم از باسمنج
بار كرده بود ولی از طرف سر كردكان دولت جلو گيری كرده
و نكذاشتند كه بارها بشهر برسد و اظهار كرده بودند كه

هنوز ازشاه دستور العملی درخصوص حمل آذوغه نرسیده‌است
در صورتیهم که برسد اطاعت نخواهد شد . البته نمی‌توان
طعمهٔ را که چندی‌است درسر تحصیل آن زحمت میکشند از
دست بدهند . این قضیه‌را نمایندکان تصدیق نمودند واطلاع
دادند کهمابین عین‌الدوله وسایر سر کردکان دراینخصوص نزاع
افتاده است وعین الدوله اخطارکرده که اگر اوامر مرا مخالفت
نمایند مجبوراً بطهران خواهم برکشت . این مطلب را
عین الدوله در کاغذ خود اطلاع داده بود .

در ۲۳ ماه ازطرف دولت روس بهمکار روسم اطلاع داده‌شد
که عدهٔ قشون روس بطرف تبریز فرستاده شد وما این‌مطلبرا
بانجمن اطلاع‌دادیم . عجبا ما کمان میکنیم که راه نجات
تبریز منحصر بورود قشون روس است . اهالی شهر خیلی
در تنکی بودند و فقرا خسته و در کوچه‌ها افتاده و اغلب
آنها جز علف خوراکی‌نداشتند . در ۲۴ ماه انجمن مستقیماً
با شاه شروع بمذاکره نمود و بعد از اینکه حرکت قشون روس
از سرحد معلوم شد در ۲۵ ماه از طرف اعلیحضرت شاه
تلکراف سختی بعین الدوله و سایر سر کردکان دولتی برای متارکه
جنك و حمل آذوغه بشهر مخابره شد . پس از آنکه
تلکراف شاه بتبریز رسید هیئتی از انجمن نزد ما آمدند وسؤال
نمودند که ممکن میشود قشون روس چند روزی تاخیر نمایند



بلکه مذاکرات باشاه نمرهٔ ببخشد ولی از وضع مذاکره معلوم
بود که ازروی حقیقت نمی‌توانند لزوم ورود قشون روس‌را
تکذیب نمایند بلکه درصورت ظاهر حسب الوظیفه چیزی‌میگفتند
ما جوابدادیم که مطالب ایشانرا رابورت خواهیم‌داد لیکن
در این‌موقع شیرازهٔ کار ازدست ما خارج شده است .
چند روز تا مدتی که آذوغه زیاد نرسیده بود اوضاع آذوغه
خیلی بد بود و نان بهیچوجه بخت نمیشد لیکن احکامات شاه
بزودی بموقع اجرا گذارده شد و اوضاع شروع به بهبودی
نمود ( راتیسلو )

نمره ۸۸

کاغذ سربارکلی به سرادوارکری مورخه ۱۹ ژون از قلهك
( آقا ) در این چند هفتهٔ‌اخیره اتفاق مخصوصی‌نیفتاده
است . برکرام ما در خصوص استقرار مشروطیت در کمال
خوبی اجرا میشود و امید که در این چند روز آینده قانون
انتخابات که غالب ملتیانرا خوشوقت خواهد کرد منتشر ووقت
انتخاب را نیز معین نماید . درین وزراء نفاق شدیدی
تولید شده که برخی سلب اطمینان از سعد الدوله کرده وبعضی
دیگر ملاحظه ورقابت با سعد الدوله و فرمانفرما وزیر داخله
دارند در موقعی که این کابینه ازطرف سفارتین پیشنهاد شد
آشکار بود که مابین بعضی از اعضا ضدیت خواهد شد

در هنگام تشکیل ممکن بود که وزرأ متحد پیدا بشود ولیکن عنصر اقتدار و جسارت در دست سعد الدوله بود .

وبهمین ملاحظه است که اغلب مواد برگرام مارا بموقع اجرا گذاشتند وامید است که بزودی مجلس منعقد شود .

خیلی مایهٔ تاسف است که در این موقع ناصر الملك ممکن نیست در ایران حضور بهمرساند . اگر برای مشار الیه ممکن میشد که رئیس الوزرائیرا قبول نماید البته وجود او اطمینان ملتیانرا در حق وزرا کسب مینمود . با وجود اینکه ترقی کامل برای بر قراری اساس مشروطیت حاصل است باز ملتیان نمی توانند اطمینان خود را نسبت بوزرائی که سعد الدوله رئیس الوزراء آنها است اظهار نمایند . دو فقره اقدام باعث تنقید اعمال سعدالدوله شده است . یکی آنکه نظم شهر را بعهدهٔ لیاخف واگذار نموده و دومی آنکه علاء الدوله را بسمت حکومت تبریز تعیین کرده است ولیکن اقدام اولی باعث انتظام شهر شد ومنهم اینمسئله را تصدیق میکنم اما در مسئلهٔ دوم بموجب رابورت ژنرال قونسول عموم اهالی غیر از یك عده بلواطلب متفقاً اظهار امتنان از حکومت علاء الدوله مینمایند

تابامروز اجرای برگرام دولتین رویهم رفته نتیجهٔ بهبودی کامل در اوضاع تحصیل ننموده است . هر چند مستبدینی که در اطراف شاه بودند وهمیشه اسباب اضطراب اهالیرا فراهم



می‌نمودند متفرق شده‌اند . امیر بهادر جنك یکی از رؤسای ملتیان گفته که محض کسب رضیهٔ خاطر اعلیحضرت همیونی مراتب مشروطیت را قبول وجداً مشروطه طلب شده ام .

صمصام السلطنه عدهٔ از سوار های خود را که سابقاً مرخص کرده بود دو باره احضار نموده است و لیکن این فقره بملاحظهٔ وجود عدهٔاز سواران دولتی است در کاشان که بجهت بی پولی نمی‌توانند آنها را مرخص نمایند . عدهٔ از رولوسیئرهای قزوین رو بشمال بر گشتند . باوجود اینکه سپهدار بحکومت گیلان و مازندران منصوب گشته و حاکم جدید قزوینهم وارد قزوین شده است هنوز مشار الیه در قزوین و اطراف آنجا باعدهٔ از همراهان خود مسلح میباشند .

این قشون تا یك اندازه پای تختراتهدید می‌نماید .

باوجوداین سلب اطمینان که در هر اقدام سعد الدوله ازملتیان ظاهر میشود وهیچ کس نمی‌تواند مقاصد شاه را بخوبی درك کند خیلی مشکل است که ازآنها خلع سلاح کرد .

تمام ولایات که در تصرف ملتیان است ( جز بندر عباس وبندر بوشهر که بواسطهٔ وجود دریا یکی دارای انتظام و امنیت صحیح است ) نمی‌توانند اسباب اسایش عمومی‌را فراهم نمایند

رشت هنوز در تصرف کمیتهٔ ملی است وقزوینهم چنانچه ذکرشد در دست سپهدار است نظر به راپورتی که ازمشهد

و کرمان ویزد رسیده هرج و مرج غریبی در آن صفحات
حکم فرما است . شیراز در کمال بی‌نظمی درتحت‌حکومت
آصف‌الدوله ناقابل است وباینجهت شیراز محل نزاع‌دسته‌جات
مختلف الاحوال است . اوضاع طرق و شوارع جنوب بدتر
ازاین دیگر متصور نیست هرچند کوراه بختیاری مستثنی‌است
و بهمین دلیل تجار هم اینراه را ترجیح میدهند و اینمسئله
اسباب خسارت کلی بوشهر شده وعایدات گمرکی تقریباً ازبین
رفته است . شمال تبریز در تصرف قشون روس است
هرچند که میخواهند در همین زودیها قسمت بزرك قشونرا
برگردانند . در نقاط دیگر آذربایجان اوضاع خیلی بداست

درنزدیکی اردبیل شاهسونها دهاترا می‌چاپند ومستحفظین
قونسولگری روس‌راهم زیاد نمودند و در شمال غربی بموجب
راپورتهائی که بمن رسیده است اوضاع ناگوار جریان دارد

البته نمی توان متوقع شد که اغتشاش ایران بمجرد
استقرار مشروطیت برطرف وانتظام عمومی برقرار باشد بلکه
مقصود عمدهٔ ما عبارت از محافظت مشروطیت بود که آنهم
حاصل گشت . حالا باید منتظر شد که دولت مشروطهٔ
جدید این اغتشاش کاربها را که بواسطهٔ بی انتظامی و رشوه
گیری وجود یافته و در اعماق مملکت ریشه دوانیده است
می تواند رفع کرده و انتظام و آسایش عمومیرا بر قرار



نماید یا نه ؟ اگر دولت‌جدید در امور مملکتی مطلقا حسن
کفایت بخرج داده و مالیهٔ مملکت را خصوصاً منظم نماید
گمان میکنم باید دولتین بتوسط یك استقراض کافی سهولتی در
اجراء مقاصد دولت جدید که درنظر دارد بدهند .
آنوقت صاحب پولی خواهند بود که دولت حالیه ندارد و
برای هر دولتی که بخواهد این عائله را جدا بر طرف نماید
این پول لازم است . کابینه های جدید نظر به بی پولی
و بی استعدادی دولت راهیرا که برای انتظام نقاط درنظر
گرفته اند این‌است که اگر بتوانند بتوسط وعد ووعیداشخاص
بانفوذرا سر کار آورده و اغتشاش نقاطرا باندازهٔ برطرف
سازند صدهزار لیره را که دولت روس در خیال کارسازی
است برای پرداخت حقوق قشون که باید کسر شود صرف
خواهد شد یابعضی از مصارف دیگر ( بار کلی )

﴿ نمره ۸۹ ﴾

کاغذ سربار کلی بسرادوارد گری مورخه ۱۷ ژون از قلهك
( آقا ) کمیتهٔ ۲۰ نفری که برای ترتیب قانون انتخابات
تشکیل شده بود قانون مزبور را در ۱۰ اینماه تمام کرده
و در ۱۳ پیشنهاد شاه نمود لیکن هنوز ازطرف شاه امضا
نشده است . اشخاصی که اساساً مسؤل این اقدام هستند
عبارت ازمشیر الدوله و مؤتمن‌الملك وصنیع الدوله وفرمانفرما

و حسینقلی‌خان نواب و مستشار الدوله است . قانون جدید
عده وکلا را به ۱۲۰ نفر رسانیده در صورتی که قانون (۸)
ماه سپتامبر سال ۱۹۰۶ عده وکلا را ۱۵۶ نفر معین کرده
بود . ( عده وکلا مطابق قانون اساسی ۱۶۲ الی ۲۰۰
نفر است ) ترتیب انتخابات که در سال ۱۹۰۶ مستقیماً
و طبقاتی بود حالا غیر مستقیم و خارج از طبقاتی است
هر نقطه سه مقابل حق انتخاب خود با انتخاب بدوی تعیین
کرده و از میان آنها یک نفر را انتخاب می نمایند .
مملکت را بایالات و ایالات را بولایات و ولایات را بنقاط تقسیم
نموده‌اند که در موقع انتخاب نقاط و ولایات وکلای خود را
پس از انتخاب بایالات فرستاده و در آنجا با انتخاب جدید
منتخب و بپای تخت خواهند فرستاد . اگرچه قانون
انتخابات تعیین نکرده است که وکیل باید از اهل محل باشد ولی
لازم است که در موقع انتخاب در آن نقطه حاضر باشد و
بعد از فوت ویا استعفای وکیل مجلس عوض آنرا انتخاب مینماید
و باین ترتیب ممکن است متدرجاً تمام وکلاء از طهران و تبریز
انتخاب شوند . انتخابات ۱۰ روز بعد از آنکه شاه قانون را
امضا نمود در طهران شروع می‌شود . و در ولایات بفاصلهٔ
۵ روز بعد از وصول نظامنامه خواهد شد .
شرایط وکیل موافق ترتیبات معموله است که راجع است بسن



و اطلاعات و ذکوریت اگرچه شرط شده که وکلا دارای علاقهٔ
مالی بوده باشند ولیکن مشروط بعلاقه ملکی نیست .
پس از حضور یک ثلث از وکلاء مجلس برسمیت منعقد خواهد
شد و مدت تشکیل رسمی مجلس دو سال است و بعد از آن
دو مرتبه انتخاب می‌شوند . مسئلهٔ مواجب وکلا منوط برای
مجلس است . مخارج عرض راه وکلا را از ولایات تا
طهران میدهند . قوانینی که برای ترتیب انتخابات تعیین شده
ناظر آن کمیته و اعضاء انجمن مشروطه ۷ اکتوبر ۱۹۰۷ است
( آرتیکل ۹۰ ) و ( ۹۳ ) . این کمیته پس از امتحان
منتخبین تعرفه رأی را خواهد داد . ماده دیگر از این قانون
انتخابات برای پنج ایل معروف ( بختیاری ) و شاهسون
آذربایجان و قشقائی فارس و ایل خمسه فارس و ترکمن )
حق انتخاب میدهد که هر کدام از اینها یک نفر وکیل انتخاب
می‌نمایند و همچنین برای هر کدام از ملل متنوعه ( ارمنی و
کلدانی آذربایجان و یهود و زردشتی ) یک نفر وکیل معین
شده است . در ۱۵ این ماه شاه اعتراضات ذیل را بقانون
انتخابات نمود . (۱) انتخاب ایلات باعث تولید اغتشاش
میشود چون ایلات منشعب بطایفه و اوبه و عشیره و غیره
میباشند که متصل در میان هر جمعی تقاضهای دائمی حکم‌فرما
است و این مسئله سبب زیادتی اشکال خواهد شد .

( ٢ ) وکیل بعد از انقضاء مدت انتخاب چرا باید دوباره انتخاب
بشود ولی بعد حالی کردند که اینمسئله غیر ممکن است چون
هیچوقت نمی‌شود اهالیرا از انتخاب ثانوی وکیل جلو گیری
کرد . و اگر اینمسئله را صورت قانونی بدهند برخلاف
روح مشروطیت خواهد شد . لیکن امروز اعلیحضرت شاه
اظهار نموده که ان اعتراضات خود را پس خواهم گرفت و
قانونرا بهمین ترتیب که مرتب شده امضا خواهم کرد .
وزرا مایلند که مجلس سنا را نیز بترتیبی که مشروطهٔ ٣٠ دسامبر
سال ١٩٠٦ ( آرتیکل ٤٣ الی ٤٨ ) معین نموده مقارن
افتتاح مجلس تشکیل بدهند لیکن در این اقدام دولت بسیاری
از مردم ضدیت دارند و راه دفاع آنها عبارت از همان مادهٔ
٤٤ مشروطهٔ ١٩٠٦ است ، ماده فوق از اینقرار است .
ترتیب مجلس سنا را باید مجلس شورای ملی تصویب
نماید . لیکن این ماده مربوط به تشکیلات اساس سنا نیست
بلکه آن ماده قوانین داخلی سنا را بعهده مجلس شورا
محول می‌نماید . وزرا مایلند که سنا را موافق ماده ٤٥
مشروطهٔ ١٩٠٦ تشکیل بدهند باین‌معنی که سی نفر عضو آنرا
مردم انتخاب نمایند که ١٥ نفر از طهران و ١٥ نفر از ولایات
باشد وسی نفر دیگر آنرا شاه انتخاب کند وباز ١٥ نفر از
طهران و ١٥ نفر دیگر از سایر ولایات . ( بارکلی )



نمره ٩٠

کاغذ سر بار کلی بسرادوار گری مورخه ١٨ ژون از قلهك
( آقا ) افتخار دارم که ذیلا برحسب معمول راپورت
ماهانهٔ خود را راجع بحوادث تقدیم نمایم ( بار کلی )

ضمیمه در نمره ٩٠

مختصری از حوادث ٤ هفتهٔ گذشته ایران

طهران — اتفاق عمده ٤ هفته اخیر عبارت از اتمام
قانون انتخابات است . در ١٠ این ماه انتظام شهر وشمیرانات
بعهدهٔ لیاخف واگذار شده و نتیجه این است که نظم خوب
برقرار گردیده است . سیلاخوریها که در تحت فرمان
امیر بهادر جنك در اردوی سلطنت آباد هستند اسباب زحمت
قلهك و سایر نقاطرا فراهم میاورند . عین الدوله با عده
قشون از تبریز مراجعت و در ٩ ماه ژون وارد شد و روز
بعد از ورود بحضور شاه رفت . احتمال دارد که عین‌الدوله
عجالتاً در امورات دولتی مداخله نکند ( چرچیل )

( تبریز ) در ١٩ ماه مه ژنرال قونسول اعلیحضرتی
مقیم تبریز راپورت داد که مجاهدین قفقازی از شهر خارج
ویا اینکه پنهان شده اند . از عموم مردم خلع سلاح شد
اگرچه باز بیشتر اسلحه‌های خود را مخفی کرده‌اند ولی
این ایام اشخاص مسلح در کوچه‌ها دیده نمی‌شود .

قشون روس در شهر خیلی خوب رفتار می‌نماید .
۴ روز قبل مستر ( راتیسلو ) راپورت داد که استعداد پلیس در شهر زیاد شد واین اقدام برای این بوده که اسباب‌رضایت خاطر ستارخان وباقر خانرا فراهم نمایند باین ترتیب که بهر کدام از آنها ۵۰ نفر پلیس سپرده شد و آنها نیز درعوض هر کدام ۲۰۰ نفر از اتباع خود را داخل نظمیه نمودند اگرچه آنها ابداً راضی باطاعت نایب الحکومه نبودند .
از ابتداء معلوم بود که ستارخان وباقرخان خیال مزاحمت‌را دارند . و بهمین دلیل ژنرال قونسول اعلیحضرتی وجود یك‌نفر حاکم مقتدر را لازم دیده وجزو راپورت خود می‌نمود
علاء الدوله که بفعالیت و نفوذ معروف است بحکومت تبریز منصوب شد و پیش از اینکه به تبریز رهسپار شودعازم طهران خواهد شد . در خصوص اغتشاش اهالی ارومیه و سلماس ازقرار معلوم سعید الممالك که ازطرف ملتیان بحکومت سلماس منصوب بود در ۱۳ماه آوریل وارد گردید وحکومت از نقطه را در دست خود گرفت . تقریباً ۵ هفته حکمرانی کرد و در مدت حکومت خود اوضاع آنصفحانرا منظم کرده بود لیکن بواسطهٔ وجوهات زیادیکه از متمولین آنجا گرفت اهالی اظهار شکایت کردند و دراوایل ماه مه بتوسط مجاهدین محلی و جماعتی از اکراد رولوسیون برپا شد و سعید الممالك



مجبور گردید که‌فوراً بسلماس برود . در ۷ ماه ژون مسیو ( راتیسلو ) راپورت داد که برای محافظت ویس‌قونسول ۴۰ نفر سرباز باورمیه خواهند رفت . بانها دستور العمل داده شده که از روسها و در صورت لزوم از اتباع خارجه‌محافظت نمایند و بهیچوجه بامورات محلی دخالت نکنند .
﴿ رشت ﴾ سپهدار که از چندی قبل در قزوین رئیس‌قشون ملتیان بود بحکومت گیلان ومازندران منصوب گردید واز قرار معلوم بهمین زودیها از قزوین برشت حرکت خواهد نمود . قشون ملی قزوین در تحت سلاحند و محتمل است که تا مدت انعقاد مجلس مسلح بمانند .
﴿ استراباد ﴾ ازقرار معلوم ترکمنهارا بعد ازانجام خدمتگذاری شاه مرخص کرده‌اند لیکن بعضی آنها بواسطهٔ نرسیدن حقوق شکایت نموده و مشغول چپاول شده‌اند و ۴ ده را غارت کرده و بگیرا نیز آتش زده‌اند . ده‌دیگری موسوم بکلانتر محله مقاومت نموده وبعد از چندین ساعت جنك ترکمنها را عقب نشانیده‌اند . استقرار مشروطیت اعلان شد وبطور خوشحالی ازطرف اهالی پذیرفته شد نفاق‌زیادی هنوز در بین مشروطین و مستبدین باقی است . ﴿ مشهد ﴾ در هفتهٔ اول ماه‌ژون رکن الدوله بسمت حکومت ازطهران بمشهد حرکت نمود در ۱۳ ماه مه شاه تلگرافاً اطلاع داد که‌مشروطهٔ سابق برقرار

است . اهالی در کوچه‌ها جمع شده واظهار شادمانی‌مینمودند ولی بدون اینکه ازشاه اظهار تشکر نمایند چون همه‌میدانستند دولتین بشاه زور آورده‌اند و این اقدام بوسیلهٔ انها شده است

دستهٔ زیادی زوار غریب که در ۱۲ ماه مه بمشهد وارد شدند رابورت دادند که در نزدیکی میامی که در چهل میل شرقی شاهرود واقع است دچار حملهٔ ترکمنها گردیده اند و تقریباً ۴۰ نفر از آنها مقتول و ۴۰۰ لیره‌هم از اموال آنها یغما برده اند . این خبر را کاریچیها که در راه طهران و مشهد کار میکنند تصدیق نمودند و اطلاع دادند که در ۸ ماه مه دستهٔ از تراکمه که عدهٔ آنها بالغ به ۳۰۰ نفر بود میامی را محاصره نموده و هر قدر که شتر و گوسفند ممکن بود بغارت بردند . در اواخر ماه مه غلامعلی که یکی از دزدان معروف است در نیشابور با دویست نفر مشغول دزدی بود . تلگرافی از قونسول اعلیحضرتی رسید که در ۴ماه ژون سوء قصدی نسبت بکار گذار شد ویکی از متمولین را نیز در خانهٔ خود کشتند . در ۷ ماه ژون یک نفر در انجمن ایالتی کشته شد . و همچنین یکبار یکی را مقتول نمودند و در نزدیکی قونسول‌خانها تیر اندازی زیاد کردند و چند تیر هم بقونسول‌خانه خورد . در ۹ ماه ژون‌بمنزل رئیس پلیس که در نزدیکی قونسول‌خانهٔ اعلیحضرتی واقع است



حمله کردند و تقریبا ۴۰ تیر شلیک نمودند لیکن کسی کشته نشد . ﴿ تربت حیدری ﴾ در ۱۶ ماه مه سوادی از فرمان شاه راجع باستقرار مشروطیت دم دروازه چسبانیدند ایکن ابداً تاثیری در میان مردم نبخشید .

در ۱۷ ماه مه محمدخان دولت آبادی با دو نفر از خویشان خود بقونسول خانه پناهنده گردید . سالار خان و اسدالله با یک‌عده بلوچ قلعهٔ اورا تصرف نمودند . و ازقراری که مذکور شد در آن نقطه گنجی پیدا نموده‌اند و در سر آن مشغول نزاعند . ﴿ سیستان ﴾ اهالی سیستان عموماً بموجب دستور العمل انجمن مشهد بمامورین شاه در بیرجند مالیات نمیدهند . ازقرار معلوم حسام الدوله ساعی بوده است که اقتدار شاه را در آن نقاط محفوظ بدارد ولی بمقصود خود نائل نگشته است . ﴿ اصفهان ﴾ مابین خوانین بختیاری تا اواخر ماه مه نفاق مداومت داشت و هر چند که مصمم بودند نظر بتعهدات شاه قشون خودرا مرخص نمایند ودر واقع هم عدهٔ را مرخص کرده بودند ولی رابورت دروغی رسید که قشوندولتی کاشان مامورند که بطرف اصفهان حرکت نمایند این رابورت سبب شد که ۲۰۰ نفر مرخص شده را دو مرتبه احضار نمودند احتمال درداد که خوانین باستثنای سردار اسعد که‌تا ورود حاکم دراصفهان

توقف خواهد نمود عموما بولایت خود مراجعت نمایند
تا یك اندازه تجارت‌خانهای انگلیس بواسطه نا امنی راه اهواز
که نمرهٔ نزاع مابین دسته‌جات سردار محتشم وصمصام السلطنه
است نگرانی دارند . صمصام السلطنه عدم مسئولیت خود را
از هر حادثه اظهار می‌نماید و میگوید هر اتفاقی که حادث
بشود باید محرك آنرا ایل کوهکلویه دانست .

ژنرال قونسول اعلیحضرتی ازطرف وزیر مختار انگلیس به
خوانین یادآوری نموده است که دسته‌جات بختیاری مسئول
خسارات وارده به‌تجارتخانه انگلیس خواهند بود .

﴿ یزد ﴾ خبر استقرار مشروطیت که ازطرف شاه اعلان
شد مردم ابداً اعتنائی نکردند وبخوشی نپذیرفتند .
عقیدهٔ مردم این است که این اقدام شاه محض پیدا کردن
فرصت است یك‌عده از اهالی بر آنند که شاه میخواهد بوسیله
این اقدام مردمرا وادار بپرداخت مالیات نموده که پس‌ازان
دوباره اساس مشروطیت‌را برطرف سازد . کاروانی که ازیزد
بطرف مشهد میرفت در اواخر ماه آوریل بسلامت واردتربت
شدند . جز ازراه مشهد تمام معابر بواسطهٔ دسته‌جات دزد
مسدود است و تغییر رئیس سواران قره سوران نیز بی‌اثر ماند

در مدت این چند هفته اخیر دو اتفاق بدی نسبت به
پارسیها روی داده . ( اول ) اینکه یك نفر زردشتی



شراب فروشرا مشتری بی جهت باتیر زد بعد از چند روز
فوت شد وقاتل دریکی از امامزاده‌ها متحصن گشت وپس‌از
چند روز فرار نمود . ( دوم ) آنکه یك‌نفر جوانی در
نزدیکی یزد با زور میخواست از یك پارسی پول بگیرد
پیر مرد پارسی دیگر که سابقاً ازاوهم پول گرفته بودخواسته
است جلوگیری نماید زخمدارش کرده . زخم پیر مرد
خیلی سخت است . مامورین محلی نمی‌توانند اساس نظم‌را
برقرار نمایند . وزیر مختار اعلیحضرتی در آن‌خصوص به
سعدالدوله بروتست سختی نمود و در جواب سعد الدوله اظهار
داشت که شاهزاده مؤید السلطنه بحکومت آن نقطه منصوب
و با استعداد کامل برای حفظ امنیت و انتظام حرکت خواهد
کرد . ﴿ کرمان ﴾ صاحب اختیار ازحکومت معزول و
نظام السلطنه منصوب گردید ولیکن هنوز از طهران حرکت
ننموده وبواسطهٔ بی حکومتی اوضاع کرمان بی‌اندازه خراب‌است

در اوائل ماه مه نایب حاجی ابراهیم بقونسولخانه پناهنده
گردید ولی پس از آنکه اختیار شهر بعهدهٔ او واگذار
شد از قونسولخانه خارج شد . در ۱۱ ماه ژون قونسول
اعلیحضرتی تلگرافا اظهار داشت که اوضاع شهر و اطراف
بی‌اندازه خراب است و بزرگانشهر در تدارك مقدمات تحصن
قونسولخانه هستند بدلیل اینکه ابدا بشکایات آنها از طهران

جواب داده نمی شود . در جواب یاد داشت این مسئله سعدالدوله قول داد که نظام السلطنه را هرچه زودتر حرکت خواهم‌داد . ﴿ کرمانشاهان ﴾ ظهیر الدوله بحکومت منصوب گردید . انجمن محلی که در مشروطهٔ سابق انتخاب شده بودند دو مرتبه مشغول کار شده‌اند لیکن در عوض اداره نمودن شهر مشغول مذاکرات و عملیات سیاسی میباشند.

﴿ همدان ﴾ در سکوت و خاموشی میگذرانند .

استعداد ملی که بنا بود از قزوین اعزام شود هنوز نرسیده‌است راه کرمانشاهان و همدان که چندی بواسطهٔ اغتشاش دزدها مسدود بود دومرتبه باز شده است .

﴿ شیراز ﴾ صولت الدوله باز در اوضاع شیراز دخالت‌عمده دارد . برحسب دعوت مشار الیه قونسول اعلیحضرتی در ۲ ماه مه باردوی او که بفاصلهٔ چند میل شهر واقع است رفته و در چندین مسئله مذاکره نموده است لیکن در خیالات شخصی خود بکلی ساکت بوده فقط اظهار داشت که خیلی مایلم تا در سیاسیات شیراز دخالت‌ننمایم و از قوامیهابی‌اندازه دل آزرده و اظهار رنجش می‌نمود و میگفت که اصلا انها جنساً بی‌حقوق هستند همچنین اظهار می‌نمود که قوامیها نمی‌توانند دیگر بعد از این در ایل عرب نافذ باشند ازملاها بد گوئی میکرد و انجمن محلی شیراز رامسخره



به لار نخواهد رفت باوجود این خلاف این مسئله رااجرا نموده است و جز اینکه ازطرف سفارت بمشار الیه اطمینان داده شود از قونسولگری خارج نخواهد شد .

بعلاوه اظهار می‌نمود که ممکن است عدهٔ ازملتیان نیز مثل او بقونسول‌خانه متحصن شوند . ۸ نفر از اشخاص معروف دیگر نیز بقونسول خانه پناهنده شدند . و عدهٔ زیادی از مردم هم در بیرون قونسول‌خانه جمع واز قوام شکایت‌می‌نمایند

بالاخره مستر بیل بس از آنکه با حاکم و قوام‌ملاقات نمود و اطمینان کتبی گرفت تمام متحصنین را غیر از حاجی علی اقا از قونسول‌خانه خارج وجمعیت نیز متفرق شدند ولی بازارها چند روز است بسته و در مساجد برای سید ختم گذاشته‌اند . غوغا قدری خاموشی پذیرفته و مابین آصف الدوله و قوام در خصوص اعزام نصر الدوله نزاع است

آصف الدوله اظهار می نماید که نصر الدوله‌را من نفرستاده‌ام ولی قوام میگوید که بموجب حکم کتبی تو بوده است که نصر الدوله بلار رفت .. قوامیها بیشتر بعطاء الدوله حمله میاورند که محرك فتنه و غوغای هفتهٔ گذشته او بوده است

در ۲۱ ماه در کوچه یکی ازملاهای‌معروف حمله‌بردند و کتك زیادی زدند بطوری که‌جانش در خطر بود .

روز بعد نیز در همان محل ملای دیگری دچار حمله گردید

عطاء الدوله بهمین دلیل کدخدای محلرابچوب بست .
اهالی آن محله شروع باغتشاش نموده وبامحلهٔ قوام‌همدست
شده‌اند . عطاء الدوله ازقوام خواهش نمود که اهالی محله
خود را ساکت نماید و مشار الیه جوابداده است که این‌اقدام
درصورتی می‌تواند انجام پذیرد که عطاء الدوله را معزول
نمایند . از تلگراف مورخه ۳ ماه مه چنان معلوم می‌شود
که نصر الدوله تلگرافاً بشاه شکایت نموده است که حاکم از
روی تحریك بعضی از اعضاء انجمن مشار الیه را ازلاراحضار
نموده در صورتی که کلیهٔ این اقدامات پس از زحمات‌دوساله
بحکم خودشاه بوده است . بنابراین استدعا کرده است تا
جواب این تلگراف‌را بتوسط برادرش قوام مخابره نمایند .

طرق وشوراع فارس در نهایت ناامنی و بست زنی
زیاده ازحد معمول شده است . در نزدیکی کنار تخت
مابین مردم نزاع سختی سر گرفته که در آن نزاع تلگراف
خانهٔ ( هند و اروپ ) را محاصره و اسباب خسارترا فراهم
آورده‌اند . حاکم یك عده سربازی برای محافظت ادارهٔ
تلگراف خانه فرستاده است . ازقرار معلوم در وقتی که
کفیل ژنرال قونسولگری روس مقیم بوشهر بشیراز میامده
است دچار چند تیر شلیك می‌شود اسب سواری او با یك
اسب دیگر تیر خورده و کشته شدند . تجار معتبر ایرانی



می نمود که بی قانونند . در خصوص شخص خود و ایل
صحبت میکرد که می‌تواند تا مدت یك ماه راه بوشهر را منظم
نماید ولیکن این اقدام وجوهات لازم دارد و او نمی‌تواند
مطمئن باشد که مجلس یا شاه این مصارفرا خواهند کارسازی
کرد و بهمین ملاحظه اظهار میکرد که اگر بتواند هرچه
زودتر از شیراز حرکت خواهد کرد و جز اینکه ایل
خود را ساکت نگه دارد ابداً به پلتیك دخالت نخواهد کرد
از مذاکرات او همچو مستفاد می‌شد مسئله را که مستر بیل
سابقاً اشاره کرده بود که منصور السلطنه درخفا مشغول‌است
که ریاست ایل عربرا از قوامیها بگیرد صحت دارد .

در ۱۰ ماه مه صولت‌الدوله از اطراف شهر شیراز خارج شد
و بطرف ییلاق خود رفت . درموقع حرکت صولت‌الدوله
حکومت احترامات فوق العاده را منظور داشته و تا ۵ میل
خارج شهر مشایعت کرد . حکومت سعی کاملی داشت که
اورا باقوام صلح بدهد و قوامهم دریکی از باغات شهر منتظر
بود که از طرف حاکم خبر داده‌شود تا بملاقات صولت‌الدوله
برود لیکن صولت‌الدوله دیدن اورا قبول ننمود .

اعلان استقرار مشروطیت هیچ اثری در مردم نکرد حتی
مشروطه طلبها نیز ابداً اطمینان باین اعلان ننموده و منتظر
جزئیات قانون مشروطیت هستند . بطریق معمول اهل

شیراز مشغول پلتیك داخلی خود میباشند حقیقت کلام
این است که هیچکس از قول و امضای شاه اطمینان ندارد
مردم خیالات خود را از اقدام صولت الدوله بطرف اوضاع
لار معطوف داشته‌اند و از آنجاهم اخبار متضاد متصل‌واصل
میگردد . نصر الدوله قطع نظر از اینکه فتح کرده یاشکست
خورده موقع مهم و خطرناکی دارد چون بنا باصرار ملتیان
حکومت مشار الیه را احضار کرده ولی مشار الیه امکان
مراجعت ندارد بجهت اینکه همراهان نصر الدوله نه چنان
با سید عبد الحسین بد هستند که این حکمرا قبول نمایند
و بعلاوه از طرف سید عبد الحسین چندین ماه است کهباهالی
متصلا اخطار میشود که نصر الدوله و برادرش کافر وواجب
القتل هستند . در ۱۵ ماه مه حاجی علی آقا که یکی از
ملاهای خیلی مشروطه طلب است بدون هیچ مقدمه باپسر
خود بقونسولخانه پناهنده شد و اظهار می‌نمود که تلگرافی
از بندر عباس برای او رسیده است که نصر الدوله لار را
تصرف نموده وسیدرا کشته وبعد اهالیرا غارت کرد
چون این اقدام بعد از عفو عمومی روی داده ممکن است
که این اتفاق برای اوهم رخ بدهد . همچنین اظهار میکرد
که هیچ اطمینانیرا از آصف الدوله نخواهد پذیرفت چون
آصف الدوله مکرر بانجمن اظهار نموده است که نصرالدوله



نصر الدوله لار را تصرف نموده و ازقرار راپورت خود سید
را نیز حبس کرده بود باز در ۲۹ ماه مه ژنرال قونسول
اعلیحضرتی راپورت داد که اهالی بندر عباس باحتمال آمدن
سید مضطرب و پریشانند و پیشنهاد کرده بود که از دولت
ایران درخواست شود که در دفع سید اقدامی نمایند .
درجواب مذاکرات من با سعد الدوله مشار الیه اظهار داشت
که عجالتا برای دولت هیچ قسم امکان ندارد .
بملاحظهٔ تهدیدات یك نفر میر برکت خان با عدهٔ زیادی از
بلوچ نسبت باهالی میناب هندیهای تبعهٔ انگلیس مقیم میناب
در ۱۲ ماه آوریل با تمام اساسیهٔ خود به بندر عباس آمدند

﴿ لنگه ﴾ احکام مکرره سید عبد الحسین لاری که
برای توقیف گمرك و عزل رئیس خطاب بملتیان صادر میشد
بکلی بی اثر ماند . اعلانی را که با مهر سید در تمام
بازارها چسبانیده بودند راجع باینکه هرکس گمرك بدهد
ملتیان می‌توانند اورا جریمه نمایند ازطرف حکومت پاره‌شد
( ماژور استوکس آتاشه میلیتر سفارت انگلیس )

﴿ نمره ۹۱ ﴾

کاغذ سر بارکلی بسرادوار گری مورخه ۱۸ ژون از قلهك
( آقا افتخار دارم که سواد قرار نامهٔ استقراضی را که
در تلگراف اول ماه ژون راپورت داده بودم تقدیم نمایم .

همکار روس من قرار نامهٔ مذکور را بدولت متبوعهٔ خود فرستاده است که تصویب نمایند . مسیو سابلین اطلاع داد که از دولت متبوعهٔ او جواب رسیده است در آن جواب دستور العمل میدهند نماینده بانک که در آرتیکل اول مذکور است باید آنرا سفارت روس و رئیس بانک تعیین نمایند و آن نماینده بدون اجازهٔ مسیو سابلین نمی تواند بدولت ایران پولی کارسازی نماید و با شرایط فوق قرار نامه قبول شد .

در خصوص مصارف دستور العمل برای مسیو سابلین رسیده است که محل مصرف عمده عبارت از پرداخت حقوق عقب افتادهٔ قشون و مخصوصاً بریگاد قزاق و حقوق عقب افتادهٔ سفرای خارجهٔ ایران است

( بارکلی )

﴿ ضمیمه در نمره ۹۱ ﴾

﴿ صورت قرار نامه استقراض ﴾

مابین دولت امپراطوری ایران بنمایندگی جناب وزیر امور خارجه کفیل ریاست وزراء و بانک استقراضی ایران بنمایندگی ( مسیو اکزام پلاروف ) . نظر باجرا داشتن اعلیحضرت شاه مواد اول تا پنجم نصایح دوستانه که از طرف دولتین روس و انگلیس بایشان پیشنهاد شده بود در خصوص استقرار اساس مشروطیت در ایران و بسط آسایش و امنیت در مملکت بطوری که در مادهٔ ششم این پرگرام مقرر است فقرات ذیل



شیراز تلگرافاً از بی‌نظمی ولایت و بی لیاقتی حاکم بوزیر داخله شکایت نموده‌اند . برای استقرار آسایش عموم بهترین وسیله عبارت از تعیین حکومت مقتدر تواند بود .

حاکم رسماً بقونسول خانه اعلیحضرتی اعلان نموده است که صولت الدوله انتظام و امنیت نصف راه فیروز آباد و بوشهر را بعهدهٔ خود گرفت . باینزودی نمی شود تصدیق کرد که این تعهد موجب آن تواند شد که دوباره تجارت بمرتبه اولیهٔ خود بر گشته و انتظام برقرار شود .

خوب است که برای نمونه انتظام این صفحات قضیهٔ را که چندی قبل واقع شده من باب مثل ذکر نمایم .

چندی قبل حکومت میخواست مکتوبی برئیس ایل قشقائی بفرستد نظر به نا امنی راه قاصد پیدا نمی‌کرد . در ۱۱ ماه مه صد نفر از سربازهای فوج ٤ محل بواسطهٔ نرسیدن حقوق بقونسول خانه پناهنده شدند . مستر بیل در این خصوص با حاکم مذاکرهٔ غیر رسمی نمود و حاکم نیز قول داد که حقوق آنها را بپردازد ولی تا آخر ماه مه سربازها در قونسولخانه متحصن بودند . ﴿ بنادر فارس بوشهر ﴾ در ۲۷ ماه آوریل صد نفر سرباز بواسطهٔ نرسیدن حقوق بقونسولخانهٔ انگلیس پناهنده شدند . در ٦ ماه مه بعد از رسیدن مقداری از حقوق سربازها راضی شدند که از قونسولخانه

خارج بشوند و اطمینان کتبی به ژنرال قونسول اعلیحضر
داده شد که سربازها را بملاحظهٔ این اقدام مجازات تنـساب
اوضاع کمرك بوشهر بحال طبیعی برگشته است .

چندی بود که عایدات کمرك بواسطهٔ نا امنی راهها خیلی نقصا
پذیرفته بود پس از وضع مخارج کمرك ومقـدار پولی ک
برای حفظ انتظام بحاکم میدادند مبلغ ۱۲۰۰۰۰ تومان باقی
میماند و آنرا هم در حساب پول استقراض که بدول
ایران داده باتنزیل به بانك شاهنشاهی میدادند .

در ۱۹ و ۲۰ ماه مه استعداد بحری انکلیس ازشهر خارج شد
و بعد از ورود دریابیکی نظم بخوبی برقرار کشت جز اینک
سید مرتضی که بواسطهٔ حرکات خود موجب موجبات عدم
آسایش و آسودکی عمومرا فراهم مینمود یکدسته تنکسنا نیرا
وارد شهر کرد لیکن دریابیکی با اقدامات مجدانه آنهارا از
شهر خارج و از قرار راپورت ۸ ماه ژون خود سید مرتضی
را نیز حبس کرده است . ﴿ بندر عباس ﴾ در تمـام
مدت ماه آوریل سید عبد الحسین لاری متصل بملتیان بندر
عباس سفارش میداد که کمرك را توقیف نمایند .

در جواب اهالی کـه این اقدام امکان پذیر نیست با اعزام
قشون و اجرای حکم خود مردمرا تهدید میکرد واین حرکات
باعث اضطراب اهالی میشد . و هرچند که در ماه مه



قرار داده شد ﴿ ماده اول ﴾ بامر دولت امپراطوری
ایران دولت امپراطوری روس مبلغ دوملیون وپانصدهزار فرانك که
به بانك استقراضی ایران در طهران تادیه شده بتصرف دولت ایران
وا گذار میکند بملاحظهٔ شرایط ذیل .

( شرط اول ) مبلغ مزبور فوق مقرر است که برای انجام
مصارف فوری لازم در اجرای اصلاحات از روی پرگرامی که
مابین سفارت روس و دولت ایران مقرر خواهد شد خرج
بشود . ( شرط دوم ) هرحواله باید بر حسب حکم وزیر
مسؤل آن وزارتخانه بوده و بامضای وزیرمالیه رسیده باشد باین
عبارت ( ملاحظه شد پرداخته شود ) . ( شرط سوم ) مابین
دولت ایران و سفارت روس یك نفر تحویلدار معین می شود
که ماموریت آن عبارت از پرداخت مخارجی خواهد بود که باید
این پول بانصرف برسد (شرط چهارم ) هیئت وزرا باید
محل مصارف این پول را بمجلس نشان بدهند

﴿ مادهٔ دوم ﴾ این مساعده بهمان ضمانت قروض گذشته سال
۱۹۰۲ در بین دولت ایران وبانك استقراضی خواهد بود .

﴿ ماده سوم ﴾ مبلغ تنزیل درصدی شش مقرر است
که در سر هرشش ماه پرداخته شود

﴿ ماده چهارم ﴾. اینقرار داد نسختین بزبان فارسی و
فرانسه یك مضمون نوشته شده است . ( طهران )

## نمره ۹۲

صورت یاد داشتی که در پنجم ماه ژوبه سال ۱۹۰۹
کنت بن کاندورف سفیر کبیر دولت روسیه مقیم لندن بوزارت
امور خارجهٔ انگلیس فرستاده است . با وجود اقداماتی که
دولت شاه بروفق نصایح روس و انگلیس برای برقراری
حکومت ملی و انجام اصلاحات لازمه کرده‌است بازهم حرکات
رولوسینرها در مرکز ایران خاموش نشده است .
اقداماتی که سفارتین روس و انگلیس برای جلوگیری از
پیش آمدن بختیاریها در تحت فرمان سردار اسعد ( یکی از
خوانین ایل بختیاری ) و رولوسینرهای قزوین و رشت و
اشخاص بی‌سروپای هرزه گرد قفقازی در تحت فرمان سپهدار
حاکم گیلان نموده بودند تاکنون بی اثر مانده است .
قشون مخالفین شاه متدرجا بطهران نزدیک می‌شوند ودرپای
تختهم عناصر قوی با آنها همراه هستند و ازحالا آثار هیجان
در آنها مشهود است . پس ازملاحظات دقیقه اوضاع مشروحهٔ
فوق دولت امپراطوری مصمم شده است که پلتیک روسیه را
در ایران بهمان اساس عدم دخالت در امورات داخلی مملکت
و نزاع مابین شاه وملت با قطع نظر از نتایج آن امتداد داده
و پایدار نماید . لیکن باید یک مسئله را دائماً منظور نظر
خود نموده و فراموش نکنیم که ورود بختیاریها و رولوسینرها



بطهران ممکن است که باعث مخاطرات عظیمه برای سفارتخانه
ها و تجارتخانها و اتباع خارجه بشود . بعلاوه بموجب
اطلاعات که داریم برای راه انزلی وطهران ما مخاطرات زیادتر
خواهد بود چون قشون منظم ایران عبارت از بریکاد قزاق
است که عده‌شان خیلی کم و بالقطع از برقراری نظم عاجز
خواهند بود . نظر بملاحظهٔ این پیش آمدها طبعاً مجبوریم
که برای حفظ اتباع خود و خارجه اقدامات لازمه را نموده
و راه انزلی و طهرانرا هرطور که باشد امن نگاهداریم .
نظر باین مقصود مصمم هستیم فوراً یکدسته مرکب ازیک فوج
قزاق و یک باتالیون پیاده و یک باطری توپخانه از بادکوبه
بانزلی عزیمت دهیم . قشون مذکور از قزوین جلوتر
نخواهند رفت و حافظ نظم راه خواهند بود مگر باتفاق حوادثی
پیش رفتنرا تقاضا نماید و سفارت امپراطوری طهران حکم
کند البته اینهم در وقت ظهور خطر بزرگی خواهد شد
بریئس قشون دستور العمل لازم داده شده است که
مقصود ما فقط حفظ سفارتخانه و اتباع روس و خارجه است
ونباید در امور داخلی مملکت و پلتیکی ایران دخالت نمایند
قشون روس تا مدتی در ایران توقف خواهد کرد که
مال و جان اتباع خارجه و سفرای دول کسب امنیت نمایند
( سفارت روسیه در لندن مورخه چهارم ژوبه ۱۹۰۹ )

نمره ۹۳

تلگراف سرپار کلی به سرادوار گری مورخه ۵ ژویه از قلهك
مستر چرچیل و ماژور استوکس از پیش سردار اسعد و سپهدار
مراجعت کردند از قرار معلوم مذاکرات متحد المال سفارتین
بهیچ کدام از رؤسای ملتیان اثری نه بخشیده است .
سپهدار تقاضای چندی پیشنهاد کرده و قول داده است تا فردا
ظهر منتظر جواب بشود . بعقیدهٔ ماژور استوکس شکست
دیروزی بهیچوجه ملتیان قزوین را مایوس نکرده است .

نمره ۹۴

تلگراف سر بار کلی بسرادوار گری مورخه ۵ ژویه از طهران
ذیلا مجملی از مراسله ملتیان طهران است که بسفارت فرستاده‌اند
« مشروطه طلبهای ایران با وجود اینکه حرکت
قشون ملی رو بطهران فقط برای این‌است که ازشاه درخواست
اجرای قول خود نمایند تاسف دارند که در بعضی نقاط این
اقدامرا برای اذیت اتباع خارجه تعبیر می‌نمایند .
این خیال بکلی بی‌اصل است و اتباع خارجه در خطر ملتیان
نیستند وجان ومالشان همیشه در امان است و در موقع لزوم
خود ملتیان منافع آنانرا حفظ خواهند کرد »

نمره ۹۵

تلگراف سرپار کلی به سرادوار گری مورخه ۵ ژویه از قلهك



مسیو ساباین ژنرال قونسول روس مقیم‌تبریز دستورالعمل
فرستاده است که باتفاق ژنرال قونسول عثمانی ترتیب حرکت ستار
خان و باقر خان را فراهم نمایند . امنیت آنها تا باطوم
بعهدهٔ ژنرال روسی است و درصورتیکه بعد از مراجعت قشون
روس از تبریز دو مرتبه ستارخان و باقر خان بخواهندبه‌تبریز
مراجعت نمایند تا جلفا آنها را سلامت خواهند رسانید
ژنرال قونسول عثمانی در مسئلهٔ ضمانت اموال آنها ترتیب
خاصی با دولت ایران خواهد داد .

نمره ۹۶

تلگراف سرپار کلی به سرادوار گری مورخه ۵ ژویه از قلهك
تقاضا های سپهدار به قرار ذیل است .
( ۱ ) اجازه داده شود که او و سردار اسعد هر کدام با صد
و پنجاه نفر برای مذاکرهٔ مطالب ذیل بطهران آیند
( ۲ ) دول همجوار قشون خودرا ازخاك ایران خارج نمایند
( ۳ ) تا مدتی که مجلس منعقد نشده انجمنهای ولایات
وزراء را معین نمایند . ( ۴ ) اشخاصی که مردم از آنها
اطمینان ندارند و وجود آنانرا خائن می‌پندارند نفی بلد
نمایند . ( ۵ ) اشخاصی که سابقاً در قشون نبودند و به
تازگی مسلح شده‌اند آنها را خلع سلاح نمایند .
( ٦ ) قشون در تحت حکم وزیر جنك گذاشته شود

( ۷ ) حکام محل بتصویب انجمنهای محلی انتخاب شوند .

( ۸ ) وزیر پست و تلگراف معزول بشود .

من و همکار روس من بسپهدار اطلاع دادیم که تقاضای اورا پیشنهاد بدولت متبوعه خود نمودیم . چون مادهٔ چهار وهفت این پیشنهاد در تحت بر گرام دولتین است اگر ایشان راضی بشوند ما آنها را بشاه پیشنهاد خواهیم کرد والا پیشنهاد ما بکلی بی ثمر است

نمره ۹۷

تلگراف سرادوار گری به سربار کلی مورخه ۵ ژوییه از وزارت خارجه لندن متحدالمال بن کاندورف در خصوص اقدامات دولت روسیه که در نظر دارد برای من رسیده است .

من جواب دادم اگر اوضاع اینطور خطرناك باشد که اعزام قشونرا لازم بداند البته نظر بمواد متحد المال که اقدامات قشونرا واضح و محدود نموده است من خورسند خواهم شد و نیز اظهار داشتم که تجربیات بما معلوم نموده است که هر نوع دخالتی ممکن است اشکال و زحمتی تولید نماید و بهمین ملاحظه حس مینمایم که لازم است پیش آمد این قسم مخاطرات را خاطر نشان نمایم بعلاوه گفتم در روابط حسنه که بین ما و دولت روسیه موجود است در این اقدام لشکر کشی بهیجوجه لطمه بردار نخواهد شد و هر اتفاقی که رخ بدهد



آرزوی صمیمانهٔ من این است که حفظ روابط دوستانهٔ خودرا با مسیو ایزولسکی نموده باشم .

نمره ۹۸

تلگراف سربار کلی به سرادوار گری مورخه ٦ ژوییه از قلهك ( اعزام قشون روس ) . مسیو سابلین بمن اطلاع داد که دستور العمل دارد تا دولت ایران ودستهٔ ملتیانرا ازفرستادن قشون روس مطلع سازد و مامور است توضیحاً بیان نماید که مقصود اصلی فقط حفظ جان ومال اروپائیها است ولی اگر برای منافع اتباع خارجه در طهران مخاطراتی عارض نشود از قزوین حرکت نخواهند کرد .

نمره ۹۹

تلگراف سر بار کلی به سرادوار گری مورخه ٦ ژون از قلهك قونسول روس و انگلیس از شیراز برحسب راپورت اوضاع آنصفحه را خرابتر نشان میدهند و من بامستر بیل درخصوص اقدامات لازمه مشغول مذاکره هستیم . بنظر من برحسب تلگرافات قونسولها هر دقیقه احتمال دارد که آتش فتنه درشهر شیراز بالا بگیرد .

نمره ۱۰۰

تلگراف سربارکلی به سرادوار گری مورخه ۷ ژوییه از قلهك رئیس ملتیان جواب متحد المالی که برای من و همکار روسم

فرستاده است معلوم میدارد که سفارتین نمی‌توانند آنهارا از حرکت روبپای‌تخت منصرف بدارند . در آن جواب اسمی از اظهار مساعدت ما در خصوص عزل وزیر پست و تلکراف و اخراج خائنین بیاورده بودند . آنها اظهار می‌نمایند این شکل‌مشروطه‌ابداً ثمری‌نخواهد بخشید که مستبدین وخائنین مصادر امور واقع بشوند . بعلاوه تاخیر زیاد در نشرقانون انتخابات می نمایند واقداماتی که تا کنون نموده اند تماماً بر خلاف حقوق مسامه وقانون اساسی ایران بوده است .

بهمین ملاحظه مشروطه طلبها بر حسب اقتضای موقع لازم میدانند که‌برای اضمحلال خائنین اقدامات کافیهٔ خود را نموده باشند . ملت ایران پس از تحصیل اطمینان بمعاهدهٔ دولتین باهمدیگر که آزادی ایرانرا باید محترم شمارند کمان میکنند که در درخواست حقوق ملی خود آزاد میباشند .

دیروز قانون انتخابات منتشر گردید من بسعد الدوله اصرار نمودم که سواد این قانونرا برای سپهدار وسرداراسعدبفرستند

## نمره ١٠١

تلکراف سر بارکلی بسرادوارد کری مورخه ٧ زویه از قلهك همکار روس من اطلاع داد که میخواهد بدولت متبوعهٔ خود تلکراف نماید هر چند که قانون انتخابات را منتشر نمودند ولی نظر باقتضای وقت اگر ازطرف دولت روسیه بشاه درباب



پول مساعدت نمایند در نظر عموم طور دیگر ملحوظ افتاده بعلاوه خیلی مشکل است که در این موقع اطمینان کرد که بن‌وجه بمصارف اصلیه منظور ومخصوصاً برای پرداخت‌حقوق شون شاه صرف بشود .

## نمره ١٠٢

تلکراف سر بارکلی بسرادوارد کری مورخه ٧ زویه ازطهران ذیلا تلکرافی است که در ٥ ماه زویه از بوشهر رسیده است . « مراسله از انجمن محلی بامضای ٥ نفر از علمای بزرك و ٥ نفر از تجار معتبر برای من رسیده است و مفاد آنمراسله این است . نظر بحوادثی که در نقاط دیکر اتفاق افتاده لازم است انجمن بعد ازاین ادارات دولتی و کمرکاترا در تحت نظارت مستقیم خود نکاهداری نماید پس عایدی کمرك باید باطلاع یك عده از اعضای انجمن باسم ملت بانك شاهنشاهی سپرده شود .

انجمن ادعای دولت انکلیس‌را در خصوص مقداری ازعایدات کمرکی تصدیق نموده و ضمناً اظهار میدارد که بعد از ارائه اسناد راجعه باین مسئله ترتیبی برای پرداخت اصل و فرع که از کمرکات بوشهر و بندر عباس باید داده شود با ژنرال قونسول قرارداد خواهد شد . در آنمراسله از بندر لنکه اسمی نبرده ولی کمان میکنم که آنجا هم داخل بوده باشد

بعلاوه در انمراسله مذکور بود که احترامات لازمه از
قونسولخانه و مامورین انگلیس نموده جان و مال اتباع کاملا
محفوظ خواهد بود . در آخر آنمراسله همراهی انگلیس
را در حفظ حقوق ملت ایران عموما ودر این مسئله خصوصا
تقاضا می‌نماید .

نمره ۱۰۳

تلگراف سربار کلی به سرادوارد گری مورخه ۸ ژوییه از قلهك
تلگراف ذیل از ژنرال قونسول اعلیحضرتی مقیم بوشهر
مخابره شده است . مراسلهٔ که در تلگراف قبل خود بیان
نمودم ازقرار معلوم نتیجهٔ دستور العمل انجمن تبریز وعلمای
نجف بوده و سید اسدالله نجفی که با حاکم به بوشهر آمد
حامل این دستور بوده است . امروز دریابیکی در خصوص
این مسئله بامن ملاقات کرد و گفت مقصود عمدهٔ رؤسای
ملت این است که عایدات گمرکی بطهران فرستاده نشود .
دریا بیکی خواهش میکرد که عقیدهٔ خود را در خصوص مراسلهٔ
انجمن باو اظهار دارم ولی من جوابدادم که رسما نمیتوانم باین مراسله
جواب بدهم تا زمانی که از سفارت متبوعهٔ خود دستورالعمل
داده شود . بعقیدهٔ من این اقدام انجمن تا یك اندازهٔ
تند روی و غیر لازم بوده علاوه باعث نتایجی خواهد شد
که جلوگیری از آن مقصود عمدهٔ ما هست .



من بدریا بیکی خاطر نشان نمودم که در نقاط بنادر فارس
هیچ فرقهٔ ارتجاعی که در بارهٔ آنها احتمال مخالفت داده
شود بنظر نمیاید پس اگر مشروطه طلبها صبر کرده و
منتظر اقدامات طهران شوند چیزیرا کم نخواهند کرد .
نظر بمطالب فوق شخصا انجمنرا نصیحت می‌نمایم که از
اقدامات و پیشنهادهای خود صرف نظر نمایند .
پیغام شفاهی بانجمن فرستادم که پس از رسیدن دستور العمل
جواب رسمی داده خواهد شد .

نمره ۱۰۴

تلگراف سربار کلی به سرادوارد گری مورخه ۸ ژوییه از قلهك
سفارت خانهای خارجه از طرف سپهدار تلگرافی که
متضمن مذاکرات ما با ایشان وتقاضاهای او ازشاه وجوابهای ما
راجع بان تقاضاها است مخابره شده . سپهدار در آن
تلگراف اظهار می‌نماید که اگر دربار بنا بنصایح نمایندگان
تقاضاهای ملت را در استقرار مشروطیت قبول کرده و در
اجرای آن اقدامات لازمه نمایند اتباع من نسبت بشاه خادم
حقیقی بوده ولی اگر بواسطهٔ تعویق انجام مسائل مذکوره
مجبور باشند که خود اقدامات مجدانه نمایند البته این
اقدام در نزد تمام عالم پسندیده و حرکت عادلانه محسوب
خواهد شد .

نمره ۱۰۵

تلگراف سر بار کلی به سرادوار گری مورخه ۸ ژوبه ، از قلهك

مسیو سابلین بمن اطلاع داد که قشون اعزام شده به انزلی مرکب از ۵۰۰ نفر قزاق ویك باطری ۴ توپی ویك باتالیون پیاده است . احکام صاحب‌منصبان فرمانده قشونرا برای من قرائت نمود مخصوصاً آن احکام مقصود ازفرستادن آنها را بایران بخوبی معلوم میدارد . دیروز صبح قسمتی از این قشون واردانزلی شدند .

نمره ۱۰۶

تلگراف سر بار کلی به سرادوار گری مورخه ۱۰ ژوبه ازقلهك

سردار اسعد و سپهدار بوزیر امور خارجه که بر خلاف حکم طبیب مشغول کار است تلگراف نموده‌اند .
سعدالدوله جوابداده است که حاضرم با نماینده آنها در مسئله مشروعی که اسباب صلح خواهد بود مذاکره نمایم .
در ضمن همین جواب خاطر نشان نموده است بعضی از تقاضاها که برخلاف قوانین مشروطیت است ازطرف شاه پذیرفته نخوهد شد .

نمره ۱۰۷

تلگراف سربارکلی به سرادوار گری مورخه ۱۱ژوبه از قلهك

ذیلا تلگرافی است که بتاریخ دیروز ازکفیل ژنرال



قونسول اعلیحضرتی مقیم‌شیراز مخابره شده است .
من از یك مخاطره بزرگی که در پیش است اطلاع تحصیل کرده‌ام ولی آن خطر در این زودیها واقع نخواهد شد .
خطر این است که سید لاری بنا بدعوت حکومت با استعداد کافی برای سرکوبی قوام روبشیراز میاید .
سید لاری که مشهور بهرزه گی است اگر موفق بامدن شیراز بشود جای ترس دارد کهبقونسولخانه روس اذیت نماید .
همکار روس من خیال دارد که برقزاقهای مستحفظ خودبیفزاید
ممکن است اطلاع بدهید که در صورت لزوم می شود ازبوشهر باینجا استعداد رساند یاخیر .

نمره ۱۰۸

تلگراف سربار کلی بسرادوارگری مورخه ۱۱ ژوبه از قلهك

خواهش دارم تلگراف مرا که متضمن تلگراف دیروز مستر بیل است ملاحظه فرمائید ومن در جواب تلگراف‌ذیل را مخابره کرده‌ام . خواهش دارم بحکومت اطلاع دهید که او شخصاً مسؤل خساراتی خواهد بود که از امدن سید لاری بشیراز و اغتشاش شهر باتباع انگلیس وارد آید .
من بدولت ایران اصرار می‌نمایم که دستور العمل لازمه به حکومت شیراز بدهند که حتی الامکان از آمدن سید لاری جلو گیری نماید . ازمسیو سابلین خواهش نمودند کههمین

دستور العملرا بهمکار روس شما بفرستند جملهٔ اول تلگراف
شمارا برای ژنرال‌قونسول اعلیحضرتی فرستادم و درخصوص
اعزام استعداد ببوشهر در صورت لزوم مذاکره خواهم کرد
خوب است شما جویا بشوید که چه اندازه استعداد
کافی است .

﴿ نمره ۱۰۹ ﴾

تلگراف سربار کلی بسرادوار گری مورخه ۱۲ ژوبه از قلهك
دولت ایران از رؤسای ملتیان دعوت نموده است که برای
مذاکرات ازطرف آنها نماینده فرستاده شود ."
(خواهش دارم تلگراف مورخه ۱۰ ژوبهٔ مرا ملاحظه‌فرمایند)
برای من و همکار روسم بهترین موقع مناسبی است که
نفوذ خود را برای اصلاح طرفین بکار بریم .
ما برؤسای ملتیان اطمینان‌دادیم که بعقیدهٔ ما هر تقاضائی که از
طرف آنها بشود بشرط آنکه موافق اساس مشروطیت باشد
مقبول شاه خواهد گردید درصورتیکه آنها هم از طرف خود
نماینده بفرستند .

﴿ نمره ۱۱۰ ﴾

تلگراف سربار کلی بسرادوار گری مورخه ۱۲ ژوبه ازطهران
( طهران ) . از ۱۰ ماه ژوبه تاکنون در ۱۴ میل
غربی شهر جنك شروع شده است سردار اسعد و سپهدار از



طرف ملتیان و امیر مفخم که یکی از خوانین بختیاری است با
عدهٔ قلیلی از همراهان خود از طرف دولت در آن جنك
حضور دارند . از قراری که شنیدم ممکن است امتداد
پیدا نماید ولی عجالتاً شدت ندارد اگر چه از جزئیات
اطلاع ندارم .

﴿ نمره ۱۱۱ ﴾

تلگراف سربار کلی بسرادوار گری مورخه ۱۲ ژوبه از قلهك
از قراری که من اطلاع حاصل کردم اوضاع حالهٔ
شیراز این است که آصف الدوله برای سرکوبی قوامیها
قشقائی و سید عبدالحسین لاری را احضار نموده است .
قوامیها هم اگر بخواهند می توانند ایل عرب اطراف را بحمایت
خود احضار نمایند اینقدر که میتوانم پیش بینی نمایم این اوضاع
رافقط ظل‌السلطان می تواند خواموش نماید . ولی برای اینکه
در اوضاع عجالتا بهبودی حاصل شود فقط اعلان حکومت
ظل السلطان بی نتیجه نخواهد بود . بهمین دلیل من و
همکار روسم بدولت ایران اصرار می‌نمائیم که اعلان حکومت
ظل السلطانرا رسما منتشر نماید .

﴿ نمره ۱۱۲ ﴾

تلگراف سربار کلی بسرادوار گری مو خه ۱۳ ژوبه‌ازقلهك
بتوسط تلفون که بعد سیم آن پاره و قطع شد بمن

اطلاع دادند که فدائیها امروزصبح وارد طهران شدند وشهر را تصرف نمودند . بقدر امکان خبر دارم که در شهر نظم برقرار است ولی به ماژور استوکس و مسیو چرچیل دستور العمل دادم که بشهر رفته ومعلومات تحصیل نمایند

نمره ۱۱۳

تلگراف سرپار کلی بسرادوار گری مورخه ۱۳ ژویه‌ازقلهك

تعیین ظل السلطان بحکومت فارس رسماً اعلان شد .

سردار مسعود پسر ظل‌السلطان تا ورود او بایران نایب‌الحکومهٔ شیراز خواهد بود . وزیر امور خارجه تلگرافاً به‌ظل‌السلطان اطلاع داد که تعیین ایشان بحکومت فارس رسما اعلان شد و سردار مسعود سریعا از طرف او بشیراز خواهد رفت .

( راجع بتلگراف ۱۲ ژویه من )

نمره ۱۱۴

تلگراف سرپارکلی بسرادوار گری مورخه ۱۳ ژویه ازقلهك

بهارستان و محلات شمالی طهران در دست ملیان است قشون دولتی قزاقخانه ومیدان توپخانه را که فعلا در آن نقاط دعوا است هنوز در دست دارند . ابداً غارت کرده نشده و برای اتباع خارجه مخاطره نیست مگر اینکه سهواً تیری بخورد . از قراری که اطلاع دارم قشون ملی خود را ازدست قشون دولتی‌خارج‌نموده وبدون هیچ‌مقاومتی



وارد طهران شدند . به مسیو سابلین خبر وحشتناکی از شهر رسید لیکن‌عجالتاً برای ایشان اطمینان‌حاصل است . ازطرف رؤسای ملیان بما اطمینان کامل داده شد که جان و مال اتباع خارجه محفوظ خواهد بود .

نمره ۱۱۵

تلگراف سرپار کلی به‌سرادوار گری مورخه ۱۳ ژویه از قلهك

مستر چرچیل الان از شهر رسید و اطلاع میدهد که در نزدیکی توپخانه هنوز جنك‌ملایمی مداومت دارد . نقاط دیگر شهر خاموش و هردو طرف عموماً مشغول مدافعه هستند . ملیان محلات اروپائیها و مجلس را سنگر بسته و دولتیان قزاقخانه که محل عمدهٔ آنها است در دست دارند و یك قوهٔ جزئی هم در میدان توپ‌خانه است .

من از مستر چرچیل اطلاع تحصیل کردم که سردار اسعد امیدوار است که شاه زود به بست رفته و بجنك خاتمه داده خواهد شد .

نمره ۱۱۶

تلگراف سر بارکلی به‌سرادوار گری مورخه۱۳ ژویه از قلهك

( شیراز ) . ژنرال قونسول اعلیحضرتی مقیم‌بوشهر ۲۵ نفر از مستحفظین خود و امیرالهم یك‌ماکسیم با چهار و پنج نفر در تحت فرمان یك صاحب‌منصب در صورت‌لزوم

میتوانند بشیراز بفرستند . کشتی جنگی موقتی در بوشهر
توقف خواهد نمود . نظر بحکومت ظل‌السلطان سپهسالاری
ممکن است صرف نظر ازخیال آمدن شیراز نماید و در اوضاع
بهبودی حاصل شود باوجود این خیلی خوشحال خواهم‌شد که
اجازهٔ اعزام این استعداد را ( در صورت لزوم که امیدوارم
اتفاق نیفتد ) بشیراز بدهند .

﴿ نمره ۱۱۷ ﴾

تلگراف سرادوارد گری بسربارکلی مورخه ۱۳ ژوبه از وزارت
خارجهٔ لندن . ( احتمال اغتشاش در شیراز )
( تلگراف ۱۳ ژوبه خودتانرا ملاحظه نمائید ) .
ما از وزارت بحریه تقاضا نمودیم که بفرماندهٔ کشتی ( اسفینکس)
دستورالعمل بفرستند تا هر اقدامیرا که مأزور کاکس بامشورت
قونسول‌اعلیحضرتی شیراز وشما لازم بداند بموقع اجرا بگذارند
لیکن قونسولهای مذکور نباید هیچ اقدامی را بدون
دستور العمل شما بکنند . ما ازوزارت بحریه اطلاع‌تحصیل
کردیم که قونسول اعلیحضرتی شیراز تقاضا نموده تا درصورت
لزوم یك دسته با توپ ماکسیم همراه سپاهیها بیایند .

﴿ نمره ۱۱۸ ﴾

تلگراف سربارکلی بسرادوارد گری مورخه ۱۴ ژوبه از قلهك
یك باطری توپ نزدیك مدرسهٔ امریکائی گذاشته شده و



قزاقهای ایرانی ازاین نقطه قشون ملی را بمبارده می‌کنند .

﴿ نمره ۱۱۹ ﴾

تلگراف سربارکلی بسرادوارد گری مورخه ۱۴ ژوبه ازقلهك
قشون دولتی شروع به بمباردهٔ شهر نمود .
من و مسیو سابلین میخواهیم فوراً بسلطنت آباد نزد شاه رفته
و اصرار نمائیم تا قدری جنك را متارکه وبا ملتیان مشغول
مذاکره بشوند . در ساعت ۸ صبح مترجمین سفارتین به
طهران رفتند تا با رؤسای ملتیان ملاقات کرده وآنهارا وادارند
که باشاه مشغول مذاکره بشوند . این اقدام بروفق‌خواهش
خود شاه است . ازقرار معلوم جنك اشتداد یافته و بیم آن
میرود که مترجمین نتوانند بشهر داخل بشوند .
دیروز شاه قول داد که شهر را بمبارده ننمایند .

﴿ نمره ۱۲۰ ﴾

تلگراف سربارکلی به سرادوارد گری مورخه ۱۴ژوبه از قلهك
در تلگراف امروز صبح بمباردمان طهران و خیال مذاکرهٔ
با شاه راپورت داده شد . افتخار دارم از اظهار اینکه
ملاقات ما باشاه که خیلی غمناك و اندوهگین بود موفقیت حاصل
نکرد . ما ازشاه استدعاکردیم که از بمباردهٔ شهرجلوگیری
نموده و اعلان متارکه بدهند تا اینکه شروع بمذاکره بشود
شاه در جواب اظهار شکایت کرد که در موقعی که

باندازهٔ کفایت قشون داشت و می توانست به رولوسیئنرها غلبه نماید ما ممانعت نمودیم حالاکه آنها در طهرانند و بعمارت او حمله‌ور شده اند باید محض محافظت خود هر اقدامی که از دستش بر آید مضایقه ننماید . درموقعی که قشون او دچار حملات شده چگونه می تواند اعلان متارکه بدهد .
این برما است که طرف مقابل‌را مجبور نمائیم تا دست ازجنك کشیده و هر تقاضائی که دارند بکنند . ما در جواب گفتیم در تمام این مدت سعی کامل نمودیم که مابین اعلیحضرت و رعایای خودتان صلح بشود . نصیحتی که بملتیان دادیم بدبختانه پذیرفته نشد . و حالاهم اگر بخواهیم تقاضای خلع سلاح نمائیم نظر بموفقیت آنها که زیاده احتمال دارد البته قبول نخواهند کرد . در صورتی که بتوانیم بانها اطمینان بدهیم که خیال شاه ثابت و صمیمانه است و جنك را متارکه میدهد آنوقت ممکن است بتوانیم آنچه را که تا کنون موفق شده‌اند ممانعت نمائیم . اعلیحضرت شاه این پیشنهاد ما را قبول نکردند . در هنگام مرخصی وزیر امور خارجه‌را ملاقات نموده و اظهار داشتیم که تقاضای ما ازملتیان که خلع سلاح بنمایند بی‌فایده است . او ازما خواهش کرد که پیش‌ازاینکه سردار اسعد را ازنتیجهٔ ملاقات خود مطلع سازیم منتظر نتیجهٔ ملاقاتیرا که الان ازشاه خواهد نمود بشویم .



اما این مطلب را قبول نمودیم ولی تا کنون وزیر امورخارجه بما اطلاع نداده است . بعلت بمبارده مسیو چرچیل و بارن اوسکی نتوانستندامروز صبح داخل طهران بشوند .

نمره ۱۲۱

تلکراف سربار کلی به سرادوارد کری مورخه ۱۵ ژویه ازقلهك

اگرچه قشون شاه دیروز هرساعت یك مرتبه شهر را توپ می‌بستند ولی خسارت عمده وارد نیاوردند .
در شهر مقاومت قشون دولتی تقریباً از دیشب نزدیك باتمام است . و برای تسلیم قزاقخانه مابین کولونل لیاخف و رؤسای ملتیان مذاکرات جریان دارد . باندازهٔ که اطلاع دارم جز اینکه اراذل یك‌خانهٔ انگلیسیرا غارت‌کردند وخسارت جزئی از بمبارده وارد امد دیگر ضرر مالی و خطر جانی برای اتباع خارجه رو نداده است .

نمره ۱۲۲

تلکراف سربار کلی به سرادوارد کری مورخه ۱۵ ژویه از قلهك

( شیراز ) . از ژنرال‌قونسول اعلیحضرتی مقیم‌شیراز مخابره شده است . بواسطهٔ اعلان حکومت فارس ظل‌السلطان اوضاع بهبودی یافته‌است . ( راجع است بتلگراف ۱۳ ژویهٔ من )

نمره ۱۲۳

تلگراف سربار کلی بسرادوار کری مورخه ۱۵ ژوییه از قلهك

کولونل لیاخف بقزاقهای ایرانی حکم داد که جنك را موقوف نمایند ولیکن در نزدیکی سفارت انگلیس هنوز بختیاریهای دولتی با فدائیها مشغول دعوا هستند .

تقریباً ۲۰۰ نفر ارمنی بسفارت متحصن شده‌اند وعده هم از اشخاصی که در جنك زخم برداشته‌اند در سفارت تحت‌معالجه میباشند . تاکنون زخمی و کشتهٔ هر دو طرف بیش از ۶۰ ویا ۷۰ نفر نیست .

نمره ۱۲۴

تلگراف مستر اوبرون بسر ادوار کری مورخه ۱۵ ژوییه از بطرزبورغ . ( شیراز ) . وزیر امور خارجه روس را از مضمون تلگراف ( ۱۱ ) ژوییه طهران مطلع نمودم .

دولت روسیه پیشنهاد سابق را برای ممانعت ورود سید لاری بشیراز قبول نموده و بشارژ دافر روس مقیم طهران دستور العمل فرستاده است که احکام لازمه در این خصوص بقونسول روس در شیراز بدهد .

نمره ۱۲۵

تلگراف سر کارت رایت ( سفیر کبیر انگلیس مقیم وینه ) به سر ادوار کری مورخه ۱۵ ژوییه ازوینه . بسفیر کبیرروس



دستور العمل فرستاده شده است که باتفاق من بظل السلطان اطلاع دهیم که حکومت فارس باو داده شده است و اورا دعوت نمائیم که از راه بوشهر بمحل حکومت خود برود .

سفیر کبیر روس تا مدتی که دستور العملیهم در این خصوص برای من نرسد اقدام نخواهد کرد .

نمره ۱۲۶

تلگراف سرادوار کری به مستر اوبرون مورخه ۱۵ژوییه از وزارت خارجه . ( اتفاق روس و انگلیس در ایران )

دولت اعلیحضرتی کاملا شاهد اعتدال و خود داری دولت روس است که قشون خود را در قزوین نگاهداشته وهمچنین از اشکالاتی که روسیه بملاحظهٔ موقع خود از ایران اکتساب مینماید کاملا مطلع است . بهترین اثری که در این مملکت ممکن است تحصیل شود . همان عدم دخالت باوضاع دودسته طهران است که آنهارا بحالت طبیعی گذاشته تا دعوای خودرا مستقلا خاتمه دهند . اطوار و حرکات روسیه برای ما سهل و آسان میکند قصد واضح وصادقانه را کهدر کار کردن باهم در نظر داریم وشما میتوانید بمسیو ایزو لسکی اطمینانابدهید که حرکات ایشان تقویت مینماید آرزوی اتفاق مارابا ایشان

نمره ۱۲۷

تلگراف سربار کلی بسرادوار کری مورخه ۱۶ ژوییه از قلهك

هر دقیقه انتظار میرود که شاه مثل عیال خود که الان در سفارت روس متحصن است آنهم بست‌نشین گردد .

٤ نفر سوار از این سفارت فرستاده شد تا در سفارت روس جزو مستحفظین شاه بشوند .

﴿ نمره ۱۲۸ ﴾

تلگراف سرپارکلی به سرادوارکری مورخه ۱۶ژوییه از قلهك

اعلیحضرت شاه الان بسفارت روس وارد و در آنجا متحصن گردید . متاسفانه هنوز جنك شدیدی درطهران اشتعال‌دارد

مترجمین سفارتین را بطهران فرستادیم سعی نمایند بلکه مابین قزاقها و ملتیان قرار صلح داده شود .

﴿ نمره ۱۲۹ ﴾

تلگراف سرپارکلی بسرادوارکری مورخه ۱۶ ژوییه از قلهك

تلگراف ذیل ازبوشهر برای من مخابره شده است .

امروز کارگذار بامن ملاقات نمود و ازطرف انجمن اطلاع داد که مقصود انجمن در مراسلهٔ سابق درست توضیح داده نشده است . ازقرارمعلوم انجمن نمیخواهد ادارات دولتی‌راتصرف نماید بلکه مقصود آنها این است که در این موقع که اوضاع غیر معلوم و مختل است عایدات کمرکی به طهران فرستاده‌نشود

دوطریق انجمن پیشنهاد می‌نماید . (اول) اینکه سی هزار تومان از عایدات کمرك هرماهه بژنرال قونسول



اعلیحضرتی پرداخته شود . (دوم) تا آنوقتی که دولت مشروطه برقرار و استحکام کامل در اوضاع حاصل نشده است عایدات کمرك بوشهر (البته بندر عباس ولنکه نیز داخل‌است) بیانك شاهنشاهی پرداخته شود . من بمازور کاکس اجازه دادم که شق دوم را قبول نماید در صورتی که پول در بانك کذاشته میشود بیخود برداشته نشود .

﴿ نمره ۱۳۰ ﴾

تلگراف سرپارکلی بسرادوارکری مورخه ۱۶ژوییه ازقلهك

مسیو سابلین بمن اطلاع داد که شاه تلگراف ذیل را به (زار امپراطور روس) مخابره کرده است .

بروفق نصیحت دولتین مشروطه را برقرار نموده لکن حرکت آنارشیست کری از اسلامبول . کربلا . تبریز . طهران مملکت را به هرج و مرج انداخته است وباین جهت مجبور است که تقاضای حمایت ازبیرق دولت‌قوی‌شوکت آن‌اعلیحضرت نماید . و او مطمئن از همراهی آن اعلیحضرت در بارهٔ خود و خانواده و مملکت‌خویش بوده ومنتظر نصایح‌ملاطفت کارانهٔ آن اعلیحضرت همایونی می‌باشد .

﴿ نمره ۱۳۱ ﴾

تلگراف سرپارکلی بسرادوارکری مورخه ۱۶ ژوییه از قلهك

(راجع به تلگراف ۱۵ ژوییهٔ من در خصوص مذاکرات

تسلیم بریکاد قزاق ) . از بیانات سردار اسعد درست معلوم
نمی‌شد که بریکاد قزاق را با صاحب‌منصبان روسی آن نکاه
خواهد داشت یا ترتیب دیگری در نظر دارد .

همکار روسم از من خواهش کرد که با او همراهی نموده و
خواهش نمایم تا دومرتبه صاحب منصبان روسی را در خدمت
نکاه دارند . من خواهش فوق را قبول و سردار اسعد
قول ذیل را به مستر چرچیل و بارن اوسکی داد .

ما امضا کنندکان ذیل که موقتاً رئیس ملت و دولت ایران
میباشیم بموجب همین ورقه اظهار میداریم که بریکادقزاق
موقتاً مثل سابق در تحت فرمان کولونل لیاخف خواهد بود
مشروط بر اینکه او خود را در تمام امورات مطیع اوامر
وزیر جنك که امروز معین خواهد شد بداند .

مسیو بارن اوسکی و مستر چرچیل سند فوق را نزد کولونل
لیاخف برده و اورا از مضمون کاغذ مطلع خواهند ساخت
سردار اسعد از کولونل لیاخف خواهش نمود که در بهارستان
بملاقات او برود . برادر سردار اسعد ومستحفظین بختیاری
تاپان نقطه بهمراه لیاخف خواهند رفت .

بمحض اینکه شاه در تحت حمایت روس و انکلیس بسفارت
روس رفت فوراً سفارتین سردارها را بواسطهٔ تلکراف مطلع
نمودند . بموجب اطلاعی که از طهران رسیده است جنك



در آنجا قریب باتمام است اگر چه یك زد وخورد مختصری
هنوز نزدیك سفارت باقی است ولی تصور می شود که آنهم
بهمین زودیها خاتمه بذیرد .

﴿ نمره ۱۳۲ ﴾

تلکراف سر بارکلی بهسرادوار کری مورخه۱۶ ژویه از قلهك

متحصنین سفارت روس تاایندساعت مرکب ازنایب‌السلطنه
امیر بهادر جنك و چند نفر از درباریها بانضمام محمد علی
و عیالش است . در ده زرکنده تقریباً ۸۰۰ نفر سرباز
چادر زده‌اند . دراین‌سفارت ( سفارت انکلیس)سعدالدوله
و مخبر الدوله متحصن شده اند .

﴿ نمره ۱۳۳ ﴾

تلکراف سربارکلی به سرادوارکری مورخه ۱۶ژویه از قلهك
( راجع است بتلکراف امروزی من ) . کولونل لیاخف
بهمراهی برادر سردار اسعد ومترجمین سفارتین ببهارستان رفت
وخود را در تحت اوامر سپهدار که از طرف کمیته ملیان
بوزارت جنك منصوب شده است در آورد .

کمیتهٔ مذکور مصمم شده است که اعلان خلع محمد علیشاه* را
منتشر نماید . دعوا بالکلیه قطع شده و قزاق وفدائیان شروع
بدوستی نموده‌اند . من فراموش نمودم در تلکراف امروز
صبح خود ذکر نمایم که ولیعهد و برادرهای او باشاه بسفارت

رفته‌اند .

نمره ۱۳۴

تلگراف مستر اوبرون به‌سر ادوار کری مورخه ۱۶ ژوییه از سن‌پطرزبورغ . ( راجع به‌تلگراف ۱۵ ژوییهٔ شما )

امروز صبح با مسیو ایزولسکی ملاقات کرده و تلگراف شمارا که درخصوص اظهار تشکر از خود داری دولت روس در اتفاقات ایران بود برای او خواندم تلگراف روتر که در همان وقت بجناب ایشان رسید تحصن محمد علیشاه را بسفارت روس اشعار داشت . مسیو ایزولسکی اظهار داشت که‌دولت‌متبوعهٔاو هیچوقت مایل بهمراهی شاه نبود اگرچه دربارهٔ دولت روس بسیاری از این گمانها برده میشد و همچنین این‌خبر بی اندازه خیال آن‌جنابرا راحت نمود . جناب وزیر اظهارنمودند هر دولتی که در طهران برقرار گردد ونظم را بتواند اداره نماید دولت روسیه آنرا برسمیت خواهد شناخت ولی اگر دولت نتواند ازعهدهٔ نظم برآید دولت روس برای حفظ منافع خود مجبور ازاقدامات لازمه خواهد شد .

نمره ۱۳۵

تلگرافسرادوارکری به‌مستر ابرون مورخه ۱۶ ژوییه‌از وزارت خارجهٔ لندن . ( دولت جدید در ایران )

دولت اعلیحضرتی بهمان طریقی‌که مسیو ایزولسکی اظهارنموده



و در تلگراف امروز شماهم ذکرشده بود درخصوص شناختن دولت ایران رفتار خواهد کرد . شما خوب است این مطلب را بوزیر امور خارجه خاطرنشان نمائید و بگوئید پیش ازاینکه درطهران رسماً دولت مستقریرا بشناسیم با ایشان مشورت خواهیم نمود .

نمره ۱۳۶

تلگراف سرادوارکری به‌سر کارت‌رایت ازوزارت امور خارجه لندن مورخه ۱۶ ژوییه . ( مراجعت ظل‌السلطان )

در خصوص مطلبی که در تلگراف ۱۵ ژوییهٔ خودتان یادآوری نموده‌اید شما مجاز هستید که باتفاق همکار روس خود مذاکره نمائید .

نمره ۱۳۷

تلگراف سربارکلی به سرادوارکری مورخه ۱۷ ژوییه ازقلهك

امروز صبح‌زود تلگراف ذیل ازرؤسای ملتیان‌بسفارتین رسید . بنا بر رأیکه مجلس فوق العاده امروز دربهارستان داده‌اند این است که ازطرف مجلس مذکور هیئتی‌نزداعلیحضرت محمد علی میرزا در خصوص اعلان تغییر سلطنت بروند . چون اعلیحضرت بواسطهٔامنیت شخصی عجالتاً در تحت حمایت دولتین معظمتین روس و انگلیس بسفارت روس پناهنده شده است لذا ما ازجناب شما خواهشمندیم که معین فرمائید فردا

در چه ساعت ممکن است هیئت مذکور فوق خدمت آن اعلیحضرت
شرفیاب بشوند ما را مطلع فرمائید که خیلی ممنون خواهیم شد
این پیغام را همکار روس من بشاه اطلاع داد اعلیحضرت شاه
سابقاً اطلاع داشت که در جلسهٔ دیروز بهارستان ولیعهد را
بسلطنت انتخاب نموده‌اند واین مطلبهم بطور غیر رسمی دیشب
اعلان شد . شاه و ملکه هردو خیلی بی‌میل ازجدا شدن
پسر بزرگ خود هستند ولی راضی بمفارقت پسر کوچک میشوند
شاه پس از ملاقات طولانی غمناکی به مسیو سابلین پیش
نهاد نمود که ولیعهد بتخت میتواند جلوس نماید ولی باو اجازه
داده شود که چند وقتی بامادر خود بسفر برود و اگر این
تر تیب امکان پذیر نیست برادر کوچک تر او را شاه نمایند .
اعلیحضرت شاه از نمایندگان دولتین خواهش نمود که
برؤسای ملتیان در جواب بگویند که شاه از پذیرائی هیئت
معذور است و یاتنها بگویند که رفتن شاه از سلطنت آباد بسفارت
روس خود دلیل استعفای ایشان است من و همکار روس من
همین قسم که شاه مایل بود برؤسای ملتیان جواب دادیم ولی
ذکری از عقیدهٔ شاه در خصوص جانشین ایشان نکردیم .
شق اول مسلم است از طرف ملتیان پذیرفته نخواهد شد
و شق ثانیرا ممکن است که خود ولیعهد بعد از این قبول
نکنند .



نمره ۱۳۸

تلگراف سربار کلی به سرادوار کری مورخه ۱۷ ژوئیه از قلهک
حالا دیگر طهران خاموشی گرفته وقشون ملی باقزاقها
دوستی وبرادری میکنند .

نمره ۱۳۹

تلگراف سربارکلی بسرادوار کری مورخه ۱۸ ژوئیه از قلهک
طهران خاموش سپهدار و سردار اسعد وزیر جنگ و
داخله دیروز اعلانی منتشر نمودند که مفادش این بود .
محمد علی شاه بمیل خود ازسلطنت خلع شد ومجلس فوق العادهٔ
عالی که در ۱۶ ماه ژوئیه در بهارستان منعقد گردید ولیعهد
سلطان احمد میرزا را بسلطنت ایران منصوب نمود .
و تا انعقاد مجلس عضد الملک رئیس ایل قاجار بنیابت سلطنت
منصوب خواهد بود .

نمره ۱۴۰

تلگراف سربار کلی بسرادوار کری مورخه ۱۸ ژوئیه از قلهک
امروز ولیعهد بسلطنت آباد خواهد رفت و در آنجا از طرف
هیئت مجلس عالی بشاهی پذیرفته خواهد شد . مستحفظینی که
ازطرف سفارتین معین شده‌اند اورا تا سلطنت آباد خواهند برد
وبعدازوصول بان نقطه دیگر در حمایت دولتین نخواهدبود
و مستحفظین مراجعت خواهند کرد . هیئت مذکور عمارت

دیگری برای اقامتگاه آن اعلیحضرت تعیین نموده‌اند وخودشان اعلیحضرت شاه را بانجا خواهند برد .

**نمره ۱۴۱**

کاغذ مستر اوبرون به‌سر ادوار گری مورخه ۱۸ ژون از سن‌پطرزبورغ . ( در خصوص اعزام قشون بقزوین )

( آقا ) افتخار داشتم که در تلگراف دوم این‌ماه خود مفاد صحبت خود را با وزیر امور خارجه رابورت دادم . بموجب کاغذی‌که در صبح ماه ژوبه از مسیو ایزولسکی رسید اطلاع داده بود که بس از صحبت من باوزیر امور خارجه هیئت وزرا مصمم شدند که یك فوج قزاق و یك‌فوج سرباز ویك باطری توپ‌خانه فوراً به انزلی گسیل دارند و بانها دستورالعمل بدهند که‌از قزوین تجاوز ننمایند مگربحکم سفارت روس در طهران در صورتی‌که مال و جان اتباع خارجه در خطر بوده باشد . در آن کاغذ جناب وزیر امور خارجه اظهار نمود که دستور العمل قطعی بصاحب‌منصبان فرمانده این قشون داده شد که از هرنوع دخالت در زد وخورد داخلی دوری جسته وهم خودرا بمحافظت منافع اتباع خارجه گمارند

( امضا میو اوبرون )

**نمره ۱۴۲**

تلگراف سر بارکلی به‌سرادوار گری مورخه۱۹ ژوبه از قلهك



دو نفر رئیس ملت رسماً بسفارتین خلع محمد علی و جلوس ولیعهد سلطان احمد میرزا را بسلطنت ایران اعلان نمودند . من منتظر دستور العمل شما هستم

**نمره ۱۴۳**

تلگراف سر بارکلی به‌سرادوار گری مورخه۱۹ ژوبه ازطهران

( راجع به تلگراف قبل از این تلگراف )

ذیلا ترجمهٔ مراسله ایست که در تلگراف سابق ذکر شد . در صورتی‌که اغتشاش و بی‌نظمی‌ولایات تشکیلات ادارات دولتی را لازم داشته واین‌مطلب بتمام ایرانیان واضح و آشکاراست و نظر باهمیت موقع واوضاع مملکت وتنفرعموم از محمدعلی میرزا ممکن نشد که حقوق و امنیت ملت بدون تغییر وتبدیل سلطنت تحصیل گردد بنا براین در غیاب سنا ومجلس شورا مجلس فوق العادهٔ عالی در ۱۶ماه ژوبه در طهران درعمارت بهارستان منعقد گردید و اعضاء این مجلس که مرکب از رؤسای مجاهدین وعلماء و شاهزادگان و اعیان و اشراف و عدهٔ از وکلاء سابق است باکثریت آراء بخلع محمد علی‌میرزا مصمم شدند . و بموجب مواد ۳۶ و ۳۷ قانون اساسی اعلیحضرت سلطان احمد شاه را بسلطنت معین ونیابت سلطنتهم موقتاً بعضد الملك وا گذار شد تا بس از افتتاح پارلمان بموجب مادهٔ ۳۸ قانون اساسی ترتیب قطعی در خصوص

نیابت سلطنت داده شود . لهذا ما بموجب این کاغذ رسمی خلع محمد علی میرزا و جلوس سلطان احمد میرزا را بسلطنت ایران رسماً بشما اعلان میداریم

## نمره ۱۴۴

تلگراف سر بار کلی به سر ادوار کری مورخه ۱۹ ژوییه از قلهك

بموجب راپورتهائی که از قونسول اعلیحضرتی مقیم شیراز رسیده است هرج و مرج شدید در اوضاع جریان دارد باوجود تعیین ظل السلطان باز حاکم سابق دخیل امورات است و دلیلی که برای این اقدام خود اقامه می‌نماید این است دولتی که ظل السلطانرا بحکومت فارس منصوب کرد دیگر متصدی امور نیست . مستر بیل تلگرافاً راپورت داده که سید عبدالحسین لاری ازقرار اخبار واصله مشغول خرید اسلحه است ( در صورتی که دولت حاضره حکومت ظل السلطانرا تصدیق نکرده و حاکم سابق را تلگرافاً بطهران احضار ننماید مجبوراً باید که استعداد فردا ازبوشهر فرستاده شود .

قونسول روس با مستر بیل هم‌عقیده میباشند .

دیروز اوضاع شیراز را که مستر بیل در تلگراف خود شرح داده بود بوزیر داخله خاطرنشان نمودم ولی نتوانستم که اورا وادار نمایم تا حکومت ظل السلطانرا تصدیق نماید .

وزیر داخله گفت میخواهم علاء الدوله را درعوض حکومت



آذربایجان بفارس اعزام دارم . امروز دو مرتبه باتفاق همکار روسم در این‌خصوص مذاکرات لازمه نمودیم و بوزیر داخله اطلاع دادیم که قونسولهای مقیم شیراز ما حکومت ظل السلطانرا بهتر میدانند . بعلاوه اصرار نمودیم که بای‌حال باید حاکم سابق‌را احضار نمائید . بروفق پیشنهاد مازور کاکس مشغول اقدامات هستیم که دولت ایران بتوسط قونسول خانهٔ اعلیحضرتی سید عبدالحسین لاریرا تهدید واز پیش‌رفتن‌او جلو گیری بکنند . و همچنین بعلماء تلگراف‌نمایند که‌ایشان اورا از این خیال منصرف سازند . بسردار اسعد اطلاع دادم که فردا از حرکت قشون دست نکاه خواهم داشت تا اقدامات دولت را برای حفظ انتظام و بسط آسایش ملاحظه نمایم .

## نمره ۱۴۵

تلگراف سر بار کلی بسر ادوار کری مورخه ۱۹ ژوییه از قلهك

خیلی خوب است که محمد علی میرزا هرچه زودتر از این‌مملکت خارج گردد . زار ( امپراطور روس ) درجواب تلگراف محمد علی میرزا اظهار داشته که چون او بسفارت امپراطوری پناه برده است به شارژ دافر روس دستور العمل لازمه داده شد که‌حمایت ازاو نموده و احترامات موافق مقام را بجا بیاورد . پیغامهای زیاد و قول مساعدت از ولایات

برای او میرسد مادامیکه او در طهران اقامت نماید بدون
شبهه تحریکات زیاد در دور واطراف ان خواهد شد .
بدواً محمد علی میرزا اظهار میکرد که بکریمه خواهد رفت
ولی حالا از این مملکت میل حرکت ندارد .

﴿ نمره ١۴٦ ﴾

تلگراف مستر اوبرون به سر ادوار گری مورخه ١٩ ژوییه
از سن پطرز بورغ . دیشب مسیو ایزولسکی از اوضاع تبریز
صحبت میکرد واظهار میداشت که اوضاع تبریز خیلی خراب است
بمن اطلاع داد که بشارژدافر روسیه مقیم طهران دستور
العمل داده شده که لزوم اعزام حکومت و قشون کافی برای
آن نقطه را بدولت ایران خاطرنشان نماید بعلاوه در آن
دستورالعمل بمسیو سابلین اظهار شده تا بدولت ایران یادآوری
نماید که اگر دولت ایران اقدام لازم در بسط اساس آسایش
ننماید عاقبت دولت روسیه مجبور خواهد شد که اقدامات لازمه
در استقرار نظم کرده باشد . در جواب سؤال من که چه
اتفاق تازهٔ در تبریز باعث این اقدام شده . مسیو ایزولسکی
اظهار داشت که ستارخان حکومت خود را اعلان کرده و
فدائیان باسم پلیس ازاهالی وجوهات میگیرند وجماعتی مردمرا
برضد حضور قشون روس در تبریز تهییج مینمایند .
بعلاوه بنا باظهارات مسیو ایزولسکی نقطهٔ مخاطره دیگریهم



موجود است و آن اردبیل میباشد که شاهسونها تمام اطراف
آنرا چاپیده‌اند .

﴿ نمره ١۴٧ ﴾

تلگراف مسیو اوبرون به سر ادوار گری مورخه ١٩ ژوییه
از سن پطرز بورغ . ( راجع به تلگراف امروزی من )
در ضمن صحبتی که امروز با مسیو ایزولسکی داشتیم
جناب ایشان اظهار نمودند که سفیر کبیر عثمانی بانها اطلاع داده
که درخصوص ستارخان وباقر خان باب عالی ژنرال قونسول
دولت عثمانی مقیم تبریز دستور العمل فرستاده و مفاد آن
این است که صلاح درخارج شدن ستارخان و باقرخان ازایران
است ولی درصورتی که آنها مایل بخروج نباشند دیگر ژنرال
قونسولگری عثمانی از آنها سلب حمایت کرده واجازهٔ
تحصن رانیز نخواهدداد . این مطلب خیلی اسباب خورسندی
مسیو ایزولسکی شده بود . مسیو ایزولسکی اظهار نمود که
نظر باوضاع تبریز اعزام حکومت باقشون کافی برای برقراری
نظم خیلی لازم است . و نیز گفتند تا مدتی که نظم
درآنجا برقرار نشود قشون روس نمی تواند تبریز را تخلیه
نماید .

﴿ نمره ١۴٨ ﴾

تلگراف سر ادوار گری به سر بار کلی مورخه ١٩ ژوییه از

وزارت خارجه لندن . ( شاه جدید ایران )
همین که برای مسیو سابلین از دولت متبوعهٔ او دستورالعمل رسید شما می‌توانید شاه جدید را برسمیت بشناسید .

نمره ۱۴۹

تلگراف سر ادوار گری به مستر اوبرون مورخه ۱۹ ژوبه از وزارت خارجه لندن کنت بن کاندروف ازاینکه در موقع تغییر حکومت ایران دخالت در طهران لازم نگردید خیلی خوش حال و آسوده خاطر است . من اظهار نمودم که من هم با حسیات ایشان شرکت می نمایم و بعقیده من اینمسئله در این مملکت وهم در ایران از اعتدال و خود داری دولت روسیه آثار خوبی بخشیده است . من به کنت بن کاندورف گفتم که از روابط دوستی مابین دولت جدید ایران و صاحب‌منصبان روسی ( که در خدمت شاه هستند ) خیلی خوش وقت هستم و امیدوارم که هیچ اشکالی که مخل منافع روس باشد درتغییر حکومت حاصل نگردد . در خصوص تبریز من بانجناب گفتم که بایشان همراهی کرده و بدولت جدید ایران فشار خواهم آورد که علاء الدوله ویا یك حاکم لایقی را بدون تعویق بحکومت آنجا معین نمایند .

نمره ۱۵۰

تلگراف سربار کلی به سرادوارکری مورخهٔ ۲۰ ژوبه از قلهك



من تلگراف ذیل را بقونسول اعلیحضرتی مقیم شیراز مخابره کردم . دولت جدید ایران مایل است حاکم حالیه‌را موقتاً نگاه داشته و حکومت ظل السلطانرا نیز تصدیق نمینماید

دولت ایران بسید عبد الحسین لاری احکام تلگرافی فرستاده که بطرف شیراز حرکت ننماید و بعلماء هم اصرار نمودند که بروفق همین احکام دستور العمل برای سید بفرستند دولت ایران تا اندازهٔ مطمئن است که باین اقدامات نظم را برقرار خواهد کرد . من منتظر راپورت ثانوی شماخواهم شد تا حکم اعزام استعداد را بدهم . بدولت ایران اصرار نمودم که فوراً به آصف الدوله حکم بشود تاقشون ایلاتیراکه جمع کرده متفرق نماید .

نمره ۱۵۱

تلگراف سربار کلی به سر ادوار گری مورخه ۲۰ ژوبه از قلهك

فوج امیر بهادر جنك که دولت جدید میخواهد آنها را اخراج نماید در نزدیکی سفارت روس متحصن شده‌اند

نمره ۱۵۲

تلگراف سربار کلی بهسر ادوار گری مورخه ۲۰ ژوبه ازقلهك نظر باینکه دولت حاضره تعیین ظل السلطانرا بحکومت فارس تصدیق نمی‌نماید بعقیدهٔ من و همکار روسم خوب‌است که او عجالتاً بایران مراجعت ننماید .

﴿ نمره ۱۵۳ ﴾

تلگراف سرباركلی به سرادوار گری مورخه ۲۰ ژوییه از قلهك

( تلگراف ۱۹ ژوییه از سن پطرزبورغ ) ترتیب جدید این است که مخبر السلطنه بحکومت آذربایجان منصوب گردید و در آنجا خیلی محل توجه عموم خواهد شد

﴿ نمره ۱۵٤ ﴾

تلگراف سرباركلی به سرادواركری مورخهٔ ۲۰ ژوییه از قلهك

تلگراف ذیل امروز از قونسول اعلیحضرتی مقیم شیراز مخابره شده . « عقیدهٔ من و همکار روسم این است که اگر آصف الدوله معزول نشود باید فوراً استعداد فرستاده شود خواهش میکنم اگر ممکن است از بقای آن مانع شوید دلایل مشروحه برای این عقیدهٔ خودمان فرستاده خواهد شد »

من مجدداً اصرار بدولت ایران خواهم نمود که حاکم حالیه را فورا عزل نماید اگر تا امشب دولت تقاضای مرا قبول نکرد حکم فرستادن استعداد ازبوشهر را خواهم داد .

﴿ نمره ۱۵۵ ﴾

تلگراف سرباركلی به سرادوار گری مورخه ۲۰ ژوییه ازقلهك

من با مسیو سابلین در این مسئله موافق هستیم که در موقع حرکت شاه سابق سه نفر مستحفظ از سفارت روس و سه نفرهم از این سفارت باعدهٔ قزاق ایرانی از طرف دولت



ایران تا قزوین همراه او بروند و از قزوین بانطرف قشون روس همراه خواهد بود . این ترتیب را شارژ دافر روسیه بدولت متبوعهٔ خود تلگراف خواهد نمود . ممکن است که اگر صاحب منصب روسی ویا یك نفر از اجزای سفارتین تا قزوین همراه شاه نباشند بترتیب دیگر راضی نشود .

می‌ترسم بواسطهٔ مسائل راجعه بتعویق حقوق شاه وجواهرات دولتی حرکت او قدری طول بکشد

﴿ نمره ۱۵٦ ﴾

تلگراف سرادواركری بسرباركلی مورخه ۲۰ ژوییه ازوزارت خارجهٔ لندن . اقدامات شما در این اغتشاش حالیهٔ ایران مورد رضایت و تصویب تام منست در اینجا حركات همكار روس شما که بایك طرز صادقانه باشما همراهی نموده خیلی اسباب تمجید است .

﴿ نمره ۱۵۷ ﴾

تلگراف سرباركلی بسرادوار گری مورخه ۲۱ ژوییه ازقلهك

ناصر الملك وزیر امور خارجه مستوفی الممالك وزیر مالیه فرمانفرما وزیر عدلیه صمصام السلطنه حاکم اصفهان مخبر السلطنه فرمانفرمای تبریز گردیدند .

﴿ نمره ۱۵۸ ﴾

تلگراف سرباركلی به سرادوار گری مورخه ۲۱ ژوییه ازقلهك

امروز تلگراف ذیل را در شیراز به مستر بیل مخابره کردم
در عوض حاکم سابق که احضار شده علاء الدوله بحکومت
شیراز منصوب گردید . دستور العمل سختی باو داده شد
که فوراً نایب الحکومهٔ خود احکام لازمه داده تا هر نوع
اقدامی که برای برقراری نظم لازم است مجری دارد .

﴿ نمره ۱۵۹ ﴾

تلگراف سربارکلی به سرادوارگری مورخهٔ ۲۱ ژوییه از قلهك
امروز سفارتین بموجب دستور العمل از دولتین متبوعتین
خود رسماً شناسائی سلطان احمد شاه را اعلان نمودند .

﴿ نمره ۱۶۰ ﴾

تلگراف سربارکلی بهسر ادوارگری مورخه ۲۱ ژوییه ازقلهك
از راپورتهائی که تا بحال برای من رسیده معلوم میشود که
تغییر سلطنت در ولایات اثر خوب بخشیده است . تلگرافخانه
قم راپورت میدهد که بصمصام السلطنه دستور العمل داده شد
که در راه قم و اصفهان مستحفظ بگذارد . از همان منبع
بمن خبر رسید که دستور العمل دیگریهم برای محافظت راه
قم وطهران به ایل‌بیگی که در قم است فرستاده شده .

﴿ نمره ۱۶۱ ﴾

تلگراف سرادوارگری به سر کارت رایت مورخه ۲۱ ژوییه از
وزارت خارجهٔ لندن . خوب است به ظل السلطان اطلاع



دهید که دولت جدید تعیین حکومت شما را تصدیق نمی‌نماید
و باینجهت عجالتاً عزیمت شما را بایران صلاح نمیدانم .

﴿ نمره ۱۶۲ ﴾

تلگراف سربارکلی به سر ادوارگری مورخه ۲۲ ژوییه از قلهك
( راجع به تلگراف ۲۰ ژوییهٔ من ) جواهرات سلطنتی
علت عمدهٔ تعویق حرکت محمد علی میرزا است .
گمان میشود که محمد علی جواهره‌ای مذکور را با اسبابهای
شخصی خود بسفارت برده باشد وتا اطمینان نکند که‌مواجب
کافی در حق او برقرار خواهندنمود البته جواهرات را تسلیم
نخواهد کرد . اگر این جواهرات ازاین مملکت خارج
بشود دیگر جمع آوری آنها ممکن نخواهد شد .
من و همکار روسم دولت ایرانرا نصیحت نمودیم که بمحمد
علی میرزا پیشنهادی بنمایند . دولت ایران هرچند که مایل
است بهر اندازهٔ که‌امکان دارد محمد علی میرزا را زودتر از
ایران خارج نماید ولی طبعاًهم میل دارند که جواهرات‌سلطنتی
محفوظ بماند .

﴿ نمره ۱۶۳ ﴾

تلگراف سر بارکلی به‌سرادوارگری مورخه۲۲ ژوییه از قلهك
بروفق دستور العمل سن بطرز بورغ همکار روس من دوطغرا
مراسله بمن ارائه داد یکی راجع بهیجان اهالی تبریز درضد

روسها و دیگری راجع باغتشاش شاهسونها در اطراف اردبیل

مراسلهٔ ثانوی در شکل یك اخطاریهٔ بود که مفاد آن این است . اگر دولت ایران برای جلوگیری از عشایر واستقرار انتظام در اردبیل اقدامات لازمهٔ فوری ننماید دولت روسیه مجبور خواهد شد که برای حفظ منافع خود اقدامات لازمه را بنماید . من پیشنهاد مسیو سابلین را در خصوص رفع هیجان برضد روسها واعزام حاکم لایق با استعداد کافی به آذربایجان وحفظ انتظام اردبیل تصدیق وهمراهی نمودم .

﴿ نمره ۱٦٤ ﴾

تلگراف سر کارت رایت بهسرادوارکری مورخه ۲۳ژوییه ازوینه

مطالب ذیل بتلگراف ۲۱ این ماه شما راجع است

باتفاق سفیرکبیر روس امروز ما ملاقاتی از ظل‌السلطان‌نمودیم و نصیحت کردیم که خوب است عجالتاً ازوینه حرکت ننماید بدلیل اینکه دولت جدید ایران حکومت فارس اورا تصویب ننموده است . شاهزاده خواهش نمود که باو اجازه داده شود یا بطهران که درآنجا سفارتین می‌توانند ناظر حرکات او بوده باشند رفته ویا در اصفهان بمنزل خود مراجعت نماید

وباز اظهار نمود که عزیمت من بطهران برای زیارت سلطان جدید است وبما اطمینان داد که‌مقصود دیگری در نظرندارد و ابداً مایل نیست که در کاری مداخله نماید حتی در نیابت



سلطنتاً . ما سعی نمودیم که اورا تاچندی باقامت اروپا وادار نمائیم لیکن ازقرار معلوم مصمم شده است که‌بهمین زودیها بطرف ایران رهسپار شود

﴿ نمره ۱٦٥ ﴾

تلگراف سربارکلی به سرادوارکری مورخه ۲٤ ژوییه ازقلهك

ازطرف دولت ایران متحدالمالی بتمام انجمنهای ولایتی فرستاده شده که‌مفاد آن این است . بهر وسیله ممکن میشود بهیجان عموم برضد روسها خاتمه بدهند .

﴿ نمره ۱٦٦ ﴾

تلگراف سربارکلی به‌سرادوارکری مورخه ۲٥ ژوییه ازقلهك

کابینهٔ ملتیان دیروز هیئتی نزد شاه فرستادند که ازاو خواهش نمایند جواهرات سلطنتیرا تسلیم نموده و بعلاوه اظهار نمایند که دولت حاضر است ۲٥ هزار تومان برای او درسال مواجب معین نماید . محمدعلی میرزا اظهار نمود درخصوص جواهرات حاضراست تسلیم نماید ولیکن در خصوص مواجب مطلب را به مسیو سابلین واگذار نموده است .

بعد بهمکار روسم شکایت نمود که مبلغ پیشنهاد شده خیلی کم است اعلیحضرت سابق بعلاوه از این مواجب از املاك شخصی خود عایدات دارد که‌سالی تقریباً ۲۰هزار لیره میشود

نمره ۱٦۷

تلگراف سرپارکلی به سرادوار گری مورخه ۲۵ ژویه از قلهك
من از قونسول اعلیحضرتی مقیم شیراز اطلاع حاصل مینمایم
که نمایندهٔ حاکم جدید را قشون ایلاتی از دار الحکومه اخراج
کردند . تلگرافخانه آباده خبر داد که صولت الدوله با
۱۰ هزار نفر عازم شیراز شد مستر بیل استدعای اجازهٔ حرکت
استعداد از بوشهر می نماید . نظر باین اتفاقات اعزام استعداد
را حس نموده و دستور العمل به ماژور کاکس برای فرستادن
سپاهی دادم . من و دولت ایران و همکار روس خودم را
از این اقدام مطلع خواهم ساخت .

نمره ۱٦۸

تلگراف مستر اوبرون به سر ادوار گری مورخه ۲٦ ژویه
ازپطرز بورغ . ( آقا ) دیروز برای مذاکرات امور
شیراز نزدوزیرامور خارجه رفتم جناب وزیربمن اطلاع داد که
الان خبر رسید که شاه بسفارت روس متحصن شده است .
مسیو ایزولسکی که این حرکت را مطابق استعفاء یا خلع محمد
علی فرض مینمود اظهار کرد که این خبر اسباب آسودگی خاطر
او شده است . دولت روسیه هیچوقت میل همراهی محمد
علی میرزا را نداشته لیکن مظنون بمساعدت بوده و اقدامات
آنرا با خیالات وخیم تلقی میکردند در هر صورت اوضاع واضح



گردید . جناب وزیر اظهار نمودند که خیال دولت روس
در بارهٔ ایران و اوضاع جدید این است که اگر این اشخاص
که زمام امور را در دست گرفته اند قابل استقرار نظم و
ترتیب حکومت ثابتی باشند دولت روسیه آن دولت را خواهد
شناخت لیکن اگر معلوم شد که آنها قابل این کار نیستند دولت
روسیه مجبور خواهدشد تا اقداماتی که لازمهٔ حفظ منافع دولت
روسیه است اجراء نماید . من گفتم کهاگر خیال دولت
روسیه اینست گمان میکنم که باخیالات دولت اعلیحضرتی
مطابق خواهد بود . ( مبو اوبرون )

نمره ۱٦۹

تلگراف ماژور کاکس ( ژنرال قونسول انگلیس مقیم بوشهر )
بسر ادوار گری مورخه ۲٦ ژویه از بوشهر .
( اغتشاش شیراز ) . یك ماکسیم با ۵۰ نفر که ترکیب آنها
از این قرار است بشیراز عزیمت نمودند ( ۵ سوار ۳٦
سپاهی یك صاحب منصب هندی دو صاحب منصب لیوتنان
بحری و بری انگلیس با ۵ نفر قشون بحری ویك جراح

نمره ۱۷۰

تلگراف سرپارکلی بسر ادوار گری مورخه ۲۸ ژویه ازطهران
انتخابات طهران که برای ٦ و ۷ و ۸ ماه او مقرر شده
بروفق قانون انتخابات جدید خواهد بود .

﴿ نمره ١٧١ ﴾

تلگراف سر ادوار گری به سربار کلی مورخه ٢٨ ژوییه از وزارت خارجه . شما میتوانید باتفاق همکار روس خودتان تبریکات خویش را بشاه جدید تقدیم نمائید .

﴿ نمره ١٧٢ ﴾

تلگراف سر کارت رایت به سرادوارگری مورخه ٢٩ ژوییه از وینه . ( ظل السلطان ) . ظل السلطان مصمم شده که فرداشب ازوینه بطهران عزیمت نماید مشار الیه برای من پیغام داده که مایل است با او ملاقات نمایم .

امروز بایکی ازنایبهای سفارت روس بملاقات او رفتم مشارالیه بما اطمینان داد اقدامی که مخل روابط صلح باشد ازاو سر نخواهد زد . ظل السلطان اظهار نمود در طهران در منزل نایب السلطنه کهازطرف مادری خویش نزدیك ودوست قدیمی او است توقف خواهدنمود و امیدوار بود کهتادوهفتهٔ دیگر وارد طهران خواهد شد .

﴿ نمره ١٧٣ ﴾

تلگراف سربارکلی بهسر ادوارگری مورخه ٣٠ ژوییه ازقلهك مفاخر الملك که در چند روز قبل از سفارتخانه خارج و مخفیانه برای مازندران عازم بود تا آنولایت را برضددولت حاضره بشوراند از طرف ملتیان دستگیر شد .



اورا بطهران آورده درمحضر محکمهٔ مخصوص محاکمهنمودند بعد از آنکه چندین قتل که ازجملهٔ آنها قتل یکی ازمتحصنین شاهزاده عبدالعظیم بود درحق او ثابت گردید محکوم بقتل شد و امروز حکم مجازات درحق او مجری گردید .

صنیع حضرت هم که سابقاً رئیس فدائیسان شاه بود دیروز اعدام شد .

﴿ نمره ١٧٤ ﴾

تلگراف سربار کلی بهسرادوارگری مورخهٔ ٢ ماه او ازقلهك

در این هفتهٔ اخیر اقدام قطعی برای حرکتاعلیحضرت شاه سابق نشده است دولت ایران سعی کامل دارد تا بعضی جواهر ات سلطنتی را که در نزد شاه است و ادعاء مالکیت آنها را مینماید تصرف کند . ازقرار معلوم آن جواهرات خیلی گرانبها و سابقاً هم جزو جواهرات سلطنتی بوده است من امیدوارم پس از آنکه مسئلهٔ جواهرات طی شد دیگر اسباب تعویق فراهم نیابد .

﴿ نمره ١٧٥ ﴾

کاغذ سر بارکلی به سرادوار گری مورخه ١٢ ژوییه از قلهك ( آقا ) در مراسله ١٦ ماه گذشته اظهار نمودمبرگرام مارا که شاه قبول نمود مقدمات جلو گیری آمدن بختیاری و فدائیها را از اصفهان و رشت که دریکوقتی احتمال قوی

داشت فراهم کرد برخلاف اظهارات من حوادث طوری سریعاً
روی‌داد که در واقع همین مسئله نمونه خوبی است دراشکال
اینکه انسان پیش بینی صحیحی در اوضاع ایران نمی‌تواند
بکند . اطلاعی که برای‌من رسیده بود این بود که‌عده‌زیادی
بختیاری از اصفهان بمنزلهای خود مراجعت کرده‌اند ومابقیهم
بهمین زودیها مرخص خواهند شد همین‌طور ازقزوین ابداً
از تهیه و حرکت آنها خبر نمیرسید بلکه برخلاف مشهور
بود که فدائیها متفرق می‌شوند . هنوز من مراسله مذکور
فوق را امضا نکرده بودم که در ۱۷ ماه‌گذشته از ژنرال
قونسول اعلیحضرتی برای من تلگراف رسید که سردار اسعد
برای خدا حافظی نزد او رفته وعازم طهران شده‌است .
اخبار هم شیوع پیدا کرد که رئیس بختیاریها با هزار نفرسوار
برای اجرای مشروطیت رو بطهران میاید .
بفاصلهٔ ده روز خبر رسید که سپهدار از قزوین حرکت
نموده و چندان مسافتی از طهران دور نیست . عجب‌تر
آنکه در چند روز قبل سپهدار قبول کرده بود که خود را
از فدائیها خارج کرده و برای صلح بطرف طهران بیاید
در صورتی که از طرف سفارت روس انبت اورا ضمانت نمایند
و مسیو سابلن هم این مسئله را قبول کرده بود بمجرد اینکه
تلگراف از مستر کراهم رسید فوراً جواب مخابره کرده



ودستور العمل دادم که بسردار اسعد خاطرنشان نماید که برای
استقرار مشروطیت اقدامات لازمه میشود و اقدامیرا که او در
نظر دارد عوض آنکه ممد کار بشود بیشتر اسباب پیچیدگیرا
فراهم خواهد کرد ولی قبل از اینکه این تلگراف به مستر
کراهم برسد سردار اسعد حرکت کرده بود ومستر کراهم
مطلب را بتوسط کاغذ بسردار اسعد رسانید .
در ۲۰ ماه وزیر امور خارجه بامن ملاقات کرد واظهارداشت
که دولت در همین زودیها امیر مفخم را که یکی ازخوانین
شاه پرست بختیاری است بجلو سردار اسعد خواهد فرستاد
من بجناب وزیر اظهار نمودم که این اقدام باعث‌شروع
بجنك داخلی می‌شود که اساساً محل تاسف است بعلاوه من
اقدامات لازمه برای جلو گیری ازپیش آمدن سردار اسعد
نمودم و اگر این اقدام مؤثر نیفتاد آنوقت سعی خواهیم کرد
که اجازه بدهند تا ازطرف سفارتین ژنرال قونسولهای اصفهان
نزد سردار اسعد رفته ونصیحت سخت نمایند که از نمایشات
خود دست بردار شود . جناب وزیر قول داد که تا چند
روز دیگر عزیمت امیر مفخم را بتعویق اندازد .
در ۲۲ ماه بکاغذ مستر کراهم سردار اسعد جواب غیر مساعد
فرستاد . بهمین ملاحظه بمستر کراهم دستورالعمل دادم تا
بنزد سردار اسعد که با ۷۰۰ نفر نزدیك قم رسیده‌بود رفته وباو

حالی نماید که سفارتین از اقدامات شاه در خصوص اجرای مواد پروگرام پیشنهادی دولتین راضی هستند و چون سردار اسعد ازاین پیشنهاد سوء تفاهمی داشت لذا بمشارالیه خاطرنشان نمایند که این مواد پروگرام ابداً باستقلال ایران لطمه آور نیست بلکه نصیحت دوستانه است که برای استقرار مشروطیت بشاه پیشنهاد شده است و اخباریراکه انتشار یافته که این پروگرام برضد استقلال ایران است تکذیب نماید . در همانروز بر وفق همین تفصیل همکار روسم بژنرال قونسول روس مقیم اصفهان دستورالعمل فرستاد . ژنرال قونسولها در ۲۶ ماه با سردار اسعد در قم مذاکرات نمودند سردار اسعد در جواب اظهار نموده بود که این مشروطه بازیچهٔ اطفال است چرا که سعد الدوله هنوز وزیر و امیر بهادر جنگ نزد شاه و مخبر الدوله وزیر پست و تلگراف است و قول داده بود که تا ۲۸ ماه چند فقره تقاضا که باسایر ملتیان مشغول ترتیبات آن میباشند بژنرال قونسولها داده خواهد شد . خوب است که در خصوص مخبر الدوله ذکری بشود . در موقعی که کابینه جدید تشکیل شد بموجب پیشنهاد خصوصی سفارتین مخبر الدوله که سابقاً در کابینهٔ مرتجعین بود دوباره در سر کار خود باقی ماند . ما میدانستیم که او مرتجع است ولی چون وزیر پست و تلگراف در ایران جزو کابینه محسوب



نمی شود و مخبر الدوله تجربیات خوبی در اداره کردن تلگراف خانه داشت لذا ما مایل بودیم که او درسر کار خود بوده باشد . پس از آنکه نتیجهٔ ملاقات ژنرال قونسولها با سردار اسعد بما معلوم شد دوباره بانها دستور العمل دادیم که بسردار اسعد تفصیل مطالب سابقه را که بانها دستور العمل داده شده بود تکرار نمایند و بعلاوه اهمیت موقع را در مد نظر او آورده و اظهار دارند که اگر سرداراسعد بنصایح ما اعتنا ننماید خود را دچار مسئولیت مهمی خواهد کرد . بژنرال قونسولها گفته شد که بسردار اسعد اطلاع بدهند که آنها تاظهر ۲۹ منتظر تقاضای او خواهند شد . سردار اسعد نظر بمذاکره با سایر ولایات وقت خواست و ما گمان میکردیم که نگاه داری ژنرال قونسولها در قم برای این کار مناسب نخواهد بود چون ما تا یك اندازه مطلع بودیم که این تقاضاها را بدولت ایران فرستاده‌اند و از منبع دیگرهم ممکن بود که بما خبر برسد . لذا بژنرال قونسولها دستور العمل فرستاده شد که بسردار اسعد اطلاع دهند که دیگر ایشان مطلبی ندارند و در ۲۹ ماه از قم بطرف اصفهان حرکت کردند . در این ضمن خبر رسید تقریباً ۹۰۰ نفر فدائی تا ٤٥ میلی طهران آمده‌اند . عدم موفقیت ژنرال قونسولها واین اقدام رولوسیونرها از قزوین خیلی موقع شاه‌را

وخیم نشان میداد واضطراب فوق العاده بدرباریان روی آورده بود . در پای تخت باستثناء ۸۰۰ الی ۹۰۰ نفر قزاق ایرانی قشون دیگر نیست که محل اعتماد باشند .

برای اینکه کار شاه زیادتر زار و ازاین بدتر بشود نفاق بختیاریها ازمیانرفت و مابین ایلبیکی و صمصام السلطنه ایلخانی صلح برقرار شد . امیر مفخم که همراه شاه است هیچ احتمال داده نمی شود که بتواند عدهٔ زیادیرا باخود همراه نماید . اشکال زیاد آن است که تمام وزراء باستثناء سعد الدوله همگی در یك حال غریبی هستند . سعد الدوله در ۲۵ ماه استعفاء داد بعد از او تمام وزراء از کار کناره گرفتند هر چند که شاه حکم کرد تا موقتاً وزراء متصدی امور بشوند فقط ازمیان انها سعد الدوله بملاحظهٔ جرئت مشغول کار خود بود وسایرین بهیچوجه در اموری که رایحهٔ مسئولیت داشته مداخله نمیکردند . در این موقع باریك شاه مرا با همکار روسم بسلطنت آباد احضار نمود و چون در تلگراف ۳ این ماه تفصیل این ملاقات را کاملا اطلاع دادهام دیگر زیادتر از این لازم نیست که بگویم شاه از ما تقاضای نصیحت کرد وما اظهار کردیم که تعویق شاه در اجرای نصایح ما که مکرر در زمستان گذشته پیشنهاد شده بود باعث این گرفتاریهای حاضره شده است . ما سعی نمودیم از سردار اسعد



ممانعت نمائیم ولی بدبختانه موفقیت حاصل نکردیم حالادیگر نمیدانیم که چه نصیحتی بان اعلیحضرت کرده باشیم ماحاضریم که در موقع لزوم اگر اتفاق بیفتد نفوذ خود را برای اصلاح بکار بریم . این ملاقات آثار غمناکی را در من و در مسیو سابلین آشکار ساخت . روز بعد تلگراف دوم زویهٔ شما در خصوص پیشنهاد بسفیر کبیر روس که ازطرف سفارتین به سپهدار و سردار اسعد گفته شود که (فقط راهی که میتواند ازدخالت خارجی جلو گیری نماید همانا عبارت از استقرار نظم است تا بمشروطهٔ جدید وقت داده شود که ببینیم چگونه کارهارا اداره مینماید ) رسید .

نظر بمخاطرات جنك که بی اندازه مترقب بود هرچند که برای مسیو سابلین دستورالعمل نرسیده بود باز قبول کرد که دونفر نماینده ازطرف سفارتین برای اطلاع مطالب فوق نزد سپهدار و سردار اسعد فرستاده شود . بهمین مقصود صبح روز ٤ این ماه ماژور استوکس و مسیو بارن اوسکی بطرف سپهدار و مستر چرچیل و رومن اوسکی بطرف سردار اسعد عزیمت نمودند . ماژور استوکس ومسیو بارن اوسکی در موقع جنك مابین فدائیها و قزاقها که ازکرج باینطرف آمده بودند بشاه آباد رسیدند . قزاقها چند تیری سهواً بطرف آنها شلیك کرده بودند ولی خوش بختانه بانها آسیبی نرسید

و پس از اختتام دعوا بطرف سپهدار عازم شدند .
ماژور استوکس و مستر چرچیل رابورتی را که از ملاقات
سپهدار و سردار اسعد نوشته اند لفاً تقدیم می‌نمایم .
چنانچه در تلگراف ۵ این ماه رابورت داده شد مذاکرات با
سردار اسعد و سپهدار اثری نبخشید ولی سپهدار به ماژور
استوکس و بارن اوسکی صورتی از تقاضاهای خود داد
( ملاحظه فرمائید یادداشت ماژور استوکس را )
این تقاضاها بنظر من و همکار روسم خیلی فوق العاده بود
و بهمین جهت بشاه اصرار نکردیم که این تقاضاها را برای
اصلاح اساس قرار بدهد لیکن دوفقره ازاین تقاضاها در
تحت پروگرام ما میاید و اجراء آنها هم در این موقع بسیار
لازم بود یکی راجع به بیرون کردن خائنین مثل امیر بهادر
جنك و شیخ فضل الله و مفاخر الملك و اشخاص دیگر
و دوم راجع بعزل مخبر الدوله وزیر پست و تلگراف
در جواب ما به سپهدار اظهار نمودیم که در این دوفقره
می‌توانیم بشاه اصرار نمائیم ولی در صورتی که او هم بما قول
بدهد که اگر شاه قبول نمود راضی گردد او باز همان مطلب
سابق را مکرر کرد که این مشروطه بازیچه است و اظهار کرد
که نظر بعهدنامهٔ روس و انگلیس در موقعی که ملت ایران
سعی دارد که حقوق خود را تحصیل کند امیدواریم که دول



خارجه در این امر دخالت ننمایند . در ۱۰ این ماه پس از
آنکه سعد الدوله اطلاع داد که از طرف دولت به دو سردار
پیغام فرستاده شد و آنها را دعوت نمودند که برای مذاکرات
نماینده بفرستند . ما موقع را غنیمت شمرده و بشاه اصرار
نمودیم که این اشخاص منفور ملت را از دور خود متفرق
نماید . اعلیحضرت شاه بما قول مخفی داد درصورتی که
ازطرف سپهدار و سردار اسعد بتوسط سفارتین قول کتبی
داده شود که پس از آنکه شاه اینها را اخراج کرد دیگر
آنها جنك نخواهند کرد واز قشون خود خلع سلاح خواهند
نمود اشخاص مذکور را اخراج می‌نماید .
بعد از شنیدن این مطلب ما فوراً بسردارها ( که قشون آنها
دراین‌موقع در شهریار بهم ملحق شده بودند ) پیغام فرستاده
و بانها اصرار نمودیم که برای مذاکره نماینده اعزام دارند
و بانها اطمینان دادیم که هریك از تقاضا های آنها که موافق
مشروطیت باشد ازطرف شاه قبول خواهد شد .
در موقعی که این پیغام دیروز صبح بسردارها رسید جنگی که
ازقرار معلوم روز پیش شروع شده بود هنوز باقی بود
این جنك مابین فدائیها که عده‌شان دوهزار نفر بود با ۵۰۰
نفر قزاق و با عدهٔ از بختیاریهای امیر مفخم و عدهٔ ازقشون
دیگر واقع شد و تا غروب طول کشید .

قزاقها بفدائیها حمله بردند بعد عقب نشستند .

امروز صبح جواب پیغام ما رسید مفادش این بود که سردارها در صورتی که بانها حمله برده، میشود از فرستادن نماینده معذورندو تمام راه بتوسط قشون دولتی مسدود است و تقاضا موده بودند که دولت ایران باید نماینده بفرستد . و اظهار نموده بودند که فقط تا غروب آنها مشغول دفاع خواهند شد .

من این قضیه را با وزیر امور خارجه مذاکره نمودم ولی گمان می کنم عجالتاً سفارتین ابداً نمی تواند کاری که مثمر ثمر باشد صورت بدهند عقیدهٔ همکار روسم هم این است و مصمم شده‌ایم عجالتاً کارها را بمجرای طبیعی خودوا گذار نمائیم

( بارکلی )

﴿ ضمیمهٔ ۱ در نمره ۱۷۵ ﴾

تقریبا یك ساعت ونیم با سردار اسعد صحبت نمودیم مابایشان اطلاع دادیم که بعقیدهٔ سفارتین این نمایش آنها خیلی بی موقع و باساس مشروطیت مضر است . مجمل دلایل سردار اسعد این بود که مشروطیت وجود ندارد و سفارتین خیلی گول خورده‌اند طریق اثبات مدعیات او وجود امیر بهادر وزیر جنك واقعی و استعفای مستوفی الممالك و حضور سعد الدوله و مخبر الدوله در کابینه بود . ما بایشان یاد آوری نمودیم که اگر بنصایح سفارتین اعتنا نکنند سفارتین یقین خواهند



کرد که مقصود آنها اشکال تراشی در اوضاع است و شخصا اورا مسئول نتایج خواهند دانست . سردار اسعد جداً بروتست کرده و اظهار داشت که او هیچ مقصودی جز استقرار مشروطیت واقعی( برای این لفظ توضیح نداد ) ندارد .

و گفت چنانچه در اصفهان جنك نکردم با کسی نیز دعوا ندارم و دلیل این مطلب بکاشان نرفتن او است باوجود اینکه عدهٔ زیادی در آن نقطه با او همراه بودند و مابقی هم یك اشاره همراه می‌شدند . باو اصرار شد که ضدیت با سفارتین را ترك و آهسته بمنزل خود مراجعت نماید

او جوابداد بدون اینکه کاریرا انجام دهد از مراجعت بمنزل خود معذور است . سردار اسعد اظهار نمود پس از آنکه بعض از تقاضاهای او قبول شود برای مراجعت حاضر است از ان تقاضاها فقط دو فقره را عجالتاً می‌توانست ذکر کند

( ۱ ) اخراج امیر بهادر جنك و پنج شش نفر دیگر از مستبدین معروف طهران

( ۲ ) بوکلای جدید مجلس امنیت داده شود .

چونکه یقین داشت و کلا دیگر جرأت اجتماع ندارند بقیهٔ تقاضا ها را عجالتاً نمی‌تواند اظهار نماید تا اینکه با کمیتهٔ که برای امروز بقم احضار کرده مشورت‌نماید .

---

تا این‌موقع غیر از یك‌نفر هنوز سایر اعضاء کمیته درقم حاضر

نشده اند سردار اسعد قول داد که ۲۸ ماه ژون سایر
تقاضاهای خود را کتبا پیشنهاد خواهد کرد .

ما از ایشان سؤال کردیم که اگر تقاضاهای ایشان قبول نشود
چه میکنند . درجواب چند بیت از اشعار فردوسی خواند
که مفاد آن مطابق است با مثل انگلیسی که میگوید
( فتح یا وست منسترابی ) (۱) ( این کلماترا امیرال مشهور
انگلیسی ( نلسن ) در جنگ ترافل گار سروده است
یعنی یا فتح یا مردن بافتخار و دفن شدن در وست منسترابی
زیرا وست منسترابی جائی است در لندن که مردان مشهور
انگلیس بمخارج دولت درانجا دفن شده‌اند).

ما خاطرنشان نمودیم درعوض اینکه این نمایشات ایشان اسباب
دوام مشروطیت گردد مورث تعویق آن خواهد شد .

سرداراسعد جوابداد نتیجهٔ این اقدام از دو صورت خارج نیست
یا مشروطهٔ واقعی برقرار خواهد گردید یا اسباب دخالت
مستقیم خارجه فراهم خواهد آمد بهتر این است یکی از این
دو نتیجه حاصل شود . دلیل دیگر برای صلح این است
که حکم کرده‌است تا دیگر استعداد ازاصفهان نفرستند .

سردار اسعد یکوقتی در ضمن صحبت خود اظهار کرد که او
حاضر است مدتی در قم یا درجای دیگر توقف نماید تامجلس

1 — Victory or ioest Minester abbey



منعقدشود . باوجود اینکه اطمینان داشت که باین ترتیب
حالیه هیچوقت مجلس منعقد نخواهد شد . مکرر اظهار
کرد که هیچوقت نمیخواهد با سفارتین ضدیت نماید و خیلی
ممنون خواهد شد اگر سفارتین بتوانند تقاضاهای اورا تحصیل
نمایند . این تقاضاهای شخصی او نیست بلکه راجع بتبریز
ومشهد و رشت و سایر نقاط ایران است که او از طرف آنها
نماینده است . سردار اسعد اظهار نمود که مقصود شخصی
ندارد و باز تکرار نمود دلیل دیگر برای فقدان مشروطیت
وجود استبداد در طهران است امروز برای او خبر رسید که
شاه املاك او را در بختیاری بامیر مفخم بخشیده است

( امضا گراهم بو گو اباولنسکی )

مذاکرات متحد المال که ازطرف سفارتین روس و انگلیس
در ٤ ماه ژوئیه سال ۱۹۰۹ باسپهدار شده است

من و مسیو بارن اوسکی روز ٤ ماه ژوئیه سه‌ساعت بعد ازظهر
وارد کرج شدیم چون صبح آنروز بتوسط تلفون برای‌ملاقات
از سپهدار درخواست وقت نموده بودیم بمحض ورود به کرج
سپهدار ما را نزد خود بذیرفت . مسیو بارن اوسکی به
سپهدار اطلاع‌داد که نمایندگان دولتین مقیم طهران بایك پیغامی
که نتیجه مذاکرات لندن و بطرز بورغ است مارا نزد شما
فرستاده‌اند . منهم اظهار داشتم که‌مسترچرچیل وروەن اوسکی

با یک چنین پیغامی نزد سردار اسعد رفته اند .

سپهدار اظهار نمود الان از سردار اسعد که در رباط کریم است برای من کاغذ رسید . بعد مسیو بارن اوسکی ترجمهٔ دستور العملی که بما داده بودند بفارسی برای سپهدار قرائت نمود سپهدار بدقت گوش داد بعد از اینکه مسیو بارن اوسکی دستور العمل فوق را تمام خواند سپهدار ورقه‌را از او گرفته و شخصاً قرائت نمود و پیش خود نگاه داشت .

پس از آنکه سپهدار دستور العمل را ملاحظه نمود از شاه شروع بشکایت کرد واظهار داشت ابداً نمیشود بشاه اطمینان نمود هر قولیکه داده انقدر در اجرای آن طول میدهد که مثل نکردن محسوب میشود و در دور خود خائنین و مفسدین و ملاها را جمع نموده و نصایح این چند نفر را باراده‌ٔ سایر ایرانیان برتری میدهد . وزرای شاه ابدا جواب تلگرافات ما را نمیدهند و بیش از ده تلگراف مخابره شده و بهیچ یک از آنها جواب نرسیده است بعضی از وزرا خائن‌اند (ولی اسم نبرد ) وزرا کمیتهٔ ملیانرا در طهران برسمیت نشناختند (اینمطلب راجع است به کمیتهٔ ملیان که در طهران تشکیل افته بود در ابتدا سعد الدوله آنهارابرسمیت می پذیرفت ولی بعداعتنا نکرد ) سپهدار بعد اظهار نمود که میخواهد با سایر رؤسای ملیان در این‌خصوص مذاکرات لازمه نماید و برای



همین مقصود از نزد ما خارج شد .

یک ساعت‌ونیم بعد مراجعت نمود اظهار کرد ملتیان خیلی متشکر از مساعی دولتین معظمتین که در واقع دو دولت عمدهٔ روی زمین اند و برای اصلاح مبذول میدارند هستند .

بعد ازما سؤال نمود که آیا شاه از فرستادن شماها نزد من خبر دارد یا خیر من جوابدادم یقین ندارم ولی گمان میکنم که اطلاع ندارد . مسیو بارن اوسکی گفت گمان میکنم که از آمدن ما شاه خبر نداشته باشد . سپهدار پرسید که مقصود ازلفظ برقراری نظم چیست و اظهار نمود که حرکات قشون او همیشه از روی نظم بوده وخواهد بود

قشون ملتی برای مقصودی امده اند که هنوز آن‌بعمل نیامده او و سردار اسعد از حرکات قشون خود ضمانت نمودهٔ و می‌نمایند . اگر سفارتین ترتیبی بدهند که او با سردار اسعد هر کدام با ۱۵۰ نفر آدم در شهر یا در یکی از باغات دور شهر آمده آنوقت با مشورت سایر ولایات ترتیب اساسی برای استقرار مشروطیت خواهند داد

من از سپهدار پرسیدم مقصود شما از استقرار مشروطیت چیست ؟ در جواب اظهار کرد بعضی چیزها است که ملتیان مایلند تا آنها را معمول دارند . من گفتم اگر شما آنمطالب‌را بما بگوئید ممکن است که سفارتین آن‌مطالبرا

بنظر شاه رسانیده و در قبولی آنها اصرار نمایند و در آن
صورت سفارتین ضمانت اجرای آنهارا خواهندکرد .
سپهدار چند فقره از آنها را اظهار کرد و ما خواهش نمودیم
که این مطالب را روی کاغذ بیاورد . سپهدار دوباره از شاه
بنای شکایت آغاز نمود و اظهار کرد از آنوقتی که مشروطیت
برپا شده شاه متصلا ساعی بوده که مشروطه را برهم زند .
و حوادث سال گذشته را بما خاطر نشان نمود .
من گفتم از گذشته نباید شکوه کرد خوب است آنها را
همینطور گذشته محسوب دارید . در همین ایام شاه نصایح
دوستانهٔ دولتین را قبول نمود و اغلب مواد پرگرام ما را
بموقع اجرا گذارده بقیه را هم اجرا خواهد کرد
قانون انتخابات حاضر تمام مقدمات انتخابات مجلس مهیا است .
مسیو بارن اوسکی اظهار کرد که مجلس خیلی اهمیت دارد وقتی
که برسمیت منعقد گردید آنزمان می‌توانید تمام وزرا را تغییر
بدهید . سپهدار دو مرتبه مطلبی‌را که سابقاً گفته بود
تکرار نمود ( مقصود ملتیان هنوز بعمل نیامده است )
بعدسپهدار برای نوشتن تقاضاها از نزدما خارج شد وبفاصله یک
ساعت با یک ورقهٔ که در آن ۸ ماده از تقاضاهای خودنوشته
بود وارد شد . برای اینکه ابداً جای سوء تفاهم باقی نماند
ما خواهش کردیم که آن تقاضاها را برای ما بخواند و او



تقاضاها را قرائت نمود . من سؤال کردم اشخاصی که
اخراج آنها را تقاضا کرده‌اید کیانند . سپهدار ازروی ورقهٔ
دیگری که در دست داشت اسامی ذیل را قرائت کرد
امیر بهادر — شیخ فضل الله — مفاخر الملک
مقتدر نظام — صنیع حضرت — ملا محمد آملی
ما اظهار کردیم که این تقاضاها را بسفارت خواهیم برد وبعد
جواب میدهیم که آیا ممکن است نمایندگان انها را بنظر شاه
رسانیده و درخواست قبول نمایند یاخیر . سپهدار تقاضای
جواب فوری نمود ولی ما گفتیم باحتمال اینکه شاید در آنها
مذاکره بعمل آید خوب است تا سه روز منتظر باشید
سپهدار گفت توقف قشون هر روز مبلغ کلی خسارت بملتیان
وارد میاورد ولی تا ظهر سه‌شنبه منتظر خواهم شد وموافقت
را قبول کردیم . سپهدار سؤال نمود که آیا می‌توانید
قول بدهید که در این چند روزه اقدامات نظامی برضد ما
نخواهد شد ما جوابدادیم که نمی توانیم چنین قولیرا بدهیم
ولی اگر بشما حمله کردند البته می‌توانید که جنگ کنید
وما خارج شدیم . از آنوقتی که وارد قشون ملتیان شدیم
در نهایت احترام باما رفتار کردند هر سربازی که بمامیرسید
احترامات لازمهٔ نظامیرا بجا میاورد . من ابداً آثار یاس
از شکست صبح درمیان آنها مشاهده نکردم و از چند نفر

آنها سؤال کردم جوابدادند شکست نبوده بلکه بدون هیچ
خسارت دعوای پیش‌قراول بوده‌است . وقتی که درمراجعت
بطهران بشاه آباد رسیدیم در آنجا ( بکاپیتن بری بینی زوف )
فرماندهٔ قزاقهای ایرانی اطلاع دادیم که سپهدار تا ظهر سه‌شنبه
اقدام نظامی نخواهد کرد

( امضا مازور استوکس آتاشه میلیتر ) ( طهران )

ضمیمهٔ ۳ در نمره ۱۷۵

ترجمهٔ تقاضاهای ملتیان

( ۱ ) سپهدار و سردار اسعد هر کدام با ۱۵۰ نفرمجاهد
مسلح درصورت ضمانت کافی برای مذاکره درمسائل ذیل
بطهران خواهند آمد و پس از آنکه از اجرای این تقاضاها
اطمینان تحصیل کردند مجاهدین را بمنازل خود عودت
خواهند داد .

( ۲ ) قشون دول همجوار خاک ایرانرا تخلیه نمایند .

( ۳ ) تا موقع انعقاد مجلس انجمنهای ایالتی وولایتی‌وزرارا
معین نمایند وبعد موافق قانون رفتار شود .

( ۴ ) خائنین واشخاصی که مردم از انها سلب اطمینان کرده‌اند
نفی بلد شوند .

( ۵ ) تاکنون اشخاصی که جزو قشون نبودند و بتازگی
بانها اسلحه داده‌اند فوراً خلع اسلحه شوند .



( ۶ ) وزیر جنگ مسؤل تمام قشون و قورخانهٔ مملکت
خواهد بود .

( ۷ ) ادارهٔ تلگرافخانه ازمخبرالدوله گرفته شود .

( ۸ ) تعیین حکام مشروطه باید بتصویب انجمن ایالتی آن
محل باشد .

ضمیمهٔ ۴ در نمره ۱۷۵

یادداشت در خصوص‌مذاکرات مسترچرچیل ومسیورومن اوسکی
با سردار اسعد در ۳ ماه ژوییه سال ۱۹۰۹ .

مسیو رومن اوسکی ومن یکساعت‌ونیم بعد از ظهر درهمراهی
دو نفر قزاق روسی و دو سوار هندی و دو غلام سفارتین
از قلهك حرکت نمودیم ساعت ۷ به حسن آباد که در ۳۶
میلی طهران در راه قم و طهران واقع است رسیدیم درانجا
بامیر مفخم ویکنفر صاحب منصب قزاق ایرانی که با ۲۰۰ نفر
قشون بودند ملاقات نمودیم . وقتی که ما بدیدن امیرمفخم
رفتیم اظهار کرد سردار اسعد در نقطه‌ایست مابین حسن‌آباد
و رباط کریم و میخواهم بدیدنش رفته ملاقات دوستانه نمایم
قرار براین بود که هر کدام از این خوانین با ۵ نفر سوار
از اردوگاه خود بان نقطهٔ ملاقات بروند . امیرمفخم قبول
کرد که در معیت او بملاقات سردار اسعد برویم ومال‌سواری
برای ما و همراهان ما دادند . وقتی که سردار اسعد وارد

شد ما بتنهائی اورا ملاقات نمودیم من آن کاغذیرا که مأمور رسانیدن آن بودم برای سردار اسعد خواندم سردار اسعد تا آخر گوش داد و آنوقت نطق ذیل را نمود .

بمن اطلاع داده‌اند که این مشروطه که شاه داده‌است مشروطهٔ صحیح نیست و ابداً خیال ندارد که این قول خود را بموقع اجرا بگذارد چه ضمانتی داده می شود که شاه قولهائی که حالا میدهد بموقع اجرا خواهد گذاشت .

من گفتم بما اجازه داده شده است که اگر مسئلهٔ ضمانت پیش آید بشما بگوئیم که سفارتین حاضرند تا ضمانت لازمه را تحصیل نمایند . سردار اسعد جوابداد مخصوصا چیزیراکه مایل نیستم عبارت از ضمانت خارجه است او بهیچوجه بضمانت خارجه مایل نیست . من فورا بایشان اطمینان دادم که چنین ( کارانتی ) را ابدا ما درنظر نداریم و حاضریم تا از شاه ضمانت لازمه را تحصیل نمائیم . سردار اسعد اظهار نمود در این صورت مطلب خیلی توفیر دارد و او مایل است که باین ترتیب قبول نماید . سردار اسعد چون ظاهرا مایل نبود که در این مطلب مذاکره شود لذا مسئله‌را تغییر داده و باز تکرار نمود که بموجب راپورتهای واصله از ولایات مردم بکلی از شاه سلب اطمینان نموده و بقول او اعتماد ندارند و بهمین ملاحظه گمان می‌شود که برای مجلس وکیل انتخاب



نخواهند کرد من گفتم اقدامات نظامی که ازطرف شما و سپهدار شده در نظر ما علت این هیجان است و ازقرار معلوم اقدامات طهران را بشما بد القا کرده‌اند .

ما میتوانیم بشما اطمینان بدهیم که سعد الدوله و کمیتهٔ که برای ترتیب قانون انتخابات تشکیل شده بود بخوبی ازعهدهٔ کار برآمده و پیش از آنکه شما وسپهدار بطرف طهران حرکت نمائید جای امیدواری بود که مشروطهٔ صحیحی برقرار شود

سردار اسعد جوابداد تا وقتی که مفسدین اطراف شاه‌را گرفته‌اند هیچ ممکن نیست بشاه اطمینان نمود آیا امیر بهادر جنك بازهم رئیس کل قشون نیست ؟ من گفتم یکی از مواد پروگرام انگلیس و روس این است که امیر بهادر ازکار خارج شود اینمسئله و سایر مطالب دیگر را شاه قبول واجرا کرده است مخصوصاً من شخصاً ازسعد الدوله که واقعاً برای منافع ایران خدمت میکند پرسیدم که آیا برای اجرای کارها حضور امیربهادر مانع است یا خیر او جوابداد که او دیگر در نزد شاه نفوذی ندارد و قدرتیهم در دست او نیست و هر وقتی که بخواهد از طرف او اقدامی بشود فوراً به سفارتین خبر خواهد داد . پس دراینصورت دلیلی ندارد که خروج اورا اصرار نمائیم مشارالیه فقط فرماندهٔ سیلاخوریها است و بکلی در نزد شاه بی‌نفوذ است . بعد سردار اسعد

اظهار داشت که من بخیال جنگ نیامده ام بلکه مقصودم این است
که مشروطیت را درست برقرار نمایم و اگر جنگی واقع
بشود ابداً برای من تقصیری نخواهد بود بهیچوجه بپیغامهای
من از شاه جواب نمیرسد بکسته دور شاه را گرفته اند و
نمیگذارند که اخبار صحیح باو برسد نزدیک طهران آمده ام
برای اینکه بتوانم مستقیما با شاه مذاکره نمایم و عدهٔ زیادی
همراه دارم و ایلات فارس هم تماما بامن هستند .
ما اظهار نمودیم که از ترجمهٔ فارسی پیغام خود سوادی نزد
شما میگذاریم و بطهران مراجعت میکنیم وقتی که درساعت
یک خواستیم خارج شویم سردار اسعد بایک طرز مغزدار معنی
بخش گفت .

(Au revoir à Téhéran .)

(خدا حافظ ملاقات در طهران) امضا (جرجیل)

ضمیمه ٥ در نمره ١٧٥

دستور العملی که به ماژور استوکس و مستر جرجیل داده شده
بود . شما سعی کامل خواهید نمود تا سردار اسعد و سپهدار
را ملاقات کرده و بانها بگوئید فقط چیزی که میتواند از دخالت
خارجه جلوگیری نماید همانا استقرار نظم و دادن فرصت است
بمشروطهٔ که تازه برقرار شده . شما به آنها اظهار نمائید
که پیشنهاد دولتین متحابتین در ٢٢ آوریل بشاه و از اقدامات



شاه در خصوص اجرای آن پیشنهاد برای آنها سوء تفاهم
پیدا شده است . شما بانها بگوئید که این پیشنهاد بشاه برای
استقرار مشروطیت در شکل نصیحت دوستانهٔ که برای نیل باین
مقصود اینک بعضی اقدامات شده . که اغلب آن اقدامات را شاه بعمل
آورده است بدون دخالت دولت کبینه ملتیان قانون انتخابات را
بطور آزادی ترتیب داده و بامضاء شاه هم رسیده است .
ازطرف وزرایی که متهم باستبداد هستند هیچ ضدیتی درمقابل
این اقدامات پیشنهادی ظاهر نشده است . اگر سردار اسعد
و سپهدار درخواست ضمانت نمایند باید ضمانتی را که میخواهند
بگویند تاما سعی کامل نموده و آنها را تحصیل نمائیم

(امضا بارکلی مورخهٔ ٥ ژوییه ١٩٠٩)

نمره ١٧٦

مراسلهٔ سربارکلی بسرادوارگری مورخه ١٦ ژوییه از قلهک
(آقا) افتخار دارم که مجملی از حوادث چهار هفتهٔ
گذشته ایران بطور معمول لفا برای شما بفرستم

ضمیمه در نمره ١٧٦

تبریز در نوزدهم ژون قسمتی از قشون روس مرکب از
یک باطری توپ هوتزر و دو دسته پیاده بطرف روسیه مراجعت
کردند در ٢٠ ماه ژون بقیه قشون اردوی خود را از نزدیکی
رودخانه آجی بباغ شاه حرکت دادند .

در ۲۸ ماه ژون ژنرال قونسول روس حکم رسید که دیگر
عجالتاً قشونرا خارج ننمایند شهر سکونت دارد و اتفاق تازه
روی نداده ستارخان وباقر خان هنوز در ژنرال قونسولگری
عثمانی هستند و بهمین زودیها با ژنرال قونسول عثمانی خارج
خواهند شد و دولت روسیه ضمانت خواهد کرد که بانها اذیتی
نرساند و آنها در خارجه توقف خواهند کرد تا اینکه نظم
در ایران برقرار شود . چون شاهسونها که با رحیم خان
قراچه داغی مشغول دعوا هستند به باسمنج آمده‌اند لذا در
۷ ماه ژویه ۱۵۰ نفر قزاق روسی به‌باسمنج فرستاده شدند
این قشون پس از چند روز به تبریز مراجعت کردند ولی
۶۰ نفر برای کسب اخبار در آنجا گذاشتند .
اجلال الملك کفیل حکومت مکرر خیال استعفا نموده ولی تا
حاکم جدید وارد نشود استعفای اورا قبول نخواهند کرد
فرمانفرمای جدید علاء الدوله در اوایل ژویه از اروپا
وارد طهران شد لکن تا کنون خبری از حرکت او بسمت
تبریز نرسیده است .

﴿ رشت ﴾ در ۲۸ ماه ژون برای قشون ملیان در قزوین
از رشت استعداد حرکت کرد . در ۸ ماه ژویه قشون
روس وارد انزلی شد و در ۱۰ ماه بطرف قزوین حرکت
نمودند قشونی که وارد خواهند شد مرکب از ۵۰۰ نفرقزاق



و ۴ عراده توپ و هزار نفر پیاده‌است . در مدت حرکت
قشون ملیان رو بطهران راه تردد رشت و طهران بهیچوجه
بسته نشده وپست هم مرتبا بدون تعویق وارد و خارج میشود

﴿ مشهد ﴾ در اواخر ماه مه در موقعی که اغتشاش
شروع شد ژنرال قونسول روس بتوسط یکی از علماء معروف
پیغام سختی بانجمن فرستاد و علاوه از آن پیغام کاغذیهم که
بان اندازه سخت نبود بانجمن نوشت برای همین پروتست
بازارها بسته شد و مردم بکار گذاری حمله کردند
در ۷ ماه ژون چندین قتل روی داد که منجمله راجع به
بیکلر بیکی بود بیکلر بیکی یکی از قاتلینرا کشت و بعد برای
آنقاتل احترامات فوق‌العاده بعمل آوردند و تمام اعضاء انجمن
حضور داشتند .
یکی از دوستان ایرانی ماژور سایکس باو گفت احتمال قوی
داده می‌شود که سوء قصدی ازطرف تبعهٔ ( پرنس دایژا ) نسبت
باو اتفاق بیفتد که بشدت از او تنفر دارند تمام اشخاص مهم
بارك پناهنده شده ویا بدهات اطراف فرار کرده‌اند .
۲۰ نفر را صورت نویسی کرده وبرای اعدام آنها سعی کامل
نمودند و درواقع زمان ترور شیوع یافته بود .
در دوموقع ۶ و ۸ ژون چون تیر زیادی در شهر درمیرفت
لذا در قونسولگری انگلیس سنگر بندی شد پرنس دایژا

واجزاء او جرئت اینکه از ارك خارج بشوند نداشتند ومکرر
باو اخطارشد کهمواظب خود باشد . چون ورود رکن‌الدوله
احتمال تاخیرداشت و در صورت ورود اوهم بیشتر آثارشبنها
هیجان خواهند کرد لذا قونسولها تفصیل اوضاع را تلگرافا
بسفارتین اطلاع دادند . برنس دابیژا تقاضای فرستادن
استعداد نمود چون اوضاع خیلی مغشوش بود و هیچ امید
بهبودی نمیرفت مگر اینکه دزدان در سر طعمه دعوا نمایند
ماژور سایکس موافقت نمود کهیك همچو اقدامی لازم است
اغتشاش همین‌طور مداومت یافت و در ۱۶ ژون وقتی که
رکن الدوله وارد شد خود را بکلی بی‌اقتدار و دست بسته
مشاهده نمود شهر و تلگراف‌خانه هنوز در دست‌متمردین بود
ماژور سایکس از رکن‌الدوله ملاقات کرده و اورا خیلی وحشت
زده دید ماژور مشار الیه رابورت داد که در ماه ژون دو
دسته از رولوسیونرها که عده هر یك مابین ۵۰ الی ۶۰ نفربود
از تبریز وارد مشهد شدند انجمن مشغول جمع آوری مجاهد
بود . در۱۸ ماه ژون برنس‌دابیژا مراسله بفرمانفرما نوشته
و تقاضاهای ذیل را نمود .

(۱) تخلیه نمودن مجاهدین تلگرافخانه را و تسلیم کردن
اسلحهٔ خود .

(۲) دستگیر کردن قاتلین رئیس خدام ویکلر بیگی .



در آخر مراسله از همراهی قونسول خانه‌ها در اینخصوص با
حکومت‌قول داده‌شد در ۹ ماه‌ژون این مراسله بانجمن‌ارسال
گردید انجمن مراسلهٔ مزبوره را پاره کرده و فحش زیادی
بفرمانفرما وهم به برنس دابیژا دادند . یکدسته از اراذل
در چند هفته گذشته در ارك توقف نموده آنجا را مرکز
خود برای حمله بشهر قرار دادند .

در ۲۲ ماه ژون از محله سهراب مستبدین آنجا در تحت
فرمان شجاع التولیه حمله بمجاهدین آوردند از قراریکه می
گویند حکومت شجاع التولیه را تحریك باین اقدام نموده‌است
این اقدام اسباب شد که تمام محلهٔ ارك را غارت کردند
در ۲۴ ماه ژون تیر زیادی انداخته شد . در شب آنروز
برنس دابیژا خواست قراول به‌بانك روس‌بفرستد ولی اراذل
رفتن آنها را مانع شدند یك توپ ماکسیم فرستاده شد و شروع
به شلیك نمود کسی کشته نگردید وفوراً راه عبور قراول باز
شد غارت و آتش زدن_خانها بیشتر گردیده وازطرف انجمن
استدعای کمك بماژور سایکس شد مشارالیه انجمنرا نصیحت
نمود که با حکومت صلح نمایند

در ۲۵ ژون ملیان طهران تلگرافی بانجمن کرده و بآنها
نصیحت نمودند که اقدامی نکنند کهمستمسك شکایت بشود .
این تلگراف اثر خوبی بخشید مذاکرات شروع شده و قرار

بر این گرفت که انجمن خلع سلاح نمایند و در عوض رؤسای اراذل نیز خارج بشوند در این ضمن اراذل حمله بتلگرافخانه بردند ولی عقب نشسته و دو نفر از آنها کشته شدند .

در ۲۶ ژون ایالت در تحت حمایت روس و انگلیس در آمد

در ۳ ماه ژویه ایالت و برنس دایزا و دونفر از اعضاء مهم انجمن در قونسولخانهٔ انگلیس مجلس کردند قرار بر این شد که خلع سلاح بشود . و مابین حکومت و انجمن صلح داده شد حکومت دومرتبه شروع بکار نمود مشروط بر اینکه انجمن این قرارداد را تصویب نماید از آنوقت تابحال شهر خاموش است .

در ۱۰ ماه ژویه ماژور سایکس تلگراف نمود که انجمن و فرمانفرما متفقاً مشغول برقراری صلح و انتظام هستند فقط ۲۰ نفر قراول انجمن مسلح است و اطمینان از طرفین حاصل گردیده است .

﴿ سیستان ﴾ حسام الدوله در روز ۲۱ ماه مه اشخاص معروف بیرجند را دعوت کرده و اعلان شاه را قرائت نمود . بوکلاء سابق انجمن گفته شد تا موقع انتخاب جدید آنها نمایندهٔ انجمن خواهند بود .

انجمن ایالتی مشهد انتخابات جدید را قبول نکرده لذا همان وکلای قدیم سر جای خود باقی هستند .



انجمن ایالتی مشهد به حسام الدوله اطلاع داد که مسؤل مالیاتهائی که بتوسط او جمع شده است خود او خواهد بود و اینمطلب اسباب نگرانی اورا فراهم نموده است .

﴿ اصفهان ﴾ شهر روبهم رفته آرام است اگرچه در چند موقع ایلات برخلاف نظم رفتار کرده‌اند .

﴿ سلطان آباد ﴾ در اول ماه ژویه کفیل ویس قونسولگری اعلیحضرتی راپورت داد که در ایالت عراق بی نظمی متصل رو بازدیاد است و دزدی همه روزه اتفاق میافتد الوار گاو و گوسفند اغلب دهاترا چاپیده‌اند و چندین ده را نیز غارت کرده اند رعایا جرئت ندارند تا از خانهای خود خارج شوند راه‌ها در کمال ناامنی و بهمین زودیها بکلی مسدود خواهد شد

بمجرد اینکه بختیاریها بقم رسیدند انجمن محلی در اینجا دایر شد . مکرر ازطرف انجمن بحکومت اخطار شد که قبل از حرکت از سلطان آباد حساب مالیاتیرا که جمع نموده است بدهد . اکثر اعضای انجمن از آخوندهای متعصب و اشخاص رذل تشکیل شده است رئیس علماء بختیاریهارا به سلطان آباد دعوت نمود .

﴿ یزد ﴾ چندین سرقت در طرق و شوارع یزد راپورت داده شد در راه کرمان دسته جات ایل عرب در دو نقطه که عده‌شان ۱۳۰ ۲۰۰ نفرند مشغول غارت کاروان هستند عده زیادی

شتر دزدیده شد صاحبان شترها خواسته اند یك پولی مایه گذاشته
و شترهای خود را پس بگیرند بالاخره نتیجه این شد که پولها
را اعراب گرفته و شترها را هم پس نداده‌اند .

خسرو خان نامی چندی قبل سعی‌نمود که‌ازطرف تفت یزدرا
بچاپد . ازقراری‌که میگویند دو مرتبه مصمم چپاول شد ولی
اهالی تفت با او همراهی نکردند . سوارهای حاکم نائین
چندی قبل بطرف طهران فرار نمودند و در عرض راه تمام
دهاترا چاپیده زردشتی که زخم خورده و سابقاً راپورت داده
شده بود رو بهبودی گذاشته است دزدی وبازور ازپارسیها
پول گرفتن کما فی‌السابق باقی است وشکایت پارسیها بمامورین
محلی ابداً نتیجه نمی‌بخشد .

﴿ کرمان ﴾ نظام السلطنه هنوز از طهران بطرف کرمان
حرکت نکرده است . بشیر خاقان که در اوائل ماه ژون به
نایب الحکومه‌گی منصوب شد هر چه قدرت داشت برای اداره
کردن امور صرف کرده و کوتاهی نمی نمود ولیکن چون
مالیات وصول نمی‌شود لذا بمامورین دولتی مواجب نمیرسد .
سربازهائی‌که در قونسول خانها وخانهای اتباع خارجه قراول
بودند تماماً فرار کرده‌اند . خود کرمان آرام است
و دلیل‌هم این است که تمام اهالی معتبر ترك مخاصمت گفته
و متحداً در ضد اغتشاش وچپاول مقاومت نموده‌اند درخارج



شهر همه جا دزدی شیوع دارد و اگر کسی مقاومت نماید
حتماً کشته خواهند شد .

در رفسنجان پس از آنکه رفعت الدوله حاکم باعراب دزدحمله
برد وموفقیت حاصل نمود غفلتاً از شهر فرار نمود وشهررا
بمخاطرات عظیم وا گذار کرد بلوچها مشغول غارت نرمشیراند
و تا ۱۰ ماه ژون ۱۸ نفر کشته شده قطعه مبر بندرا گرفته
و در چند میلی کرمان دهیرا غارت کرده‌اند سه چهار نفر
از دهاتیها نیز کشته شده‌اند .

ایل افشار در میان خود بچند قسمت مخالف قسیم شده‌اند
ولی قونسول اعلیحضرتی گمان میکند که انها برای غارت
و چپاول کرمان متفق خواهند شد .

تلگرافی در ۱۱ ژوبه از قونسول اعلیحضرتی رسید مشعر
براینکه بلوچها خیال دارند که در همین زودیها بطرف بم و
کرمان حرکت نمایند .

﴿ کرمان شاهان ﴾ در ۱۳ ماه ژون ظهیر الدوله وارد شد
و مشغول حکومت گردید .

﴿ شیراز ﴾ در اوائل ماه ژون اتفاق عمده همان جنك قوامیها
با حکومت بود نظر باین اتفاق نزاع قوامیها با عطاء الدوله
قطع شده و در خصوص عزل او مذاکره هم در میان نیست
نصر الدوله در ۳۱ ماه مه وارد شد و ادعا می نمود که در

چند فرسخی شهر عده زیادی از قشقائی باو شبیخون زده اند
ولی با یك خسارت فوق العاده انها را عقب نشانده در ۲۵
ماه ژون قوام الملك به مستر بیل اطلاع داد که اگر ظل السلطان
بحکومت منصوب گردد پس از ورود او بشیراز خود قوام با
برادرانش با اطمینان خاطر بطرف اروپا عزیمت خواهند نمود

در اوایل ماه ژوییه اوضاع خیلی هولناك گردید چونکه
صولت الدوله و سید عبد الحسین لاریرا حکومت فقط برای
سر کوبی قوامیها بشیراز دعوت کرده بود بعقیدهٔ قونسولها
حفظ و استقرار نظم بعزل حکومت بود ولی اشکال در پیدا
کردن شخص مناسبی است برای حکومت .

بالاخره سفیر انگلیس و شارژ دافر روس تعیین ظل السلطانرا
قرار داده اند هرچند که خود او هنوز در اروپا است
ولی حکومت ظل السلطان باندازهٔ در اوضاع بهبودی حاصل
کرده و گمان میشود کهاز مخاطرهٔ عظیم جلو گیری شده است

﴿ بنادر فارس ﴾

﴿ بوشهر ﴾ در ٤ ماه ژوییه ژنرال قونسول اعلیحضرتی راپورت
داده که رؤسای علماء نجف برای ملتیان بنادر فارس و جنوب
ایران مشغول اقدامات می باشند .

در ۵ ماه ژوییه انجمن محلی برای ماژور کاکس کاغذی نوشته
و در آن کاغذ اعلان نموده بود که نظر بحوادث نقاط مختلفه



ایران انجمن مصمم است که تمام ادارات دولتیرا بانضمام گمرك
در تحت تصرف خود بگیرد و عایدات گمرکرا هم بنام ملت
در بانك شاهنشاهی خواهد گذاشت بعلاوه انجمن قول داده
بود که بعد از ارائهٔ اسناد کلیهٔ وجوهات اصل و فرع مطالبات
استقراضی که باید ازعایدات گمرکی پرداخته شود کارسازی
خواهد داشت . از قرار معلوم این اقدام انجمن بر وفق
دستور العمل نجف و تبریز است و مقصود اصلی فقط ممانعت
از وصول عایدات گمرکی است بدست شاه ماژور کاکس جواب
داده که بعقیده شخصی من این اقدام انجمن تایك اندازه تند
روی است چونکه ابداً احتمال اغتشاش و ضدیت از طرف
مستبدین در بنادر محسوس نیست و احتمال دارد منتج نتیجهٔ
بشود که رفع آن مقصود عمدهٔ دولت انگلیس بوده باشد .
این جواب بطریق غیررسمی بوده تا اینکه در اینخصوص
از سفارت انگلیس دستورالعمل لازمه برسد سفارت اعلیحضرتی
جواب فوقرا تصدیق نمود بعلاوه به ماژور کاکس دستورالعمل
داد که در موقع بانجمن اطلاع بدهد که پس از استقرار
مشروطیت آمدن بختیاریها و قشون قزوین بطهران باعث این
اغتشاشات شده است .

﴿ بندر عباس ﴾ اوضاع ناگواری که در این ایام در این نقطه
شیوع داشت در ماه مه رو به بهبودی گذاشت بجهت آنکه

سید عبد الحسین لاری در نقطهٔ دیگر سر گرم بود و شهر را
تهدید نمی‌نمود فقط در بندرعباس بعاملهای خود احکام عدیده
صادر میکرد که برای او اسلحه خریده و بلار حمل نمایند .

حکومت بنادر مصمم شده بود که ۲۰۰ نفر سرباز برای
محافظت شهر اعزام دارد ولی نایب الحکومه عجالتاً وجود
آنها را لازم ندیده و جواب رد داد .

﴿ لنگه ﴾ نظر باینکه سید عبد الحسین در لار از نصر الدوله
دفاع می‌کند لذا آدمهای خودرا از حوالی لنگه خارج نموده
استو ازانوقت تاکنون این نقطه آرام است .

چون نایب الحکومه حضور حاجی علی لاریرا مخل نظم و
رفاهیت عموم دید باینجهت اورا ازشهر خارج نمود .

( ماژور استوکس آتاشه میلیتر )

﴿ نمره ۱۷۷ ﴾

کاغذ مستر ابرون بسرادوارکری مورخه ۲۸ ژوئیه ازپطرزبورغ

( آقا ) در این‌مدت ده‌روزه چندین مرتبه وزیرامور
خارجه در خصوص اوضاع تبریز بامن صحبت کرده است .

در ۱۸ این‌ماه جناب وزیر بمن اطلاع داد که اوضاع تبریز
خیلی خراب است و درطهران به شارژدافرروس دستورالعمل
داده شده که بدولت ایران لزوم وفوریت فرستادن حاکمرا با
عدهٔ قشون کافی برای انتظام آذربایجان خاطرنشان نماید والا



در صورت عدم اقدام دولت روس مجبور خواهد شد که برای
حفظ منافع خود مستقلا اقدامات لازمه نماید .

من سؤال کردم علت این اقدامات چیست وچه حادثهٔ اتفاق
افتاده‌است . مسیو ایزولسکی جوابداد که ستار خان اعلان
کرده که حکومت آذربایجان باو واگذار شده است و دولت
روسیه این مطلبرا بهیچوجه نخواهد پذیرفت وبعلاوه‌بتوسط
فدائیها که بلباس پلیس متلبس هستند ازاهالی‌جبراً پول گرفته
می‌شود و همچنین مردمرا بهیجان و برضد حضور قشون
روس تحریک میکنند .

وزیر امور خارجه بمن فهماند که اگر دولت ایران عاجزشود
که فوراً نظم و قانونرا برقرار دارد دولت روسیه مجبور
خواهد شد که اقدامات لازمه بعمل آورد .

روزبعد درهمین خصوص جناب وزیر دو مرتبه بامن صحبت
نمودند ولی‌ایندفعه اوضاع آنجا انقدر درنظرشان مهم‌جلوه‌نمیکرد
سفیر کبیر عثمانی بایشان اطلاع داده بود که دستور العمل به
ژنرال قونسول عثمانی‌مقیم تبریز داده شده که به ستار خان
و باقر خان اعلام دارد که بهتر آنستکه آنها از تبریز خارج
بشوند و اگر آنها مایل‌بخروج نباشند دیگر بانها اجازهٔتوقف
در قونسولگری داده نخواهد شد .

مسیو سازانوف کفیل وزارت امور خارجه دیروز بمن گفت که

من ازحرکت مخبر السلطنه حاکم جدید بطرف تبریز بیخبرم وهنوز بمن اطلاع داده نشده است و خبر بدی نیز دراین چند روزهٔ اخیر برای من نرسیده است . مسیو ایزولسکی مکرراً بمن گفت که نظر بحرکات شاهسونها احتمال خطرات بزرگی در اردبیل داده می‌شود .

( امضا مسیو ایرون )

نمره ۱۲۸

تلگراف سربار کلی به سرادوار کری مورخه ۳ او از قلهك

همکار روسم مطابق دستور العمل دولت متبوعه خود در خصوص اغتشاش شاهسونها دو مرتبه اخطار سخت بدولت‌ایران خواهد نمود و در تلگراف ۲۲ ژوبه رابورت انرادادهام . سفارت روس مراسله بدولت ایران فرستاده و در آن مراسله بدولت ایران اخطار مینماید که اگر تا مدت دو روز دیگر یك نفر حاکم لایق و کاردان بهمراهی یك‌عده قشون کافی باردیل اعزام ندارد خود دولت روس مجبور است که یکدسته قشون بان‌نقطه گسیل دارد . در خصوص اعزام حکومت و قشون من با مسیو سابلین مساعدت می‌نمایم .

نمره ۱۷۹

تلگراف سربار کلی به سرادوار کری مورخه ۳ او از قلهك

من خیلی مایوسم که مسئله جواهرات سلطنتی ما بین دولت



ایران و شاه ختم شود مگر اینکه بهردوطرف ما فشار سختی بیاوریم . من و همکار روسم ترتیبیرا پیشنهاد نموده و هر دو طرفرا بقبول آن اصرار می نمائیم و آن ترتیب این است که دولت ایران مواجب محمد علی میرزا راتا پنجاه هزار تومان اضافه نماید و آنوقت‌او هم جواهرات را تسلیم دولت ایران کنده

نمره ۱۸۰

تلگراف سربار کلی به سرادوار کری مورخه ۳ ماه او واز قلهك

ادارهٔ تلگرافخانه بمن اطلاع داد استعدادیکه از بوشهر اعزام شده بود دیروز بشیراز وارد شد . در دوازده میلی شهر صولت الدوله با قشونی کهعده آنها اقلادو هزار نفر است اردو زده‌اند . من بقونسول اعلیحضرتی دستور العمل دادم که سعی نموده و از پیش آمدن صولت الدوله جلوگیری نماید . صولت‌الدوله قبول نموه است‌که تا سه روز دیگر شهر را تصرف ننماید . صولت الدوله اصرار دارد که بحکومت علاء الدوله تعیین داده بشود من این مطلب را بنظر دولت ایران خواهم رسانید .

نمره ۱۸۱

تلگراف سربار کلی به سر ادوار کری مورخه ۴ او از قلهك

( راجع است بتلگراف سوم ماه او من ) .

شارژ دافر روس بمن اظهار کرد که دولت ایران باو قول

داده که تا امشب مراسلهٔ بسفارت خواهد فرستاد که در آن
مراسله حرکت حکومت مقتدری بایک‌عده قشون‌را برای‌اردبیل
اعلان خواهد داشت .

﴿ نمره ۱۸۲ ﴾

تلگراف مستر اوبرون بسرادوارد گری مورخه ۴ ماه او از
بطرزبورغ . کفیل وزارت امور خارجه بمن اطلاع داد
که برای اعزام قشون بسمت اردبیل تهیه دیده نشده است و
اینمسئله هم انقدر فوریت ندارد کاری‌که تا کنون شده این‌است
که اساساً مصمم شده‌ایم اگر دولت ایران از استقرار انتظام
اردبیل‌عجز بهم‌رساند دولت روسیه اردوئی بان نقطه خواهد
فرستاد . اینمسئله تا سه چهار روز دیگر دوباره در تحت
مذاکره خواهد آمد . ( تلگراف سوم ماه او سربار کلی‌را
ملاحظه فرمائید )

﴿ نمره ۱۸۳ ﴾

تلگراف سربارکلی بسرادوارد گری مورخه ۵ماه او از قلهك
نتیجهٔ مذاکرات مابین سفارتین وشاه سابق و نمایندهٔ کمیتهٔ
ملتیان این شد که پروتوکل ذیلرا ازطرف کفیل وزارت‌امور
خارجه وبعض از اعضای کمیته ومترجمین سفارتین بامضا رسید
( ماده اول ) بعد ازرسیدگی در حضور نمایندگان سفارتین
باید تمام جواهرات سلطنتی که در نزد اعلیحضرت است تسلیم



نماید . ( مادهٔ دوم ) باید اعلیحضرت تمام اسناد راجعه به
جواهرات سلطنتی که گرو گذاشته‌شده بدولت ایران تسلیم‌نموده
و اگر دولت ایران خواست آنهارا می تواند از گرو
خارج نماید .
( ماده‌سوم ) دولت‌ایران سالی ۷۵هزار تومان بان اعلیحضرت
خواهد داد و نصف آن مبلغ در اول‌سال بتوسط بانك‌روسی
کارسازی خواهد شد .
( ماده ٤ ) دولت ایران صورتی‌از جواهرات مفقوده نزد
سفارتین خواهد فرستاد سفارتین تمام اطلاعات ممکنه را ازشاه
تحصیل نموده در صورتی که نزد اعلیحضرت یاهمراهان او
بوده باشد سعی کامل خواهند نمود که آنهارا پس بگیرند .
( ماده ٥ ) اگر اعلیحضرتی بعد از سیم ماه او هرجواهربرا
بفروشد قیمت آن جواهر از مواجب سالیانهٔ آن اعلیحضرت
کسر خواهد شد .
( مادهٔ ٦ ) اعلیحضرت باید قبل از ۱۷ ماه او از طهران
حرکت نماید .
مفاد ماده اول دیروز بعمل آمد و بعد ازفشار بسیار شاه سابق
مقدار زیادی از جواهراترا که‌تاکنون ادعای مالکیت شخصی
می‌نمود تسلیم کرد .

﴿ نمره ۱۸۴ ﴾

تلگراف سرادوارد گری به‌سربارکلی مورخه ۵ ماه او از وزارت خارجهٔ لندن . در ضمن صحبت با وزیر امور خارجهٔ روسیه من گفتم که توقف زیاد قشون روس را در ایران خیلی بد میدانم چونکه مداومت توقف انها سبب ازدیاد هیجان بر ضد روسها خواهد گردید .

مسیو ایزولسکی جواب‌داد من و فرمانفرمای قفقاز هردو خیلی مایلیم که هرچه زودتر ممکن بشود قشونرا از ایران خارج نمایند . ولی در خصوص قشون تبریز تا مدتی که حاکم مقتدری ضمانت امنیت آنجا را ننماید خیلی مشکل است که قشون خارج بشود .

در خصوص قشون قزوین هم اظهار نمودند که اوضاع در طهران طوری غیر معلوم است که خروج آنها عجالتاً امکان پذیر نیست . وزیر امور خارجه اظهار نمود یکی از حرکاتیکه بدی اوضاع حاضره را نشان میدهد این است که یکنفر قفقازی روسی را که مرتکب خیانتهای بیشمار است رئیس پلیس طهران کرده‌اند . من گفتم دولت روسیه باید تعیین نماید که چه اقدامی باید از طرف دولت ایران در شمال بشود که بتواند اسباب اطمینان دولت روسیه را فراهم آورده و قشون خود را خارج نماید . آنوقت ماهم اتفاق در اصرار بدولت ایرا



در اجرای آن اقدامات خواهیم کرد .

﴿ نمره ۱۸۵ ﴾

تلگراف مستر اوبرون بسرادوارد گری مورخه ۶ او از پطرزبورغ ( حرکت شاه سابق از طهران ) ( خواهش دارم که بتلگراف دیروز طهران مراجعه فرمائید ) .

من امروز عصر با مسیو سازانوف صحبت داشتم جناب ایشان اظهار نمودند که دولت امپراطوری خیلی مایل است که محمد علی فوراً ازطهران حرکت نماید ولی میترسد که بعد از حرکت محمد علی مجلس قرارداد خود را درخصوص مواجب او نکول نماید و همچنین اظهار نمودند که امضای مجلس برای این قرار داد لازم است . بعلاوه شاه سابق مبلغی زیاد به بانك روسی در طهران مقروض است این مطلب هم اسباب اشکال خواهد شد . مسیو سازانوف گفتند این مسائلرا باید با وزیر مالیه مذاکره نمایم .

﴿ نمره ۱۸۶ ﴾

تلگراف سربارکلی به سرادوارد گری مورخه ۷ او ازطهران در پنجم این ماه ظل السلطان از رشت بطرف طهران حرکت کرد .

﴿ نمره ۱۸۷ ﴾

تلگراف سربارکلی به سرادوارد گری مورخه ۸ ماه او از قلهك

دولت ایران عین الدوله را بحکومت شیراز منصوب نموده
است ممکن است قسمتی از مستحفظین قونسولگری خارج
بشوند بدون انکه از رفتن انها احتمال خطری داده شود.
من اجازه بحرکت قسمتی از قشون داده‌ام و امیدوارم بعد از
ورود حاکم جدید بقیه نیز بتوانند خارج بشوند .
( به تلگراف سوم ماه او من راجع است )

نمره ۱۸۸

کاغذ ماژور کاکس ژنرال قونسول دولت انگلیس در بنادر فارس
بسرادوار گری مورخه ۱۸ ژوییه از بوشهر .
( آقا ) افتخار دارم یادداشتی که ویس‌قونسول اعلیحضرتی
راجع بحالت حالیه راههای تجارتی که در تحت منطقه ماموریت
من است ترتیب داده ومخصوصاً راه بوشهر بشیراز را بملاحظه
شما برسانم . من میدانم که دولت اعلیحضرتی از مراتب
نا امنی تمام راههای عمدهٔ جنوب ایران بواسطهٔ اغتشاش و
هرج و مرج که در این سه سال اخیر شیوع پیدا نموده کاملا
آگاه است . اوضاع پایتخت بدرجهٔ رسیده است که ممکن
است شروع یک اقدام قطعی بصورت اتفاق باحکومت مرکزی
بهر شکل ممکن باشد برای برقراری نظم ودادن مساعده برای
اجرای اصلاحات ازطرف ما بشود امیدوارم دراین موقع فرستادن
این یادداشت در خصوص اوضاع تجارتی بی‌مناسبت نباشد .



( امضا کاکس رزیدان انگلیس در خلیج فارس و
ژنرال قونسول اعلیحضرتی مقیم فارس )

ضمیمه در نمره ۱۸۸

یاد داشت راجع باغتشاش تجارت در جنوب ایران .
اوضاع کنونی جنوب ایران زیاده از حد اسباب ضرر و خسارت
منافع انگلیس است و این مطلب مخصوصاً در فارس بیشتر حکم
فرما است نتیجهٔ جنگ دو ساله مابین قشقائی و لر و ایل‌عرب
در نزدیکی شیراز و راههائی که باین شهر می آید این است
که اولا حمل مال التجاره از شیراز بنقاطی که همیشه از شیراز
خریداری متاع می نمایند غیر ممکن شده و ثانیاً نظر بهمین معنی
مال التجاره زیاد در خود شیراز جمع شده است شیراز مانند
بوشهر چندین سال است که تجارت آنجا کلیتاً با پول انگلیسیها
دوام دارد و در اینزمان اغتشاش میبایست که پول داده بشود
وبرای تحصیل پول تجار ناچارند که مال‌التجاره را بقیمت نازل
فروخته واز آنطرف هم تمام تجارتخانهای انگلیس اشکالات زیاد
در تحصیل مطالبات خود دارند و اگرهم وجهی از آن مطالبات
دریافت نمایند غالباً نصف یا کمتر از نصف است .
بعلاوه اغتشاش و نا امنی اطراف شیراز و راههای اصفهان بدی
زراعت و اشکالات سیاسی بیشتر موقع تجارت جنوب ایران‌را
دچار اشکالات نموده است مداومت اوضاع باین شکل در

مدت دو سال بیشتر از تجار ایرانی را ور شکست کرده و ابداً
امید بهبودی برده نمیشود در رسیدگی بسیاری از ( بانکروت )
های بوشهر که من حضور داشتم معلوم شد تا چه اندازه
خسارت به تجارت‌خانهای انگلیس وارد شده و چطور سرمایهای
انگلیس ازدست رفته است .

یك تجارت‌خانهٔ انگلیس که بیش از ۵۰ سال در بصره و بوشهر
برقرار بود شعبهٔ بوشهر خودرا میخواهد ببندد ( داودساسون
و کمپانی ) ازقراری که اطلاع حاصل نموده‌ام فقط ادارهٔ
بوشهراو زیاده از ۵۰ هزار لیره مطالبات لاوصول دارد .
و در یك موقعی این تجارت خانه خیال داشت که اگر اقدامی
برای امنیت راه نشود بکلی از ایران قطع تجارت نماید .
( ویکسون و کمپانی ) در بوشهر مطالبات زیاد دارند و اوضاع
آنها در اصفهان هم خیلی بد است .
( لی وینکستون زیتون و کمپانی ) تجارت خانه جدید است که
تا بحال مبالغ زیادی متضرر شده‌اند . ( کری پول و کمپانی )
دیگر مال التجاره وارد نمی نماید و فقط عامل حمل و نقل
کشتی ها است . در این سه ماه اخیر مال التجاره خیلی
کم وارد شده است .
واردات منچستر بوشهر از سال « ۱۹۰۸ » الی « ۱۹۰۹ » از
« ۴۳۹۹۳۷ » لیره به « ۳۱۸۳۷۵ » لیره تخفیف یافته است



سال « ۱۹۰۹ » تا « ۱۹۱۰ » خیلی بدتر خواهد بود .
و فقط در سه ماه اول « ٤١٥٨٥ » لیره وارد شده‌است .
مسئلهٔ که تمام کارها بسته بوجود او است عبارت است از امنیت
راه‌های کاروان و اهمیت این مطلبرا تمام مامورین خاطر نشان
کرده‌اند حتی در موقعی که ایالت فارس نسبتاً منظم‌تر بوده‌است
تا چه رسد باین موقع . اعلان مشروطیت و شروع بمقدمات
آن خود بخود تغییری دراوضاع نخواهد داد و ابداً درامنیت
راه بوشهر و شیراز و بندر عباس و کرمان بهبودی حاصل
نخواهد شد . چندین سال طول دارد تا فارس رابحالت
امنیت و آسایش بر گردانند ( پول گرفتن بتوسط خوانین
در راه‌ها ) . رؤسای محلی در مسافت ۱۸۰ میلی راه
بوشهر بشیراز از حکومت فارس مستقل شده‌اند ومتصل بایکدیگر
مشغول جنك هستند وهمه هفته راه‌ها را مسدود نموده مشغول
چپاول اند . باوجود قرارداد محقق سال « ۱۹۰۳ » که
دولت ایران کرده است بر خلاف ماده ٤ ایلات مسلح پول
راه‌داری میگیرند و مبلغ آن همه روزه در تزاید است
( صورتی از این راه داری ملفوف است ) در دم دروازهٔ
بوشهر مبلغ یك‌قران بتوسط کلانتر گرفته میشود .
در ۱۹۰۷ ما پروتست کردیم حکومت محلی در جواب اظهار
نمود که بمن دخلی ندارد و وزیر مالیه این پول را جزء

عایدات محسوب میدارد و باید حکومت این پول را جمع آوری نماید اگر دولت ایران این پول را منظور ندارد آنوقت جلوگیری خواهد کرد در تمام راهها کاروانرا اذیت می نمایند .

این ایام در تمام راپورتهای تجارتی گفته شده که بواسطهٔ زحمت و کثرت دزدی تمام تجار مهم انگلیس در ایران راه شیفت را ترک کرده‌اند ولی خان انگالی قاطرچیها را مجبور می کنند که از راه شیفت و دالکی عبور نمایند چندی قبل بواسطهٔ رشوه زیادی از حاکم اجازه گرفته که کاروان باید فقط از این راه تردد نمایند . در همین ایام خان بعلاوهٔ راهداری مبلغ ۵۰ تومان از کاروانی که مرکب از ۷۰ قاطر بود در نزدیکی بوشهر پول گرفت !

## اوضاع راه معمولی

راه سلطانی که از برازجان و دالکی و کازرون می گذرد و سالها است که محل عبور بوده در این دو ماه اخیر بواسطهٔ نزاع مابین خان کمارج و دالکی و خان برازجان مسدود شده است . ازقرار راپورت نزاع در سرراه کاروان بوده وخیلی جنگ سخت کرده‌اند مخاطرات اوضاع حالیه از شلیک کردن به کفیل ژنرال قونسولگری روس درمعیت قزاق بخوبی آشکار می‌شود . تلگرافخانه کنار تخت مرکز جنگ بوده‌است



در ۱۹۰۸ اغتشاش قدریهم بالا گرفت و دربین کمارج و کازرون شروع گردید در ۱۹۰۷ نزاع در میان ایل‌قشقائی و کازرون و شیراز بود و چندین مرتبه بست بسرقت رفت . اینراه معمولی طوری بسته شده که تجار ایرانی شیراز دراین ایام اخیر سعی دارند که با ایلخانی قشقائی قراری بدهند که کاروان ازراه فیروز آباد عبور نماید . راه فیروز آباد از خاک دشتستان و تنکستان که مردمان بسیار وحشی دارد می گذرد . بواسطهٔ نبودن سیم تلگراف در این راه و احتمال دزدی بدون امکان تحصیل غرامت با اشکالات زیاد از قبیل فقدان اسباب حمل و آذوغه و سایر چیزهای دیگر اسباب این می‌شود که تجار انگلیسی اطمینان نمی کنند که مال‌التجارهٔ خود را از این راه عبور دهند .

## فقدان وسیلهٔ حمل و نقل

اشکال تازه فقدان قاطر برای حمل مال التجاره‌است دزدها و مستحفظین راه باندازهٔ قاطرچیها را در این دو سال اخیر صدمه زده‌اند که عده زیادی از آنها بکلی این راه را ترک کرده و درراه یزد و رشت مشغول کار شده‌اند و نتیجه این شده که در موقعی که نسبتاً راه ها امن میشود تجار نمیتوانند وسائل نقلیه تحصیل نمایند در صورتی که سال «۱۹۰۵» ۵۰۰۰ الی ۷۰۰۰ قاطر همیشه در راه مشغول حمل بودند

حالا در ۱۹۰۹ ازقرار رابورت تجار حمل و نقل انگلیس و رئیس قاطر چیهای ایرانی فقط ۲۰۰۰ الی ۳۰۰۰ قاطر مشغول میباشند .

تقریباً هزار و پانصد قاطر از شیراز راه بوشهر را ترک کرده و در راه رشت و کرمانشاهان ( که در منطقه نفوذ انگلیس نیست ) مشغول حمل و نقل میباشند در ماه مارس الی ماه ژون ۱۹۰۹ هیچ کاروان بزرك از شیراز به بوشهر نسامده است و اگر هم آمده باشد از راه فیروز آباد آمده بود .

﴿ قیمت حمل و نقل ﴾

قیمت حمل و نقل باندازهٔ بالا گرفته که زحمت فوق العاده برای تجارت تولید کرده است .



جدول ذیل ترقی قیمت حمل و نقل را از آنموقعی که شروع باغتشاش شده نشان میدهد

قران ﴿ جدول ترقی قیمت حمل ونقل ﴾

| قران | | | سال |
|---|---|---|---|
| ۹۰،۸۰،۶۰ | در مسافت ۱۸۵ میل | برای ۲۳۷ [illegible] | ۱۹۰۰ |
| ۹۵-۸۰،۸۰-۱۰۰،۱۰۰،۱۱۰ | | | ۱۹۰۱ |
| ۸۰ | | | ۱۹۰۲ |
| ۸۰-۹۰ | | | ۱۹۰۴ |
| ۸۵-۹۵-۷۵-۹۵-۱۱۰ | | | ۱۹۰۵ |
| ۱۵۰-۲۲۰-۱۴۰-۱۵۰ | | ۷- | ۱۹۰۶ |
| ۱۶۰-۱۲۰- ۰-۹۰-۱۴۰ | | ۸- | ۱۹۰۷ |
| ۱ ۴۰-۱۶۰-۱۷۰-۲۲۰ | | ۹- | ۱۹۰۸ |
| ۲۰۰-۲۵۰-۳۰۰ | | ۱۰- | ۱۹۰۹ |

بعبارت اخری ازیك لیره و ۹ شلیك به۵ لیره و۳ شلیك قیمت حمل ونقل ترقی کرده است .

( کمپانیهای بیمه )

دلیل دیگری که خرابی تجارت در راه شیراز را نشان میدهد تزاید نرخ کمپانیهای انگلیس است . سابقاً اغلب کمپانیهای بیمه از منچستر به شیراز مال التجاره مقوم بصد لیره را به ۱۵ شلیك قبول میکردند در سال ۱۹۰۷ قیمت بسی شلیك رسیده و در ۱۹۰۸ بواسطهٔ دزدی زیاد قیمت از ۴۰ شلیك تجاوز نمود و خیلی کم کمپانی قبول میکرد .

در اوائل ۱۹۰۹ کمپانی ابداً از انگلستان مال‌التجاره شیراز را قبول نمیکرد ومانند اوقات جنك ۵ الی ۱۰ لیره برای هر صد لیره مطالبه می نمودند .

نتیجه این است که خسارت دزدی نه به کمپانیها ونه بمشتریهای ایرانی وارد آمده بلکه تماما به تجار انگلیسی وارد میشود

﴿ تادیهٔ خسارت اموال مسروقه در راه‌ها ﴾

تا سال ۱۹۰۶ حکومت فارس مکرر غرامت اموال مسروقه را میداد لیکن در این ۱۸ ماه اخیر ادعای خسارت برای مال التجاره انگلیس که در راه بوشهر و شیراز بسرقت رفته وقیمت آن ۳۸۱۰۰ تومان است ازطرف دولت ایران نه رسیدگی ونه پرداخته میشود .

﴿ امید برقراری نظم ﴾

باندازهٔ بی نظمی در راه بوشهر وشیراز حکم فرما است که



امکان ندارد هیچ حاکمی انقدر نفوذ و قوه داشته باشد که بتواند نظم را در آن سامان برقرار نماید .

ایرانیهائی که در این راه مشغول تجارت هستند فقط بمامورین انگلیس امیدوارند و گمان نمی‌کنند که هیچ کس انقدر قدرت داشته باشد که راه‌هارا امن نموده و این مالیاتهای غیر قانونی را رفع نماید .

از دو سه نفر تجار معتبر بوشهر من‌جمله سیدی است که درچند روز قبل بمن گفت که بعقیدهٔ او اوضاع بدترخواهدشد وبغیر ازاینکه نتیجهٔ وخیم پلتیکی هم خواهد داشت تجارت ایرانی را هم خراب ونتیجهٔ خسارت بسرمایهٔ انگلیس وارد خواهد نمود .

بی نظمی راه ها اسباب این شده است که عایدات گمرکی باندازهٔ کم‌شده‌است که بهیچ وجه برای پرداخت تنزیل استقراض انگلیس و بانك شاهنشاهی کفایت ندارد .

( امضاء چیك )

جدول وجوهاتیکه تفنگچیها و اشخاص متفرقه دیگر

| ماه ژون ۱۹۰۹ شاهی | ماه ژون ۱۹۰۹ قران | | | ماه ژون ۱۹۰۷ شاهی | ماه ژون ۱۹۰۷ قران | | |
|---|---|---|---|---|---|---|---|
| ۳ | ۱ | | برای یک رأس قاطر | ۱۸ | — | | برای یک قاطر بوشهر دم دروازه |
| | ۱ | | برای ۲۵ رأس قاطر | ۱ | — | — | بیرون دروازه |
| | ۱۰ | خان تفنگچی | برای ۲۵ رأس قاطر | ٤ | — | — | چغاوک |
| ۱۰ | ۵ | خان تفنگچی | برای یک رأس قاطر | ۲ | — | — | احمدی |
| | ٦ | | برای ۲۵ رأس قاطر | ۳ | — | — | اسماوندی |
| | ۲ | | برای ۲۵ رأس قاطر | ۲ | — | — | چاه خانی |
| ۱۰ | ۱ | خان تفنگچی | برای یک رأس قاطر | ۳ | — | — | خوشاب |
| ۱۰ | | خان تفنگچی | برای ۲۵ رأس قاطر | ٤ | — | — | برازجان |
| ۱۰ | | خان تفنگچی | | | | | |
| | ۱ | | برای ۲۰ رأس قاطر | ۳ | — | — | تل برازجان |
| | ۵ | | برای ۲۵ رأس قاطر | — | — | — | جانا |
| | ٤ | | برای ۲۵ رأس قاطر | ۳ | — | — | قراول خانه |
| | ٤ | | برای ۲۵ رأس قاطر | — | — | — | اب کنند، |
| ۵ | ۲ | تفنگچی | برای یک رأس قاطر | ۳ | — | — | دالکی |
| ۱۰ | | تفنگچی | | | | | |
| | ٤ | | برای ۲۵ رأس قاطر | ۲ | — | — | برج نمازگاه |
| ۱۰ | | | برای یک رأس قاطر | ۲ | — | — | پل دالکی |
| | | | | ٤ | — | — | دریا قلی |
| | ۱۰ | | ای ۲۵ قاطر که ۱۳ پوند قند حمل میکنند | ۲ | — | — | کتل ماو |



از مال التجاره راه بوشهر و کازرون میگیرند

| ماه ژون ۱۹۰۹ شاهی | ماه ژون ۱۹۰۹ قران | | ماه ژون ۱۹۰۷ شاهی | ماه ژون ۱۹۰۷ قران | | |
|---|---|---|---|---|---|---|
| ۵ | ۱ | برای یک رأس قا ر | ۱۰ | — | | برای یک رأس قاطر بانکی |
| | | برای ۲۵ قاطر که ۷ پوند قند حمل میکنند | ۳ | — | — | کنار تخته |
| ۵ | | برای یک رأس قاطر | ۲ | — | — | جعفر جن |
| ۲ | | برای یک رأس قاطر | — | — | — | تخت کی |
| ۸ | | برای یک رأس قالر | ۳ | — | — | چرون |
| ۱۵ | | برای یک رأس قاطر | ۳ | — | — | کتل کمارج |
| ۸ | | برای یک رأس قاطر | ۳ | — | — | تنك ترکان |
| ٤ | | برای یک رأس قاطر | ۲ | — | — | کاروانسرا |
| ۱۸ | | برای یک رأس قاط | ۲ | — | — | دریس |
| ۱۰ | | برای یک رأس قاطر | ۲ | — | — | قهوه خانه |
| ۱۱ | | برای یک رأس قاطر | ۲ | — | — | کازرون |
| ۳ | ۱۲ | برای یکراس قاطر | ۱٤ | ۳ | | |
| ۱۰ | ٦۷ | برای یکراس قاطر | | | | |

تقریباً ۱۵ قران برای یک راس قاطر گرفته میشود •

جدول فوق نشان میدهد که از سال ۱۹۰۷ تا سال ۱۹۰۹ برای

یك راس قاطر مبلغ یازده قران و سه شاهی ترقی کرده است
و همچنین راه داری و مالیاتهای غیرقانونی را که تاکازرون
گرفته میشود ارائه می نماید طریقهٔ دیگری که در سر راه ها
طایفه دزدان با صاحبان املاك برای خود اتخاذ کرده‌اند اینست
برای قاطر چیها اجازه نمیدهند تا از جای دیگر حمل
علوفه نمایند بلکه مجبورند که از ارباب دهات بقیمت گران
خریداری نمایند .

تفصیل عهد نامهٔ که دولت ایران بسته و هر روز بواسطهٔ مالیاتهای
غیر قانونی از آن عهد نامه تخلف می ورزند از اینقرار است

« ۱ » ماده ۴ فرمان اعلیحضرت شاه مورخه ۲۸ فوریه ۱۹۰۹ که
بموجب آن مادهٔ تمام مالیات‌های داخلی از قبیل مالیات
خانات راه داری میدانداری قپانداری و نظیر این قسم مالیاتها
بکلی ممنوع است .

« ۲ » ماده ۳ قوانین گمرکی .

« ۳ » ماده ۴ عهد نامه تجارتی ۱۹۰۳ انکلیس و ایران که
بموجب آن دولت ایران تعهد کرده که مالیاتهای راه داری را
موقوف نموده و من بعد هم از مالیات بندی سر راهها ممانعت
نماید .

( امضا جیك )

« نمره ۱۸۹ »

تلگراف سر بارکلی به سرادوارد گری مورخه ۹ ماه او از قلهك



تلگراف ذیل را کفیل ژنرال قونسولگری اعلیحضرتی مقیم
تبریز برای من مخابره کرده است . از ژنرال قونسول
روس اطلاع پیدا کردم که یکی از خوبشان خان ماکو در
بایزید بوس قونسولگری روس پناهنده شده و می خواهد
خوانین ماکو را بحمایت روسیه وارد نماید تا از حملات ملتیان
کهمنظور دارند فراغت تحصیل نمایند .

مسیو سابلین از دولت متبوعهٔ خود اجازه خواسته تا بهمراهی
من بدولت ایران اصرار نمائیم که اعلان عفو عمومی را منتشر
نماید . تا باین ترتیب اقدامات اغتشاش کارانه ملتیان مثل
اینکه میخواهند بخان ماکو حمله نمایند رفع شده و دیگر
سفارتین خصوصاً سفارت روس تا باین اندازه از حمایت خواستن
مستبدین دچار زحمت نباشند من کاملا با این پیشنهاد مسیو سابلین
موافق هستم وگمان میکنم که خوب است این عفو عمومی
بطوری که در پرگرام پیشنهادی ما بمحمد علی میرزا بود
انجام گیرد .

« نمره ۱۹۰ »

تلگراف سربارکلی بسر ادوارد گری مورخه ۹ ماه او از قلهك
دولت ایران مابین رشت و طهران در منجیل حرکت
ظل السلطان را توقیف کرده است . پسر ظل السلطان
بتوسط یك مراسله از من خواهش نموده است که در این

امر دخالت نمایم ولی من هیچ اقدامی را قبول نکردم .

﴿ نمره ۱۹۱ ﴾

تلگراف سربار کلی به سرادوار کری مورخه ۱۰ ماه او از قلهك
( حکومت فارس ) در تلگراف هشتم این ماه تعیین حکومت
عین الدوله را رایورت دادم حالا از قرار معلوم دولت ایران بنا
برای تقی زاده که بتازگی از تبریز وارد شده است خیال
تغییر آن را در نظر دارد . بد بختانه نتیجه این سلب اطمینان
این شده که اوضاع شیراز دوباره قدری مغشوش شده است .
من بدولت ایران اصرار مینمایم که بدون تاخیر حکومت
مقتدری را تعیین نمایند ولی اگر همان حکومت عین الدوله
تصویب شود بهتر خواهد بود .

﴿ نمره ۱۹۲ ﴾

تلگراف سرادوار کری به مستر اوبرون از وزارت خارجه لندن
در خصوص پیشنهادیکه در تلگراف ۹ ماه او از طهران
شده بود عقیدهٔ دولت روس را تحصیل نمائید .
به کفیل وزارت خارجه اطلاع بدهید که اگر دولت روسیه
بنماینده مقیم طهران خود بهمینطور دستور العمل بدهد دولت
اعلیحضرتی بسربار کلی دستور العمل خواهد داد که بدولت
ایران اصرار نماید که پیشنهاد عفو عمومی را بموقع اجرا بگذارند
بنظر من این پیشنهاد خیلی مفید باشد .



﴿ نمره ۱۹۳ ﴾

تلگراف سربار کلی به سرادوار کری مورخه ۱۱ ماه او از قلهك
ملتیان ظل السلطان را برشت عودت دادند و درانجا
توقیف نمودند . دومرتبه پسر ظل السلطان ازمن درخواست
دخالت نموده و اظهار داشت که دولت میخواهد وجوه نقدیه
ازاوجبراً بگیرد . اگرچه بعقیدهٔ من ظل السلطان درصورتی
که برخلاف نصایح ما عمل نمود قانوناً نمیتواند از ما تقاضای
حمایت نماید ولی باوجود این خیال دارم بدولت ایران اطلاع
بدهم که خوب است بگذارند ظل السلطان سالماً از ایران
بر گردد . در موقع ارسال این نوشته خیال دارم که از
همکار روسم استمداد نمایم .

﴿ نمره ۱۹۴ ﴾

تلگراف سربار کلی بسر ادوار کری مورخه ۱۲ ماه او از قلهك
همانطوری که در تلگراف ۱۰ این ماه خود پیش بینی
کرده بودم دولت ایران حکومت فارس را تغییر داد ودرعوض
عین الدوله سهام الدوله را که تاکنون بحکومتهای جزو منصوب
میشد بجای او معین نمود .
علاماتی مقارن ورود تقی زاده ظهور کرده است منجمله در
جای اینکه حکومتها را باشخاص تجربه دیدهٔ قدیم بدهند
میخواهند اشخاصی را سر کار بیاورند که دخیل حکمرانی سابق

نبودند و امیدوارند که باین ترتیب می‌توانند از رشوه گیری حکام که از قدیم الایام در ایران حکم فرما بوده جلو گیری نمایند .

﴿ نمره ۱۹۵ ﴾

تلگراف مستر اوبرون بسرادوارد گری مورخه ۱۲ ماه او از سن بطرزبورغ . کفیل وزارت امور خارجه بمن اطلاع داد که امیدوار است تافردا امپراطور اقامت شاه مخلوع را در (کیو) تصویب نماید . دولت روسیه متحمل مخارج آن اعلیحضرت خواهد شد . کشتی حاضر خواهد بود تا او را به بطروسکی حرکت بدهد و به مسیو سابلین بمضمون فوق دستور العمل داده شده است .

﴿ نمره ۱۹۶ ﴾

تلگراف سرادوارد گری به سربارکلی مورخه ۳۱ ماه او از وزارت خارجه لندن . شما میتوانید با معیت همکار روس خودتان تحصیل عفو عمومی نمائید .

﴿ نمره ۱۹۷ ﴾

تلگراف سربار کلی بسر ادوارد گری مورخه ۱۴ ماه او از قلهك (خواهش دارم تلگراف ۱۲ ماه او مستر اوبرونرا ملاحظه فرمائید . ما بدولت ایران اعلان خواهیم کرد که اعلیحضرت شاه سابق در ۱۸ ماه حرکت خواهد کرد و درخواست مینمایم



که تهیهٔ حمل و نقل را آماده نمایند .

﴿ نمره ۱۹۸ ﴾

مراسله سربار کلی بسرادوارد گری مورخه ۱۹ ژوییه از قلهك

( راجع است بمراسلهٔ مورخهٔ ۱۷ ماه ژون )

افتخار دارم که لفاً ترجمهٔ قانون انتخابات جدید را که بتاریخ اول ژوییه منتشر شده است تقدیم دارد .

﴿ ضمیمه در نمره ۱۹۸ ﴾

﴿ قانون انتخابات ﴾

﴿ مقدمه ﴾

چون برحسب اقتضاآت وقت بارهٔ از مواد نظامنامهٔ انتخابات اعضاء مجلس شورای ملی لازم التغییر دیده شد بموجب امر اعلیحضرت شاهنشاهی جمعی از خیرخواهان ملت باتفاق اعضاء مجلس شورای مملکتی کمیسونی مرکب از ۲۰ نفر باکثریت آراء تشکیل دادند که نظامنامهٔ جدیدی ترتیب دهند چون در قانون اساسی بچهار ماده راجع بامر انتخابات اشاره شده بود و تغییر آنمواد با اصول مزبور مخالفت می‌نمود محض رفع این محظور کمسیون مزبور مواد مهمهٔ نظامنامه را که تنظیم کرده بود آراء خیر اندیشان ممالك مهمهٔ ایران عرضه داشت مراکز مهمهٔ مملکت در این باب حق نظر خودشانرا بمرکز آذربایجان تفویض نمودند عقلای آنمرکز عمده تغییر مواد

اربعه را تصویب و ملاحظات خود را در مواد مهمهٔ دیگر پیشنهاد کردند علیهذا با رعایت ملاحظات مرکز آذربایجان این نظامنامه تحریر وتنظیم شد در تحت این ملاحظه که مجلس شورای ملی بعد از آنکه بمبارکی افتتاح یافت بموجب اختیاری که در قوانین اساسی برای او مقرر است در استقرار یا جرح و تعدیل هریك ازمواد نظامنامه آنچه صلاح داندمنظورفرماید

## ﴿ فصل اول ﴾

عده نمایندگان ملت وتقسیم آن بایالات وولایات

(ماده ۱) عده نمایندگان ملت برای مجلس شورای ملی در ممالك ایران ۱۲۰ نفر تعیین می‌شود .

ماده (۲) تقسیم نمایندگان ملت نسبت بجمعیت تخمینی ولایات و اهمیت محلی از قرار شرح جدولی است که باخر نظامنامه منظم شده است .

ماده (۳) چون بواسطهٔ فقدان اسباب لازمه محل انتخابات فقط در شهرهای بزرك و کوچك خواهد بود لهذا از غالب بلوکات و ایلات که حاکم نشین انها شهریت ندارد دراین نظامنامه اسم برده نشده لیکن اهالی بلوك و ایلات هرولایت باداشتن شرایط مقرره می‌توانند در یکی ازشهرهای انولایت حاضرشده بانتخابات شراکت نمایند .

## ﴿ فصل دوم ﴾ شرایط انتخاب کنندگان .



( ماده ۴ ) انتخاب کنندگان اشخاصی خواهند بود که دارای شرایط ذیل باشند .

« ۱ » تبعهٔ ایران باشند . « ۲ » لااقل ۲۰ سال داشته باشند

« ۳ » معروفیت محلی داشته اگر بومی یامتوطن آنمحل نباشند لا اقل ٦ ماه قبل از انتخاب در محل انتخاب یا توابع آن سکنا داشته باشند . « ۴ » لااقل دارای ۲۵۰ تومان علاقهٔ ملکی یا ده‌تومان مالیات بده باشند یا ۵۰ تومان عایدی سالیانه داشته ویا تحصیل کرده باشند .

( ماده ۵ ) اشخاصی‌که ازحق انتخاب نمودن مطلقامحروم‌اند

« ۱ » نسوان . « ۲ » اشخاص خارج ازرشد و انهائیکه در تحت قیمومت شرعی هستند . « ۳ » تبعهٔ خارجه

« ٤ » اشخاصی که خروجشان ازدین حنیف اسلام در حضور یکی از حکام شرع جامع الشرایط به‌ثبوت رسیده باشد

« ۵ » اشخاصی که کمتر از ۲۰ سال داشته باشند

« ٦ » ورشکستگان بتقصیر .

« ۷ » مرتکبین قتل و سرقت ومقصرینی که مستوجب مجازات قانونی اسلامی شده‌اند و معروفین بارتکاب قتل و سرقت وغیره که شرعاً برائت خود را حاصل نکرده باشند .

« ۸ » اهل نظام بری‌وبحری که مشغول خدمت‌اند .

( ماده ٦ ) اشخاصی‌که بشرط از انتخاب نمودن محروم‌اند

«۱» حکام و معاونین حکام در قلمرو ماموریت خود

«۲» مستخدمین نظمیه و ضبطیه در محل خدمت .

## ﴿ فصل سوم ﴾

### ﴿ شرایط انتخاب شوندگان ﴾

( ماده ۷ ) انتخاب شوندگان باید دارای صفات و مقامات ذیل باشند .

«۱» متدین بدین حضرت محمد بن عبدالله ص باشند مگر نمایندگان ملل مسیحی و زردشتی و یهود که آنها هم باید در دین خود ثابت العقیده باشند . «۲» تبعهٔ ایران باشند

«۳» لااقل خط و سواد فارسی باندازهٔ کافی داشته باشند

«۴» معروفیت محلی داشته باشند .

«۵» در امور مملکتی با بصیرت باشند .

«۶» معروف بامانت و درستکاری باشند .

«۷» سن آنها کمتر از ۳۰ و زیاده از ۷۰ سال نباشد

(ماده ۸ ) اشخاصی که از انتخاب شدن محروم اند .

«۱» شاهزادگان بلافصل یعنی ابناء و اخوان و اعمام پادشاه

«۲» نسوان . «۳» تبعهٔ خارجه .

«۴» اهل نظام بری و بحری که مشغول خدمت اند .

«۵» اشخاصی که مشغول خدمات دولتی هستند مگر اینکه برای مدت نمایندگی از شغل خود استعفا دهند .



«۶» ورشکستگان به تقصیر . «۷» مرتکبین قتل و سرقت و مقصرینی که مستوجب مجازات قانونی اسلامی شده اند و معروفین بارتکاب قتل و سرقت وغیره که شرعاً برائت خود را حاصل نکرده باشند . «۸» کسانی که سنشان از ۳۰ کمتر و از ۷۰ بیشتر باشد . «۹» اشخاصی که خروجشان از دین حنیف اسلام درحضور یکی ازحکام شرع جامع الشرایط بثبوت رسیده باشد ویا متظاهر بفسق باشند .

## ﴿ فصل چهارم ﴾

### در تشکیل انجمن نظارت

( ماده ۹ ) در هر مرکز انتخاب هیئتی باسم انجمن نظارت موقتاً تشکیل می‌شود که مراقب ومسؤل صحت انتخابات خواهد بود .

( ماده ۱۰ ) انجمن نظارت در محلهائی که انجمن ایالتی یا ولایتی موافق قانون برقرار است مرکب خواهد بود از ۳ نفر از اعضاء انجمن ایالتی یا ولایتی و چهار نفر ازمحترمین محل درتحت ریاست حاکم این چهار نفر محترمین را انجمن ایالتی یا ولایتی بتصویب حاکم از غیر اعضای خود معین خواهد کرد

( ماده ۱۱ ) در محل‌هائیکه انجمن ایالتی یا ولایتی موافق قانون هنوز تشکیل نیافته انجمن نظارت مرکب ازعلماء معروف محل ویکنفر از شاهزادگان و دو نفر از معتبرین تجار

( درهرجا که یکی ازاشخاص مذکوره نباشد بعوض اوازاعیان
یا تجار معین میشود )

( ماده ۱۲ ) در شهر های بزرک بجهت دادن تعرفه انجمن
نظارت میتواند در هرمحله شعبه جداکانه تشکیل نماید مرکب از
کدخدا و ۵ نفر ازمعتمدین محل .

( ماده ۱۳ ) انجمن نظارت از میان اعضاء خود یك یا دو
نفر منشی انتخاب می‌نماید .

( ماده ۱۴ ) انجمن نظارت یکهفته بعد از انجام انتخابات
متفرق می‌شود .

## ﴿ فصل پنجم ﴾

### ( طریقهٔ انتخاب )

( ماده ۱۵ ) انتخاب در کلیه ممالك ایران بطرز دو درجه
خواهد بود .

( توضیح اول ) مراد از انتخاب دو درجه آنستکه رابتداء
در محله‌های یك شهر یا درشهرهای یك حوزهٔ انتخابیه عدهٔ
معینی را انتخاب می‌نمایند که منتخب نامیده می‌شوند و بعد این
انتخاب شده‌کان درجه اول در مرکز حوزهٔ انتخاب جمع شده
ازمیا خود عدهٔ مطلوبه را ثانیاً انتخاب می‌کنند و این انتخاب
شد کان درجه ثانی نماینده خوانده میشوند .

( توضیح دوم ) مراد از حوزهٔ انتخابیه آنقسمتی از مملکت



است که موافق تقسیم نظامنامه یك یاچند نفررا مشترکاانتخاب
کرده مستقیماً بعضویت مجلس شورای ملی می‌فرستند اعم از
اینکه آنقسمت در تحت یك یا چند حکومت باشد مرکز
حوزهٔ آن نقطه است که انتخاب درجهٔ ثانی حوزه در آنجا
واقع می شود .

ماده ( ۱۶ ) انتخاب درجهٔ اول و ثانی کلیتاً بطرز انتخاب
جمعی خواهد بود مگر در محلهائی که موافق تقسیم نظامنامه
بیش از یك‌نفر حق انتخاب نداوند در این صورت بانتخاب
فردی عمل می‌شود .

« توضیح » مراد از انتخاب جمعی آن‌است هریك ازانتخاب
کنند کان در ورقهٔ رای بعدهٔ مجموع انتخاب شوندکان آن
محل اسامی اشخاص می نویسند . مراد از انتخاب فردی
آن است هر یك از انتخاب کنندکان در ورقهٔ رای اسم
یك شخص را می نویسند .

ماده « ۱۷ » انتخاب درجهٔ اول باکثریت نسبی و انتخاب
درجهٔ ثانی باکثریت تام خواهد بود .

« توضیح » مراد از اکثریت تام آنستکه بیشتر از نصف
رای دهندکان دربارهٔ کسی رای داده باشند .

ماده ( ۱۸ ) در انتخاب درجهٔ اول اشخاصی که نسبت
بعدهٔ کلیهٔ انتخاب کنندکان حوزهٔ انتخابیه اکثریت تام حاصل

کنند مستثنی از انتخاب درجهٔ ثانی بوده بسمت عضویت
مجلس شورای ملی قبول می‌شوند .

مادہ ( ۱۹ ) در انتخاب درجهٔ ثانی اگر دفعه اول و دوم
در باره کسی اکثریت تام حاصل نشد دفعه سیم همان شخص
باکثریت نسبی منتخب خواهد بود .

ماده « ۲۰ » در صورت تساوی آراء بین دو یا چند
نفر هرگاه انتخاب یك نفر از انها محل حاجت باشد آن
یك نفر بحکم قرعه معین می‌شود .

ماده « ۲۱ » در انتخاب درجه اول عده انتخاب شوندگان
هر حوزه انتخابیه سه مقابل عده نمایندگانی خواهد بود که
برای آن حوزه در ماده دوم معین شده است .

ماده « ۲۲ » درحوزه انتخابیه طهران انتخاب درجه اول
از ۵ محله که هریك درتحت ریاست یك کدخدا است بعمل
خواهد آمد موافق تقسیمی که انجمن نظارت معین خواهد کرد

ماده « ۲۳ » در حوزه انتخابیه ایالات و ولایات انتخاب
درجه اول در تمام شهرهای آن حوزه باکثریت نسبی بعمل
خواهد آمد بعد این منتخبین درجهٔ اول در موعدیکه انجمن
نظارت مرکزی معین میکند در مرکز حوزه حاضر شده
مجتمعا از میان خودشان بعده که در ماده دوم بجهت آن
حوزه تصریح شده است باکثریت تام نماینده انتخاب خواهند کرد



ماده ( ۲۴ ) پنج ایل عمده شاهسون . اذربایجان .
بختیاری . قشقائی . ایلات خمسه فارس . و ترکمان
موافق تقسیم نظامنامه هرکدام یك نماینده مستقیماً بعضویت
مجلس شورای ملی میفرستند . طرز انتخاب ایلات هم دو
درجه است لیکن عده منتخبین درجه اول هر ایل و مرکز
انتخاب درجه ثانیرا وزارت داخله معین خواهد کرد در این
مورد انتخاب درجهٔ ثانی بحکم قرعه خواهد بود .

ماده ( ۲۵ ) در صورتی که انتخاب شدگان شهرهای جزو در
موعدی که انجمن نظارت مرکزی برای حضور آنها معین کرده
در مرکز آن حوزه حاضر نشوند برای آن دوره حق انتخاب
ازانها ساقط است و همان عدهٔ که در سر موعد حاضر شده‌اند
نمایندگان آن حوزه را از میان خودشان انتخاب خواهند کرد

ماده ( ۲۶ ) هریك از انتخاب کنندگان زیاده بر
یك مرتبه حق رای دادن ندارند مگر در صورتی که تجدید
انتخاب لازم شود .

ماده « ۲۷ » در درجه اول انتخاب کنندگان مجبورنیستند
که حتما از ساکنین محل خود انتخاب کنند .

## فصل ششم

### دادن تعرفه برای تشخیص انتخاب کنندگان

ماده ( ۲۸ ) انجمن نظارت اعلانی مرتب نموده بمناسبت

اهمیت محل از ۵ الی ۱۵ روز قبل از موعد انتخاب اشاعه میدهد

ماده ( ۲۹ ) اعلان مذکور مطالب ذیل را دارا خواهد بود . « ۱ » شرایط انتخاب شوندگان وانتخاب کنندگان

« ۲ » محل و اوقاتیرا که انجمن نظارت یا شعب آن ورقهٔ تعرفه خواهد داد . « ۳ » مکان و زمانی که انجمن نظارت برای اخذ رای حاضر خواهد بود .

« ٤ » عده نمایندگانیرا که صاحبان تعرفه باید منتخب نمایند

ماده ( ۳۰ ) اشخاصی که شرایط انتخاب کردنرا دارا هستند اگر در ظرف مدتی که انجمن نظارت بجهت گرفتن تعرفه معین نموده است تعرفه نگیرند حق انتخاب برای آن دوره از انها ساقط است .

ماده ( ۳۱ ) تعرفهٔ که بانتخاب کنندگان داده میشود محتوی فقرات ذیل خواهد بود . « ۱ » نمره و تاریخ .

« ۲ » اسم دارندهٔ تعرفه و اسم پدر او . « ۳ » شغل و منزل . « ۴ » زمان ومکانی که ارندهٔ تعرفه بایدحاضر شده رای خودرا بدهد . « ۵ » ساعت افتتاح واختتام مجلس انتخاب . « ٦ » مهر یا امضای اعضای انجمن نظارت

ماده « ۳۲ » انجمن نظارت یا شعب آن تمام تعرفههائی را که میدهد بترتیب نمره در کتابچهٔ مخصوص ثبت خواهد نمود .



## فصل هفتم

(در اخذ و استخراج آراء وتعیین انتخاب شدگان)

ماده « ۳۳ » بمناسبت اهمیت محل مدت اخذ رای از یك الی سه روز خواهدبود بتعیین انجمن نظارت .

ماده « ۳٤ » پس از انقضاء موعدیکه انجمن نظارت برای اخذ رای معین میکند دیگر ورقهٔ رای ازکسی قبول نخواهدشد

ماده ( ۳۵ ) دادن رای باید مخفی باشد و ازاین جهت باید دارنده تعرفه قبل از دخول بمجلس انتخاب اسم یك یا چند نفر منتخبین خود را مطابق عدهٔکه اعلان شده است روی کاغذ سفید بی نشان نوشته لوله کرده باخود داشته باشد .

ماده ( ۳٦ ) پس ازحضور اعضای انجمن نظارت و افتتاح مجلس انتخاب در ساعتی که اعلان شده قبل از شروع بگرفتن ورقه رای رئیس انجمن نظارت جعبه را که برای ضبط اوراق رای معین شده است در حضور اعضاء انجمن و حاضرین ازانتخاب کنندگان باز نموده خالی بودن انرا مینماید

ماده « ۳۷ » هریك از دارندگان ورقه تعرفه پس از ورود بمجلس انتخاب در کمال آرامی تعرفه و ورقه رای خودرا یکی از اعضاء که برای اینکار معین شده میدهد

ماده « ۳۸ » گیرندهٔ تعرفه نمره تعرفه را بصوت بلند می گوید تا منشی انجمن نمره را در کتابچه ثبت تعرفه پیدا

کرده نشان کند پس از نشان کردن نمره گیرندهٔ تعرفه آنرا ابطال نموده بصاحبش رد می‌نماید و ورقهٔ رای اورا بدون نگاه کردن در جعبهٔ انتخاب میاندازد صاحبان تعرفه باحتیاط مواردیکه تجدید انتخاب لازم شود تعرفه باطلهٔ خودشانرا محفوظ خواهند داشت .

ماده « ۳۹ » انتخاب کنندگان پس از دادن ورقهٔ رای و پس گرفتن تعرفهٔ باطله درصورت تنگی جای و اختلال نظم و ترتیب انتخاب بامر رئیس از مجلس انتخاب خارج خواهند شد

ماده ( ۴۰ ) درمحلهائی که انتخاب در یک روز تمام نمی‌شود در ختام مجلس انروز تمام اعضاء با احتیاط لازمه درب جعبه‌را مهر کرده روز بعد همان اعضاء آنرا باز میکنند

ماده « ۴۱ » بعد از اعلان انجام انتخاب رئیس انجمن جعبه انتخابرا درحضور اعضاء و حاضرین انتخاب کنندگان خالی نموده امر باستخراج آراء می نماید .

ماده ( ۴۲ ) یکی از اعضاء اوراق انتخاب را شمرده عدهٔ آنرا باعده رای دهندگانی که نمره تعرفه انها در کتابچه ثبت تعرفه نشان شده است تطبیق می‌کنند در صورت زیادتی اوراق رای بعده اوراق زاید از کابینه بر داشته شده باطل میشود و نتیجه در صورت مجلس نوشته میشود .

ماده ( ۴۳ ) اوراق انتخابرا یکی از اعضاء بصوت بلند



یک‌یک خوانده یک‌نفر دیگر از اعضا میدهد وسه‌نفر دیگر از اعضاء اسامیرا بترتیبی که خوانده می شود در ورقهٔ بزرگی می نویسند .

ماده ( ۴۴ ) هرگاه در اوراق انتخاب زیاد یا کمتر از عدهٔ معینه اسامی نوشته باشند نقصی در امر انتخاب حاصل نخواهد شد در صورت اول انعده اسمی که زیاد نوشته شده از آخر ورقه خوانده نخواهد شد .

ماده ( ۴۵ ) از اوراق رای انچه سفید یا لایقرء باشد یا آنکه صحیحاً معرفی انتخاب شده را نکند یا امضای انتخاب کننده را داشته باشد یا بیش از یک ورق باشد محسوب نخواهد شد ولی عیناً ضمیمهٔ صورت مجلس میشود .

ماده « ۴۶ » بلافاصله بعد از شماره و استخراج آراء رئیس نتیجهٔ را بصوت باند اعلان می‌نماید و اوراق انتخابرا معدوم می کند باستثناء آنهائی‌که در مادهٔ قبل ذکر شده که ضمیمهٔ صورت مجلس می‌شود .

ماده ( ۴۷ ) صورت مجلس انتخابات را منشی درسه نسخه تحریر نموده بامضای اعضای انجمن نظارت میرساند یک نسخه بحکومت نسخهٔ دیگر بتوسط حکومت بمجلس شورای ملی و نسخهٔ ثالث با کتابچهٔ ثبت اوراق تعرفه بانجمن ایالتی یا ولایتی مرکز حوزه فرستاده میشود .

مـاده (۴۸) اشخاصی‌که ورقهٔ تعرفه ندارند حق دخول بمجلس انتخاب ندارند .

مـاده «۴۹» دخول در محوطه انتخاب با داشتن اسلحه اکیداً ممنوع است .

ماده «۵۰» اسامی انتخاب شدگان درجهٔ اول و دوم بعد از اتمام انتخابات ازطرف حاکم محل درروزنامه اعلان میشود

ماده «۵۱» انتخاب شدگان در شهرهای جزو باید بامضای انجمن نظارت آن‌محل اعتبارنامه در دست داشته باشند وبانجمن نظارت مرکزی ارائه بدهند وهمچنین نمایندگانی که در مرکز حوزه انتخابیه برای عضویت مجلس شورای ملی منتخب میشوند باید بامضای انجمن نظارت مرکزی اعتبار نامه دردست داشته تسلیم دفتر مجلس شورای‌ملی نمایند .

## فصل هشتم

### در شکایات راجعه بانتخابات

ماده (۵۲) اگر از انتخاب کنندگان و انتخاب‌شوندگان کسی حین انتخاب شکایت یاایرادی راجع بانتخابات داشته‌باشد مانع ازانجام انتخاب نخواهدشد ولی شرح آن‌شکایت باید در صورت مجلس درج شود .

ماده «۵۳» شکایات وایرادات راجعه بانتخابات بایددرظرف یك‌هفته بعد ازختم انتخابات بانجمن‌نظارت اظهار شود تاانجمن



رسیدگی نموده حکم بدهد و نتیجه را ضمیمه صورت مجلس انتخاب نمایند

(ماده ۵۴) متشکیان از انتخابات اگر از حکم انجمن نظارت راضی نباشند می‌توانند پس از افتتاح مجلس شورای ملی شکایات خود را درظرف ماه اول بمجلس شورای ملی اظهار نمایند و حکم مجلس شورای ملی قاطع‌خواهد بود

شکایات راجعه بانتخاباتیکه بعد از افتتاح مجلس‌شورای ملی بعمل می‌آید باید درظرف ماه اول بعد از وقوع آن انتخابات‌بمجلس شورای ملی برسد

(ماده ۵۵) هرگاه یکی ازمنتخبین یا نمایندگان بوسیلهٔ تطمیع یا تهدید انتخاب شود پس‌از ثبوت بانجمن نظارت یامجلس‌شورای ملی انتخاب آن منتخب یا نماینده علاوه بر مجازاتیکه قانون دربارهٔ او معین خواهد کرد ازدرجهٔ اعتبار ساقط خواهد بود

(ماده ۵۶) حق اعتراض بر انتخابات را اشخاصی دارند که حق انتخاب کردن داشته باشند

## (فصل نهم درمواد مختلفه)

(ماده ۵۷) همینکه نصف بعلاوه یك‌نفر از نمایندگان مات که ۶۱ نفر باشد در طهران حاضر شدند مجلس افتتاح میابد و رأی آنها باکثریت مناط اعتبار و اجرا است

(ماده ۵۸) ابتدای دوره انتخابیهٔ دوساله ازروزی است که مجلس شورای ملی افتتاح می‌شود

( ماده ۵۹) پس از انقضای مدت دو سال باید نمایندگان مجدداً انتخاب شوند و مردم مختارند هریك از منتخبین سابق را که بخواهند دوباره انتخاب نمایند ( ماده ۶۰) مقرری اعضای مجلس شورای ملی موقوف به تشخیص و تصویب مجلس است

(ماده ۶۱) مخارج مسافرت انتخاب شدگان درجهٔ اول ودوم را ذهاباً وایاباً حکومت هر محل باطلاع انجمن نظارت از قرار فرسخی ۵ قران اداخواهد کرد بعلاوه ۵ تومان مخارج توقف ۵ روزه در مرکز حوزه

( ماده ۶۲ ) هرگاه یکی از اعضای مجلس شورای ملی استعفا یا فوت نماید و بیش از سه ماه بانقضاء دوره باقی باشد مجلس شورای ملی یك نفر بجای او با کثرت تام انتخاب خواهد کرد

(ماده ۶۳ ) درطهران ده روز بعد از توشیح این نظامنامه بدستخط همایونی ودرولایات ۵ روز بعد از وصول نظامنامه انجمن نظارت تشکیل یافته شروع بانتخابات خواهد کرد

روز پنجشنبه ۱۲ شهر جمادی الاخر تخاقوی ئیل ۱۳۲۷

( امضاء اعضا کمسیون تحریر نظامنامه انتخابات )

فرمانفرما مشیر الدوله مؤتمن الملك مستوفی الممالك صنیع الدوله معین الدوله مهندس الممالك مستشار الدوله حاج سید نصرالله اسدالله میرزا حسینقلیخان نواب مستشار السلطان مخبر الملك کاشف السلطنه نظم الدوله امین دربار



| حوزه انتخابیه | مرکز حوزه | عده نمایندگان | عده منتخبین درجه اول | محل انتخاب درجه اول | عده انتخاب شوندگان درجه اول در هر محل |
|---|---|---|---|---|---|
| طهران و توابع | طهران | ۱۵ | ۴۵ | محله دولت<br>محله سنگلج وشهر نو<br>محله عودلاجان<br>محله بازار وچالمیدان | موافق تعیین انجمن نظارت |
| آذربایجان | تبریز | ۱۹ | ۵۷ | شهر تبریز<br>ارومیه<br>خوی<br>دیلمقان<br>ماکو<br>مراغه<br>بناب<br>میان دواب<br>ساوجبلاغ<br>دهخوارقان<br>مرند<br>اهر<br>اردبیل<br>مشکین<br>آستارا<br>خلخال<br>سراب<br>میانج<br>صاین قلعه | ۲۶<br>۵<br>۴<br>۱<br>۱<br>۲<br>۱<br>۱<br>۲<br>۱<br>۱<br>۲<br>۴<br>۱<br>۱<br>۱<br>۱<br>۱<br>۱ |
| شاهسون آذربایجان | به تعیین وزارت داخله | ۱ | به تعیین وزارت داخله | به تعیین وزارت داخله | به تعیین وزارت داخله |

| حوزه انتخابیه | مرکز حوزه | عده نمایندگان | عده منتخبین درجه اول | محل انتخاب درجه اول | عده انتخاب شوندگان درجه اول در هر محل |
|---|---|---|---|---|---|
| خراسان | مشهد مقدس | ۱۱ | ۳۳ | شهر مشهد | ۱۲ |
| | | | | قوچان | ۳ |
| | | | | بجنورد | ۲ |
| | | | | دره جز | ۱ |
| | | | | جام و باخزر | ۱ |
| | | | | نیشابور | ۳ |
| | | | | سبزوار | ٤ |
| | | | | خاف | ۱ |
| | | | | ترشیز | ۱ |
| | | | | تربت حیدری | ۳ |
| | | | | تون | ۱ |
| | | | | طبس | ۱ |
| سیستان و قاینات | بیرجند | ۱ | ۳ | نصرت آباد سیستان | ۱ |
| | | | | بیرجند | ۲ |
| فارس | شیراز | ۸ | ۲٤ | شهر شیراز | ۱۰ |
| | | | | کازرون | ۲ |
| | | | | بهبهان | ۳ |
| | | | | نیریز | ۱ |
| | | | | آباده | ۱ |
| | | | | لار | ۳ |
| | | | | فسا | ۱ |
| | | | | جهرم | ۱ |
| | | | | کله دار | ۱ |
| | | | | دارابگرد | ۱ |
| قشقائی | تعیین وزارت داخله | ۱ | تعیین و . د. | تعیین وزارت داخله | |
| ایلات خمسه | ایضا | ۱ | ایضا | ایضا | ایضا |



| حوزه انتخابیه | مرکز حوزه | عده نمایندگان | عده منتخبین درجه اول | محل انتخاب درجه اول | عده انتخاب شوندگان درجه اول در هر محل |
|---|---|---|---|---|---|
| بنادر و جزایر | بوشهر | ۲ | ٦ | بوشهر | ۲ |
| | | | | برازجان دشتی دشتستان | ۱ |
| | | | | بندر عباس | ۱ |
| | | | | بندر خمیر و جزائر | ۱ |
| | | | | بندر لنگه | ۱ |
| کرمان | کرمان | ٥ | ۱٥ | شهر کرمان | ۸ |
| | | | | رفسنجان | ۲ |
| | | | | سعید آباد سیرجان | ۱ |
| | | | | خبیص | ۱ |
| | | | | راور | ۱ |
| | | | | زرند | ۱ |
| | | | | اقطاع و افشا | ۱ |
| بلوچستان و نرماشیر | بم | ۱ | ۳ | بم | ۲ |
| | | | | بلوچستان | ۱ |
| استرآباد | استراباد | ۱ | ۲ | شهر استراباد | ۳ |
| ترکمان | تعیین وزارت داخله | ۱ | تعیین وزارت داخله | تعیین وزارت داخله | تعیین وزارت داخله |
| اصفهان | شهر اصفهان | ۳ | ۹ | شهر اصفهان | ٥ |
| | | | | قمشه | ۱ |
| | | | | نجف آباد | ۱ |
| | | | | قهپایه | ۱ |
| | | | | اردستان | ۱ |
| بختیاری | تعیین وزارت داخله | ۱ | تعیین وزارت داخله | تعیین وزارت داخله | تعیین وزارت داخله |

| حوزه انتخابیه | مرکز حوزه | عده نمایندگان | عده منتخبین درجه اول | محل انتخاب درجه اول | عده انتخاب شوندگان درجه اول در هر محل |
|---|---|---|---|---|---|
| بروجرد | بروجرد | ۲ | ۶ | بروجرد | ۶ |
| خمسه وطارم | زنجان | ۲ | ۶ | زنجان<br>ابهر<br>طارم | ۴<br>۱<br>۱ |
| ساوه وزرند | ساوه | ۱ | ۳ | ساوه<br>زرند | ۲<br>۱ |
| سمنان دامغان | سمنان | ۱ | ۳ | سمنان<br>دامغان | ۲<br>۱ |
| شاهرود و بسطام | شاهرود | ۱ | ۳ | شاهرود<br>بسطام | ۲<br>۱ |
| عراق | سلطان آباد | ۲ | ۶ | سلطان آباد<br>آشتیان<br>تفرش | ۴<br>۱<br>۱ |
| عربستان | شوشتر | ۳ | ۹ | شوشتر<br>دزفول<br>محمره وعشایر<br>بندر ناصری | ۲<br>۳<br>۳<br>۱ |
| فیروز کوه و دماوند | دماوند | ۱ | ۳ | فیروز کوه<br>دماوند | ۱<br>۲ |
| قزوین | قزوین | ۲ | ۶ | قزوین<br>طارم سفلی<br>خرقان<br>طالقان | ۳<br>۱<br>۱<br>۱ |
| قم | قم | ۱ | ۳ | شهر قم | ۳ |



| حوزه انتخابیه | مرکز حوزه | عده نمایندگان | عده منتخبین درجه اول | محل انتخاب درجه اول | عده انتخاب شوندگان درجه اول در هر محل |
|---|---|---|---|---|---|
| کاشان نطنز جوشقان | کاشان | ۲ | ۶ | کاشان<br>جوشقان<br>نطنز | ۴<br>۱<br>۱ |
| کردستان | سنندج | ۳ | ۹ | سنندج<br>سقز و بانه<br>اورامان<br>مریوان | ۴<br>۳<br>۱<br>۱ |
| کرمانشاهان | کرمانشاه | ۳ | ۹ | کرمانشاه<br>سنقر<br>کنگاور | ۶<br>۲<br>۱ |
| گروس | بیجار | ۱ | ۳ | بیجار | |
| گلپایگان و خوانسار و کمره و محلات | گلپایگان | ۲ | ۶ | گلپایگان<br>خوانسار<br>کمره والبلو<br>محلات وسایر | ۲<br>۱<br>۱<br>۲ |
| گیلان و طوالش | رشت | ۵ | ۱۵ | رشت انزلی<br>لاهیجان<br>رودبار و دیلمان<br>لنگرود<br>فومن<br>گرکانرود<br>طالش دولاب | ۸<br>۲<br>۱<br>۱<br>۱<br>۱<br>۱ |

| حوزهٔ انتخابیه | مرکز حوزه | عـده نمایندگان | عده منتخبین درجه اول | محل انتخاب درجه اول در هر محل | عدهٔ انتخاب شو[ندگان] درجه اول در [هر محل] |
|---|---|---|---|---|---|
| [لـ]رستان | خرم آباد | ۲ | ۶ | خرم آباد و پشت کوه | ۶ |
| مازندران و تنکابن و سوادکوه | ساری | ٤ | ۱۲ | ساری<br>بارفروش<br>آمل و تنکابن<br>سواد کوه<br>اشرف<br>مشهد سر<br>بلدهٔ نور | ۲<br>۳<br>۳<br>۱<br>۱<br>۱<br>۱ |
| ملایر و نهاوند و تویسرکان | دولت آباد | ۲ | ٦ | دولت اباد<br>نهاوند<br>تویسرکان | ۳<br>۲<br>۱ |
| همدان و اسدآباد | همدان | ۲ | ٦ | همدان<br>اسد آباد | ٥<br>۱ |
| یزد و توابع | یزد | ۳ | ۹ | یزد<br>نائین<br>شهر بابك<br>اردکان<br>عقدا | ٤<br>۲<br>۱<br>۱<br>۱ |
| ملل متنوعه | ارامنه<br>کلدانی<br>زردشتی<br>کلیمی | ۱<br>۱<br>۱<br>۱ | | | |

جناب سعدالدوله رئیس الوزراء نظامنامه انتخابات مبعوثین که برحسب اراده علیه ما در کمیسیو[ن]
مخصوص ترتیب داده شده ومشتمل بر ۶۳ ماده میباشد صحیح است فوراً بدهید بطبع رساند[ه]
و منتشر نمائید وزیر داخله نیز بلافاصله در صدد تهیه لوازم انتخابات در طهران و ولایات باشد

۱۲ جمادی الآخر ۱۳۲۷

( محمد علی شاه قاجار )



## نمره ۱۹۹

مراسله سوبارکلی بسرادوارکری مورخه ۲۲ ژویه از قلهك ( اقا ) در اتمام مراسله ۱۲ این ماه خود افتخاردارم ازراپورت اینکه قشون ملتیان در ساعت ۶ صبح ۱۳ ماه وارد طهران شدند . یادداشت ملفوف مستر چرچیل وقایع و اتفاقات ورود و جنك بعد از ورود قشون ملیرا متضمن است بعدازاینکه بتوسط تلفون این واقعه بمن اطلاع داده شد من ماژور استوکس ومسیو چرچیل را بشهر فرستادم ماموریت اولی آن بود که نظارت در ورود متحصنین نماید وماموریت شخص ثانی آنکه از اتفاقات اطلاع حاصل نموده راپورت آنها را برای من بفرستند بهردو نفر گفته شد اگر ممکن بشود نزد سپهدار وسردار اسعد رفته ولزوم نگاهداری نظم را بانها خاطرنشان نمایند .

چیزی که بتوسط تلفون پیش ازقطع سیم آن بمن رسید اطلاع میداد که ملتیان شهر را تصرف نموده ونظم بخوبی برقراراست بعد معلوم شد که این مطلب صحیح نبوده فقط قسمتی ازشهر در تصرف آنها است و درنقاط دیگر شهر جنك در کوچه ها شدت دارد .

چندی بعد مسیو چرچیل ومسیو اورنو را که مسیو سابلین بشهر فرستاده بود راپورت دادند که سپهدار وسردار اسعد اطمینان

کاملی ازبابت امنیت متعلقات اتباع خارجه که در تصرف ملتیان است بانها داده‌اند . در تمام مدت جنك البته خطر خوردن تیر هست ولی انقدری که من اطلاع دارم فقط یك نفر خارجه انهم اطریشی تیر خورده و زخم اوهم خیلی جزئی بوده‌است

ملتیان ابداً غارت نمیکردند ولی سواره‌ای غیر منظم شاه یك خانهٔ انگلیسیرا بکلی غارت کردند و فقط همین سوارها بودند که مرتکب چپاول میشدند .

باین ترتیب اطمینانی که ازطرف رؤسای ملتیان به‌نمایندگان سفارتین داده شده بود بموقع ثبوت رسید . بعد از اینکه جنك در شهر شروع شد راپورت بمن رسید که شاه خیال توپ بستن طهرانرا دارد مسیو سابلین ومن متفق شدیم که متحداً دراین خصوص بشاه پروتست نمائیم من سوادی از مضمون آن پروتست نوشتم و بعد باتفاق پاك نویس نمودیم در این ضمن اطمینان خصوصی ازطرف شاه بهمکار روس من داده شد که شهر را بتوپ نخواهد بست . لیکن در صبح زود فردای آنروز ما صدای توپ را از طرف قصرقجر شنیدیم و معلوم شد که شاه نقض قول کرده است .

چند ساعت بعد اعلیحضرت شاه پیغام بما فرستاد که خیال داشته است قبل از توپ بستن بشهر ۲۴ ساعت باتباع خارجه وقت بدهد برای اینکه ازشهر خارج بشوند ولی چون رولوسیترها



بعمارت او حمله آوردند لهذا مجبور شد که فوراً شروع به بمباردمان نماید .

من و همکار روس من فوراً بسلطنت آباد رفته و استدعا از شاه نمودیم که دست نگاه داشته و اعلان متارکه بدهد تا اینکه شروع بمذاکرات شود . درجواب شاه شروع بشکایت نمود ازاینکه مامکرر دست اورا بسته و نگذاشتیم که به‌رولوسیترها حمله بیاورد آنها حالا بطهران وارد شدند و حمله بعمارت او میاورند و گفت آیا شما در اینموقع هم میگوئید که من آنچه ازدستم برمیاید نکنم ؟ وبالاخره شاه اظهار نمود که او فقط درصورتی اعلان متارکه خواهد داد که رولوسیترها ترك اسلحه نمایند . جز برای خلاصی تبریز ما در موقع دیگر ممانعت ازشاه ننمودیم که اقدامی برای دفع رولوسیترها بنماید ولی من مباحثه در اینمطلب را لازم نمیدانستم و فقط بشاه خاطر نشان نمودم که کار سفارتین از وقتی که او مشروطه را برقرار ساخته جز صلح دادن طرفین نبوده‌است بدبختانه رولوسیترها نصیحت مارا قبول ننموده‌اند حالا باید که رفع غائله بشود و بعقیدهٔ ما فقط امیدواری همان اعلان متارکه ازطرف آن اعلیحضرت است . شاه گفت این ممکن نیست چون او نمی تواند با قشون محصور خود که اصلا دچار حملات هستند مذاکره نماید .

در اینصورت ناچار باید اول رولوسیونرها ترك سلاح نمایند
ما جوابدادیم بی‌فایده است انتظار اینکه فاتح راضی باین اقدام
شود ولی اگر آن اعلیحضرت اعلان متارکه برای مذاکرات
بدهد ما گمان میکنیم که بتوانیم این پیغام را هم بقشون دولتی
و هم به رولوسیونرها برسانیم . شاه ابدا قبول اینمطلب‌ننموده
و دو مرتبه اظهار داشت که رولوسیونرها باید اول تسلیم بشوند
در موقع خارج شدن از سلطنت آباد ما سعدالدوله را ملاقات
نمودیم و بعد ازاینکه او ازحاصل نشدن نتیجه از این ملاقات
اطلاع یافت ازما خواهش نمود که نتیجهٔ این ملاقاترا به‌سپهدار
و سردار اسعد اطلاع ندهیم تا اینکه او اعلیحضرت شاه را
ملاقات نماید .

مستر چرچیل ومسیو بارن اوسکی -که از صبح زود آنروز بنا
بخواهش شاه بطرف شهر رفته بودند تا شاید بتوانند ملتیانرا
وادار بمذاکره نمایند مجبور شدند بواسطهٔ جنك سختی که
در اینموقع درکار بود مراجعت کنند . نتیجهٔ ملاقات
سعد الدوله با شاه این شد که تشکیل یك هیئتی برای مذاکره
باملتیان داده شود ولی اشکال اول این بود که بعضی ازاعضا
قبول اینماموریت را نمی‌نمودند بعد از اینکه بالاخره این
هیئت تشکیل یافت بدوا نتوانستند که داخل شهر شوند دو روز
بعد وقتی آنها توانستند داخل شهر بشوند که‌شاه بسفارت‌روس



متحصن گردیده و کولونل لیاخف تسلیم شده بود .

چند ساعت بعد از ملاقات ما با شاه اخبار شیوع پیدا نمود
که کولونل لیاخف که مشغول دفاع قزاق خانه بود نمیتوانند
بیش از این دفاع از آنجا نماید . همکار روس من امیدوار
بود که قبل از اینکه کولونل لیاخف تسلیم بشود شاه متحصن
گردد که در آنصورت ماموریت کولونل لیاخف باین عمل تمام
شده وپیش از آنکه اومجبورتسلیم واقعی گردد بتواندبا رؤسای
ملتیان قراری در کار خود بدهد .

و درواقع وقتی‌که‌من مسیو سابلینرا در عصرملاقات نمودم‌گمان
میکرد که شاه در همین شب متحصن خواهد شد مشارالیه‌بمن
گفت که او مسیو اورنو را برای گفتگوی در تسلیم کولونل
لیاخف نزد سرداران فرستاده است . مسیو اورنو به‌بهارستان
که مرکز ملتیان بود رفت وخواهش از سرداران نمود که‌از
حملهٔ بقزاق‌خانه دست نگاه دارند و از انها سؤال نمود که
درصورتی‌که قزاق و صاحب منصبان آنها ترك اسلحه نمایند
درحق آنها چه رفتار خواهد شد . آیا اجازه داده خواهد
شد که بازهم در خدمت دولت آیندهٔ ایران باشند ؟

و آیا رؤسای ملتیان می‌توانند تا آن اندازه که ممکن است
ضمانت امنیت آنها را بنمایند ؟

باین سؤالات سرداران جوابدادند که ملتیان همیشه مشغول

دفاع ازخود بودند وبعد از اینکه صاحب منصبان و تابین بریکاد
قزاق اسلحهٔ خودرا تسلیم بنمایند دیگر برای ملتیان لازم نخواهد
بود که دفاع ازخود نمایند .

قزاقها ازاد خواهند بود یا بمنزلهای خود بروند ویا اینکه
درقزاقخانه بمانند وبعلاوه سرداران اظهار نمودند که دولت
مشروطه قشون منظم را لازم خواهد داشت وباینجهت قزاقهارا
انکاه خواهند داشت ومثل سابق مواجب بانها داده خواهدشد
وبعد ازاینکه اسلحه خود را تسلیم نمودند تا انقدری که ممکن
ست امنیت انها حمایت میشود . مسیو اورنو با این جواب به
زرکنده مراجعت نمود ولی بواسطهٔ بمباردمان از قصر قجر
توانست روزبعد که ١٥ بود برای اتمام مذاکرات بطهران
برود وجنك در قسمتی ازنقاط شهر مداومت داشت .

مسیو سابلین از این ترتیبی که ملتیان نسبت به بریکاد قزاق اظهار
داشته بودند راضی نشده ما قرار دادیم مستر چرچیل و بارن اوسکی
در صبح زود فردای آنروز که ١٦ باشد خود را هر طور
است به بهارستان رسانیده و سعی نمایند که قول کتبی صحیحی
تحصیل نمایند .

مقارن با حرکت آنها شاه با خانوادهٔ خود و عدهٔ از اتباع او
که نایب السلطنه امیر بهادر جنك مفاخر الملك مجلل
السلطنه داخل آنها بودند بسفارت روس متحصن شدند .



ما فورا سپهدار وسردار اسعدرا از اینمطلب بتوسط تلگراف
مطلع ساخته وسعی نمودیم که این فقره هرقدر بیشترممکن است
انتشار یابد . در اینموقع ماموریت کولونل لیاخف دیگر تمام
شد و میتوانست با افتخار تسلیم شود .

مسیو چرچیل و بارن اوسکی موفق شدند که خودرا به بهارستان
رسانیده و از رؤسای ملتیان یك سند کتبی تحصیل نمایند که
صاحب منصبان روسی و بریکاد قزاق عجالتاً مثل سابق درتحت
فرمان وزیرجنك مشغول خدمت بدولت جدید باشند .

مستر چرچیل وبارن اوسکی کولونل لیاخف را از این نوشته
مطلع ساخته وازاو تقاضا نمودند که به بانك شاهنشاهی رفته
یك نفر از رؤسای بختیاری بان نقطه فرستاده خواهد شد که اورا
همراهی تا بهارستان نماید . بانك برای این کار نقطهٔ مناسبی
بود بجهت انکه مابین محل دو دسته مخالف واقع شده بود
کولونل لیاخف با مستحفظین قزاق به بانك رفت وبعد
ازاینکه یوسف خان برادر سردار اسعد هم بان نقطه وارد گردید
کولونل لیاخف با او در یك کالسکه نشسته بهمراهی بختیاری
وفدائیها و دو ترجمان سفارتین به بهارستان رفته خود وبریکاد
قزاق را بخدمت دولت جدید واگذار نمود .

این مطلب قابل ذکراست که در تمام طول راه تا بهارستان
مردم فریاد تمجید باو می نمودند . تا مدتی در بعضی نقاط

شهر تیر انداخته می شد ولی تا شب شهر کاملا خاموش گردید

مجلسی از رؤسای ملتیان که اسم آنرا مجلس عالی فوق العاده گذارده بودند عصر در بهارستان تشکیل یافت .

این مجلس مصمم اعلان خلع محمد علی و تعیین ولیعهد سلطان احمد شاه بجانشینی او و نیابت سلطنت عضد الملك بطور موقتی گردید . همین مجلس سپهدار را بوزارت جنك و سردار اسعد را بوزارت داخله منصوب نمود و بعلاوه یك کمیتهٔ ۲۵ نفری ازملتیان مهم برای راهنمائی‌وزرا انتخاب شدند اعلان تغییر سلطنت فوراً منتشر نگردید بجهت اینکه کمیته مایل بودکه بدواً محمد علی‌را بتوسط یك هیئتی از این تغییر مطلع سازد خیال کمیته در فرستادن این هیئت برای فردای آنروز بود و در صبح فردای آنروز سپهدار وسردار اسعد تلگرافی بسفارتین فرستاده وازخیال کمیته اطلاع دادند و ازما خواهش کردند که اطلاع از محمد علی میرزا حاصل نمائیم که چه‌وقت هیئت مذکوره را خواهد پذیرفت . همکار روس من این پیغام را بشاه سابق اظهار نمود شاه جوابداد که رفتن من از سلطنت آباد استعفا است و باینجهت برای من غیر لازم است که پذیرائی از هیئت نمایم .

ما این جواب را برؤسای ملتیان تلگراف نمودیم .

هر چند که در تلگراف سرداران اسم جانشین شاه برده نشده



بود ولی محمد علی اطلاع داشت که ولیعهد انتخاب شده است یك صورت خیلی رقت انگیزی ظاهر شد وقتی که اعلیحضرت بهمکار روس من اظهار نمود که‌نخواهد گذاشت پسرمحبوب‌او از پدر و مادر خود جدا شود وتا یك‌مدتی واقعاً همچو بنظر میامد که او در اینخصوص ایستادگی خواهد کرد .

مادر ولیعهد که گاه گاهی بنزدیك در پیدا میشد ازغصه بکلی از خود رفته بود . بالاخره شاه ازمسیو سابلین تقاضا نمودکه یکی ازاین دوقسمرا با رؤسای ملتیان قرار بگذارد .

( ۱ ) اینکه اگر ولیعهدرا بتخت خواهند نشانید اجازه‌باو داده شود چند وقتی بامادر خود مسافرت نماید .

( ۲ ) اینکه اگر ممکن میشود پسر دوم‌را بشاهی انتخاب نمایند . مسیو سابلین از نزد آن اعلیحضرت خارج شد و بطوری بشاه معلوم نمود که او سعی خواهد کرد رضایت کمیته را بیکی ازاین دوشق تحصیل نماید ولی بعد از آنکه ما اینمطلبرا باهم مذاکره کردیم تصور نمودیم که‌این اقدام اسباب خطر برای سلسلهٔ قاجاریه خواهد بود و دلیل بیم ما آن بود که بواسطهٔ تردید محمد علی میرزا در اینکه پسر بزرك خود را اجازهٔ قبول پادشاهی دهد ممکن است ملتیان موقعی بدست آورده دیگریرا برای این‌مقام پیداکنند .

ما حس نمودیم که‌مسافرت ولیعهد را ابداً قبول نخواهند کرد

بجهت اینکه ما اطلاع داشتیم که ملتیان ساعی هستند این طفل را
ازنزد اشخاصی که فعلا در اطراف او میباشند خارج کنند
وترتیب ثانیرا چنانچه ملتیانهم قبول نمایند ممکن است خود
ولیعهد بعدها از اقدام پدر خود متاسف شده و در آنصورت
شاید در چندین سال دیگر بادعای تاج و تخت خودبرخیزد

باینجهت ما مصمم شدیم که این پیشنهادهای محمد علی را
مطرح مذاکره قرار ندهیم و زود معلوم گردید که ما خوب
شد این اقدام را نکردیم بجهت اینکه شاه چندی نگذشت که
به مسیو سابلین اطلاع داد که بهیچوجه در اینخصوص اقدامی
ننماید که احتمال خطر برای سلسلهٔ قاجاریه خواهد بود .

اعلان تغییر سلطنت در عصر انروز انتشار یافت واطلاع
رسمی در روز بعد که ۱۸ ماه ژویه باشد بسفارتین[ داده شد
سوادی از هر دو اعلان لفاً فرستاده شد ملاحظه خواهید نمود
که در مراسلهٔ سفارت نوشته شده است که محمد علی خلع
گردید در صورتی که در اعلان اظهار شده است که محمدعلی
بمیل خود استعفا کرد .

در همانروز که ۱۸ ماه باشد شاه کوچك از سفارت روس خارج
شد و با همراهی مستحفظین سفارتین بسلطنت آباد حرکت
نمود و در انجا پذیرائی از هیئت مجلس عالی نموده و باو
رسماً اعلان شد که بمقام شاهی رسیده است .



وقایع این مجلس رسمی که بقلم ماژور استوکس نگاشته شده
درصورتی که شخصاً حضور داشته است لفا ارسال میدارم

سه روز بعد که ۲۱ ماه باشد همکار روس من و من رسما به
وزارت خارجه اطلاع دادیم که دولتین سلطان احمدراپادشاهی ایران
خواهند شناخت . پیش از اتمام این مراسله من مایلم که
اظهار رضایت خود را ازخدماتی که ماژور استوکس و مستر
چرچیل و ماژور اوکونر ( قونسول اعلیحضرتی مقیم سیستان
که در اینموقع درطهران بود و خود را برای خدمات حاضر
نمود ) در این اغتشاش اخیر کرده‌اند بنمایم .

هر سه این اشخاص کارهای خیلی مفید در شهر نمودند در
صورتی که خطر زیادی محتمل بود همچنین من مایلم که
ذکری ازخدمات دکتر اسکات ( اجزاء کمپانی هند واروپ )
بنمایم بواسطهٔ واقع شدن خانهٔ او در محلی که متصل تیر
بانجا انداخته می‌شد بسفارت آمده و در آنجا خدمت خوبی
بزخم خوردگان که بسفارت آورده بودند نمود من اجازه
بدکتر نلیکان ندادم که بکمك دکتر اسکات برود زیرا که
دخول بسفارت خیلی خطرناك بود ومن مایل نبودم که کسی
بی فایده مورد خطر واقع گردد بهمین جهت دکتر اسکات
بتنهائی کار می‌نمود بالاخره من مایلم که تذکاری از عقل و
آرامی اتباع انگلیس بنمایم در صورتی که چندین خانهٔ اتباع

انگلیس در معرکهٔ جنگ واقع شده بود و خسارت فوق العاده بانها وارد آمد معذلك در اینمدت سه روز جنگ یك خبر موجب نگرانی از اتباع انگلیس بمن رابورت داده نشد

( امضا بارکلی )

ضمیمه (۱) در نمره ۱۹۹

یادداشت مستر چرچیل مورخه ۱۶ ماه ژویه ۱۹۰۹ .

در ۹ ماه ژویه سپهدار با ۱۰۰۰ نفر تمام از کرج بطرف جنوب شرقی که رباط کریم باشد حرکت نمود در آن نقطه سردار اسعد را که با ۱۲۰۰ نفر بختیاری اردو زده بود ملاقات کرد . امیر مفخم که یکی از رؤسای بختیاریهای طرفدار شاه بود با ۲۰۰ نفر در همان موقع برای مصاف سپهدار پیش آمد صبح زود روز بعد قشون مختلط سپهدار که مرکب از قفقازی وایرانی بود ( من اینهارا بواسطهٔ نبودن اسم بهتری فدائی مینامم ) با بختیاریهای امیر مفخم مصادف شده بودند و گمان کردند که ایشان بختیاریهای سردار اسعد هستند این بختیاریهای دولتی که بیرق قرمز ملتیانرا همراه داشتند سعی نمودند که فدائیها را گول زده و آنها را مجبور بخلع سلاح نمایند ولی این خدعهٔ آنها فورا معلوم گردید جنگ سختی در گرفت و دولتیان عقب نشستند در عصر همان روز سردار اسعد بان نقطه وارد گردید فدائیان گمان کردند



که انها همان بختیاریهای دولتی هستند وشروع به تیر انداختن بطرف آنها نمودند ۵ نفر از انها را مقتول وعدهٔ زیادیرا هم مجروح کردند اشتباه زود معلوم گردید و دوقشون ملی در بادامك ملاقات نموده و در روز ۱۱ و ۱۲ ایشان با حملات پی درپی قشون دولتیرا که مرکب بود از ۴۰۰ نفر قزاق در تحت فرمان کاپیتن زبولسکی با عدهٔ از سوارهای غیر منظم شاه و بختیاریهای دولتی و چندین عراده توپ پس نشاندند

وباوجود شلیك توپ سختی که از طرف دولتیها بایشان می‌شد نقاط خود را بخوبی نگاه داشتند . در شب ۱۲ ماه ژویه تمام قشون ملی ازمابین قزاقها وسوارهای شاه که در شاه آباد و احمد آباد و یافت آباد گذاشته شده بودند گذشتند و توانستند که بی‌خبر قشون دولتی عبور نمایند ودر ساعت ۶ صبح ۱۳ ماه ژویه تمام قشون ملی ازدروازهٔ یوسف آباد که درشمال شهر واقع است وارد طهران شدند .

آنها به ردیف سه‌نفری از سفارت انگلیس گذشتند و بعد به سه دسته قسمت شده و بطرف بهارستان رفته بدون هیچ مصادمه بانجا رسیدند از سربازانی که در قراولخانها بودند بی‌اشکال خلع سلاح نمودند اگرچه در قراول خانهٔ روبروی سفارت انگلیس سه نفر کشته شدند .

سربازانی که قراول میدان توپخانه بودند تیر بطرف دستهٔ

فدائیان که ازسفارت انگلیس بطرف میدان میرفتند انداختند و
دروازه‌های میدانراهم فوراً بستند . بختیاریها سه دروازهٔ
شمالی وسه‌دروازهٔ غربی‌شهر را تصرف نمودند ولی سه‌دروازهٔ
شرقی شهر در دست قزاقها ماند .

در صبح همانروز کاپیتن زبولسکی با ۴۰۰ نفر قزاق ازیکی از
دروازه‌ها داخل شهر شد و خودرا به کولونل‌لیاخف که
در تمام اینمدت در قزاقخانه با ۴۰۰ نفر قزاق بود ملحق
ساخت مابقی قزاقها که ۳۰۰ نفر بودند در تحت ریاست
کاپیتن پری بینوزوف در سلطنت آباد پیش شاه بودند
بعلاوهٔ قزاقها ۲۰۰۰ نفر قشون دیگر که در تحت ریاست
امیربهادر بود ابداً داخل جنگ نشده ونزدشاه بودند .

در تمام مدت این سه روز جنگ ۱۳ و ۱۴ و ۱۵ قزاقها در
قزاقخانه مشغول دفاع بودند و ۳۰۰ نفر قشون غیر منظم‌شاه
میدان توپخانه‌را دردست داشتند و قشون عمدهٔ سپهدار و
سردار اسعد مابقی شهر را متصرف بودند و مرکز آنها در
بهارستان بود . درصورتی که یکدسته فدائیان ازجان گذشته
متدرجاً هرچه ممکن بود نزدیک قزاقخانه آمده و موزر
خودرا با اثر زیاد بکار می‌بردند و در شبهم بمب میانداختند

در ۱۴ ماه شاه اظهار نمود که خیال دارد باتمام قوای
خود حمله بشهر بیاورد و اگر موفقیت حاصل نکرد متحصن



بسفارت روس خواهد گردید این حمله‌مبدل بشکست شد
باین شکل که کاپیتن پری بینوزوف از تپه‌ای نزدیک قصرقجر
محلهٔ بهارستانرا بتوپ بست و با کمك توپ عده از سوارهای
غیرمنظم شاه یورش بدروازه دوشان تپه آوردند ولی بختیاریها
طوری مدخل دروازه را حفظ کردند که سوارهای شاه باکمال
بی‌نظمی فرار نمودند درصورتی که بمباردمانهم ابدا اثری
نبخشید . در همان موقع کولونل لیاخف سعی نمود که
بهارستانرا بتوپ ببندد ولی درجه‌بندی توپچیان بایستی خیلی
ناصحیح بوده باشد که چندین گلوله دربالای بانك شاهنشاهی
ترکید ویك گلوله اطاقیرا که من در آن بودم سوراخ کرده
داخل شد بدون آنکه خرابی زیادی وارد آورد .

من شب را در بانك شاهنشاهی بسر بردم واز روی تجربه
دانستم که بمب انداختن فدائیها در شب هنگامی‌که آنها بنزدیك
نقاط دولتیان رفته و بمب میانداختند چگونه طرف مقابلرا
مرعوب و ضایع میساخت . جنك سختی در نزدیکی خانهٔ
مستر باکر واقع شد ( که خسارت فوق العاده بواسطهٔ گلولهای
توپ بانجا رسید ) دراین حمله فدائیها خانهارا تصرف کرده
بودند و بنزدیکی قزاقخانه حمله میاوردند

برای کسی که در طهران بود و اوضاع را مشاهده می‌نمود
خوب واضح میگردید که برای قشون شاه اگرچه ممکن بود

بواسطهٔ زدوخورد مختصر جنك را طولانی نمایند ولی غیر
ممکن بود که ملتیانرا ازنقاط خود خارج سازند درصورتیکه
عدهٔ کثیری از طرفداران شهریهم بملتیان ملحق شده بودند
ولی صاحب‌منصبان ایرانی بازهم بشاه اطمینان میدادند که فتح
با او خواهد بود و بهمین جهت روزبعد که ۱۵ باشدسوارهای
شاه مجددا سعی نمودند که هجوم بدروازه‌ها بیاورند اما
قزاقها فقط مشغول دفاع بودند هر حملهٔ دوانیان می نمودند
فدائیان آنانرا با خسارت فوق العاده پس می‌نشاندند
در همانروز عده از بختیاریهای دولتی خواستند خود را بیك
خانهٔ که نزدیك سفارت انکلیس بود برسانند جنك سختی
مابین آنها و فدائیها در گرفت رئیس غلامهای سفارتی که
در دم درب معمولی سفارت ایستاده بود تیری برانش خورد
ولی خوش بختانه زخم خطرناك نیست و رو به بهبودی است
تقریباً ۱۵۰ نفر از ارامنه که در این محله سکنا دارند
چون خودرا در معرض خطر دیدند بسفارت متحصن شدند
ماژور استوکس و ماژور او کونر ( قونسول اعلیحضرتی
مقیم سیستان که از راه طهران می‌خواست بماموریت خود
برود ) مامور نظم در سفارت شده بودند دکتر اسکات و
مستر باکالی با عیال و اطفال خود بسفارت امده بودند
چون خانه‌های ایشان در محل دعوا واقع شده بود و برای



آنها تایك اندازه احتمال خطر میرفت مقتولین و مجروحین
این نقطهٔ شهر زیاد بودند و مجروحین را متصل بسفارت
میاوردند و دکتر اسکات مریضخانهٔ موقتی در سفارت ترتیب
داده بود . من در ۱۵ ماه بانجا رفته و در آنوقت ۱۰
نفر تحت معالجه بودند ولی روز بعد عدهٔ ایشان به ۱۵ نفر
رسید وبعضی از آنهاهم در اینبین مردند زخم بعضی از انها
خیلی سخت بود ومن می‌توانم بگویم آن طرز شایستهٔ که
دکتر اسکات بابن مجروحین رسیدگی میکرد و بتنهائی هر
قدر برای او ممکن بود درد و الم آن بیچارگانرا تخفیف
میداد زیاده ازحد قابل تمجید است .
در ۱۵ ماه چند کاوله توپ بیرون باغ سفارت ترکید و یکی
از آنها درخود باغ افتاد ولی نترکید خسارت بعمارت سفارتی
وارد نیامده است . در ۱۶ شاه بسفارت روس متحصن‌شد
و جنك خاتمه پذیرفت . من مایلم این مطلبرا اظهار دارم
که در تمام مدت این سه روز جنك عموم اتباع انکلیس
در طهران آرامی فوق‌العادهٔ ازخود بروز دادند
اجزاء بانك شاهنشاهی و ادارهٔ تلکراف‌خانهٔ هند و اروپ و
همچنین کمپانی هند و اروپ تمام در شهر بودند واغلب آنها
مثل همیشه باداره‌خود میرفتند باوجودیکه درآنمحلات جنك
بود ولی من از هیچکدام آنها یك کلمه شکایت نشنیدم

خبر نگاران جراید مستر فریزر مخبر تایمز و ملونی مخبر
رویتر در تمام اینمدت در شهر بودند حتی در سنگرهاهم
رفته و جنك را تماشا میکردند

من می‌توانم این عقیده ثابت خود را اظهار بدارم که در
هیچ وقت هیچ خارجهٔ در موقع خطر واقع نگردیده است
بغیر از امکان خوردن تیر هوائی که آنهم با احتیاط معموله
خوف مخاطره نبود .

فدائیها وبختیاریها احترام فوق‌العاده ازخارجه می‌نمایند وقتی
که من ازبانك بسفارت میرفتم یك طرف راهرا دولتیان ویك
طرف آنرا ملتیان در دست داشتند و ابداً احتمال خطر برای
من نمیرفت . در سه موقع که من به بهارستان رفتم خیلی سلوك
محترمانه ازطرف ملتیان مشاهده نمودم جمعیتی که در درب
مجلس جمع شده بودند همیشه ( هورا ) برای غلام وسوارهای
سفارت می‌کشیدند ( جرجیل )

ضمیمه (۲) درنمره ۱۹۹

اعلام نامه

چون اوضاع مملکت ایران نشان میدهد که استقرار نظم و
امنیت مملکت و برقراری حقوق و اطمینان قلوب ملت بدون
تغییر سلطنت ممکن نبود وچون شاه سابق از تنفر ملت نسبت
بخود کاملا آگاه بود باینجهت درسفارت روس درتحت حمایت



انگلیس و روس متحصن گردیده و بمیل خود از تاج وتخت
ایران استعفا نموده است

لهذا در نبودن سنا و مجلس شورای ملی نظر بلزوم موقع
مجلس فوق العادهٔ عالی در جمعه ۲۷ جمادی الاخره ۱۳۲۷
( ۱۶ ژوییه ۱۹۰۹ ) در عمارت بهارستان طهران تشکیل یافت
اعلیحضرت همایونی ( سلطان احمد میرزا ) ولیعهد ایران به
شاهنشاهی ایران انتخاب گردیده است

عجالتاً نیابت سلطنت به جناب عضد الملك واگذار شده تاآنکه
بعد از افتتاح بارلمان بموجب ماده ۳۸ قانون مشروطه راجع
به نیابت سلطنت و برحسب مقتضیات وقت ترتیب قطعی داده
شود . ( امضا سپهدار اعظم وزیر جنك)
( علی قلی وزیر داخله )

ضمیمه (۳) درنمره ۱۹۹

اخطار رسمی ازطرف دولت ایران

چون اغتشاش ایران و بی‌نظمی ولایات محتاج به تشکیل
ادارات دولت بود و در این عقیده تمام ایرانیان متفق بودند
و نظر بمقتضیات زمان و اوضاع مملکت و تنفر مردم از محمد
علی میرزا ممکن نبود که حقوق و امنیت ملت را بدون تغییر
سلطنت تحصیل نمود باینجهت در نبودن سنا و مجلس شورا
یك مجلس فوق‌العادهٔ عالی در ۱۶ ماه ژوییه دربهارستان طهران

تشکیل یافت . اعضاء این مجلس که رؤساء مجاهدین وعلماء
و شاهزادگان و اعیان و اشراف وعدهٔ از وکلاء سابق هستند
باکثریت اراء مصمم خلع محمد علی میرزا شدند
و بموجب ماده ۳۶ و ۳۷ قانون اساسی اعلیحضرت سلطان
احمد میرزا را بسلطنت انتخاب ونیابت سلطنت موقتاً بعضدالملك
داده شد بعد از افتتاح پارلمان بموجب ماده ۳۸ قانون اساسی
ترتیب قطعی راجع به نیابت سلطنت داده خواهد شد
لهذا بموجب این مراسلهٔ رسمی بشما اطلاع از خلع محمد
علی میرزا و جلوس ( سلطان احمد میرزا بسلطنت ایران
میدهیم .

﴿ضمیمهٔ (۴) درنمره ۱۹۹﴾

یاد داشت مازوراستوکس در تفصیل پذیرائی نمودن هیئتی از
طرف دولت موقتی از سلطان احمد شاه .

بعد ازانکه محمد علی بسفارت روس متحصن گردید و قبول
نمود که پذیرائی نماید از هیئتی که مامور اعلام جلوس پسراو
سلطان احمد بسلطنت ایران بودند در روز ۱۷ ماه ژوییه
سلطان احمد بشاهی ایران اعلان گردید
در ساعت ۱۰ صبح روز ۱۸ ماه ژوییه هیئتی از طرف دولت
جدید در سلطنت آباد منتظر ورود سلطان احمد شاه شدند
هیئت مذکوره مرکب بود از نایب السلطنه عضد الملك وعلماء



و اعیان ذیل آقای بهبهانی ( پسر سید عبدالله مجتهد )
آقای امام زاده ( پسر مرحوم امام جمعه و برادر
امام جمعهٔ حالیهٔ طهران ) نظام الملك موثق الدوله
( سابقاً ناظر مظفر الدین شاه بود ) علاء الدوله
علاء الملك . سلطان احمد شاه با مستحفظین قزاق روس
و سوار هندی ازسفارت روس در کالسکه حرکت نمود
در کالسکهٔ دوم موثق الملك ناظر ولیعهد و ظل السلطنه
پسر عموی محمد علی ودونفر شاهزادهٔ قاجار دیگر بودند
مسیو اسمیرنوف که دو سه سال است معلم شاه جدید است
در کالسکهٔ خودش همراه موکب سلطنتی بود و محض این
آمده بود که بمستحفظین بگوید چهموقع مراجعت نمایند
در ورود بسلطنت آباد مستحفظین مراجعت کردند اعلیحضرت
شاه درب عمارت از کالسکه در آمده وبطرف عمارت پیاده
حرکت نمود تقریبا سی ذرع بعمارت مانده عضد الملك رئیس
ایل قاجار شاهرا پذیرائی کرد و بایك طرز خوش ومهربانی
چند کلمه نطق نموده شاه را بدخول عمارت دعوت نمود
رفتار شاه جوان خیلی موقرانه بود ولی در اول یك اندازه
بنظر عصبانی ( نرو ) میامد این هیئت اعلیحضرت شاه را در
عمارت ملاقات کردند وفقط ایرانی درآنجا اجازهٔ دخول داشت
و خطابهٔ ذیلرا برای او قرائت نمودند

باعلیحضرت همایونی سلطان احمدشاه خلدالله ملکه وسلطانه
چون سلطان شما والاحضرت شاهزاده محمد علی میرزا از
شغل مهم سلطنت بموجب ماده ۳۶ و ۳۷ قانون اساسی معاف
شده اند مجلس فوق العاده که در ۲۷ جمادی الاخر
(۱۶ ژوییه) در عمارت بهارستان منعقد گردید سلطنت را
باعلیحضرت همایونی شما تفویض کرده است اعلان در این
خصوص منتشر و نیابت سلطنتهم موقتا بجناب عضدالملک واگذار
شده است تا اینکه بعد از انعقاد مجلس شورای ملی بموجب
ماده ۳۸ قانون اساسی ترتیب قطعی در اینخصوص داده شود

این ابلاغ را نمایندگان مجلس فوق العاده عالی ازطرف
مجلس مذکور بپایهٔ سریر اعلیحضرت همایونی شما اوورده‌اند
و ماکه اینجا حاضریم ازطرف تمام رعایای شما تبریکات
صمیمی خود را تقدیم نموده و ازخداوند درخواست می‌نمائیم
که سلطنت مشروطهٔ اعلیحضرت شما با هر نوع خوشی و اسایش
برای ابناء ایران زینت بخش گردد و ترقی وسعادت مملکت
در زیر سایهٔ عنایت شما بسرحد ازدیاد وتکمیل برسد

این پذیرائی بسیار ساده بود و اشخاصی که حضور داشتند
هیچ یك با لباس رسی نبودند روبهم رفته بیش از ۳۰ نفر
حضور نداشتند و چنین بنظر رسید که بغیر از دونفر علماء
اشخاصی که انتخاب شده بودند و حضور بهمرسانیدند یا از ایل



قاجار یا از درباریان بودند سرداران ملی و رؤسای ملتیان
حضور نداشتند بعد از این مجلس شاه چند روزی درسلطنت
آباد اقامت کرده و بعد بطهران عزیمت نمود

﴿ نمره ۲۰۰ ﴾

تلگراف سربار کلی به سرادوار گری مورخه ۱۷ ماه او ازقلهك
دو مطلب دیگر راجع بحرکت شاه سابق بعلاوه مطالبیکه
مربوط بمستمری و جواهرات سلطنتی است بتازگی روی
داده است . آندو مطلب یکی قروض شخصی شاه سابق ببانك
روس است دیگری تقصیرات و دعاوی اتباع اوست
مطلب آخری در مجلسی که مابین نماینده دولتین ونمایندگان
دولت ایران که در ۱۵ و۱۶ ماه او منعقد گردید بالاخره
تسویه شد مطلب اول را نمایندگان دولت ایران باینطور قبول
نمودند که اعلیحضرت شاه تمام املاك خود را بدولت ایران
واگذار نماید و درعوض دولت ایران جزئی اضافه برمستمری
او نموده وقروض اورا هم ببانك استقراضی قبول نماید .
بدبختانه اشکالی روی داده است که ما مجبور بخواستن دستور
العمل از دولتین خود شده ایم و من وهمکار روس من بانمایندگان
دولت ایران قرار گذاشتیم که حرکت شاه سابق موقتا بعهده
تعویق بماند .
دولت ایران ازما تقاضا نموده است که ما قراردادی بنمائیم که

هرگاه بدولتین ثابت شود که شاه منفی مشغول تحریکات درایران
است دولت ایران از اداء مستمری او معاف باشد
طبیعی است که دولت ایران سعی می‌نماید که جلوگیری ازاین
قبیل احتمالات بشود ولی مسئله امر مشکلی است ومن گمان
نمی کنم که دولت روسیه این پیشنهاد را قبول بنماید زیرا
اولا ممکن است باین ترتیب مستمری شاه سابق قطع گردد
و دولت روسیه مجبور به نگاهداری از او بشود بعلاوه این
مطلب ممکن است بعدم خلوص نیت روسیه تعبیر گردد

﴿ نمره ۲۰۱ ﴾

مراسله سرادوارگری به سربارکلی مورخه ۱۷ ماه او ازوزارت
خارجهٔ لندن . ( آقا ) سفیر ایران امروز ازمن ملاقات کرد
و ازاحساساتی که در ایران بواسطهٔ مداومت توقف قشون
روس در مملکت و مخصوصا درقزوین ظهور بهمرسانیده است
بیان نمود و شکایت کرد که قشون روس در قزوین مورد
سوءظن واقع شده‌اند از اینکه شاید بطرف طهران حرکت
کنند و این سوءظن بواسطهٔ اردو زدن آنها در ۸ میلی
خارج قزوین بطرف طهران است در صورتی که اگر مقصود
حفظ الصحه باشد ممکن بود که قشون اردوی خودرا در ۸
میلی از قزوین بسمت رشت قرار دهند من بسفیر ایران
گفتم که این مسائل کاری است که باید بین دولت ایران ودولت



روسیه مذاکره شود ولی همینقدر می‌توانم بگویم که وقتی
مسیو ایزولسکی اینجا بود اظهار میل در خارج کردن قشون
روس از قزوین می‌نمود و توضیح داد که اشکال اقدام باین
کار این است که هیچ کس هنوزهم مطمئن از استقرار نظم
ثابتی نیست ومشار الیه گمان می‌نمود که خیلی کار بدی خواهد
شد بعد از آنکه قشون خارج شدند ثانیاً مجبور بعودت دادن
آنها بشویم و نمیخواست چنین اتفاقی روی دهد با وجودانکه
خیلی از اتباع روس در ایران اظهار خوف کرده‌اند واصرار
نمودند که قشون روس بطهران فرستاده شود ولی دولت روس
اعتنائی نکرده است و خود داری آندولت بموقع ثبوت رسیده
است . بازهم در ایران بی‌نظمی بسیار است مثلا شکایات
زیاد از نا امنی راه‌های جنوب و خساراتی که بتجارت انگلیس
وارد میشود بمن میرسد اگر بهمین‌قسم شکایات ازشمال‌ایران
برای روسیه برسد خیلی برای او مشکل خواهد بود که قشون
خود را خارج نماید .
من بسفیر ایران گفتم که دولت متبوعهٔ او خوب است اقدامات
لازمه را با دولت روس مذاکره نماید هرچند محتمل است که
دولت روسیه بعد از این اغتشاشاتیکه روی داده است مایل به
اقدام در اینخصوص نباشد تا انکه مسیو پاکلاوسکی بعداز رسیدن
بطهران راپورتی از اوضاع بدهد .

سفیر ایران اهمیت زیاد بانتظام کاملی که در طهران و قزوین
برقرار است میداد من گفتم که اگر اوضاع سابقه هم بطور
حالیه بود هیچوقت دولت روسیه قشون نمی‌فرستاد ولی چون
قشون فرستاده شده است و آنها هم در آن نقطهٔ هستند
دولت روسیه ملاحظه از خارج کردن آنها دارد تا آنکه
مطمئن شود که اوضاع هینطور رو به بهبودی خواهدرفت .

( امضا ادوار گری )

نمره ۲۰۲

تلگراف سرادوار گری بسربارکلی مورخه ۱۷ ماه او ازوزارت
خارجهٔ لندن . اگر شما ایرادی نمی‌بینید ایستادگی کنید
که گرفتن راهداری فوراً برداشته شود ( مراجعه کنید به
مراسلهٔ ۱۸ ماه گذشتهٔ ژنرال قونسول اعلیحضرتی مقیم‌بوشهر)
من اقدامی نخواهم کرد تا اینکه اطلاعی از مذاکرات
شما با ژنرال قونسول حاصل نمایم ولی اتمام اینمسئله اهمیت
فوق العاده دارد .

نمره ۲۰۳

تلگراف سربارکلی بسرادوار گری مورخه ۸ او از قلهك .
محمد علی میرزا قبول نمیکند که املاك خود را بهترتیبی که
در تلگراف سابق ذکر شد واکذار نماید مفاد آن ترتیب
مجملا از اینقرار است .



دولت ایران قروض اوراکه تقریبا ۱،۴۰۰،۰۰۰ تومان از
قرار فرع صد ۱۲ است بعهدهٔ خود میگیرد و مستمری اورا
۹۰،۰۰۰ تومان در سال قرار میدهد اعلیحضرت در عوض
املاك خود را که عائدی آن از ۵۰ الی صدهزار تومان
تخمین شده است بدولت ایران واگذار مینماید .
ازنقطهٔ نظر مالیه این ترتیب خیلی بحال شاه سابق مفیدخواهد
بود و چیزیکه دولت ایرانرا مجبور بقبول این ترتیب نمود
( اولا ) ترس اینکه شاید شاه‌سابق بواسطهٔ املاك خودتحریکات
در ایران بنماید ( ثانیا احتراز از آنکه املاك بدست‌خارجه
بیفتد . باین ترتیب منافع مشروع شاه سابق محفوظ مانده
و در عوض این ضرر مالی منافع سیاسی زیادی بدولت ایران
رسیده‌است بانك روسهم صرفه برده است برای اینکه دولت
ایران ضمانت قرضی را نموده است که رهن آن انقدریکه
بنظر میاید کفایت فرع آنرا نمیداده‌است وبعلاوه اززحماتی
که این نوع ضمانتها حتماً دارا خواهدبود راحت شده‌اند
اعلیحضرت بازهم قبول نمیکنند در صورتیکه ما سعی کرده
وباو حالی نمودیم که این ترتیب شخصا بحال او مفید
خواهد بود .
همکار روس من ومن امیدواریم که از دولتین متبوعتین
خودمان برای‌ما دستور العمل برسد که ما اعلیحضرترا مجبور

بقبول بنمائیم . مسیو سابلینهم که کاملا موافقت با این‌عقیده
ما دارد تلگراف به پطرزبورغ نموده و اجازه برای این
اقدام خواسته است .

باید باعلیحضرت یادآوری شود که حمایت متحدانهٔ که بایشان
کرده شده است راجع بشخص او بوده و باینجهت ما میتوانیم
باو بفهمانیم که اگر بازهم این ترتیب را قبول نکند نه فقط از
اضافهٔ مستمری محروم خواهد بود بلکه اگر دولت ایران
خود را مسؤل قروض او به بانك روس نماید همینطوری که
دولت ایران الانهم با بعضی شرایط مایل است اجازه بدولت
ایران داده خواهد شد که املاك اورا توقیف نماید بدون
اینکه ازطرف سفارتین پروتست بشود .

**نمره ۲۰۴**

تلگراف سر ادوار گری به مستر اوبرون مورخه ۱۹ او از
وزارت خارجه لندن ( دولت اعلیحضرتی کاملا شریك عقیدهٔ
سربار کلی است که در تلگراف ۱۸ ماه خود در خصوص
املاك شاه سابق اشعار داشته بود

شما خوب است اینمطلبرا بدولت روسیه اطلاع داده وتقاضا
نمایند که بشارژ دافر خودشان اجازه بدهند متحداً مذاکره
را که در جملهٔ آخر تلگراف مذکور بود باعلیحضرت
بنمایند



**نمره ۲۰۵**

تلگراف سربار کلی بسر ادوارگری مورخه ۲۲ ماه او ازقلهك
فرمانفرمای جدید مخبر السلطنه به تبریز وارد گردید

**نمره ۲۰۶**

تلگراف سربار کلی بسر ادوارگری مورخه ۲۳ ماه او از قلهك
تبریز . کفیل ژنرال قونسولگری اعلیحضرتی بمن
اطلاع داده است که ۳ دسته قشون روس که هر دسته ۸۰
نفر بودند از تبریز به قراداغ رفته‌اند این استعداد که رئیس
اتامازور و صاحب منصبان اتامازور داخل آن هستند برای
حمایت از دهاتی که اقوام رحیم خان غارت می‌نمایند عازم
شده‌اند . احکام اکیده بصاحب‌منصبان صادر شده است که
اسباب هیجان اهالی نشوند و مداخله در کارهای اداری
ننمایند .

**نمره ۲۰۷**

مراسلهٔ سرادوارگری به‌سربار کلی مورخه ۲۳ ماه او از وزارت
خارجه لندن . ( آقا ) مراسلات ۱۲ و ۱۳ ماه گذشتهٔ شما
که راپورت حوادث اخیرهٔ ایران بود از زمان قبول شاه
پرگرام رفورم دولتین انگلیس و روسیا تاخلع او واصل
گردید . من اظهار تشکر زیاد خود را ازاین راپورنهائی
که با دقت کامل خوانده‌ام می‌نمایم و بعلاوه رضایت خود را

از اعلی مرتبه لیاقتی که شما در تمام اینمدت نشانداده‌اید اظهار میدارم .

من با امتنان ازخدمات شایان آقایان مذکور در مراسلهٔ آخری شما اطلاع حاصل نمودم چون اغلب این اشخاص مستخدم دولت هندوستان هستند من مطلبرا باستحضار ( وی‌کنت‌مورلی بلاك برن ) رسانیدم . حرکات عاقلانه و اطوار مردانهٔ اتباع انگلیس مقیم طهران دراینمدت پر زحمت تاثیر زیادی بدولت اعلیحضرتی نموده است ( امضا ادوار کری )

﴿ نمره ۲۰۸ ﴾

تلگراف سر بار کلی بسرادوار کری مورخه ۲۴ او از قلهك

﴿ املاك شاه سابق ﴾

شارژ دافر روس بمن اطلاع داد که بعقیدهٔ ژنرال قونسول روس درتبریز املاك شاه‌سابق در آذربایجان بیش‌از ۴۰۰۰۰ تومان در سال عائدی ندارد و تسلیم نمودن شاه املاك خودرا بشروطی که پیشنهاد شده است تسهیل در حرکت‌او خواهد داد بجهت اینکه ما انوقت می‌توانیم بدولت ایران اصرار نمائیم که ترك بعضی دعاوی متفرقهٔ خودرا از قبیل جواهرات تفنك اسب الاغ و زین وغیره که درصورتی که نزدما فرستاده شده درج است بنماید . ترتیب دیکرغیر از این شکل اینست کاجازه‌به شارژ دافر روس داده بشود که مسئلهٔ قرض بانك روس‌رابرای



بعد بگذارد تا درآن قراری داده شود

﴿ نمره ۲۰۹ ﴾

تلگراف سر بار کلی به سرادوار کری مورخه۲۵ ماه او ازقلهك

عفو عمومی ( راجع به تلگراف ۱۳ ماه او شما )

درجواب یاد داشت متحد سفارتین مراسلهٔ طولانی و غیر شافی ازطرف دولت ایران فرستاده شده است دولت ایران اظهار میدارد که اهمیت عفو عمومی بر آنها واضح است و درموقع اعلان خواهند نمود .

﴿ نمره ۲۱۰ ﴾

تلگراف سربار کلی به سرادوار کری مورخه ۲۵ ماه او ازقلهك

﴿ املاك شاه سابق ﴾

خواهش میکنم به تلگراف‌من مورخه ۲۴ ماه او رجوع نمائید

تلگراف ذیل از ژنرال قونسول تبریز رسیده است

عائدی املاك اذربایجان برحسب تسعیر غله تفاوت پیدا میکند من از منبع موثقی اطلاع حاصل نموده‌ام که در موقع نظم و آسایش‌عائدی املاك تخمینا ۵۰۰۰۰ تومان است از این ۵۰۰۰۰ سی هزار تومان جنس و مابقی نقد است ژنرال قونسول روس این طور تلگراف می نماید قیمت گندم بعداز استقرارمشروطیت به‌نرخ معمولی برگشت نمود و عایدی شاه از این املاك فقط قسمت اربابی است

﴿ نمره ۲۱۱ ﴾

تلگراف سر ادوار گری به سر بارکلی مورخه ۲۶ ماه او ازوزارت خارجهٔ لندن . شما خوب است باتفاق مسیو سابلین بدولت ایران اصرار در دادن عفو عمومی بکنید ( ملاحظه نمائید تلگراف دیروز خودتانرا )

﴿ نمره ۲۱۲ ﴾

تلگراف سر بارکلی بسرادوار گری مورخه ۲۷ او از قلهك . ویس قونسول اعلیحضرتی مقیم رشت تلگرافی بمن نموده مشعر بر اینکه ظل السلطانرا خلاص کرده اند مشهور است که شاهزاده ۳۷۰۰۰۰ تومان بعنوان ضمانت پرداخته است

﴿ نمره ۲۱۳ ﴾

تلگراف سر بارکلی به سرادوار گری مورخه ۲۷ ماه او ازقلهك مجلس عالی پسر کوچك محمد علی محمد حسن میرزا را بولیعهدی انتخاب نموده‌اند

﴿ نمره ۲۱۴ ﴾

تلگراف سر بارکلی بسرادوار گری مورخه ۲۷ او از قلهك

﴿ اوضاع تبریز ﴾

اعضاء کمیته بمن اطلاع دادند که ۲۰۰ نفر قزاق ایرانی و تقریبا ۱۰۰ نفر سوار دیگر در هفتهٔ آتیه برای حکومت به تبریز حرکت خواهند نمود . آنها بمن اطمینان دادند که



تنخواه لازمه برای فرستادن این قوه داده خواهد شد

﴿ نمره ۲۱۵ ﴾

تلگراف مستر اوبرون بسرادوار گری مورخه ۲۷ ماه او از پطرزبورغ . املاك شاه سابق . شارژدافر روس راپورتی برای دولت روسیه فرستاده است مشعر براینکه دولت ایران حالا راضی شده است که درصورت فوت محمدعلی‌میرزا سالی ۲۰۰۰۰۰ تومان بخانوادهٔ او مستمری بدهد

کفیل امور وزارت خارجه بمسیو سابلین تلگراف نموده است که دولت روسیه این ترتیب پیشنهاد شده را در تسلیم املاك بدولت ایران قبول می‌نماید . مشروط براینکه دولت ایران مسائل راجعه بمستمری وغیره را کتباً قبول نماید .

مسیو سازانوف بمن گفت بمحض اینکه دولت ایران قول لازمه بدهد دستورالعمل بمسیو سابلین خواهد فرستاد که همانطور که سر بارکلی در تلگراف ۱۸ خود پیشنهاد نموده بود بشاه فشار بیاورد .

﴿ نمره ۲۱۶ ﴾

مراسلهٔ سر بارکلی بسرادوار گری مورخه ۳۱ ژویه از قلهك ( آقا ) افتخار دارم که راپورت بدهم . امروزصبح در ساعت ۱۱ اعلیحضرت سلطان احمد شاه دفعهٔ اول بود که از سفرا پذیرائی نمود .

نایب السلطنه عضد الملك رئیس محترم ایل قاجار تقریباً ۸۰ سال دارد و بایك طرز موقرانه ازطرف شاه جوان ۱۳ ساله مشغول پذیرائی بود . سفیر آلمان ازطرف سفرای دیگر در یك نطق مختصری تبریکات همکارانشرا بحضور شاه تقدیم نمود وبعد ازطرف امپراطور و دولت آلمان دو مرتبه شاهرا تبریك گفت . نایب السلطنه از طرف شاه با چندین الفاظ پسندیده از اظهارات دوستانه ادای تشکرات صمیمانه نمود و بمقدم السفرا ( دودابن ) اطمینان داد که مقصود بزرك دولت شاه عبارت از دوام و تقویت روابط دوستانه است که خوشبختانه مابین دولت ایران و دول خارجه برقرار است

بعد نایب السلطنه شاه را نزد یك به یك از سفر برده و آنها نیز اجزاء خود را بشاه معرفی نمودند و ازطرف پادشاهان خود جواب احوال پرسی رسمیرا دادند .

وقتی که نوبت بمن رسید موقع را غنیمت شمرده تبریکات صادقانه اعلیحضرت پادشاه و دولت اعلیحضرتی و نایب السلطنهٔ هندوستانرا تقدیم حضور شاه نمودم نایب السلطنه در جواب از من خواهش نمود که تشکرات صمیمانهٔ شاهرا درعوض باعلیحضرت پادشاه انگلستان تقدیم نمایم و بعلاوه نایب السلطنه اظهار نمرد که در ۳۰ سال قبل در یکی از مسافرتهای ناصر الدین شاه بفرنك افتخار داشتم که باعلیحضرت پادشاه انگلیس ملاقات



کرده در حضور ملکه ( ویکتوریا ) معرفی شده‌ام

بعد در اطاق دیگر دو مرتبه نایب السلطنه از سفرا پذیرائی نمود . باید این ملاقات والا حضرت عضدالملك در این سن زیاد و معتاد نبودن بزندگانی رسمی و عدم معاشرت با خارجه خیلی اسباب زحمت ایشان شده باشد باوجوداین با یك طرز دلربائی ممتاز و شایان دقت نظر ازسفرا پذیرائی نمود .

غیبت درباریان عمده که دائما در این قسم مجالس حضور داشتند و اسباب کلی اضمحلال سلطنت ظالمانهٔ محمد علی را فراهم نمودند بی‌اندازه در اینموقع آشکار بود .

دونفر رئیس ملت که این تغییرات کلیرا بظهور رسانیدند حضور نداشتند .

نمره ۲۱۷

مراسله سر بار کلی به سرادوارد گری مورخه ۱۰ ماه او ازقلهك ( آقا ) پس از آنکه ملیـان طهرانرا تصرف نمودند درواقع زمام دولت بدست کمیتهٔ ۲۵ نفری افتاده است که برای راه نمائی وزرا ایشانرا مجلس عالی انتخاب نموده است کابینهٔ تشکیل شده ولی هیچیك از وزراء بدون مشورت کمیته نمی‌تواند در امری اقدام نماید .

این کمیته روی‌هم رفته خوب از عهدهٔ ادارهٔ امور بر آمده است . پس از اختتام جنك فوراً نظمرا برقرار نمودند

ونابحال بغير از حركات قشون‌شاه كه متفرق شده‌اند ودر بعضى ازنقاط اسباب اغتشاشرا فراهم مى‌نمايند كسى درمقام اغتشاش نيست ونظم برقرار است .

وقت انعقاد مجلس هنوز تعيين نشده ولى كميته لزوم انعقاد فورى مجلسرا بخوبى حس كرده وانتخابات بروفق قانون جديد در جريان است در عموم ولايات تغير دولت ازطرف اهالى بخوبى پذيرفته شده است عجالتا دولت نظر بتضيق ماليه نمى‌تواند براى رفع اغتشاش بعضى نقاط اقدامات مجدانه نمايد ولى بواسطهٔ بعضى تدابير در شهرهاى عمدهٔ ايالات اشخاصيرا كه احتمال فساد واغتشاش در بارهٔ آنها ميرفت ساكت نموده و در بعضى مواقع خطرات بزرك قريب الوقوع رابهمين ترتيب رفع كرده است .

تعيين حكام ولايات براى دولت مسئلهٔ مشكلى شده است وجهت اشكال اين است كه درميان اشخاص لايق بندرت كسانى پيدا مى شوند كه عارى ازدزدى و تقلب بوده وبدرستى و جديت خدمت نمايند . عجالتا آراء بدو طريق تقسيم شده است بعضيها مايلند كه اشخاص قديم با تجربه را دومرتبه انتخاب نموده و بعضى ديگر گمان ميكنند اشخاص جديد كه سابقا در كارهاى عمدهٔ دولتى نبوده معين شوند اشخاصى كه داراى عقيدهٔ اول‌اند دليل و برهانى كه اقامه مى‌نمايند اين است كه



تا چندين سال ديگر نظم ولاياترا فقط بتوسط نفوذ شخصى ميتوان نگاهدارى كرد و اشخاصى كه سابقا متصدى امورمهمه بودند البته نفوذشان زيادتر ازكسان جديد خواهدبود و كسانى‌كه داراى عقيدهٔ ثانوى هستند ميگويند كه بتوسط اشخاص جديد عادات بدرا ازقبيل رشوه گيرى وچيزهاى ديگر آسانتر مى‌شود رفع كرد . و نظر باين اختلاف آراء تعيين حكومت فارس هنوز تعويق افتاده است .

پس از آنكه معلوم شد كه قشقائيها علاء الدوله را نميپذيرند عين الدوله را بحكومت فارس تعيين نمودند لكن پس از ورود تقى زاده نفوذ خود را فوراً بكار برده و اظهار نمود كه عين الدوله مجسمهٔ اوضاع سابق است كه ما ميخواهيم آنرا اصلاح نمائيم .

حكومت تبريزهم بهمين اشكالات دچار است و ملتيان اصرار دارند كه مخبر السلطنه‌را تعيين نمايند هرچند كه همكار روسى من اظهار عدم رضايت از تعيين او نموده و منهم بالو همراهى نمودم ملتيان همان اعتراض كه بعين الدوله مى نمايند در حق علاء الدوله هم دارند . ولى در اينموقع صلاح دولت ايران اين بود كه برخلاف ميل روسيه حركت ننموده علاء الدوله را بحكومت ميفرستاد .

دولت ايران در مسئلهٔ تعيين حكام بعقيدهٔ من بطور عاقلانه رفتار

نکرده است . هر چند مسائل دیگرهم هست که اسباب
عیب‌جوئی شده است از آنجمله بزور پول گرفتن از بعض
مستبدین است که سابقاً متصدی امور بودند و اعدام شیخ
فضل الله و اشخاص دیگر .

من صحیحاً اطلاع ندارم که از کسی جبراً پول گرفته باشند
ولی بالفرضهم اگر این مطالب صحیح باشد بطریقی که این
اشخاص پولهارا جمع نموده‌اند این اقدام در حق آنها ظلم نیست
بعلاوه اینکه دولت در اینموقع ابدا عائدی ندارد .

نظر باغتشاش ولایات چیزی ازمالیات وصول نمیشود وتا مدتیهم
نخواهد شد و در واقع بیشتر ازمالیات امساله تا کنون خرج
شده است وسایر منابع عایداتهم در رهن است .

در ابتداء دولت ۲۰۰۰۰ تومان باشکال زیاد ازتجار داخله قرض
کرد و تابحال آن پول تمام شده است .

دو هفتهٔ قبل یکی از اعضای مهم کمیته بمن اظهار نمود که دولت
یکی از ایندو اقدام مصمم شده است ( اولی ) توجیهٔ اجباری
و دومی استقراض از بانك مشار الیه اظهار نمود که برای
هردو این اقدام ممکن است اعتراض بشود اقدام اول اثر
بد خواهد بخشید و وسیله بدست مفسدین خواهد افتاد واقدام
ثانی بر خلاف قانون است برای اینکه بدون تصویب مجلس
نمی‌توان عقد استقراض را بست .





از قرار معلوم بعد ازاین ملاقات دولت مصمم شده است که
بطریق اول رفتار نماید وباین ترتیب تا یك مدتی می‌توانند
امور دولتیرا اداره نمایند ولی اغلب اشخاصی که مستحق پول
گرفتن میباشند در تحت حمایت خارجه هستند و گمان میکنم
که پیش ازانعقاد مجلس دولت مجبور بشود کهاستقراض نماید

اشخاصی که اعدام شده‌اند عبارت از مفاخر الملك
صنیع حضرت میرهاشم شیخ فضل الله وآجودان
باشی است . اشخاص فوق در محکمهٔ مخصوص که حالا
منحل شده‌است محاکمه شدند و هرچند رابورت محاکمهٔ
انها که چاپ شده بود کافی نبود لیکن انسان می تواند اطمینان
نماید که باستثناء آجودانباشی که تقصیر او فقط عبارت از این
بود که در بمباردمان مجلس سال گذشته‌او اول شخصی‌بوده
که شلیك بمجلس کرده است سایر اشخاص دیگر مستحق
رحم نبوده اند .

مفاخر الملك صنیع حضرت میر هاشم تماماً متهم
بقتل بودند . شیخ فضل الله مرتکب این جنایت نشده بود
ولی یکی ازدشمنهای بزرك مشروطیت بود و هرچند که
رابورت محاکمهٔ او چاپ نشد ولی گمان می‌شود که برای
استقرار محمد علی میرزا مشغول تحریکات بوده‌است
مخاطرات چنین تحریك بر واضح است .

شیخ فضل‌الله برای مملکت خود خطر بزرگی بود
خوب شد که ایران اورا ازمیان برداشت

( امضا بارکلی )

**نمره ۲۱۸**

مراسله سربارکلی به سرادوارد گری مورخه ۱۲ ماه او ازقلهك

( آقا ) افتخار دارم کسوادی از مراسلهٔ کفیل ژنرال قونسول اعلیحضرتی مقیم تبریز راجع بعقیدهٔ عموم بعد از بهم خوردن دولت شاه سابق و تاثیرات این خبر در اوضاع تبریز را لفا برای‌شما ارسال‌دارم . ( بارکلی )

**ضمیمه در نمره ۲۱۶**

مراسلهٔ مستر اسمارت کفیل ژنرال قونسولگری تبریز بسربارکلی مورخه ۲۵ ژویه از تبریز .

( آقا ) استعفاء محمد علی شاه ازطرف عموم طبقات مردم در کمال خوشوقتی پذیرفته شد . چون مردم انقدر متنفر و مسلوب الاطمینان بودند که ابداً امید صلح باقی نبود

در ۲۲ ماه ژویه اجلال الملك کفیل حکومت مهمانی رسمی بافتخار جلوس سلطان‌احمدشاه داد و ازآنروز بعد شب‌وروز مردم‌مشغول خوشحالی‌وچراغانی‌و آتشبازی‌هستند .

ستارخان و باقرخان که باتفاق محمد علی بیك ژنرال قونسول سابق عثمانی برای‌تهیهٔ بیرون‌رفتن ازتبریز ازژنرال قونسولگری



عثمانی خارج شده بودند بعد از این واقعه خیالات خود را تغییر داده اند .

محمد علی بیك در ۲۲ این ماه بتنهائی حرکت کرد ستارخان و باقرخان عجالةً درخانه‌های خود ساکت نشسته وازقرار معلوم خیال خارج شدن ندارند تمام محترمین ملت بخروج ایشان مایل هستند خیلی خوب است بیك بهانه وترتیبی آنان را خارج نمایند . در تبریز عدهٔ زیادی از ملتیان معتدل هستند که اگر ستارخان وباقرخان بیرون بروند میتوانند جلوگیری از اراذل که بیشتر آنها فدائیهای مسلح هستند بنمایند .

عجالةً برضد روس‌ها هیجانی نیست واحتمال هم نمیرود که این مخالفت عمومیت پیدا نماید مگر اینکه قشون روس پس ازورود حکومت بااستعداد کافی شهررا تخلیه نکنند . انجمن که در اوائل این ماه انتخاب شده باکفیل حکومت شهر را بطور نفاق اداره می نمایند ولی حضور قشون روس عجالةً کافی است که ازاغتشاش جلوگیری نماید تعیین مخبر السلطنه بحکومت رضای خاطر عمومرا تحصیل کرده است جونکه معروف بکفایت و تجدد پروری است . ظاهراً مخبرالسلطنه ازبرلن از راه جلفا مستقیماً به تبریز خواهد آمد وامید است که استعداد کافی ازطهران برای او فرستاده شود البته بدون استعداد نمی‌تواند ازفدائیهای تبریز جلوگیری کرده و نظم را در ایالت بر قرار

نماید اوضاع ایالت خیلی ناگوار است باستثنا راه جلفا تمام راهها نا امن و شاهسونها تمام عرض راه طهران‌را از میانه تا حاجی آقا چاپیده و اطراف اردبیل را غارت کرده اند محمد قلیخان که یکی از رؤسای شاهسون وقاجاقچی معروف است از طرف سپهدار بحکومت اردبیل منصوب گشت و با ایل خود وارد شهر گشته و خیال چپاول داشته است عدهٔ زیادی از مردم با رشید الملك حاکم سابق که ازطرف محمدعلی میرزامنصوب بود بقونسولخانه روس‌متحصن شدند و شهررا بتصرف قلیخان دادند ولی ورود صد نفر قزاق روسی عجالةً از اغتشاش جلو گیری کرده است .

مابین رحیم خان وشاهسونها در قراداغ مختصر جنگی روی داد ولی صلح درمیان ایشان برقرار گردید . (اسمارت)

( نمره ۲۱۹ )

مراسله سربارکلی به سرادوارگری مورخه ۱۲ ماه او از قلهك ( آقا ) افتخار دارم سوادی ازپروتوکل که درتلگراف پنجم ماه او ذکر کرده بودم برای شما بفرستم .

لازم نیست شما را زحمت داده تمام مذاکرات را که نتیجه آن امضاء این پروتوکل ماست برای شما بنویسم همین قدر کافی است که در اوایل مذاکرات من و همکار روسم حتی الامکان خود را کنار کشیده وکار را بعهدهٔ نماینده ایران و نماینده شاه



سابق وا گذار کردیم که خودشان ترتیب بدهند .
پس از آنکه مذاکرات آنان ابداً منتج نتیجهٔ نشد آنوقت ما دخالت نمودیم اهمیت خارج شدن فوری محمد علی میرزا بر هیچ کس پوشیده نیست و بهمین ملاحظه بطرفین اصرار کردیم که ترتیب فوری داده شود .

قسمتی از جواهرات سلطنتی را شاه سابق با اسباب شخصی خود بسفارت روس برده و جز اینکه جواهرات مذکور را جبراً ازشاه بگیریم چارهٔ دیگر نبود مگراینکه بدولت ایران اصرار نمائیم که مواجب او را زیادتر نمایند پولی که دولت ایران بدواً پیشنهاد کرده بود عبارت از مبلغ ۲۵۰۰۰ تومان است این پول با وجود فقر ایران کم است و بالاخره نتیجه این میشود که شاه سابق قهراً محتاج روسیه شده و دولت روسیه هم قبلا قول همراهی داده بود .

درجواب نصایح ماکابینه قبول نمود که در صورت قبول پروتوکل مواجب شاه را ۷۵۰۰۰ تومان اضافه نماید از آنطرف شاه سابق باصرار ما تسلیم شده و چندین جعبه که قسمتی از جواهرات سلطنتی در آن بود برای تفتیش بدولت ایران وا گذار نمود هنوز نتیجه ما گفته نشده ولی مامیترسیم که قسمتی از این‌جواهرات سلطنتی را گرو گذاشته یا فروخته باشند در این صورت نمایندگان مجبور خواهند شد توضیحات و اسناد

جواهرات گروی را از شاه مطالبه نمایند .

من امید وارم که دولت ایران چون مایل بحرکت فوری شاه سابق است چندان سخت گیری نکرده در انجام ترتیبات تاخیر ننمایند .

پیش از اینکه پروتوکل را امضاء نمائیم اصرار خواهیم نمود که وزرای ایران آن را بدواً امضاء نمایند و برای نیل باین مقصود رفتن محمد علی را بعنوان گرو نگاه خواهیم داشت .

چونکه اگر وزرا این پروتوکل‌را امضاء نمایند آنوقت مشکل است که‌مجلس این ترتیب را بهم بزند .

مسائل دیگر هم هست که باید ترتیبی بانها داده بشود از قبیل ادعای شاه سابق از نرسیدن حقوق سالهای گذشته خود و مطالبات بانك ها از شاه سابق .

ادعای شاه سابق برای نرسیدن حقوق او در زمانیکه بطور استبداد سلطنت می نمود از طرف دولت ایران قبول نخواهد شد .

از قراریکه می گویند شاه سابق ۳ کرور تومان ببانك روسی و ۱۵۰ هزار تومان هم ببانك شاهنشاهی مقروض است .

در مقابل مطالبات اولی املاك شخصی خود را گرو گذاشته و طلب دومی چون در زمان انعقاد مجلس گذشته بوده‌است



لذا در جزء قروض دولتی محسوب خواهد گردید .

در صورتیکه مجلس طلب بانك شاهنشاهی را قبول نمود ناچار مبلغ فوق را از مواجب سالانه شاه کسر خواهند کرد .

( بارکلی )

( ضمیمه در نمره ۲۱۹ )

پروتوکل مورخه ۲۱ زویه ۱۹۰۹

نظر بفوریت حرکت محمد علی میرزا شاه سابق ایران که در این موقع در تحت حمایت روس و انگلیس است نمایندگان دولت ایران و نمایندگان سفارتین بموافقت می نمایند که پروتوکل ذیل را ترتیب بدهند .

این پروتوکل منوط بتصویب دولت ایران از یك طرف و دو نفر نمایندگان دولتین از طرف دیگر است .

ماده ( ۱ ) محمد علی میرزا تمام جواهرات و اشیاء دیگر سلطنتی که هنوز هم در تصرف اوست بدولت ایران رد خواهد کرد جواهراتی که‌باید بدولت ایران رد بشود پس از رسیدگی در حضور نمایندگان دولتین معلوم خواهد شد .

ماده ( ۲ ) محمد علی میرزا تمام اسناد راجعه بجواهرات سلطنتی که در بانکها یا محلهای دیگر رهن گذارده و در مقابل پول گرفته است آنها را بدولت ایران رد خواهد کرد .

دولت‌ایران می‌تواند بمیل‌خود آن جواهرات را پول‌داده وپس

بگیرد .

ماده ( ۳ ) دولت ایران برای محمد علی میرزا مستمری سالیانه که مبلغ آن ۷۵۰۰۰ تومان است تعیین خواهد نمود که هر شش ماه بشش ماه بتوسط بانک استقراضی ایران در طهران پیشکی کار سازی دارد .

ماده ( ٤ ) پس از آنکه دولت ایران ازتمام جواهرات و اشیائیکه بتصرف او داده شد صورتی ترتیب داده فهرست ثانوی از اشیاء مفقوده را بسفارتین ارائه خواهد داد سفارتین از محمد علی‌میرزا توضیحات دقیقه و تمام جزئیات ممکنه را در خصوص همین جواهرات و اشیاء مفقوده خواهند خواست , در صورتی که از آن جواهرات و اشیاء در پیش محمد علی میرزا و یا اتباع او که در سفارت روس متحصن می باشند پیدا بشود و یا اینکه آن توضیحات صحیح نباشد سفارتین هرچه از دستشان بر آید مضایقه نخواهند کرد تا آن جواهرات و اشیاء سلطنتی را تحصیل و بدولت ایران تسلیم نمایند .

ماده (٥) هرگاه پس از تاریخ این پروتوکل در محضر سفارتین معلوم گردد که محمد علی میرزا جواهر و یا اشیاء سلطنتی رافروخته است پول آن را دولت ایران از مستمری اوکسر خواهد نمود .

( از تاریخ پروتوکل )



ماده ( ٦ ) محمد علی میرزا هر چه زودتر ممکن بشود از طهران بخارجه حرکت خواهد کرد ولی زیاده از ۱۵ روز بعد از تاریخ پروتوکل دیگر در طهران اقامت نخواهد نمود تحریرا در زرگنده بتاریخ سوم ماه او ۱۹۰۹ .

( اعضاء مجلس فوق العاده )

وثوق‌الدوله    حسینقلی    دکتر ابراهیم    دکترحکیم‌الملک

اسدالله -- مشار السلطنه کفیل وزارت امور خارجه

موثق الدوله — وزیر دربار

چرچیل    بارن اوسکی

( نمره ۲۲۰ )

مراسلهٔ سربارکلی بسرادواردگری مورخهٔ ۱۳ او از قلهک

آقا افتخار دارم که لفاً مجملی از حوادث چهار هفتهٔ اخیر را بطور معمول تقدیم نمایم

بارکلی

ضمیمه درنمرهٔ ۲۲۰

حوادث اخیره از ۱۹ ژون الی ٦ ماه او ۱۹۰۹

طهران — کابینهٔ سعدالدوله از ترس خبر ورود قشون ملی اصفهان وقزوین در ۲٤ ماه ژون استعفا نمودند ولی‌نظربحکم شاه که موقتاً مشغول باشند عجالتاً در سر کار خود هستند . سفارتین مترجمین خود را نزد وزرأ فرستادند که مابین آنها اتفاق را پایدار نمایند چونکه فرمانفرما مخصوصاً بطور دیوانگی

رفتار می‌نمود . ژنرال قونسول‌های روس وانکلیس مقیم اصفهان در ۲۶ ماه بقم وارد شدند تاسردار اسعدرا وادارند که ازپیش آمدن خود صرف نظر نماید . ولی حوادث متعاقبه نشان داد که اقدامات انها منتج نتیجه نشده است در ۲۸ ماه قشون سپهدار که مرکب از مجاهدین قفقازی و ایرانی رشت و قزوین بود به ینکی امام که در ۴۵ میلی مسافت طهران واقع است رسیدند . چهار روز قبل هم یك اردوی قزاق درتحت فرمان کاپیطن زابولسکی بکرج فرستاده شده است در اول ماه ژوییه سردار اسعد ازقم حرکت نمود واین حرکت اسباب تعجب عموم گردید برای انکه گمان می‌شد اخطار شدید سفارتین اورا از حرکت باز خواهد داشت .

درطهران بازارها بسته و عموم بخارج شهر حرکت می نمودند روز بعد نمایندکان روس و انکلیس ملاقات حزن آمیزی در سلطنت آباد از شاه نمودند و بآن اعلیحضرت اظهار داشتند که اگر نصایح دولتین را زودتر قبول می‌کردید کار باینجا نمی‌کشید با وجود این سعی کامل خواهند نمود که این بحران بصلح و مسالمت خاتمه پذیرد

در ( ۳ و ۴ ) ماه ژوییه اتفاق مهمی روی داد سردار اسعد به رباط کریم وارد گردید وبقزاقها فرمان‌دادند که از کرج عقب نشینند وبمحض اینکه قزاقها از کرج عقب کشیدند فوراً



سپهدار آن نقطه را تصرف نمود نظر باینکه قشون ملی سریعاً بنزدیك پای تخت رسیدند نمایندگان مصمم شدند که مطابق دستورالعمل دولتین خودبنزد دونفررئیس نماینده اعزام‌دارندلذا مستر چرچیل و رومن اوسکی نزد سردار اسعد ومازور استوکس وبارون اوسکی به پیش سپهدار فرستاده شد . ساعت یك بعد از ظهر روز چهارم ماه ژوییه نمایندکان حرکت کردند ولی آنهائیکه نزد سپهدار می رفتند در شاه آباد که در پانزده‌میلی شهر واقعست و ( محلی‌است که قزاقها درآن‌نقطه اردو زده‌اند ) دیدند که دستهٔ ازقشون سپهدار بقزاقها حمله ورند و در این بین قزاقها چند تیری بطرف نمایندگان شلیك کردند این‌بود که مجبور شدند ازحرکت دست کشیده توقف نمایند از قرار معلوم این زد و خورد فقط عبارت ازیك نزاع پیش قراولی بوده قزاق ها محل خودرا نگاه داشته وخسارت کلی بملتیان وارد آوردند ویك عراده توپ هم تصرف کردند . نمایندکان پیغام خودرا بسردار اسعد وسپهدار اظهارکردند ولی ثمری نه بخشید .

در ۶ ماه ژوییه سفارت روس بدولت ایران اطلاع دادکه قشون روس بقزوین وارد خواهند شد نه برای اینکه در این نزاع داخلی دخالت کرده بلکه محافظت اتباع روس و خارجه را به عهده خواهند گرفت . در ۹ ماه ژوییه سپهدار باهزار نفر

ازکرج بطرف رباط کریم حرکت نمود این قشون ازسمت قزاق ها که در شاه آباد بودند گذشته و از طرف جنوب شرق به رباط کریم که سردار اسعد باهزار ودویست نفر بختیاری در آن نقطه بود وارد شدند با وجود اینکه امیر مفخم اقدامات خادعانه برای حمله بقشون سپهدار نموده بود این دو دسته قشون ملتیان متحداً تا سه روز در آن محل مشغول دفاع بودند با وجود اینکه بمبارده سختی از طرف قشون دولتی بآنها می‌شد درشب ۱۲ ماه ژوبه تمام قشون ملتی از میان قزاق ها و سایر قشون دولتی بدون اینکه آنها خبردار شوند گذشته و در ساعت ۶ صبح روز ۱۳ ماه ژوبه از دروازه یوسف آباد داخل طهران شده وازمقابل سفارت انگلیس گذشته و به قسمت منقسم و بدون هیچ ممانعتی به بهارستان رسیدند سربازهائی‌راکه مستحفظ قراولخانه ها بودند بدون هیچ اشکالی خلع سلاح نمودند اگر چه در قراولخانه رو بروی سفارت انگلیس دو سه نفر مقتول ومجروح شدند سربازهائی که در میدان توپخانه بودند بدسته از قشون ملتیان که از خیابان علاءالدوله بطرف میدان میرفتند شلیك کرده و تمام درهای میدان را بستند .

بختیاریها فوراً سه دروازهٔ شمالی وسه دروازه شرقی شهر را متصرف شدند ولی‌سه‌دروازه غربی در تصرف قزاقهاماند در صبح همان روز کاپیتن زابولسکی با ۴۰۰ نفر قزاق



از یکی از آن دروازها داخل شهر شده و خود را بکولونل لیاخف که با ۴۰۰ نفر قزاق در قزاقخانه بود ملحق نمود بقیه قزاقها که ۳۰۰ نفر بودند محض محافظت شاه بسلطنت آباد رفتند بعلاوه این قزاقها دو هزار نفر قشون دیگر که در تحت فرمان امیر بهادر در سلطنت آباد بودند ابداً دخیل جنك نشدند .

در تمام مدت ۳ روز جنك که ۱۳ و ۱۴ و۱۵ ژوبه باشد قزاقها در قزاقخانه مشغول دفاع بودند و تقریباً ۵۰۰ نفرهم از قشون غیر منظم شاه میدان مشق را متصرف بودند .

قشون سپهدار و سردار اسعد بقیه نقاط شهر را متصرف نموده و بهارستانرا مرکز خود قرار داده بودند عدهٔ از مجاهدین جسور بنزدیك قزاقخانه رفته و با موزر که خوب بکار می برند خسارت کلی بطرف مقابل وارد می آوردند و شبها هم بمب می انداختند .

در ۱۴ ماه شاه اظهار نمود که میخواهد با تمام قوه خود حمله آخری‌را بشهر کرده درصورتیکه موفقیت حاصل نگردید بسفارت روس متحصن گردد این حمله ابداً اثری نه بخشید کاپیطن‌پری بی‌تزوف از تپه های قصر قجر بهارستان را بمبارده میکرد وبه حمایت توپ عده از قشون شاه بدروازه دوشان تپه حمله‌آوردند بختیاری‌ها دروازه‌را فتح کردند . و دسته قشون

شاه که حمله ور بودند بکلی متفرق شدند و از آنطرف هم
بمباردمان بهارستان ابداً نتیجه نبخشید در همین موقع کلنل
لیاخف سعی داشت که بهارستان را بمبارده نماید لیکن توپچیها
خیلی ناقابل بودند چونکه اغلب گلوله‌ها به بانک شاهنشاهی می
خورد بدون اینکه خسارت زیاد وارد بیاورد .

باوجود این صاحب منصبان ایرانی بشاه اطمینان میدادند که
فتح بالاخره با او خواهد بود و به این جهت روز بعد (یعنی
۱۵ ماه ژوییه) باز قشون شاه بدروازه ها حمله کردند ولی
قزاق ها فقط مشغول دفاع بودند هر دفعه که از قشون شاه
حمله می‌شد با خسارت زیاد پس می‌نشستند درهمان روز عدهٔ
قلیلی از بختیاری های دولتی سعی نمودند که خود را بخانه
که نزدیك سفارت انگلیس بود برسانند و باین جهت جنك
طولانی مابین انها وفدائیها درگرفت .

عده مقتولین در این سه روزه جنك معلوم نیست ولی گمان
نمی شود که زیاده از ۳۰۰ نفر باشند .

در ۱۶ ماه ژوییه شاه درتحت حفاظت مستحفظین روس و انگلیس
در سفارت روس متحصن گردید و مترجمین سفارتین برای صلح
مابین کولونل لیاخف و ملتیان بطهران فرستاده شدند و آنها
در اقدام خود موفقیت تحصیل نمودند .

در همان روز ما بین قزاقها و بختیاریها صلح برقرار



گردید و روز بعد شهر بحالت معمولی خود عودت کرد .

در ۱۷ ماه مجلس عالی خلع محمد علی و انتخاب سلطنت و تعیین
ولیعهد سلطان احمد شاه را اعلان نمود عضد الملك موقتاً به نیابت
سلطنت منصوب و کابینهٔ ذیل را عجالهً تا افتتاح مجلس شورای ملی
تعیین نمودند .

(۱) وزیر جنك سپهدار (۲) وزیر داخله سردار اسعد
(۳) وزیر امور خارجه ناصر الملك (٤) وزیر مالیه مستوفی الممالك
(۵) وزیر عدلیه فرمانفرما (٦) وزیر علوم صنیع الدوله
(۷) وزیر دربار موثق الدوله (۸) وزیر پست و تلگراف
سردار منصور .

تلگرافی بناصر الملك مخابره شده و او را بمراجعت ایران برای
اشتغال بکار خود دعوت نمودند .

در غیاب ناصر الملك کفالت وزارت امور خارجه را رسماً بعهده
مشار السلطنه معاون وزارت خارجه واگذار نموده و سفارت
خانه ها را هم از این مطلب مطلع ساختند .

چندین انتخابات خوبی هم صورت گرفت از قبیل انتخاب رئیس
معروف رولوسیونرهای قفقاز موسوم به یپرم بریاست پلیس .
علاء الدوله که چند روز قبل وارد طهران شده بود بحکومت
فارس معین گردید مخبر السلطنه که در موقع بمباردمان مجلس
در ماه ژون (۱۹۰۸) حاکم آذربایجان بود در این موقع

دومرتبه بحکومت آن ایالت منصوب وتلگرافی باو مخابره نمودند
که مستقیما از اروپا به تبریز عازم گردد .

حکومت اصفهان صمصام السلطنه تصدیق شد .

سعد الدوله و مخبر الدوله بسفارت انگلیس متحصن شدند لیکن
پس از تحصیل اطمینان که کسی با آنها کاری ندارد از سفارت
خارج گردیدند ولی سعد الدوله بعد از آن خودرا در تحت
حمایت روسیه در آورده است دولت موقتی رسماً تغییر سلطنت
را بسفارت خانه ها اعلان نمود .

سفارتین روس و انگلیس شناسائی خودرا در خصوص سلطان
احمد شاه رسماً اظهار کردند .

سفارتخانه های دیگر نیز بهمین منوال عمل نمودند .

در ۲۱ و ۲۲ ماه ژوبه شهر را چراغانیو روز نامه ها دو
باره شروع بانتشار گردید .

در ۲۶ ماه ژوبه مفاخرالملك را که یکی از مستبدین معروف بود
دستگیر ودو روز بعد ازمحاکمه درمحضرمحکمه مخصوص در باغ
شاه تیر بارانش کردند . درهمان محکمه سه نفر دیگر ازمستبدین
معروف را که عبارت ازصنیع حضرت رئیس اراذل مسلح که
محمد علی جمع کرده بود وشیخ فضل الله بود محاکمه ودرمحضر
عام در میدان توپخانه بدار آویختند .

چند نفر دیگرهم دستگیر شدندکه در میان آنها حاجی مجدالدوله



و امیر نظام وزیر مالیه سابق بود .

در این ضمن کمیته ملتیان که حسینقلی خان نواب روح
آنست از طرف دولت برای تصرف جواهرات و سایر اشیاء
متعلق بدولت اقدام نمودند که محمدعلی میرزا آنها را همراه
خود بسفارت روس برده بود

قسمت زیادی از آن جواهرات را بی زحمت از محمد علی میرزا
پس گرفتند ولی او میخواست که قسمت دیگر از جواهرات
را نزد خود نگاه دارد کمیته پیشنهاد نمود که مبلغ ۵۰۰۰ لیره
مواجب سالیانه بمحمد علی میرزا خواهد داد ولی بعد از
مذاکرات طولانی که سفارتین نمودند در ۳ ماه اوپروتکل امضا
گردید که بموجب آن سالی پانزده هزار لیره بمحمد علی میرزا
داده خواهد شد و باید در مقابل این اوهم تمام جواهرات
سلطنتیرا تسلیم داده ودر ۱۷ ماه او از طهران حرکت نماید
در ٤ ماه او محمد علی میرزا بقیه جواهرات سلطنتی را تسلیم
دولت نمود در ۳۱ ماه ژولیه اعلیحضرت سلطان احمد شاه با
همراهی عضدالملك نایب السلطنه که از طرف آن اعلیحضرت
سیزده ساله نطق میکرد از سفرا اولین دفعه پذیرائی را نمودند
در٤ ماه او کلنل لیاخف ازطهران بروسیه حرکت کرد .

اغلب ازاتباع مستبدمحمدعلیهمراه وی بسفارت روس آمدند که در
میان آنان امیر بهادر و نایب السلطنه همهست .

عدهٔ سیلاخوری درزمین‌های اطراف سفارت چادر زده بودند با اشکل آنها را خارج کردند و برخی از آنان در خیال غارت دهات اطراف بودند و بدین جهت عده بختیاری برای متفرق ساختن آنها از شهر فرستاده شد ند . اوضاع معموله شهر بر قرار وانتخاب پانزده نفر وکیل طهران موافق قانون انتخابات جدید درجریان است .

در ۵ ماه او ظل السلطان برشت وارد شد و بطرف طهران عزیمت نمود ولی در منجیل از طرف دولت توقیف گردید .

در ٦ ماه او تقی زاده وارد طهران شد .

( جرجیل )

٦ ماه او از قلهك (تبریز) مخبر السلطنه که بحکومت آذربایجان منصوب شده است هنوز وارد تبریز نگشته انجمن مایل است صمد خان را که یکی از رؤسای ایلات و از سردار های شاهی است از حکومت مراغه معزول نماید چونکه صمد خان حاکم خوب و مراغه فقط نقطهٔ آرامی است در آذربایجان لذا سفارتین نصیحت نمودند که او را در ماموریت خود باقی گذارند .

( اردبیل در اوایل ماه او دولت روسیه بدولت ایران اطلاع داد که اگر تا چهارم ماه او یك حاکم مقتدر با استعداد کافی باردبیل اعزام نشود برای استقرار نظم دولت روسیه



مجبوراست که ان نقطه را باقشون خود منظم نماید لهذا در دوم ماه ( او ) فاتح السلطنه بحکومت اردبیل منصوب و از تبریز بنقطهٔ مأموریت خود عازم گردید .

( رشت ) درنهم ماه زولیه ۳ عدد کشتی روسیه بانزلی وارد و قشون خود را پیاده کرد در دهم همین ماه سه عدد کشتی دیگر قشون وارد نمود در دهم ماه ( ٦۲۵ ) نفر قزاق ازرشت بقزوین حرکت ومجاهدین مسلح ترك اسلحه نمودند در ۱۳ ماه هزار نفر پیاده با چهار عراده توپ از انزلی برشت عازم شدند و در ۱٦ ماه بقزوین رسیدند .

در نوزدهم ماه سه کشتی دیگر که حامل آذوغه بودند به انزلی وارد شدند بفاصله یك روز آذوغه ها را بتوسط ( ۱۵۹ ) نفر ضابط از کشتی ها خارج کردند .

در ۳ ماه ( او ) ۵۰ نفر سرباز روسی وارد انزلی وبویس قونسول اعلیحضرتی اطلاع داده شد که باز دستجات کوجك وارد خواهند شد .

اتفاقات طهران اسباب خوشوقتی عموم اهالی رشت را فراهم نمود در ۳ ماه ( او ) تق زاده که از تبریز می امد از رشت گذشته وبطرف طهران حرکت کرد .

( استراباد ) خبر استعفاء محمد علی میرزا با مسرت فوق العاده شنیده شد شهر را سه شب چراغانی کردند وتوپ

انداختند .

( اصفهان ) چون بختیاریها زیاده از حد مرتکب انواع و اقسام شرارت می شدند لذا ژنرال قونسولهای روس و انگلیس یاد داشت سختی بکار گذار فرستادند .

نتیجه اقدام این شد که رئیس نظمیه معزول وغریب خان بجای او منصوب گردید این شخص سعی کامل نمود که نظم را بر قرار نماید صمصام السلطنه هم برای نیل بهمین مقصود اقدامات لازمه نموده است .

صمصام السلطنه اعلانی منتشر نمود که هر بختیاری از اهالی جبراً پول بگیرد یا اینکه زنها را اذیت نماید مجازات سخت خواهد دید .

وبموجب اعلان دیگری که منتشر نمود تیر اندازی درشهر را بکلی غدغن کرده است و اگر کسی در شهر تیر اندازی نماید خانه او را خراب خواهند کرد . نظر باین اقدامات اصفهان آرام است .

ورود قشون ملتیان بطهران بتوسط شلیک توپ در ۱۳ ماه ژوئیه اعلان گردید ودوشب بازار هارا چراغان نمودند .

در ۱٦ ماه خبر تحصن شاه بسفارت روس در اصفهان منتشر گردید ودر ۱۸ ماه تعیین صمصام السلطنه



بحکومت اصفهان اعلان شد چند روز بعد آقا نور الله را مجبور کردند که از ریاست انجمن استعفاء بدهد مابین ملاها وصمصام السلطنه نقار زیادی جریان دارد .

در ۲۰ ماه ژوئیه جلوس سلطان احمد شاه بتوسط شلیک توپ اعلان شد در اصفهان وجلفا چراغانی بود و در آن شب خوانین مهمان رئیس روحانیان ارامنه بودند .

مستر گراهم راپورت میدهد که حوادث طهران تأثیرات زیادی در عموم اهالی اصفهان نکرده است اکثر مردم که عبارت از تربیت شده‌گان وتجار محلی هستند مایل مشروطیت ولی عده زیادی نیز درضد مشروطیت میباشند واین اشخاص مرکب از علماء ومأمورین دولتی هستند علماً از بیم آنکه نفوذ آنان کاسته گردد ومأمورین دولتی از این می ترسند که راه مداخل آنها مسدود شود .

چند هفته بود که راه طهران واصفهان بسیار ناامن بود وازقرار معلوم قشون دولتی وملتی هردو شریک دزدی بودند ولی پس از آنکه سردار اسعد وزیر داخله شد فوراً حکم کرد که بختیاری ها تمام راه‌ها را محافظت نمایند و نتیجه این شد که در ۲٤ ماه ژوئیه بنا به راپورت راه‌ها امن و از دزدی محفوظ بود .

بموجب راپورت راه اهواز خیلی نا امن است و دو کاروان

بزرك را دزدان بیغما برده اند .
انتخابات مجلس شورای ملی در ٢٩ ماه ژویه شروع و باید تا ١٢ ماه تمام شود .
( یزد ) در ماه ژویه راه یزد امنیت تحصیل نکرد باز در راه ها دزدیهای زیاد کرده می شود . ورود پست بسیار غیر مرتب و در شهر و اطراف یهودیها و پارسی ها متصل در تحت فشار و آزار مسلمانها هستند .
طرز جدید استبداد یزد عبارت از این است که دوشیزگان پارسی را جبراً داخل دین اسلام نمایند سه چهار فقره چنین قضیه اتفاق افتاده و نتیجه این شد که مدرسه دختران پارسی بسته شده و دیگر جرئت ندارند که از منازل خود بیرون بیایند بدبختانه پارسی های این نقطه در مسئله انتخاب رئیس روحانی در میان خود نیز نفاق دارند رئیس سابق! فوت شده و الان نزاع در این است که کدام یك از پسران او در جای پدر به نشینند . عدل الدوله که از حکومت استعفا داده بود دو مرتبه بحکومت منصوب گردید . ( کرمان ) ابداً آثار بهبودی اوضاع در این ماه آخر مشهود نیست حکومت نظام السلطنه از طرف دولت جدید تصدیق شد ولی هنوز از طهران به کرمان حرکت نکرده است .



( کرمانشاهان ) بواسطهٔ نزاع مابین علماء اهالی کرمانشاهان بدو قسمت تقسیم شده‌اند ریاست یکدسته از اینها با سید کمال الدین است که یکی از علماء طهران واغلب اشخاص مهم شهر با او همراه هستند و دستهٔ دیگر در تحت ریاست معین الرعایااست که علماء محلی نیز مخفیانه با او همراهی دارند . در ١٤ ماه ژویه مابین دو دسته جنك شروع شد ظهیر الملك که رئیس قشون سید کمال است معین الرعایا را شکست داد . روز ٥١ صبح معین الرعایا با ٢ نفر دیگر بزمین های قونسولگری انکلیس بدون اجازه کاپیتن کراسل ( قونسول انکلیس ) متحصن شدند ، نظر باینکه ممکن است بعد از این هم اینطور اتفاقات روی بدهد کاپیتن کراسل حکم کرده که هیچکس را بقونسول خانه راه ندهند .
ولی چون زمین قونسولخانه باز است لذا ابداً ممکن نیست که در شب از دخول کسی ممانعت نمود . کاپیتن کراسل از حکومت خواهش نمود که برای اتباع انکلیس مستحفظ ترستاده شود حاکم جواب داد که این اقدام برای من ممکن نیست چونکه ابداً قدرتی نمانده و ظهیر الملك قورخانه را تصرف کرده است . کاپیتن کراسل بعداز ملاقات ازمتحصنین بی میلی خود را از اقامت آنها ظاهر نمود ولی آنان خارج شدن را قبول نکردند و اظهار داشتند که بمجرد خروج

کشته خواهیم شد . کاپیتن کراسل کاغذی بحکومت نوشته و اطلاع داد که این اشخاص بقونسولخانه متحصن شدند و خواهش نمود که ترتیبی برای حرکت اینها داده شود . کار گذار از طرف حکومت نزد کاپیتن کراسل آمد و کاپیتن از اقامت این اشخاص در قونسولخانه پرتست نمود واز کارگذار درخواست کرد که ترتیب فوری برای خارج شدن این اشخاص بدهد وباز اظهار کرد که مکرر برای قراول نزدحاکم فرستاده و حکومت امتناع ورزیده است کاپیتن کراسل بکار گذار اظهار کرد که هیچ وقت مایل نیستم که در امورات محلی که ابدآ رابطه بمنافع ما ندارد دخالت کرده باشم .

کار گذار از بی اقتداری حاکم اظهار تأسف کرده و پس از ملاقاتی از متحصنین قبول کرد که از ظهیر الملك ملاقات کرده وباو اطلاع بدهد در صورتیکه از اعدام متحصنین صرف نظر نمایند آنان حاضرند که ازشهر خارج بشوند در این بین ظهیر الملك از بلوای شهر استفاده کرده خانه معین الرعایا را آتش زده و چندین خانه های دیگر را نیز غارت نمود . در شب آنروز ظهیر الملك پیغام فرستاد که متحصنین باید بدون هیچ شرطی تسلیم بشوند تا آنها را زنجیر کرده و بعد از محاکمه بمجازات برسند و اظهار نموده بود که ازجمله تقصیرات معین الرعایا یکی این است که‌به‌نظر



علی خان و پسر داود خان کلهر که برضد پدر خودش هست کاغذ نوشته و هردو انهارا بامداد خود دعوت نموده است

معین الرعایا این مطلب را تکذیب کرد و درهمانوقت بهردو انها کاغذی نوشت و خواهش نمود که ازبرای مساعدت وامداد به کرمانشاهان بیایند . با پیغام ظهیر الملك جمعیت زیادی نیز آمده بودند واظهار میکردند که مقصود آنان اخراج متحصنین است و در صورت لزوم عنفاً آنهارا بیرون خواهند کرد

چون معلوم بود در صورت بیرون رفتن متحصنین فوراً کشته خواهند شد کاپیتن کراسل اظهار نموده بود تا اطمینان داده نشود که بمتحصنین اذیتی نخواهد رسید بانها اجازه بیرون رفتن را نخواهد داد . در۱٦ ماه حکومت به کاپیتن کراسل کاغذی نوشته و در آن مراسله اظهار نموده بود کهازحکومت استعفا داده است اگرچه بمشار الیه اصرار شد که در این خیال خود دقت نظری نماید ولی بهیچوجه او خیال خودرا تغییر نداد و بمنشی قونسولگری اظهار نموده بود تا وقتی که از طهران استعداد فرستاده نشود و تا مدتیکه ظهیر الملك در سر نزاع شخصی خود سرباز و تفنك دولتی را بکار میبرد ابداً متصدی امور حکومتی نخواهد گردید روز ۱۷ طرف صبح داود خان رئیس ایل کلهر با ۲۰۰ سوار برای کمك ظهیر الملك وارد شد از قرار راپورت داود خان اظهار کرده بود

که اگر معین الرعایا بدون هیچ شرط تسلیم نشود شهر را غارت خواهد نمود در همان روز خبر استعفای محمد علی میرزا رسید و این مطلب خیال عموم را بخود متوجه ساخت .

در شب آن روز منشی قونسولگری از داود خان ملاقات نمود و اوضاع را باو حالی کرد و نتیجه این شد که در آن شب حادثه رخ نداد و شهر آرام ماند در ۱۸ ماه ظهیر الملك با اتباع خود از داود خان ملاقات نموده و باو اظهار داشت که سوار هـای خود را مرخص کرده و فقط ۳۰ نفر همراه خود نگاه دارد .

داود خان این پیشنهاد را قبول نموده و بسپهدار تلگراف کرد که باید معین الرعایا بظهیرالملك بدون هیچ شرطی تسلیم شود .

در ۲۹ ماه یکی از متحصنین قونسولخانه بیرون رفت حکومت دو مرتبه استعفا داد و در ۳۰ ماه دو باره مشغول حکومت گردید . در ۳ ماه او سایر متحصنین بمیل خود از قونسول خانه خارج شدند در ۵ ماه او نماینده وزارت خارجه ایران در خصوص نگاهداری متحصنین در قونسول خانه بوزیر مختار انگلیس در طهران پرتست نمود و باو جواب داده شد که دیگر آنان در قونسول خانه نیستند .

وزیر مختار اعلیحضرتی موقع را غنیمت شمرده از حـرکات حکومت وداود خان و ظهیر الملك پرتست خیلی سخت نمود



و اظهار داشت که بهیچوجه امکان پذیر نبود که او بگذارد متحصنین جز بمیل خود از قونسول خانه خارج بشوند چرا که معلوم بود قطاع الطریق و وحشی هـا مانند ظهیر الملك درپی اعدام آنها هستند . از حوادث طهـران آثار کمی در کرمانشاهان ظاهر نموده شهر مشغول امور داخـلی خود بوده است . عجالة کالسکه از همدان بقزوین راه افتاده و مسافرت ۴۸ ساعت طول می کشد . تقریبا ۱۰ ماه ژوییه حاکم قصر شیرین تلگرافا بحکومت کرمانشاهان اطلاع داد که آقا ملا احمد یزدی از طرف رئیس روحانی کربلا باین نقطه وارد شده و با نایب السلطنه عموی شاه مشغـول مخابرات تلگرافی است و مقصود علماء این است که از خیالات شاه کسب اطلاع نمایند آقا احمد اظهار نموده بود که اگر مشروطه طلبها موفقیت تحصیل نمایند رئیس روحانی کربلا خودبایران آمده وزمام امور را در دست خواهد گرفت.

( همدان ) در این مدت ساکت بوده ظاهراً برای اعزام دسته جات برای کومك ملتیان که رو بطهران میروند تهیه دیده می شود ولی اگر استعدادی هم فرستاده شده باشد خیلی کم بوده است .

( شیراز ) در ۱۱ ماه ژوییه آصف الدوله بقونسول خانه های انگلیس و روس اطلاع داد نظر باینکه بهیچوجه مایل خون

ریزی نیستم لذا از حکومت فارس استعفا داده ام .
در ۱۲ ماه کلیه قشون شیراز در دو قونسولگری متحصن
و از نرسیدن مواجب اظهار شکایت نمودند در صورتیکه
حکومت مرتباً بقشقائیها پول می رساند ایل عرب پیغام داده
بودند در هر موقعی که قوام‌الملك حکم بدهد آنها حاضرند که
بشیراز حمله ور شوند . در ۱۳ ماه خبر رسید که سید
عبد الحسین لاری باشیخ زکریا و ۴۰۰ نفر دیگر در نزدیکی
داراب هستند قونسولها پیغام سفارتین را باصف الدوله مذاکره
نموده و از او در خواست کردند که بسید لاری و صولة الدوله
حکم قطعی صادر نماید که ابداً بطرف شیراز حرکت ننمایند .
آصف الدوله اظهار کرده بود که اودرشرف حرکت ازشیراز
است و قولداد که قشقائیها را از شهر خارج نماید .
در همان روز تعیین ظل السلطان بحکومت فارس اعلان و از
طرف اهالی در کمال خوشوقتی پذیرفته شد . در ۱۴ ماه
منشی قونسول خانه از آصف الدوله ملاقات نمود و مشار الیه
از خبر عزل خود بی اطلاع بود و از استماع این خبر تعجب
نمود . بدبختانه تعیین ظل السلطان از طرف دولت
جدید تصویب نگردید در همان روز به قونسول اعلیحضرتی
راپورت رسید که سید عبد الحسین لاری در طاهرون در مسافت
صد میلی از بندر عباس ناخوش است . عدم تصویب



تعیین ظل السلطان و انتشار این مطلب بتوسط مشیرالملك
که بموجب اعلان رسمی تازه وزیر شده دومرتبه هیجان را
بر ضد آصف الدوله تحریك کرد و سید محمد بقونسولها کاغذی
نوشته و اشعار میدارد جمعیتی که در مسجد شاه چراغ اجتماع
نموده اند از ربقه اطاعت او خارج و اگر میل دارند از
اغتشاش جلو گیری نمایند باید آصف الدوله را فوراً معزول
و از شهر خارج نمایند .
در ۱۷ ماه خبر تعیین عطاء الدوله بسمت نیابت حکومت
موقتی تا ورود بهرام میرزا واصل گردید قونسولها غیر رسمی
از او ملاقات نمودند و اصرار کردند که برای برقراری نظم
اقدامات لازمه را نماید و او قولداده است که اقدامات مجدانه
نماید . آصف الدوله با وجود اظهارات سابق خودش
که می خواست حرکت نماید در این موقع ابداً قبول اینمطلب
را ننموده و اظهار می دارد ظل السلطان را محمد علی میرزا
تعیین کرده و حالا خود او از سلطنت مخلوع است .
اخبار شایعهٔ شهری تعیین حکومت ظل السلطان را تکذیب
می کرد و می گفتند تلگرافی که در این خصوص عطاء الدوله
اظهار می کند از طرف قونسولگری ها مجعول و ساختهٔگی
است برای اینکه متحصنین قونسولگری ها را ساکت نگاه
دارند . در۷۱ ماه قونسولگریها بتوسط کاغذ به

عطاء الدوله اصرار نمودند که گوش باین انتشارات نداده و تا مدتی که دستور العمل ثانوی برسد قطع نظر از هر ترتیبی که در مرکز داده شده باشد او مسؤل نظم شیراز خواهد بود در همان روز قاصدی از جهرم رسید و اظهار داشت سید عبد الحسین بان نقطه آدم فرستاده تا بهر قیمتی که ممکن است برای او فشنك خریداری نمایند .

از سپهدار و سردار اسعد بتوسط تلگراف اعلان وزارت جنك و داخله ایشان رسید . در ۱۸ ماه تلگرافی از سردار اسعد بصولة الدوله مخابره شد و در آن تلگراف وزیر داخله قدغن کرده بود که از محل خود بطرف شیراز حرکت نکند در همان روز اعراب از ده بید بقوام تلگراف نموده و باو اصرار می کردند که در بیضا با قشقائیها جنك نماید قوام کاغذی بقونسولها نوشته که چون صولة الدوله از ییلاق خود بطرف شیراز حرکت کرده است لذا آنها هم مجبورند که اعراب را خبر نمایند .

در جواب باو گفته شد خوب است قوام احتیاط را منظور داشته و اقدامی که صولة الدوله بتواند آن را دست آویز آمدن خود کند نماید . و باز باو گوشزد شد که صولة الدوله هنوز ۸ منزل از راه سرحد دور است پس دلیلی بر اینکه خطر نزدیك است ندارد . پس قوام



سؤال کرد آیا قونسولها اجازه می دهند که برای محافظت املاك خود که الان مشغول غارت آنها هستند از ده بیدادم اعزام دارد باو جواب داده شد که این مسئله راجع بقونسولها نیست فقط تکلیف قونسولها این است که بقوام و صولة الدوله اخطار نمایند که هر کدام از آنها بدواً بشیراز قشون وارد نمودند مسؤل خسارت جان و مال اتباع خارجه خواهند بود که از دعوای در شهر روی خواهد داد . در ۱۹ ماه تلگرافی از طرف سردار اسعد و تلگرافی از سید اسدالله از بوشهر بصولة الدوله و سید عبد الحسین لاری مخابره و با نها اصرار شده بود که ساکت به نشینند . در ۲۰ ماه مردم به اطمینان اینکه آصف الدوله معزول شده از شاه چراغ خارج شدند .

در ۲۱ ماه انتخاب علاء الدوله اعلان شد .

عقیدهٔ مردم در خصوص این انتخاب مختلف است محترمین شهر خوشحال هستند ولی اشخاصی که کارشان بر پا کردن هیجان است بنای ضدیت را گذارده اند . در ۲۲ ماه هیجان بر علیه علاء الدوله وبرله ظل السلطان شروع و بازارها بسته شد در ۲۳ ماه صولة الدوله تلگرافی باصف الدوله مخابره کرد مشعر بر اینکه نباید از شیراز حرکت نماید و الا او یعنی صولة الدوله آصف الدوله را مراجعت خواهد داد .

در ۲۴ ماه آصف الدوله از شیراز حرکت و دار الحکومه را

بدست قراولهای قشقائی سپرد . در ۲۵ ماه از آباده برای مستر بیل تلگراف رسید که صولة الدوله با عدهٔ زیادی سوار برای شیراز حرکت نموده است و عدهٔ سواری هم به آباده برای ممانعت از ورود علاء الدوله بشیراز فرستاده است بهمین ملاحظه مستر بیل از وزیر مختار اعلیحضرتی خواهش نمود که برای اعزام استعداد از بوشهر اجازه بدهد و این اقدام تصویب شد در ۱۴ ماه قونسول روس به مستر بیل اطلاع داد که او برای قونسولخانه خود از اصفهان قزاق خواسته است .

در همان روز قراولهای قشقائی را از دار الحکومه خارج کردند . و در ۲۷ ماه ژوئیه رابورت رسید که صولة الدوله در پنج منزلی شیراز است قوام هم در همین موقع از شیراز بطرف اعراب عزیمت نمود .

بموجب پیشنهاد مستر بیل مستر کرستمس که یکی از اجزاء تلگراف خانه است نزد صولة الدوله فرستاده شد که شاید از پیش آمدن او جلو گیری نماید مستر کرستمس در ۲۹ ماه حرکت کرد پس از مراجعت اظهار داشت که صولة الدوله در ۱۲ میلی خارج شهر است و مایل است در اردوی خود با مستر بیل ملاقات کند مستر بیل از صولة الدوله ملاقات کرد و در ۳ ماه رابورت داد که صولت الدوله اظهار داشته که خیال حکومت ندارم بغیر از علاء الدوله که سالها است



با او خصومت دارم و شخصاً هم آدم بدی است هر کسیکه حاکم بشود قبول خواهم نمود صولة الدوله گفته بود همان روزی که حاکم دیگری تعیین بشود تمام قشقائیها را از شیراز رجعت خواهد داد و برای اینکه نیات خود را ثابت کند قول داد که تا سه روز دیگر بطرف شیراز حرکت نخواهد کرد مشروط بر این که نه قوام بطرف شیراز حرکت و نه علاء الدوله از طهران عزیمت نماید . صولة الدوله مایل بود که این مطلب بدولت ایران اشاره شود . و اظهار داشت تا جان دارد از آمدن علاء الدوله جلو گیری خواهد کرد بموجب پیش نهاد مستر بیل صولة الدوله قبول کرد که مطالب فوق را بقونسول روس بنویسد .

مستر بیل گمان می کرد که قشون صولة الدوله بیش از ۳ هزار نفر است و عده زیادی نیز منتظر خبرند صولة الدوله پیش از وقت اعلانی در شیراز منتشر کرده که بنا بخواهش علماء کربلا برای اجرا نمودن قوانین مجلس و انتخابات و ترتیب انجمن و خاتمه ظلم بشیراز خواهد آمد و در آن اعلان قول داده بود که هر چه غارت بشود از عهدهٔ غرامت بر خواهد امد و نظم را پایدار خواهد ساخت . در ۲ ماه او برای قونسول خانه شیراز استداد وارد شد ولی بد بختانه دو نفر از سربازان هندی از تابش آفتاب هلاك شدند .

در ۵ ماه او پس از آنکه ۳ روز معهود به آخر رسید
صولة الدوله اردوی خود را در بیرون شهر زده با دولت
ایران مشغول مخابرات تلگرافی شد . در ۱۱ ماه
او راپورت داده شد که سهام الدوله بحکومت فارس معین کردید
مردم از حوادث جاریه طهران نه برای شاه تاسف خوردند
و نه از اوضاع جدید خوشوقت شدند خیالات مردم تماما
بطرف اوضاع محلی مصروف است .

( خلیج فارس )

( بوشهر ) سید مرتضی که از ۷ ماه ژوییه محبوس بود در
یك کشتی به بصره و از آنجا به نجف فرستاده شد .
سید عبد الصاحب همراه او بود و از طرف دریابیکی و انجمن
محلی کاغذی بعلماء نجف نوشته شد که سید مرتضی یکی از
مفسدین درجه اول است و خوب است او را در تحت نظارت
نکاه داشته نگذارند که به نقاط دیگر برود در ۲۰ ماه ژون انجمن
محلی انتخاب کردید وکلا مرکب اند از شش نفر آخوند و ۵
نفر تاجر . در ۲۳ ماه ژون دریابیکی به موکام
که دهی است در مسافت ۵ میلی بوشهر حرکت کرد تا از
آنجا بطرف تنکستان برود و همراه او ۳۰۰ نفر پیاده
و توپخانه و سه عراده توپ در تحت فرمان میرپنجه با ۲۰۰
نفر تفنك چی در تحت ریاست احمد خان که ( یکی از



اقوام خان بندر ریك است ) و ۲۵۰ نفر تفنکچی دیگر در
تحت ریاست شیخ حسین چاه کوتائی بودند .
راپورت رسید زائر قادر که یکی از طرفداران دریابیکی است
۲۵۰ نفر در اهرم برای خدمت حاضر کرده است .
دریابیکی بتوسط یك نفر قاصد به رئیس علی وحسن باکشو که
دو نفر رئیس متمرد تنکستانی می باشند اولتیماتوم فرستاد
مضمون اولتیماتوم این بود رئیس علی باید دیلوار را به زائر
قادر تسلیم نماید که در آن نقطه بریاست کمرك منصوب ومسئول
عایدات آنجا است ونیز رئیس علی و حسن باکشو لازم است
تمام اموال وجوهاتی را که از بوشهر بغارت برده اند مسترد
سازند . در ۲۵ ماه ژون زائر قادر اهرم را مورد
حملات خود کرده وآن نقطه را تصرف نمود و عصر همان روز
دریابیکی ازموکام به بوم کر حرکت کرد .
در ۳۰ ماه ژون از شمشیری ده زائر قادر که دریابیکی بانجا رفته
بود خبر رسید که رئیس علی وحسن باکشو شکست خورده از
دهات خود (دیلوار) و (انبارك) بکوه فرار کردند دریابیکی
دیلوررا بدست پسر زائر قادر سپرده وشخصی را نیز که موسوم
بمحمد باقر بود بریاست کمرك آن نقطه منصوب کرد .
درهمان روز خبر رسید که دریابیکی ازحسن باکشومطالبه خسارت
وچیزهای دیگر کرده چون از او جوابی نرسید ده اورا

( انبارك ) بتوپ بسته ومتصرف شده و حکم کرده است که مقدار زیادی ازدرختهای نخل آن را که قیمة آن تقریباً دو هزار تومان بوده است برای جریمه ببرند و نیز رابورت داده شد که دراول ماه ژوبه دریا بیکی نظر باینکه رئیس علی بولی را که دریا بیکی از او مطالبه مینماید قبول نکرده خیال دارد دیلواررا مورد حملات خود قرار بدهد وبه ( برسبولیس ) فرمان داده در همان روز حرکت واز طرف دریا باو همراهی نماید در ۵ ماه ژوبه رئیس علی دو مرتبه دیلواررا متصرف شد . ( بندرعباس ) نظر بسرکرمی سید عبدالحسین لاری درماه ژون کاروان جرأت حرکت کرده و چند وقتی راه کاروان تایك اندازه رو به کرمان امن بود

( ماژور اسئوکس آتاشه میلتر )

( نمره ۲۲۱ )

تلکراف سرباركلی به سرادواركری مورخه ۳۰ ماه او از قلهك راجع است به تلکراف ۲۷ ماه او که درآن تلکراف استخلاص ظل السلطان را رابورت داده بودم .

در همان روز تلکرافی ازویس قونسول اعلیحضرتی مقیم رشت رسید که حرکت ظل السلطان را بطرف طهران اشعار میداشت . دیروز تلکراف علیحده برای من رسید که اظهار میداشت درخصوص حرکت ظل السلطان بطرف



طهران اشکال تراشی شده است . من تلگراف خواهم نمود که در این خصوص توضیحات لازمه را برای من بفرستند . در جواب تمام مراسلات ما که در خصوص ظل السلطان بدولت ایران فرستاده ایم بغیر ازجواب شفاهی چیز دیگری بما داده نشده این جواب در ۱۸ ماه او بما داده شد ومفاد آن اینست به ظل السلطان اجازه داده می شود که بطرف اروپا مراجعت نماید ولی کمیته باز اصرار دارد که از مشار الیه پول بگیرد .

گمان می‌کنم حالا دیگر موقعی است که باید یك اندازه در این خصوص ایستادگی نمائیم .

بعقیده من یك یادداشت متحد المآلی دراین‌خصوص از سفارتین بهترین راه چاره این‌واقعه میباشد .

گمان می‌کنم ظل‌السلطان حاضراست که یك‌پولی هم کار سازی دارد این یادداشت مذکور باید ازدولت ایران درخواست نماید که بدون اذیت ظل‌السلطان را اجازه بدهند تابه اروپا مراجعت نماید .

( نمره ۲۲۲ )

تلگراف سرادواركری به مستر اوبرون مورخه ۳۰ ماه ( او ) از وزارت خارجه لندن

( ظل السلطان ) ( راجع است بتلگراف ۳۰ ماه او ازطهران

خوب است شما خیالات دولت اعلیحضرتی را توضیح نموده و
از دولت روسیه تقاضا نمائید که به نماینده خودشان در
طهران دستور العمل بفرستند که موافق پیشنهاد سربار کلی
متحداً مذاکره نمائید .

( نمره ۲۲۳ )

تلگراف مستر اوبرون به سر ادوارکری مورخه ۳۱ ماه او
از پطرزبورغ

( ظل السلطان ) ( خواهش دارم که به تلگراف دیروزی
خودتان رجوع فرمائید )
امروز عصر باکفیل وزارت امور خارجه ملاقات نمودم بمن
اطمینان داد که مطابق پیش نهاد سربارکلی به شارژدافر روس
مقیم طهران تلگراف خواهد کرد

( نمره ۲۲٤ )

تلگراف سربارکلی به سرادوارکری مورخهٔ ۲ سپتامبر ازقلهك
دولت ایران یادداشت موجب خوشنودی درخصوص متحصنین
وعفو عمومی بسفارتین فرستاده است .
در این یاد داشت عفو عمومی را برای مقصرین سیاسی طهران
اعلان میدارد ولی بعضی از خائنین که عجالةً متحصن و در
آن یاد داشت اسم آنها راذکر کرده از این قاعده عفو
عمومی مستثنا هستند . این استثنا در حق متحصنین



سفارت روس و عثمانی است و دولت ایران عجالةً محاکمه
این اشخاص را بعهدهٔ تعویق انداخته تا از ایران خارج به
شوند در غیاب ایشان هر جرمی که از محکمه در حق آنها
ثابت گردید هر گاه دو باره بایران مراجعت کردند جزای آن
بموقع اجرا گذارده خواهد شد . در ضمن همین
مراسله دولت ایران در خواست می نماید که این اشخاص بفوریت
حرکت نمایند و از سفارتهای مذکوره خواهش می نماید
که بان اشخاص مزبوره یاد آوری نمایند که در صورت مراجعت
آنها بایران دیگر سفارت از آنها حمایت نخواهد کرد .

( نمره ۲۲۵ )

تلگراف سربار کلی به سراد وارگری مورخهٔ ۹ سپتامبر
۱۹۰۹ از قلهك .
امروز عصر در ساعت ٤ شاه سابق با اتباع خود از سفارت
روس به انزلی حرکت کرد . ۱۲۰ نفر قزاق ایرانی
در تحت فرمان یك نفر صاحب منصب روسی تا قزوین همراه
او خواهند رفت و از آن نقطه قزاق روسی جای آنان
را خواهد گرفت همراه شاه سابق عدهٔ از اجزأ سفارتین
با ۳ سوار هندی و سه نفر قزاق روسی خواهند بود .

( نمره ۲۲٦ )

تلگراف سر بارکلی به سرادوار کری مورخهٔ ۱۲ سپتامبر

از قلهك .

تلگراف ذیل مورخه ۱۱ سپتامبر از کنیل ژنرال قونسول
گری اعلیحضرتی مقیم تبریز برای من مخابره شده است .

ستار خان مأمور اردبیل شد و از تبریز حرکت کرد پیش
از حرکت ستار خان بتوسط پول سعی کرده بود که اهالی
نمایشی داده نگذارند مشار الیه باردبیل فرستاده شود ولی
حکومت اعتنا نکرده و در حکم خود ثابت ماند .

حکومت برای موفقیت باین فقره محل تمجید است .

( نمره ۲۲۷ )

مراسله از اداره هندوستان بوزارت امور خارجهٔ انگلیس مورخه
۱۱ سپتامبر ۱۹۰۹ .

( آقا ) مامورم اطلاع بدهم مراسله شما که حاوی سواد مراسله
سربار کلی مورخه ۲۳ ماه ژوییه مشعر باظهار خدمات بعضی
از اجزاء سفارت اعلیحضرتی طهران و آقایان دیگر که در مدت
انقلاب طهران تا خلع شاه سابق بظهور رسیده بود واصل گردید
در جواب من باید بگویم که لورد مورلی از حکومت هندوستان
خواهش نمود که از طرف دولت اعلیحضرتی اظهار رضایت
از خدمات ماژور استوکس و ماژور اوکونار کرده شود .

بعلاوه بمن گفته شده که سوادی از مراسله رئیس ادارهٔ
تلگراف خانه هندو اروپ راجع برفتار اجزاء اداره مذکوره



در موقع همان انقلاب برای شما بفرستم .

لورد مورلی خیلی خوشحال خواهد شد که بتصویب سراد
وار گری به مستر کرك اجازه داده شود که از طرف دولت
اعلیحضرتی بهر ترتیبی که صلاح بداند از اجزا تشکر نماید
لورد مورلی نیز پیشنهاد می نماید بهمان طوری که در خصوص
ماژور استوکس اظهار شد از دکتر اسکات هم اظهار رضایت
نمایند . ( کولن کامبل )

( ضمیمه در نمره ۲۲۷ )

کاغذ مدیر کل اداره تلگرافخانه هندو اروپ مورخه ۲۶ ماه
او ۱۰۹۹ٔ .

در ۱۸ ماه ژوییه وزیر مختار انگلیس مقیم طهران مراسله
ذیل را بعنوان مستر باکر فرستاده است .

نظر بکثرت اشتغال نتوانستم زودتر اظهار رضایت از رشادت
و آرامی و معقولیتی که اتباع انگلیس در این اوضاع نا گوار
هفته گذشتهٔ نشان داده اند کرده باشم . من از شما
تمنی می نمایم که لطف فرموده این پیغام مرا باجزاء خود
برسانید و همچنین اظهار تشکرات مرا از رفتار آنان بنمائید
مسافت ما بین مرکز تلگراف خانه و اداره تلگراف خانه که
در میدان توپخانه واقع است زیاده از یك میل است .
دولتی ها میدان توپخانه را متصرف بودند و خیابانهای اطراف

در دست ماتیان بود . در مدت ٤ روز که از ۱۳ الی ۱٦ ماه ژوبه باشد متصل تیر زیادی مابین این دو دسته رد و بدل می شد . با وجود این تمام تلگراف چیها بسر موقع در اداره تلگراف خانه در سر کار خود حاضر می شدند اگر چه مخاطرات زیاد برای آنها در این تردد متصور بود ادارهٔ تلگراف خانه نمی توانست که تلگرافات واصله ر بمحل خود برساند .

و لی تلگرافاتی که از سفرای انگلیس وروس از قلهك برای سپهدار و سردار اسعد مخابره می شد بمرکز تلگراف خانه تلفون می کردند واز آنجا بتوسط اجزاء انگلیس بصاحبانش میرسانیدند چون که فراشهای ایرانی جرأت بیرون رفتن را بداشتند .

در موقعی که سیم تلفون قلهك پاره شده بود هیچ ایرانی جرأت نمیکرد که برای تعمیر سیم بیرون برود تا اینکه یکی از اجزاء انگلیس را همراه خود میبرد درواقع رفتار تمام اجزاء در این اوضاع ناگوار بسیار خوب بود من حس مینمایم که اگر وزیر هندوستان از رفتار اجزاء تلگرافخانه طهران اظهار تشکر نماید باعث تشویق زیادی از اجزاء طهران خصوصاً و اجزاء ایران عموماً خواهند گردید .

بهمین ملاحظه من درخواست اجازه مینمایم که ازطرف



دولت باجزأ اطلاع بدهم کهاز آرامی و رشادت اجزأ بطوریکه راپورت داده شد دولت اظهار رضایت کرده خصوصاً از اینکه ماه ژوبه در هنگام جنك اجزأ کار خود رابطور معمول انجام داده اند

( امضا گرك )

( نمره ۲۲۸ )

تلگراف سرپارکلی به سر ادوار گری مورخه ۱۳ ماه سپتامبر ازقلهك یك کمیسون ٤٠ نفری قائم مقام کمیتهٔ که تازه کی اسم ( Directeur هیئت مدیره ) را بخود گذاشته بودند گردیده است . کمیسون جدید مرکب است از همان اجزاء کمیته . از این ببعد اشخاص دیگر بکار وزراء دخالت نخواهند کرد . علة این تغییر ازقراریکه میگویند رفتن محمد علی میرزا ستکه اوضاع بحال طبیعی خود بر گشته است

( نمره ۲۲۹ )

کاغذ وزارت خارجه انگلیس باداره هندوستان مورخه ۱٦ سپتامبر ۱۹۰۹ ( آقا ) مامورم از طرف سرادوارد گری رسید کاغذ مورخه ۱۱ این ماه را در خصوص خدمات بعضی از آقایان که در مدت اغتشاش طهران بموقع ظهور رسیده بود اعلام دارم و جوابا اطلاع بدهم که سر ادوار گری باپیشنهاد ویکونت مورلی کاملا همراه و مدیر کل تلگراف خانه مجاز است که مطالب پیشنهادی خود را ازطرف دولت اعلیحضرتی

بعموم اجزاء اعلان داشته و همچنانکه اظهار تشکر ازمازور استوکس و مستر اوکونر شده از دکتر اسکات هم بشود

( کامیل )

( نمره ۲۳۰ )

تلکراف سر بار کلی به سر ادواد کری مورخه ۲۴ سپتامبر از قلهك سفیر تازه روسیه امروز صبح وارد طهران کردید . مایلم که موقع را غنیمت شمرده ویادآوری نمایم که چه اندازه خوشحال بودم که در مدت اغتشاش مثل مسیو سابلین هم کاری داشتم همراهی صادقانه ومساعدت او اسباب تشکر دائمی من خواهد بود .

( نمره ۲۳۱ )

مراسله سربارکلی به سر ادوار کری مورخه ۹ سپتامبر ۱۹۰۹ از قلهك ( آقا ) در این چهار هفته کذشته مرکز مهم اغتشاش فقط کرمانست و دستجات بزرك دزدان عرب آن مملکت را غارت می نمایند و در اطراف سلطان آباد بطوریکه در رابورت ماه کذشته اطلاع داده شد الوار در دزدی خود باقی هستند .

در شمال مابین قراولهای قونسولکری روس در ارومیه باعدهٔ از اکراد در قریه نزدیك ارومی جنك شده و همچنین مابین عده از قشون روس درتبریز و دسته از فدائیهای محلی



در نزدیکی مرند نزاع است . بغیر از این نقاط مذکوره در جاهای دیکر اغتشاش مهمی اتفاق نیفتاده هر چند که بی نظمی راههای جنوب و مخصوصاً راه بوشهر و اصفهان تا آباده و راه کرمان به یزد شیوع دارد ولی رابورت اغتشاش شهرهای عمده و ولایات نه رسیده و در پای تخت هم نظم کامل بر قرار است دولت هنوز در دست کمیته ایست که اسم خودرا (هیئت مدیره Directeur) نامیده و سردار اسعد وزیر داخله و سپهدار وزیر جنك هم داخل هیئت مدیره شده اند و این هم برای این است که اتفاق مابین کمیته که در واقع حکومت میکند و در رائی که وجود آنها فقط برای اجرا نمودن احکام آن کمیته و نکاهداشتن صورت ظاهر وزارت است بعمل آید .

در یکی از نمره های روز نامه (تایمز) دیدم که خبر نکار آن روز نامه در پطرز بورغ رابورت داده است که دوائر رسمی روسیه اوضاع ایرانرا تاریك مشاهده می نمایند و اظهار میدارند که هرج و مرج در چندین ایالت شیوع پیدا کرده است وتمام راهها بواسطهٔ دزدان وقطاع الطریق مسدود است و تجارت هرماهه رو بنقصان کذاشته است من از این تلکراف چنان استنباط می نمایم که عقیده سن پطرز بورغ این استکه اوضاع ایران دراین یکماهه که در تحت حکومت تازه

است بدتر از آن موقعی است که بسبك قدیم بود .

من گمان نمی کنم که حقیقتاً بتوانند این عقیده را ثابت نمایند تازگی ندارد که دزد ها راه هارا مسدود کرده اند در تمام مدت اقامت من در ایران راهها همین حال ر داشته اینکه از تجارت کاسته می شود اوضاع سابق هم بهمین منوال بوده است .

گمان می کنم که گمرکات شمال در عوض اینکه تنزل نمایدا رو به ترقی نهاده است و باز گمان نمی کنم آن طوریکه گفته شده هرج ومرج زیاد است این مسئله صحت داشته باشد .

بلی در بعضی نقاط اغتشاش هست ولی این مسئله تازگی ندارد . تااینکه باین مملکت مساعدت کافی پولی نشود سفاهت است اگر تصور شود اصلاح فوق العاده در امور ایران حاصل خواهد گردید ولو هرقسم حکومت متصدی امور باشد .

عجالتاً دولت بطور دست و دهن زندگی مینماید و جزئی وجهی که ممکن است تحصیل شود عبارت از همان وجوهاتی استکه جبراً از مرتجعین گرفته می شود بامقدار خیلی کم ازبابت گمرکات مالیات که منبع عمده عایدات دولتی است ممتنع الوصول بود و حالا هم چیزی وصول نمی شود دولت خیال دارد که یك مقدار از جواهرات دولتی را گرو بگذارد ولی با این وجوهات نمی شود نقاط مغشوش را منظم نمود



بلی کفایت مخارج یومیه دولتی را می نماید .

آیا این وجوهات فوق مخارج دولتی را تا افتتاح مجلس که در اواسط ماه آتیه واقع خواهد شد کافی خواهد بودیاخیر .

هنوز معلوم نیست ولی آنچه قطعی است این استکه از دولتین تقاضای استقراض نخواهند کرد بجهة اینکه معلوم است یکی از شرایط استقراض نظارت درمخارج آن خواهد بود مگر اینکه بی اندازه احتیاج داشته باشند در آن موقع هم هرچه زودتر یك وجه کافی کار سازی بشود بهتر خواهد بود . (بار کلی)

( نمره ۲۲۲ )

مراسله سر بار کلی به سر ادوار گری مورخه ۹ سپتامبر ( ۱۹۰۹ ) از قلهك ( آقا ) در مراسله ۱۲ ماه ( او ) سوادی از پروتوکل ممضی بامضای مستر چرچیل و مسیو بارن اوسکی مترجمین سفارتین و نمایندگان دولت ایران تقدیم داشتم

آن پروتوکل راجع بود به تسلیم جواهرات سلطنتی و قرار داد مستمری شاه سابق بمبلغ هفتادو پنجهزار تومان و تعیین روز حرکت شاه که در ۱۷ ماه او مقرر شده بود و بنا بقرار داد میبایست که آن پروتوکل را نمایندگان دولتین و وزرا تصویب نمایند ولی قبل ازوقتی که برای حرکت محمد علی میرزا معین شده بود پاره مسائل پیش آمد که در آن

پروتوکل مذکور نبود و بهمین ملاحظه پروتوکل بامضای
اشخاص مزبوره نرسید .

اینك سوادی از پروتوکل جدید برای شما ارسال می دارم
این پروتوکل متضمن غالب شروط پروتوکل سابق بعلاوه
بعضی مسائل دیگر است که مذاکره در آن مسائل اسباب
تعویق حرکت محمد علی میرزا را فراهم کرد . دوفقره
از این مسائل باعث مذاکرات طولانی بادولت ایران گردید
البته ملتفت خواهید شد که مسائل مذکوره در خصوص
قروض شاه سابق به بانك روسی و حرکت محمد علی میرزا
بااتباع مرتجعین خود از ایران بطوریکه در این پروتوکل مرتب
شده موافق میل دولت روس است . دولت ایران قروض
شاه سابق را در عهده گرفته ومواجب او را بصد هزار
تومان اضافه کرده ودر عوض محمد علی میرزا املاك خود را
بدولت ایران منتقل مینماید .

مذاکرات جزئی در خصوص قروض شاه سابق مابین دولت
روس وبانك روس ودولت ایران در جریان است وگرو این
قرض گمرکات شمالی خواهد بود با فرع صدی شش در
صورتیکه سابقاً از قرار صدی نه و صدی دوازده بود .
مرتجعینی که بامحمد علی میرزا در سفارت روس متحصن بودند
مجاز خواهند بود که بامحمد علی میرزا حرکت نمایند مشروط



براینکه متحصنین از طرف خود وکیلی تعیین نمایند که هر
کس از ایشان ادعائی داشته باشد در حضور نماینده سفارت
روس محاکمه بشوند . در خصوص محاکمهٔ که ممکن است
در بارهٔ این اشخاص اتفاق بیفتد ازقبیل گفتگوی در باب قنات
وغیره دراینکه آیا حضور نماینده سفارت روس لازمست یاخیر
مورد بحث وترتیب او بعهدهٔ تعویق افتاد وقرار شد که بعدها
مابین سفارت روس ودولت ایران ترتیبی داده شود . سواد
یاد داشتی که در همین قضیه من و همکار روسم بدولت ایران
نوشتیم لفاً ارسال شد این چهار لفظ pour les affaires passées
( برای کارهای گذشته ) که در آن مراسله مذکور یاد آوری
شده بود باعث مذاکرات طولانی گردید . نمایندگان دولت
ایران اصرار زیاد نمودند که بعد از کلمات Poursuite Civile
( جلب بمحاکمه ) آن چهار لفظ گذارده بشود و اگر این
چهار لفظ گذاشته می شد دیگر درمحاکمات برای نمایندهٔ روس
در دعاوی آتیه مجال حضور باقی نمی ماند . رفتار سفارت
انگلیس همیشه با پناهندگان سفارت موافق بوده است با
اظهارات نمایندگان ایران باین معنی که سفارت انگلیس حمایت
خود را همیشه درحق متحصنین برای اعمال گذشته ایشان
معمول داشته نه برای امور آتیه ولی مابین اشخاصیکه درسفارت
روس متحصن شده اند کسانی هستند که درتحت حمایت روس

میباشند در این صورت مسئله تفاوت پیدا می کند و من می
توانم بگویم تا مدتی که اشخاص مذکوره در تحت حمایت روس
هستند وهم کار روس من هم مایل نیست که از آنها سلب
حمایت کرده باشد سفارت روس حق دخالت در امور راجعه
بآنها را دارد . وبهمین دلیل من باهمکار روسم همراهی نمودم
نمایندکان دولت ایران قبول نکردند که مابین این دوقسم حمایت
تفاوتی بوده باشد و اظهار نمودند که دربارهٔ تمام متحصنین
بیك ترتیب رفتار خواهد شد وطوری نمایندکان دولت ایران
در این مطلب جدیت وایستاده کی نمودند که اکر همکار روسم
این عقیدهٔ خودرا پیش ببرد کمان میکنم بعد از این با تمام
متحصنین بهمین طور رفتار خواهند کرد باین معنی که بعد از اینهم
دربارهٔ آنها حمایت نموده ومابین اشخاصیکه در سفارت متحصن شده اند
واشخاصیکه در تحت حمایت هستند تفاوتی نخواهند کذاشت .
چون ما نتوانستیم در این مسئله اتفاق آراء تحصیل نمائیم
و بملاحظه اینکه در حرکت محمد علی میرزا تعویق حاصل نشود
مصمم شدیم که بدولت ایران یاد داشتی فرستاده و تقاضا نمائیم
که این مسئله را عجالةً مسکوت عنه بگذارند . پروتوکل ملفوف
رادیشب نمایندکان امضاء نمودند و باید که امروز بامضای
تمام وزرأ ایران برسد . تمام شرایطی که حرکت
محمد علی میرزا بسته باجرأ آنها بود بموقع اجرأ گذاشته شد



و امید است که تا عصر محمد علی میرزا با اتباع مرتجعین خود
ازسفارت روس حرکت نمایند . ( بارکلی )

( ضمیمهٔ ۱ در نمره ۲۳۲ )

(پروتوکل که در ۲۵ ماه او امضا شده است . )

محض تسریع در حرکت از ایران اعلیحضرت محمد علی میرزا
شاه سابق ایران که فعلا در تحت حمایت سفارتین روس و
انکلیس است وزیر مختار انکلیس و شارژ دافر روس از یك
طرف ووزرای دولت ایران ازطرف دیکر متفقاً ترتیب پروتوکل
ذیل را دادند .

( آرتیکل اول ) اعلیحضرت محمد علی میرزا چون اظهار نمودند
که تمام جواهرات و سایر اشیأ سلطنتی که در تصرف ایشان
بوده است بدولت ایران تسلیم کرده اند . دولت
ایران بعد از ترتیب دادن صورتی از تمام جواهرات و اشیاء
دیکری که تحویل کرفته است سیاهه از آنچه کسر است
و از آنچه عوض شده است بسفارتین خواهد داد و سفارتین
از محمدعلی میرزا توضیحات با دقت تحقیق و تمام شرح و تفصیلی
که ممکن باشد در اینکه جواهرات و اشیأ مذکوره چه شده
است تحصیل خواهند کرد و در صورتیکه بعضی از آنها در
نزد خود اعلیحضرت یا اشخاصی که در بست سفارت روس
هستند بوده یا توضیحاتی که داده اند خلاف باشد سفارتین هر

جه در امکان ایشان باشد برای استرداد آن اشیاء بعمل خواهند
آورد . (۲) هرگاه در حضور محکمه های سفارتین
معلوم شود که از تاریخ ۱۶ ژوییه ۱۹۰۹ ببعد اعلیحضرت
محمدعلی میرزا جواهرات و اشیاء سلطنتی را فروخته یا گرو
گذاشته یا پنهان کرده است و ممکن نشود عین آن اشیاء را
مسترد دارند دولت ایران قیمة آن اشیاء رااز مستمری ایشان
کسر خواهند نمود . (۳) اعلیحضرت محمد علی
میرزا تمام اسنادی که دارد متعلق بجواهرات سلطنتی که در
بانک ها یا صرافخانه های دیگر که قرض میدهند یا در نزد
اشخاص متفرقه در رهن پولی است که بایشان داده اند بدولت
ایران تسلیم می نماید و دولت ایران میتواند بمیل خود آن
جواهرات مرهونه را از گرو بیرون بیاورد .

(۴) تمام قروض شخصی اعلیحضرت محمد علی میرزا خواه
از بانک استقراضی ایران که در اول ژوییه ۱۹۰۹ باضافه منافع
بالغ بر دو کرور و چهار صد و سیزده هزار و چهار صد و
سی و چهار تومان شش هزار و هفده شاهی بوده است و خواه
از تبعه خارجه که پیش از ۱۶ ماه ژوییه ۱۹۰۹ استقراض شده
و قبل از ۱۹ ماه او ۱۹۰۹ بوزارت امور خارجه اطلاع داده
باشند و تمام آنها به ثبوت رسیده و از روی اسناد صحیحه
باشند تبدیل بحساب دولت ایران خواهد گردید که مسؤل ادای



ان وجوه خواهد شد . تفصیل جزئیات این تبدیل معامله
بموجب اسناد مخصوصه خواهد بود که باید منتهی مدت در
۲۹ ماه او ۱۹۰۹ بامضا برسد . (۵) اعلیحضرت محمد
علی میرزا تمام املاک شخصی خود راکه عمده آنها واقعه
در آذربایجان است بدولت ایران واگذار خواهد کرد و کلیه
قبالجات و اسناد این املاک را بدولت ایران تحویل خواهد
داد و قباله مخصوص هم در واگذاری این املاک بدولت امضا
خواهد نمود . در خصوص املاکی که در بانک
استقراضی ایران رهن است بانک مزبور سندی بدولت ایران
خواهد داد که تصدیق مینماید انتقال این املاک را بدولت .
و اما در باب املاک اگر گفتگوئی پیدا شود اساساً از
روی دفتر دولت ایران استناد خواهد شد .

(۶) دولت ایران در حق محمدعلی‌میرزا و خانواده او به
استثناء اعلی حضرت سلطان احمد شاه و محمد حسن میرزا ولی
عهد حالیه مستمری سالیانه بمبلغ ۱۰۰۰۰۰ تومان مقرر خواهد
کرد که از زمان حرکت اعلیحضرت از ایران ببعد هر سه‌ماه
بسه ماه پیش بتوسط بانک استقراضی ایران تادیه خواهد کرد

(۷) در صورت فوت محمد علی میرزا دولت ایران در حق
عیال واولاداوباستثناءاعلیحضرت سلطان‌احمد شاه ومحمدحسن‌میرزا
ولیعهد حالیه مبلغ ۲۵۰۰۰ تومان مستمری سالیانه بر قرار

خواهد کرد که در بین آنها تقسیم خواهد شد .

درصورت فوت هریك از ایشانهم او بخودی خود مقطوع خواهد گردید

( ۸ ) اعلیحضرت محمدعلی میرزا بعد از امضاء این پروتوکل بفاصلهٔ ۴۸ ساعت از طهران خارج شده و بخارجه عزیمت خواهد کرد .

( ۹ ) در خصوص اشخاصیکه حالیه در بست سفارت روس هستند و برای اعمال پلتیکی گذشته ایشان رعایت بست منظور میشود وازسفارت امپراطوری روسیه سیاهه اسامی آنها در یاد داشت نمره ( ۳۴۹ ) بیستم شعبان ( ششم سپتامبر ) بدولت ایران داده شده است مسلم است بدون آنکه در طهران یك وکیلی با شرایط تعهدی بگذارند از ایران خارج نخواهند شد و در صورت جلب بمحاکمه دعاوی که ممکن است در حق یکی از این اشخاص اتفاق بیفتد وکیل متقبل خواهد بود که بمحکمه ایران حاضر شده و باحضور یکی از اعضاء سفارت روس از طرف موکل خود جواب بگوید .

این شرط که باید یکی از اعضاء سفارت درمحاکمه حاضر باشد بطور استثنا است و موجب سابقه نخواهد شد

( ۱۰ ) هرگاه یکی از این اشخاص بایران مراجعت نماید از حقوق رعایت بستی که سابقاً ذکر شد محروم خواهد بود و دیگر بعد از این بستی در هیچیك از دو سفارت قبول نخواهد شد .

( ۱۱ ) دو نماینده دولتین بر عهده میگیرند که اعلیحضرت



محمد علی میرزا را جداً متنبه نمایند برای آنکه فیما بعد ازتمام تحریکات پلتیکی برضد ایران اجتناب نماید و دولت امپراطوری روسیه همچنین از طرف خود وعده میدهد که تمام مراقبت های مؤثره را بعمل بیاورد برای اینکه امثال چنین تحریکات از طرف او واقع نشود .

هرگاه اعلیحضرت محمد علی میرزا از روسیه خارج بشود و همچنین اگر بسفارتین معلوم و محقق گردد که او در مملکت دیگری غیر از روسیه تحریکات پلتیکی برضد ایران می نماید دولت ایران حق خواهد داشت که مستمری اورا قطع نماید

در سه نسخه تحریر شد زرگنده ۲۵ ماه ( او ) ( ۷ سپتامبر ۱۹۰۹ ) .

( بارکلی ) ( سابلین ) ( فرمانفرما وزیر عدلیه )
( سپهدار وزیر جنك ) ( سردار اسعد وزیر داخله )
( مستوفی الممالك وزیر مالیه ) ( صنیع الدوله وزیر علوم )
( سردار منصور وزیر پست و تلگراف ) ( مشار السلطنه کفیل امور وزارت خارجه ) .

( ضمیمه ( ۲ ) در نمره ۲۳۲ )

یاد داشت متحد المآلی که در ۲۳ ماه ( او ) ۱۹۰۹ به دولت ایران فرستاده شده است .

نظر براینکه در آرتیکل ( ۹ ) پروتوکل در خصوص

حرکت اعلیحضرت محمد علی میرزا از ایران نمایندگان دولت ایران میخواستند بعد از جمله (یکی از این اشخاص) عبارت (برای کار های گذشته) را اضافه نمایند و این فقره باعث اشکال و موجب گفتگو شده بود لذا عبارت مذکور از پروتوکل خارج شد تا بعد قرار دادی در آن مابین دولت ایران وسفارت روس دادهشود ۲۳ (او) (۷ سپتامبر) ۱۹۰۹

(نمره ۲۳۳)

مراسله سیربارکلی به سر ادوارد گری مورخه ۱۰ سپتامبر از قلهك (آقا) افتخار دارم که لفاً مجملی از حوادث چهار هفته اخیر را بطور معمول ارسال دارم بارکلی)

(ضمیمه درنمرهٔ ۲۳۳)

حوادث ماهانه در ایران از ۷ ماه (او) لغایت ۸ ماه سپتامبر) (طهران) پروتوکلی که در ۳ ماه (او) ترتیبداده شده بود و در آن پروتوکل حرکت شاه سابق را تا ۱۷ ماه (او) معین کرده بود تصدیق نیافته وبموقع اجرا گذاشته نشد . بعد از مذاکرات طولانی درهفتم ماهسپتامبر پروتوکل دیگری ترتیب داده شد که بموجب آن پروتوکل صد هزار تومان مستمری برای محمد علی میرزا معین گردید و بعلاوه دولت ایران تمام قروض او را که یکی از آنها ۳۰۰۰۰۰ لیره به بانك روسی بود بعهدهٔ خود گرفت و در



عوض محمد علی میرزا تمام املاك شخصی خود را واگذار بدولت ایران نمود . مذاکره کنندگان ازطرفدولت ایران اعضای مهم کبینه ملی بودند که معروف بهیئت مدیره هستند . حسینقلی خان نواب . تقی زاده. و وثوق الدوله . مستشار الدوله هم از هیئت مذکوره داخل مذاکره کنندگان بودند . انتخاب پانزده نفر نمایندگانطهران برای مجلس شورای ملی در اواسط ماه (او) بانجام رسید و اشخاص ذیل منتخب گردیدند . حاجی سید نصرالله احتشام السلطنه . وثوق الدوله . حکیم الملك . صدیق حضرت . مستشار الدوله . تقی زاده . ذکاءالملك . صنیع الدوله . حسینقلی خان نواب . اسد الله میرزا . شیخ محمد حسین یزدی . یحیی میرزا . مؤتمن الملك . وحید الملك . در اول ماه سپتامبر محمد حسن میرزا برادر کوچك شاه را رسماً ولیعهد نمودند ودرهمان روز عفو عمومی برایتقصیرات پلتیکی گذشته اعلان گردید لیکن باشرایط عدیده . وزیر اکرم که در ماه (او) حاکم طهران شده بود منفصل و بجای او معتمد خاقان برادر صدیق السلطنه تعیین گردید . روز نامه حبل المتین طهران توقیف گردید و مدیر او برای طبع بعضی مقالات تنبیه شد فعلا ۱۰ روز نامه درطهرانطبع میشود و چند عدد از آنها یومیه هستند ایران نو جدیدتر

از همه است ظاهراً دولت در دست کمیتهٔ ملی است و از
قرار معلوم سپهدار وزیر جنگ روابط خوبی با آنها ندارد .
اغلب وکلائی که از طهران انتخاب شده اند اعضاء کمیته
ملی هستند . کمیتهٔ مزبور نظم را در طهران بر قرار
نموده و قشون بتبریز و شیراز فرستاده است با وجود توجهات
اجباری که از طبقهٔ عالی گرفته اند باز هم پول لازم دارند و
برای یك مساعده صد هزار تومان با بانك شاهی مذاکره
کرده اند ضمانت این قرض جواهراتی است که ببانك کردیلیونه پاریس
فرستاده خواهد شد و قیمهٔ آن جواهرات پانصد هزار
تومان است . بختیاریها و مجاهدین روی هم رفته
بد رفتار نمی کنند . چند روز قبل یك مجاهد
در بازار دو نفر را مقتول و یك نفر را مجروح نمود بعد
از محاکمه نظامی قاتل بمجازات رسید .

آخرین کسیکه علناً اعدام شد میر هاشم بود که در اول ماه
او واقع گردید این شخص معروف ببد اخلاقی و برای شاه
سابق کار می کرد این مجازات در حق او خیلی بجا بود

( جرجیل منشی اول السنهٔ شرقیه )

( تبریز ) در ۲۲ ماه او مخبر السلطنه حاکم جدید از اروپا
مراجعت و از راه جلفا بتبریز وارد شد .

تقریباً در دهم ماه او ۲۵ نفر قزاق روسی با فدائیها



که یکی از مستخدمین کمپانی راه روس را مجروح و یک
دهی ما بین مرند و جلفا رده بودند جنگ کردند یك اسب
از قزاقها کشته شد و ایشان سه نفر از فدائیها را مقتول و ۷ نفر را مجروح
ساخته مابقی فرار کردند و مستخدم کمپانیرا استخلاص دادند
این واقعه اسباب هیجانی نگردید .

( رشت ) شهر در آرامی برقرار است سردار معتمد بحکومت
گیلان و طالش معین گردیده است . ظل السلطان که
برخلاف نصیحت دولتین مراجعت بایران نموده بود در منجیل
توقیف و برشت عودت داده شد با او بد رفتاری نشده است و
میتواند آزادانه حرکت نماید ولی ۲۵ نفر که اسم خودرا (گارد
افتخار ) گذارده اند همیشه مواظب او هستند . از قرار مذکور
ظل السلطان قول داده است که ۶۰۰۰۰ لیره بدولت جدید داده
و بعلاوه ۱۴۰۰۰ لیره را که دو سال قبل بملتیان قرض داده
بود واگذار نماید ولی هنوز چیزی نپرداخته و مشغول مذاکره
با پسران خود در طهران است . ۶ نفر نماینده گیلان برای
مجلس انتخاب شده اند و بعضی از آنها هم بطهران وارد گردیدند

( استراباد ) در اوایل ماه او سالار معزز حاکم کنتول از مردم
مطالبهٔ مالیات میکرد بعد از آنکه مردم قبول نکردند مالیاترا
بپردازند سالار معزز خودرا به ( دقوزها ) ملحق ساخته و
عده از ترکمه ( دی ) را به کنتول فرستاد آنها چندین قریه را

آتش زده ومقدار زیادی گاو و گوسفند غارت نمودند اهالی
از این فقره بهیجان آمده دهات سالار معزز را چاپیدند خود
سالار معزز با عیالش بصعوبت فرار کردند وحالا دربین تراکه
مشغول جمع آوری استعداد است ∴ مذکور است که طایفهٔ
جعفربای و دی خیال دارند با دولت مشروطه طرف بشوند
و میگویند تفنگهای جدید به کشتی برای فروش آورده‌اند

سپهدار سالار مکرم را بحکومت معین نموده و قول داده
است که دوفوج سرباز برای او خواهد فرستاد .

( مشهد ) شهر و اطراف قرین آرامی است دولت جدید
رکن الدوله را بابقاء حکومت تصویب نموده است ولی مشارالیه
از نداشتن قوه شکایت میکند انجمن محلی باو اطلاع داده‌است
که هیچ اقدامی بدون دستور العمل قطعی طهران نباید بکند

( تربت حیدری ) خبر خلع محمد علی شاه ازطرف اهالی
تربت بخوبی پذیرفته شد ضیافتی بافتخار جلوس سلطان احمدشاه
داده قونسولهای روس و انکلیس راهم دعوت کرده حاضرشدند

رفعة الدوله وارد ترشیز گردیده و در ۱۱ ماه او مشغول
حکومت شد در اواسط ماه او کفتند که شجاع الملك با ۳۰۰ سوار
در نزدیکی (زاوه) است ماموریت او این بود که اموال شجیع
الملك مرحوم را کـه اسدالله در دولت آباد ضبط کرده بود
تصرف نماید . اسدالله تهیه دفاع می نمود خبر تازه که رسیده



مشعر بر این است که مشار الیه کشته شده است .

( سیستان ) حسام الدوله ازحکومت معزول وشوکت الممالك
دومرتبه منصوب گردیده است . تجار و اهالی معتبر بیرجند
خیلی خوشوقت از واقعـات طهران شدند و شهررا دو شب
چراغانی نمودند در سیستان این اخبار تولید هیجانی نکرد

( اصفهان ) شهر فوق العاده آرام است رئیس جدیدنظمیه
لیاقت خودرا ثابت می‌نماید . ولی در شهر مردم خیلی
ناراضی از عدم کـفایت صمصام السلطنه هستند از آنطرف
صمصام السلطنه روز بروز بیشتر ازکار خود متنفر می شود
و اظهار میدارد که چندین مرتبه استعفا داده است مشار الیـه
ازتعیین نمودن سردار اسعد سردار جنك را بحکومت یزد و
سه نفر دیگر از خوانین را بریاست افواج اظهار نارضائی میکند

سردار جنك در ۲۲ ماه او وارد اصفهـان شد و در
۲۸ ماه مزبور حرکت بطرف بختیـاری نمود رفتن او بیزد
محل تردید است . راههای از طهران به یزد بامام قـلی خان
سپرده شده است ازقرار معلوم اغلب راه ها خیلی امن‌تر از
سابق است . راه شیراز تا آباده خوب امن است

کاروانیکه مرکب از ۷۰۰ مال بود در ۱٤ ماه او باصفهان رسید
ازراه سلطان آباد خیـلی شکایت داشتند فقط سرقتی کـه
راپورت داده شده است زدن بست عازم طهران بوده‌است که

در ۲ ماه او در نزدیکی موموجه خوار اتفاق افتاده است
بواسطهٔ دزدی الوار راپورتهائیکه از سلطان آباد میرسد مشعر
بر ناامنی زیاد در آن نقاط است . الوار مذکور در تحت
حکومت بروجرد و عراق هستند بواسطهٔ عدم استعداد قائم مقام
قادر بجلوگیری از آنها نیست . نواحی کزاز و فراهان و
سربند را الوار تاخت و تاز نموده و از قرار معلوم بکارخانجات
قالی بافی هم خسارت بسیاری وارد آمده است .

در سلطان آباد عده زیادی از مردم بیرق روس خریده و خیال
دارند درموقع خطر درمنزلهای خود نصب نمایند .
بیرق روسیرا در قریه موسوم به چیل که متعلق بصارم الدوله
است نصب کرده اند معلوم نیست که بیرقها از طهران فرستاده
شده است یا از اصفهان آورده‌اند این ناامنی دولت جدید را
منفور خواهد کرد . ( یزد ) تقریباً در اواسط
ماه او عبور و مرور از یزد به نقاط دیگر مقطوع شده است
دستجات بزرگ دزد که عده آنها از ۲۰۰ الی ۶۰۰ نفر است
در راهها حرکت می‌نمایند . از قراریکه راپورت رسیده
است این دزدان از ایل عرب فارس که سپرده قوام الملک است
می‌باشند . چندین پست سرقت شده است :
در ۲٤ ماه او دو نفر خانم میسیونر انکلیسی که به یزد مراجعت
می کردند گرفتار دزدان شده و تمام دارائی آنهارا غارت



نمودند بطوریکه میگویند دزدها از ایلات فارس بودند سفیر
اعلیحضرتی از دولت ایران خواهش کرده استکه اقدامات فوری
برای مجازات دزدان و استرداد اموال مسروقه بعمل بیاورد
در ۲۸ ماه او راپورت رسید که شهر در کمال آرامی است
انتخابات برای مجلس شورای ملی بواسطهٔ اقدامات بعضی اراذل
شهری که مردم را تهدید بقتل نموده اند اکر مداومت در انتخابات
بشود در عهده تعویق افتاده است . سردار جنك بختیاری
بحکومت یزد معین کردیده است مشار الیه در ۲۳ ماه او
در اصفهان بود و بعد از آن بطرف بختیاری حرکت کرده
است هنوز متصدی حکومت نشده است
( کرمان ) در ۱۷ ماه ژوییه تلکراف از سپهدار رسیده که
جلوس شاه جدیدرا اعلام داشته و تمام مامورین را بکارهای خود
ابقا کرده بود شهر را سه شب چراغانی نمودند ولی نه بحد
افراط و دیوانکی . کرمانیها دوست قاجاریه نیستند ولی
کان هم نمی کنند که ایلات دیکر رؤسای بختیاری تمکین نمایند
در اواخر ماه ژوییه اغتشاش جزئی در شهر روی داد
که در آن اغتشاش یك نفر مقتول و یك نفر مجروح کردید
اغتشاش بواسطهٔ نزاع فیمابین پسر مرحوم آقا باقر و نایب
الحکومه شروع شد نایب الحکومه استعفا نموده و نصرت الممالك
بجای او معین کردیده است حکومت نظام السلطنه موقوف

شده است . در ۲۰ ماه او مستر رایت اجزاء بانك شاهنشاهی
که برخلاف مصلحت قونسول اعلیحضرتی از کرمان حرکت
نموده بود در ناصریه که ۶۰ میل شرقی کرمان است دزدان
اورا نگاه داشتند عده ایشان از ۶۰۰ الی ۱۰۰۰ نفر بوده است
از قرار معلوم دزدان قصد آزار مستر رایت را نداشتند
بلکه مقصود آنها این بوده استکه نگذارند مشار الیه حرکت
دزدانرا بمامورین دولتی اطلاع دهد ولی یکی از همراهان مستر
رایت بواسطهٔ زخمیکه از دزدان خورده بود مرد .
در ۲۳ ماه او مستر رایت خلاص شد و مستر جیمس ازاجزا
تلگرافخانه هند و اروپ که به کمال آباد برای جستجوی او
و تعمیر سیم تلگراف که دزدان قطع کرده بودند آمده بود
ملحق گردید این دو نفر در موقعی که دزدان به رفسنجان حمله
می آوردند بان شهر رسیدند هرچند بایشان متعرض نشدند ولی
خطر خوردن تیر بانها بود بعد دزدان از اطراف شهر کناره
گرفتند ودر ۲۶ ماه او خبر رسید که آنها در ۱۵ میلی
کمال آباد هستند . از قراریکه مذکور است این دزدان از
ایل بهارلوی فارس هستند . پس از آنکه سفیر اعلیحضرتی
از حرکات این راه زنان بوزیر داخله شکایت کرد وزیر
داخله بقوام الملك حکم نمود که اقدامات فوری در جلوگیری
از این دو ایل که در تحت ریاست او هستند بنماید



ازقرار راپورت قوام الملك با استعداد از شیراز حرکت کرده
است و بعلاوه یکی از اقوام رئیس ایل را در شیراز توقیف
نموده و بدزدان تلگراف کرده استکه خانه‌های ایشانرا خراب
خواهد کرد . در اوائل ماه سپتامبر دزدان باز مشغول
غارت بودند . ( کرمانشاهان ) ظهیر الدوله
بحکومت باقی است و تا یك اندازه در مقابل ظهیر الملك بی
قدرت است ولی دولت مرکزی باو قول همراهی داده ۳۰
نفر قزاق و ۷۰ نفر سوار دیگر برای کمك او فرستاده شده
است سپهدار تلگرافی باهالی کرمانشاه نموده که ملت روس
و انگلیس خیلی مساعدت برای تحصیل مشروطیت ایران
نموده اند و نباید ضدیتی نسبت بانها بشود و همچنین
تلگراف دیگری کرده است که مختار السلطنه بریاست قشون
کرمانشاه تعیین شده است و بهمین زودیها بافوج خود وارد
خواهد شد . این تعیین قوه ظهیر الملك را کم خواهد کرد
بجهة آنکه افواج فعلا دردست او هستند سه نفر وکیل
کرمانشاه برای مجلس شورای ملی انتخاب شده‌اند .
بنا بر راپورتیکه از ژنرال قونسول اعلیحضرتی مقیم بغداد
برای این سفارت رسیده است معلوم می‌شود که شیخ عبدالله
زنجانی که یکی از علمای معروف نجف است در اوایل ماه
او بقصر شیرین رفته و از طرف خود و ملا محمد کاظم

خراسانی بولایات تلگراف کرده استکه مالیاترا بشاه جدید ادا نمایند و اهتمام در آسایش مردم بجا آرند

در ۲۱ ماه او ملا محمد کاظم تلگرافی بیکی از علمای کرمانشاه نمود مبنی بر آنکه علماء باید سعی درجلو گیری از فساد نموده نگذارند امثال اغتشاشی که در کرمانشاه روی داده بود پیدا شود و بعلاوه نگذارند در آتیه هم نظایر آن ظهور یابد

دو تلگراف متحد المآل بولایات از وزیر داخله در خصوص محافظت راهها برای حکومت واصل گردید مقصود از این تلگرافات این بود که به قراسورانها لباس مخصوص داده و حقوق آنها پرداخته شود که دیگر مسافرین را اذیت نکنند و برای مسافرین خارجه مستحفظ خوبی تهیه شود

(شیراز) شهر آرام است و منتظر سهام الدوله حاکم جدید هستند که در ۲ ماه سپتامبر با کالسکه پستی از اصفهان حرکت کرده است . لیوتنان کراسویت که استعداد برای مستحفظین قونسولخانه آورده بود با ۵ نفر سوار بطرف بوشهر مراجعت کرد ولی بواسطهٔ تب سختی که باو عارض شده بود مجبور گردید که از دشت ارژن بشیراز مراجعت نماید

ظاهراً ایل عرب بکلی از اطاعت خارج شده اند تاخت وتاز آنها برفسنجان و یزدهم رسیده است از ۵ الی ۲۵ ماه او ۱۷ مرتبه سیم تلگراف را در نزدیکی شیراز قطع نموده اند



با اینکه قوام الملک خودش درمیان ایل است ولی ازقرار معلوم نمی تواند جلو گیری از آنها نماید از راپورتهای اخیره مستفاد میشود که مشار الیه با استعداد برای برقراری نظم حرکت نموده است این اقدام نتیجهٔ احکام ازطرف دولت مرکزی است از قرار معلوم قشقائیها آرام هستند و قونسول اعلیحضرتی راپورت میدهد که مسئله عمده همان اقتداری است که صولة الدوله مابین قشقائیها پیدا کرده است صولة الدوله در ۱۶ ماه او از شیراز بطرف آباده برای ملاقات حکمران جدید عزیمت کرد راه معمولی اصفهان تا آباده بکلی بواسطه دزدان مسدود شده است ومستر میدلتن یکی ازاجزاء بانک شاهنشاهی را در دومنزلی شیراز دزد زده است مشار الیه بدون اطلاع قونسول اعلیحضرتی و بدون همراه بردن مستحفظ از شیراز حرکت کرده بود دراین موقع سال اغلب کاروانها ازراه سرحد باصفهان حرکت می نمایند و این راه از قرار قاعده باز است در ۳ ماه سپتامبر ۱۵۰ نفر قزاق ایرانی و ۱۵۰ نفر سوار دیگر در معیت حاکم فارس ازطهران بطرف شیراز حرکت کردند راپورت داده شده است که سید لاری در ۳۰ ماه ژوییه لار را دومرتبه تصرف نموده است اقدامات آتیه او اسباب اضطراب شده است ولی مستر بیل گمان میکنند که صولة الدوله نخواهد گذاشت مشار الیه اغتشاشی

در اطراف شیراز فراهم نماید

( بوشهر ) در ۱۲ ماه ژوبه به بوشهر تلگراف رسید که رئیس علماء نجف خیال دارد بطرف ایران عزیمت نماید

سید اسدالله مجلسی تشکیل داده که همراهی با این مقصود بشود و اعانه پولی هم شروع شده ۶۰۰ لیره قبول کردند بدهند در ۱۶ ماه ۲۴۰ لیره از آن مبلغ را باصفهان نزد رؤسای ملتیان فرستادند بمحض آنکه دریابیگی از تنکستان حرکت کرد رئیس علی و حسن بکشو دهات خودرا تصرف نمودند

خیلی جای تاسف است که از طهران بدریابیگی حکم شد باملایمت با این اشخاص رفتار شود در ۲۹ ماه حسن بکشو با ۲۵ نفر بنزدیکی سبز آباد که تا بوشهر ۷ میل مسافت دارد برای تظلم بانجمن محلی ازدست دریابیگی آمده بودند

در ۲۱ ماه ژوبه سپهدار تلگرافی بدریابیگی نمود که بخوانین و علماء و اشخاص دیگر فتح ملتیان را اعلام داشته و بانها حکم نماید که دست از اغتشاش بردارند والا مسؤل عواقب آن خواهند بود درهمان روز تلگرافی بحکومت رسید که برای جلوس شاه جدید سه روز تعطیل را معمول دارند این تلگراف درحضور تمام اشخاص مهم قرائت شد بازارها بسته چراغانی و آتش بازی بعمل آمد انجمن محلی هفتهٔ چندمرتبه منعقد میگردد در جلسه ۲۶ ماه ژوبه مسئله حرکت استعداد برای



قونسولخانه شیراز و همچنین تلگرافی که از سردار اسعد وسایر اشخاص دیگر رسیده بود محل مذاکره واقع گردید سردار اسعد در تلگراف خود اظهار میداشت که احکام عدیده بصولة الدوله و سید عبدالحسین لاری فرستاده شده است که اغتشاش فراهم نیاورند سیداسدالله هم تلگرافی بهمین مضامین باشخاص مذکوره مخابره کرد در ۳ ماه او جلسه منعقد گردید و در آن جلسه دریابیگی دو طغرا تلگرافی که از وزیر داخله برای او رسیده بود قرائت نمود در تلگراف اول به دریابیگی حکم شده بود که ۱۲۰۰ لیره پولی که از گمرك بندر عباس و تفنگهائیکه از گمرك بوشهر بسرقت برده شده است پیدا نماید و در تلگراف دوم بمشار الیه امر شده بود سید شبررا از لنکه خارج سازد و این حکم بواسطهٔ شکایت اداره گمرك از او بوده است سیداسدالله از اعضاء انجمن تقاضا نمود که بادریابیگی مساعدت و همراهی نمایند تا حکم راجع بسرقت پول و تفنك از گمرك را بموقع اجرا بیاورد و درخصوص تلگراف ثانی قرار بر این شد که شیخ علی دشتی به لنکه فرستاده شود تا تحقیق در تفصیل مطلب نماید شاید مراتب ازطرف رئیس گمرك بوزیر داخله بد فهمانده شده باشد سید اسدالله پیشنهاد نمود که خوب است انجمن یك محکمهٔ کوچکی برای ترتیب دعاوی تشکیل بدهد

دراین اوقات اوضاع راه بوشهر بشیراز خیلی بد است در کنار تخته دائماً دعوا برقرار است . در این اواخر کاروان از راه فیروز آباد حرکت مینماید .

( بندر عباس ) خبر فتح ملتیان و تحصن شاه بسفارت روس در ۱۶ ماه ژوییه بانجا رسید تلگرافی که این خبر را اشعار می داشت درخانهٔ شیخ علی درملاء عام قرائت گردید . در ۱۸ ماه خبر جلوس سلطان احمد شاه واصل و باکمال مسرت از طرف اهالی پذیرفته شد بحامل این خبر که یکی ازرؤسای تلگرافخانهٔ ایران بود درمحضر عمومی خلعت بایکساعت طلا داده شد . در ۱۷ ماه ژوییه تمام بازارها را بسته ومجلسی از اشخاص عمده شهر تشکیل یافت

امضا ( ماژور استوکس اتاشه میلیتر )

( نمرهٔ ۲۳۴ )

تلگراف سرباركلی به سرادوارگری مورخه ۲۷ سپتامبر ۱۹۰۹ ازقلهك (ظل السلطان)

ظل السلطان صد هزار تومان باعانت بانك شاهنشاهی بدولت ایران پرداخت وباکشتی آینده از انزلی حرکت خواهد کرد .

( نمرهٔ ۲۳۵ )

تلگراف سرباركلی به سرادوارگری مورخه اول اکتوبر از طهران . شاه سابق در ۳۰ ماه سپتامبر از انزلی بطرف



روسیه حرکت کرد .

( نمرهٔ ۲۳۶ )

مراسله سرادوارگری به سر نیکلسن مورخه ( ۵ ) اکتوبر از وزارتخارجه لندن ( آقا ) کنت بن کندرف امروز نزد من آمده واظهار داشت که برای تعطیل میخواهد مسافرتی نماید من موقع را غنیمت شمرده و باو اهمیت تخفیف قشون روس را در ایران خاطر نشان نمودم کنت بن کندرف گفت که اوضاع روی همرفته آرام واطمینان بخش نیست حوادث و اتفاقات دائماً بروز و ظهور مینماید مشار الیه گمان میکرد که مشکل است تمام قشون خارج شوند من جوابدادم که مقصود خارج شدن کلیه قشون نیست هر چند البته من خیلی خشنود خواهم شد اگر دولت روسیه این کاررا ممکن و بی خطر فرض نماید بلکه مقصود من از آنچه گفتم تخفیف در عده قشون است بعلاوه اظهار نمودم که حاکم تبریز ازقرار معلوم واقعاً آدم خوبی است ومیخواهد که باتفاق روسها کار بکند و من همیشه بدولت ایران می فهمانم که منفعت آنها در این است که با روسها خوب رفتار نمایند لکن نگاه داشتن عده باین زیادی قشون روس در ایران باحساسات ایرانیان بر می خورد .        کنت بن کندروف از من سؤال کرد که آیا ایرانیان بتازگی در این خصوص شکایتی کرده اند من گفتم

که تازگی از آنها چیزی نشنیده ام و علة هم این است که جوابهائیکه من سابقاً بوزیر مختار ایران در این خصوص داده‌ام طوری نبوده است که او را تشویق بتجدید این مذاکره نماید

من باو گفته ام که مسئلهٔ قشون کاری است که باید ما بین ایران و روسیه مذاکره و تسویه شود و روسیه بتنهائی خود میتواند حکم نماید که اوضاع چه قسم اقدامی را برای حفظ منافع او لازم دارد ولی باز من بکنت بن کندرف خاطر نشان نمودم که اگر دولت ایران بتواند در موقع افتتاح مجلس بمجلس نشان بدهد که عده زیادی از قشون روس خارج شده اند بدون شبهه اثر خوبی باحساسات ایرانیان خواهد بخشید و این اقدام خلوص نیت روسیه را نسبت بایران در نظر آنان ظاهر خواهد ساخت و برای آنها هم آسان خواهد نمود که حس صمیمیت و دوستی خودشانرا آشکار نمایند من باو گفتم که این مطالبرا من حالا بشما میگویم محض آنکه وقتی در سن پطرز بورغ هستید بدولت روسیه اهمیتی که من باین مطلب میدهم بفهمانید .

من شنیده ام که سفیر روسیه در طهران اظهار عقیده نموده است که می توان تخفیف در قشون داد ممکن است اور از حال شروع رفتن در راه راست نماید ولی هر گاه امور بمجاری اعتدال نیفتد و اگر کنت بن کندرف نتواند



در پطرز بورغ آنچه را که من در این خصوص قبل از حرکت مشار الیه از لندن باز گفته ام بگوید آنوقت اهمیتی که من به این مطلب میدهم درست فهمیده نخواهد شد .

کنت بن کندرف بمن اظهار نمود که دولت متبوعه او از ترتیبی که سر بارکلی با مسیو سابلین در طهران همراهی نموده است بسیار راضی است در جواب من اظهار رضایت کامل از حرکات صادقانه مسیو سابلین نموده و گفتم که او در این مواقع بسیار دشوار عقل و سیاست حقیقی را در بنای اساس اتفاق بکار برده است .

( ادوارد گری )

( نمره ۲۳۷ )

تلگراف سر بارکلی به سر ادوارد گری مورخه ۷ اکتوبر از طهران .

( قشون روس )

من گمان میکنم که این موقع برای اعاده قشون روس از قزوین موقع بسیار خوبی است راه انزلی بطهران امن است و نظم هم کاملا در پای تخت برقرار است در این ایام هیجان بر ضد روسها کمتر شده است ولی استدامه قشون روس در قزوین بدون شبهه تولید هیجان خواهد نمود موقع خطرناکی که قشون برای جلوگیری از آن آمده بودند پیش

نیامده است و در خصوص آینده اگر چه ممکن نیست بطور حتم گفته شود که اغتشاش روی نخواهد داد ولی موقع حالیه قدری مغتنم برای اعاده قشون روس است و احتمال خطر برای خارجه بعقیدهٔ من باندازهٔ دور است که این موقع را نباید از دست داد . برای اقدامیکه در صورت ظهور هیجان بر ضد روسها برای روسیه مشکل خواهد بود که آن را به صورت خوش اجرا دارند .

( نمره ۲۳۸ )

تلگراف سر بارکلی بسرادوارگری مورخه ۱۰ اکتوبر از طهران .

( قشون روس )

مسیو پاکلاوسکی بمن اطلاع میدهد که دولت روسیه مصمم شده است که نصف قشون قزوین خود را مراجعت دهد

( نمره ۲۳۹ )

تلگراف سر بارکلی بسرادوارگری مورخه ۱۴ اکتوبر از طهران .

( اردبیل ) کفیل ژنرال قونسولگری اعلیحضرتی مقیم تبریز تلگراف ذیل را مخابره کرده است .

موقع اردبیل بخطرناک تر شده است رؤسای شاهسون که پیشتاز خان تسلیم شده بودند بارحیم خان جنگ نخواهند کرد



و از شهر خارج شده‌اند ظاهراً یکی از رؤسای قوی قراداغ موسوم بضرغام که گمان میرفت با رحیم خان ضدیت دارد حالا با او همراهی می‌نماید

تلگرافی بامضای رحیم خان وچند نفر از رؤسای شاهسون باین عنوان ( سفارت روس اعلیحضرت محمدعلی شاه ) نزد همکار روس من فرستاده اند که او به محمدعلی میرزا برساند آنها در این تلگراف اظهار میدارند که تمکین باوضاع حاضره نخواهند کرد و بعد از تصرف اردبیل بطرف پای تخت حرکت خواهند نمود موعدی که برای حرکت خودشان قرار داده بودند منقضی شده و آنها فقط شمال شرقی اردبیل را تصرف کرده مشغول غارت هستند . ژنرال قونسول روس قول داده است که تلگراف مذکوررا پس فرستاده وجواب بدهد که آدرس تغییر کرده است مخبرالسلطنه مشغول تهیه برای رفع اغتشاش است وگمان میکند که فعلا خطر بزرگی درپیش نیست قوهٔ که از طهران فرستاده شده است درسراب توقف خواهند نمود

عجالة در زنجان مستبدین بریاست یکی ازعلماء معروف آنجا راه هارا مسدود واغتشاش برپا می‌نمایند

(نمرهٔ ۲۴۰)

تلگراف سر بارکلی بسرادوارد گری مورخه ۱۵ اکتبر از طهران . ( راجع است بتلگراف ۱۴ اکتبر من )

وزیر داخله بمن اطلاع داد که اغتشاش در زنجان کمتر شده‌است وقشونیکه از طهران اعزام گردیده از زنجان گذشته وبطرف تبریز ره سپار است

(نمرهٔ ۲۴۱)

مراسله سر ادوارد گری بسر بارکلی مورخه ۱۵ اکتبر از وزارتخارجه لندن — آقا مراسله ۹ ماه گذشتهٔ شما که در آن سوادی از پروتکل امضا شدهٔ ۷ ماه سپتامبر در خصوص تسلیم نمودن شاه سابق جواهرات سلطنتی‌را و فقرات دیگر که مربوط بحرکت او از خاک ایران بود واصل گردید من امضا نمودن شما پروتوکل را تصویب می‌کنم واین موقع‌را مغتنم شمرده اظهار رضایت کامل ازطرزیکه شما مذاکرات راجعهٔ باین مسائل را انجام داده اید می‌نمایم

(ادوار گری)

(نمره ۲۴۲)

مراسله سر نیکلسن به سر ادوارد گری مورخه ۱۱ اکتوبر از پطرزبورغ آقا — مسیو سازانوف امروز بمن اطلاع داد که امروز یا فردا روزنامجات خارج شدن ۹۰۰ نفر ازقشون متوقف تبریز را اعلان خواهند کرد مشار الیه مذکورداشت که باین ترتیب نصف از قشون ساخلو آنجا مراجعت میکنند من بایشان گفتم که این خبر خوشی است و امیدوارم که اثر



خوب در ایران بخشد و بعلاوه از ایشان سؤال نمودم که ایا ممکن نیست یك چنین تخفیف هم در قشون قزوین داده‌شود

مسیو سازانوف گفتند که موقع برای تخفیف در قشون قزوین‌هنوز نرسیده‌است وممکن نیست بتوان گفت که چه اتفاقات درهمین اوقات روی خواهد داد و بعلاوه قشون روس در قزوین فقط ۱۶۰۰ الی ۱۷۰۰ نفر است مشار الیه اظهار امیدواری کرد از اینکه اقدامیرا که دولت روسیه مصمم شده است در خصوص قشون تبریزخود بعمل بیاورد موجب‌حصول اطمینان از خلوص نیت روسیه خواهد گردید

مسیو سازانوف گفت الان برای من خبر رسیده است که شاهسونها دوباره شروع بغارت اطراف اردبیل کرده اند آنها برای خودشان کار میکنند وهیچ خیال سیاسی درسر ندارند و مقصود آنها غارت است ستار خان رفته بود که انتظام را در آن نقاط بر قرار سازد ولی معلوم میشود نتوانسته کاری صورت‌دهد

(نیکلسن)

۱۲ اکتوبر روزنامهٔ اخبار رسمی امروز اظهارمیدارد که ٤ گروهان پیاده نصف گروهان مهندس یك‌باطری توپخانه صحرائی از تبریز اعاده خواهد شد و آنوقت در تبریز دو گروهان پیاده ٤۰۰ نفر قزاق یك باطری توپخانه صحرائی و نصف گروهان مهندس باقی خواهند ماند ، و بعلاوه اظهار

میدارد که مابقی قشون هم بس از آنکه دولت روسیه مطمئن گردید که امنیت و نظم دائمی برقرار خواهد بود مراجعت داده می‌شوند

( نمره ۲۴۳ )

تلگراف سر بارکلی به سر ادوارد گری مورخهٔ ۱۸ اکتوبر از طهران ــ من اطلاع حاصل نمودم که دو گروهان پیاده و یك باطاری توپخانه در ۱۶ ماه اکتوبر از تبریز بطرف روسیه حرکت نموده‌اند

( نمره ۲۴۴ )

تلگراف سر بار کلی به‌سر ادوارد گری مورخه ۲۳ اکتوبر از طهران (اردبیل) راجع بتلگراف ۱۴ اکتوبر من تلگراف ذیل از کفیل ژنرال قونسولگری اعلیحضرتی مقیم تبریز برای من رسیده است شاهسونها و قراداغیها اردبیل را محاصره کرده‌اند و چند روز است جنگ مداومت دارد مشکل است اطلاعی از آنجا حاصل نمود بجهة اینکه سیمهای تلگراف قطع شده است ولی از قرار معلوم ستار خان سخت گرفتار است ، مخبرالسلطنه حکم نموده است که هزار نفر سوار در تحت ریاست صمد خان بدون تعویق بطرف سراب حرکت نمایند منتظرند که ۲۰۰ نفر سوار اینانلو فردا وارد شوند ۲۰۰ نفر قزاق ایرانی باچهار



توپ امروز وارد تبریز شده اند بقیه قشونی که از طهران فرستاده شده است از قرار معلوم هنوز هم در زنجان هستند حکومت زنجان مشغول قلع وقمع مستبدین آنجا است اردوئی برای خلاصی اردبیل تهیه میشود و اردوگاه در بیرون تبریز است.

( نمرهٔ ۲۴۵ )

تلگراف سر بارکلی به سر ادوارد گری مورخه (۲۴) اکتوبر از طهران (اردبیل) راجع به تلگراف ۲۳ اکتوبر من مسیو. پاکلاوسکی بمن اطلاع داد که قونسول روس در اردبیل از دولت متبوعه خود تقاضای استعداد برای محافظت جان و مال اتباع روسیه نموده است دولت ایران سعی کامل مینماید که این اوضاع را تسویه کند ۴۵۰ نفر با دو عراده توپ از طهران فرستاده شد .

( نمرهٔ ۲۴۶ )

مراسلهٔ سر بارکلی به سرادوارد گری مورخه ۱۸ سپتامبر از قلهك ( آقا ) راجع بماده ۴ پروتوکل که در مراسله ۹ ایماه خود ارسال داشتم افتخار دارم از راپورت اینکه ما بین دولت ایران وبانك روس برای عهده گرفتن دولت ایران قروضی را که شاه سابق ببانك مذکور داشت قراردادی گذاشته شده است این قرض که تنزیل او صدی شش است در مدت ده سال پرداخته خواهد شد ضمانت آن عایدی گمرکات شمال است

(بارکلی)

(نمرهٔ ۲۴۷)

مراسلهٔ سربارکلی به سرادوارگری مورخه اول اکتوبر از طهران ـ (راجع به تلگراف ۱۸ ماه (او) گذشته شما) (آقا) افتخار دارم از اظهاراتیکه مراسله ۱۸ ژوبه ما ژور کاکس برای من واصل گردید ولفاً سواد یادداشتی را که بدولت ایران ارسال داشته ام در خصوص ناامنی راههای جنوب و گرفتن مالیاتهای غیر قانونی بتوسط ایلات مخصوصاً در راه بوشهر بشیراز تقدیم می نمایم چند روز قبل در همین خصوص من باسردار اسعد وزیر داخله مذاکره کردم ایشان بمن گفتند که مشغول تهیه طرحی برای ترتیب مستحفظین راهها هستند واظهار اطمینان نمودند که بان ترتیب راهها امن خواهد شد وبمن قول دادند که جزئیات آن طرحرا بمن اطلاع دهند (ضمیمه در نمره ۲۴۷) مراسله سربارکلی به سردار اسعد مورخهٔ ۲۳ سپتامبر لزقاهك جنابا برحسب دستور العمل وزیر امور خارجه اعلیحضرتی من افتخار دارم که دقت جدی دولت ایران را باوضاع ناگوار طرق وشوارع جنوب ایران عموماً وراه فیما بین بوشهر وشیراز خصوصاً جلب نمایم این راه اخیر بواسطه اغتشاش ودزدی ومالیاتهای غیر قانونی تقریباً دراین اواخر برای تجارت مسدود شده است مراجعه باستاتستیك



بتجاهه اول گمرکات هذه السنه بوشهر نشان خواهد داد که این اوضاع چه نتیجه مضری بخزانه ایران بخشیده است ولی آنچه را که بمن اساساً مربوط است خسارت این اوضاع بمنافع انکلیس است و وظیفه من است بدولت ایران بفهمانم که دولت انکلیس خسارتیکه بواسطهٔ موفق نشدن دولت ایران دربرقراری امنیت راه جنوب بتجارت انکلستان وارد می آید مسئلهٔ خیلی وخیم وقابل توجه برای خود میداند برعهدهٔ من است که لزوم اقدامات لازمه را درامنیت راه ها بشما اصرار نمایم و مخصوصاً تکلیف من است که در رفع مالیات های غیر قانونی راه ها بموجب ماده چهارم عهد نامهٔ تجارتی ۱۹۰۳ انکلیس وایران ایستادگی کنم .

بعلاوه سرقتهائیکه در مال التجاره راه شیراز ببوشهر میشود لفاً صورت مالیاتهای غیر قانونی که مابین بوشهر وکازرون گرفته میشود بجناب شما نشان خواهد داد که در مسافتی که زیاده از صد میل نیست مبلغ ۱۵ قران از هر بار قاطری ماخوذ میگردد یا بعبارة اخری ۱۰۰ قران برای هر طونی دریافت میشود بر من استکه جد نمایم برای رفع فوری این مزاحمت زیاد بر خلاف قانون که عمدهٔ خسارت آن بتجارت انکلیس وارد میشود

(بارکلی)

( نمره ۲۴۸ )

مراسله سربار کلی به سر ادوارد گری مورخه ۱۷ اکتبر از طهران

آقا — در این ۴ هفتهٔ اخیر ترتیب دولت بعضی تغییرات یافته است در تلگراف ۱۳ سپتامبر انحلال هیئت مدیره را راپورت داده بودم این اقدام بواسطهٔ حرکت محمد علی از طهران بود که بعد از رفتن او اوضاع تا یك اندازه تسویه شده و دیگر وجود هیئت مزبور برای نظارت در امور لازم نبود وزراء بعد از این مستقلا مشاغل خود را انجام خواهند داد باین هیئت که تاکنون خود را هیئت مدیره میخواندند چند نفر اعضای جدید الحاق شده و کار این هیئت فقط صلاح اندیشی خواهد بود بعد از آنکه هیئت مدیره منفصل گردید اعضای مهم آن از قبیل تقی زاده و حسین قلیخان بکلی خودرا از کارهای دولتی کنار کشیده وزرا را بحال خود گذاردند این ترتیب از پیش نرفت بجهة آنکه وزرا بواسطهٔ نداشتن همراهی اشخاصیکه بدون شبهه قسمت متنفذ مجلس را تشکیل خواهند داد مسؤلیت خودرا زیاد دیده و فوراً بانها اصرار نمودند که کناره جوئی را کنار گذاوند

وزرا در این اقدام خود یك اندازه موفقیت حاصل نمودند هر چند اغلب اعضاء هیئت مدیره در مجلس وزراء حاضر میشوند ولی از قراریکه من استنباط کرده‌ام اعضاء مهم آن



صورتاً و محض رفع تکلیف میروند و واضح استکه ایشان با وزرا آن همراهی سابق را که وزراء با آن همراهی توانستند مسؤلیت بعضی شروط مهمه قراردادی که برای حرکت محمد علی میرزا با سفارتین داده شد درعهده بگیرند ندارند

در این اواخر موقع کابینه بصورت ظاهر بواسطهٔ تعیین رئیس الوزراء و وزیر امور خارجه قوت یافته است این دو شغل مدتی بود بامید انکه ناصر الملك قبول خواهد کرد معطل مانده بود ناصر الملك جداً قبول‌کاری نکرده‌است لهذا سپهدار رئیس الوزراء وعلاء السلطنه وزیر امور خارجه منتخب شدند بمن دراین ایام اشاره نشده‌است که دولت از مساعدة خواهد خواست بطوریکه اطلاع دارید ظل السلطان ۱۰۰,۰۰۰ تومان پرداخت این پول و مصادرات امثال آن بعلاوه وجوهی که از منابع دیگر از قبیل ضرابخانه عاید میشود عجالة ادارهٔ دولت را تا افتتاح مجلس بطور دست ودهن راه خواهد برد

از قراریکه شنیده‌ام نمایندگانیکه انتخاب شده و بطهران آمده اند عدهشان تقریباً ۴۵ نفر است

در این ۴ هفتهٔ اخیر اخبار ولایات باستثنای بی نظمی دزراههای جنوب نسبة خوب است خبر اغتشاش دیگر از سلطان آباد و کرمان که در راپورت سابق ذکر شد نرسیده است قوام الملك بسمت بسلطان آباد قشون فرستاده شده است

حکومت بکرمان وارد گردیده کرمان مدتی بود که بواسطهٔ
نداشتن حاکم دچار صدمات شده بود ورود قوام الملك ازقرار
معلوم مفید واقع شده است . راه ازیزد به انار ازقراریکه
رابورت رسیده خالی از دزد است . سردار جنك یکی از
خوانین بختیاری با ۴۰۰ نفر سوار بختیاری بهمین زودیها بسمت
حکومت وارد یزد خواهد گشت امید است که وجود اودر
یزد باعث امنیت راه یزد باصفهان بشود . ازوضع آذربایجان
من از مستر اسمارت کفیل ژنرال قونسولگری جز خوبی
از مخبر السلطنه چیز دیگری نمیشنوم ازقرار معلوم اوبا جدیت
و تدبیر رفتار می نماید و وقتی که دولت روسیه بر حسب
پیشنهاد خودشان در طهران عده زیادی از قشون روس
را از تبریز خارج نمایند کار مخبر السلطنه سهل تر خواهد
گردید . همچنین رابورتهای خوب ازسهام الدوله حاکم جدید
فارس برای من میرسد و امیدواری میدهد که با اقتدار و
جدیت حکومت خواهد نمود اخبار وحشتناك از لنکه میرسد
میگویند که سید لاری بسنك را تصرف نموده و بندر لنکه
را تهدید مینماید من بدولت ایران اصرار نمودم که اقدام برای
دفع او بنماید من از جزئیات مقصود این شخص بر مزاحمت
اطلاع ندارم و خود دولت هم درست از خیال او مطلع
نیست ولی بعقیدهٔ مامورین ما در جنوب ایران شکی نیست



که تا مدتیکه این شخص آزاد است امنیت دائمی در آن نقاط
ممکن نخواهد بود خوشبختانه دولت اقدام برای قلع و قمع
او می نماید . حکومت بنادر قشون برای دفاع لنکه
فرستاده است و سردار اسعد بمن گفت که دولت مطمئن است
از اینکه او را در تحت اطاعت خود خواهد آورد جز
حرکات سید عبدالحسین لاری اغتشاش دیگری بسفارت رابورت
داده نشده است در واقع من میتوانم بگویم که در این چند
هفته اخیر از عدهٔ تلگرافات قونسولگریهای اعلیحضرتی در
ایران خیلی کاسته شده است و من میتوانم اظهار دارم که
باستثناء راههای جنوب اوضاع کلی مملکت بهتر از تمام اوقاتیست
که من در طهران اقامت دارم . (بارکلی)

(نمره ۲۴۹)

مراسله سربارکلی بسرادوارد گری مورخه ۸ اکتوبر
از طهران .

(آقا) افتخار دارم که لفاً مجملی از حوادث چهار
هفته اخیر ایران را بطور مرسوم ارسال دارم . (بارکلی) .

(ضمیمه در نمره ۲۴۹)

مجمل حوادث یکماهه در ایران

(طهران) در اواخر ماه سپتامبر وزیر جنك بریاست وزراء
و علاء السلطنه بوزارت امور خارجه انتخاب گردیدند .

مسیو پاکلاوسکی کوزیل در ۲۳ سپتامبر وارد طهران شد و چند روز بعد اعتماد نامهٔ خود را بسلطان احمد شاه و نایب السلطنه تقدیم داشت .

محمد علی میرزا شاه سابق در ۲۹ ماه سپتامبر از انزلی بطرف روسیه حرکت کرد

از طرف دولت ایران چندین پیشنهاد ببانك شاهنشاهی برای گرو گذاردن بعضی از جواهرات سلطنتی شده ولی تا بحال نتیجهٔ قطعی حاصل نگردیده است دراین‌ضمن دولت بهمان طریق قدیم بواسطه توجیهات اجباری از اشخاص متمول پولی تحصیل نموده است ظل السلطان را مجبور نمودند بیست هزار لیره بپردازد تا باو اجازه بدهند از رشت خارج شود .

نظام السلطنه سعد الملك معین السلطان هر کدام ۳۰۰۰ لیره کارسازی نمودند عین الدوله ماهی دو هزار لیره میدهد.

فرمانفرما در اوائل ماه اکتوبر از وزارت عدلیه استعفا داد ولی بجای او هنوز کسی معین نشده است نظم بواسطهٔ ادارهٔ نظمیه در تحت ریاست مسیو یپرم بخوبی در طهران بر قرار است از ٤ هزار نفر بختیاری که بطهران آمده بودند میگویند چهار صد نفر باقی است ما بقی متدرجا بختیاری مراجعت کرده اند آنهائی که در طهران هستند ظاهراً خوب در تحت؟ اطاعتند .

عموم مردم یك اندازه ناراضی از طرز اداره کردن



دولت شده اند روزنامجات مطالب را مطرح مذاکره قرار داده و بتازگی تنقید سختی از سپهدار و سردار اسعد کرده اند و بهمین جهت یك روزنامه هم توقیف گردید .

هیئت مدیرهٔ سابق که مرکب از وکلای طهران برای مجلس شورای ملی است باز هم‌منعقد میشود ومذاکرات در مسائل عمومی مینمایند ولی از نفوذ آنها خیلی کاسته شده‌است انتخابات ولایات در جریان است وامید هست که تاپانزدهم ماه اکتوبر عده کافی که عبارت از ٦١ نفراست برای افتتاح مجلس در طهران حاضر گردند راپورهائی که از بغداد میرسد نشان میدهد که علماء کربلا ونجف بازهم درامور ایران توجه و مراقبت دارند و خیال دارند چهار نفر وکیل برای نمایندگی در مجلس انتخاب کنند ولی گمان نمیرود که باین مقصود نایل گردند زیراکه اتفاق آراء در بین خود علماء نیست .

( تبریز ) سفیر روس مقیم طهران در اوائل ماه اکتوبر بسربارکلی اطلاع داد که بدولت متبوعه خود نصیحت نموده است که تخفیف فوق العاده بقشون روس در آذربایجان بدهند در اواسط ماه سپتامبر ستار خان برای استقرار نظم باردبیل فرستاده شد ورود او اثر خوبی بخشید و راپورت داده شده است که اردبیل و اطراف آن آرام است .

( رشت ) در ۲۲ ماه سپتامبر شاه سابق برای رفتن بروسیه

وارد رشت گردید روز بعد بانزلی وارد شد و در ۳۰ ماه
بطرف بطروسکی حرکت نمود . در ۳۰ ماه سپتامبر ویس قونسول
اعلیحضرتی اطلاع حاصل نمود که حسین خان کسمائی که با ۲۵ نفر
لزکی مامور نگاهداری ظل السلطان است خیال دارد باو اذیت کند و اگر
ظل السلطان قبول نمود ۶۰۰۰۰ لیره که دولت از او مطالبه مینماید
بپردازد اورا بهرحمت آباد . در ۱۶ ماه اکتوبر بالاخره ظل السلطان
قبول نمود که این وجه را بپردازد و با بانک شاهنشاهی
قرار آن را داد که ۲۰ هزار لیره آن را نقداً و مابقی را چهار
ماهه ماهی ده هزار لیره کارسازی دارد .     ظل السلطان
۲۶ ماه اکتوبر از رشت حرکت نمود و اظهار داشت که از
راه باد کوبه بلندن مسافرت خواهد کرد و در بهار آینده
بایران مراجعت می نماید . سعد الدوله و امام جمعه که دولت
جدید حکم بتبعید آنها داده بود وقتی که بطرف اروپا عازم
بودند در رشت توقیف شدند تا اینکه وکیلی برای خود معین
نمایند در صورتیکه ادعائی بر آنها بشود جواب دهند .

در ماه گذشته دو سرباز ملی که مرتکب قتل شده بودند
در مقابل دارالحکومه بدار زده شدند .

( زنجان ) در ماه گذشته اوضاع باعث نگرانی شده است
بواسطهٔ تحریک ملای مهم آخوند ملا قربانعلی اهالی تا مدتی
حاکم جدید را که دولت انتخاب نموده بود قبول نمی کردند .



وباین جهت تصور می شد که اعزام قشون به آن صوب لازم
خواهد شد ولی اخبار واصله جدید مشعر براین است که اهالی
تسلیم شده و معین الدوله حاکم که درواه است بطور مسالمت مشغول
حکومت خواهد گردید

مشهد بنا برابورت حکومتی اوضاع در خراسان متدرجا رو به
بدی است انجمن و علماء هردو از رکن الدوله خسته شده اند
وانجمن بطهران تلگراف کرده عزل حکومت را خواسته است
گویا این تقاضا نتیجه تحریکات اشخاصی است که میخواهند عین الدوله
را بحکومت آنجا انتخاب نمایند . وزیر داخله مخابرات تلگرافی
باانجمن نمود ومطالبه ۲۰۰۰۰ لیره میکرد که چهار روزه بدهند
قرار بر این شد که این وجه در چهار ماه پرداخته شود .
ماژور سایکس احتمال تحصیل این وجه را نمی دهد . یکی از علماء
معروف موسوم بفاضل در اواخر ماه ( او ) تیر خورده کشته
شد میگویند انجمن سری رشت حکم اعدام او را داده است
در دره گز شخصی معروف بمیرزابابا مشغول چپاول وکشتار است
و بموجب قول پرنس دابیژا هزار خانوار از سرحد فرار نموده
بطرف ماوراء خزر رفته اند دسته از دزدان لشنی دهات اطراف
طبس را تاخت تاز مینمایند بعقیده ماژور سایکس اوضاع روی
هم رفته باعث امید واری نیست . انتخابات برای مجلس شورای
ملی در ۱۲ ماه سپتامبر تمام شد ووکلا در راه بطرف طهرانند

( تربت حیدری ) خبر مردن اسدالله صحیح است شجاع الملك در هفدهم ماه ( او ) ( زاوه ) را تصرف نمود و اسدالله دربین جنك کشته شد بعد شجاع الملك بتربت مراجعت کرد حکومت آنجارا در دست گرفت ولی چون مصطفی میرزا بحکومت معین گردید او بطرف کاریز حرکت کرد سپهدار تلگرافاً مشار الیه را ازاین فتح تحسین نموده وبه او دستورالعمل داد که سالار خان را دستگیر نماید او در جواب اظهار داشته است که این اردو کشی ۳۰۰ لیره برای او تمام شده است و از این مبلغ دیناری به او داده نشده است وتا پول باو نرسد اردو کشی مجدد نخواهد نمود چند ماه است که طبس مرکز دزدان شده است و آنها چندین کاروان را غارت کرده اند در اوایل ماه سپتامبر قوهٔ از تربت برای دفع آنها فرستاده شده است

( سیستان ) اوضاع بطور معمول است انجمن محلی هفتهٔ سه مرتبهٔ منعقد میگردد ولی خیلی کم کار ازپیش میبرند

( اصفهان ) توجه عموم درانتخاب وکلا ازقرار معلوم کم شده است ونسبةً عده قلیلی از مردم رأی داده اند منتخبین درجه دوم هنوز معلوم نشده اند اگر چه یکی دو مرتبه پست را دزد زده است ولی ازقرار معلوم اوضاع کلی راه ها بهتر شده وبه ژنرال قونسول اعلیحضرتی راپورت دزدی نرسیده است



چندین مسافر اروپائی بدون هیچ حادثه وارد اصفهان شده اند (کاشان) یکی ازپسر های نایب حسین در این اواخر قسمتی از اسلحه وقورخانه دولتی را تصرف کرده وبکوه برد یکدسته بختیاری برای تعاقب او فرستاده شده است . (یزد) شهر در آرامی است انتخابات انجمن ایالتی تمام شده است باوجود آنکه سعی کردند بواسطهٔ انتشار راپورت های بی اصل مرتجعانه تعویق در آن حاصل شود چندین فقره دزدی در راههای مختلفه راپورت داده شده است و پست خیلی غیر منظم است قوام الملك در اوایل ماه سپتامبر وارد یزد شد وبعد از چند روز اقامت بطرف کرمان حرکت نمود ورود او اثر خوبی برای جلوگیری از دزدان محلی بخشید ولی می گویند همراهان او خودشان مرتکب اعمال ظالمانه شده اند . حرکت قوام الملك بطرف کرمان موقتاً راه را باز نموده است به پارسیها ئیکه دردهات اطراف یزد سکنی دارند بازهم بدرفتاری می شود در اوایل ماه اکتوبر جماعتی از آنها در ویس قونسولگری اعلیحضرتی متحصن شدند ولی غیر از ٦ نفر آنها مابقی خارج گردیدند .

در مدت یك هفته هفتاد و یك نفر پارسی مرد و زن وبچه از اطراف یزد ازراه بوشهر بهندوستان حرکت نمودند و ازترس آنکه شاید دربندر آنهارا نگاهدارند ازکفیل ویس

قونسولگری اعلیحضرتی خواهش کردند که نگذارند در راه
بانها صدمه زنند ازقرار معلوم تفنگچی ها بیش ازهمه بجماعت
پارسی ظلم مینمایند سفیر اعلیحضرتی مذاکرات سخت با وزیر
داخله در خصوص بی نظمی اطراف یزد وظلمی که به پارسیها
می شود نموده است در جواب باو اطلاع داده شده است که
سردار جنگ بختیاری حاکم جدید که فعلا در اصفهان است
بهمین زودیها بطرف یزد خواهد رفت وبقدر کفایت استعداد
همراه خود برای برقراری نظم خواهد برد (کرمانشاه)
در ۷ ماه سپتامبر برادر معین الرعایا با استعداد وارد شهر شد
وبعد از آنکه رفقا درشهر باو ملحق شدند مشار الیه بعضی از
نقاط مهم شهر را تصرف نمود دسته مخالف درمنزل ظهیرالملك
جمع شدند بازارها بسته شد خود معین الرعایاهم دربیرون شهر
با استعداد حاضر بود واغلب ایلات هم با او همراه بودند .

وزیر داخله ظهیرالملك وپسر او ومعین الرعایا را بطهران
احضار کرد آنها اعتنائی بان احضار ننموده ولی چند روز بعد
باهم صلح کردند فعلا خطر اغتشاش مرتفع شده است خود
شهر آرام ونظمیه ترتیب داده اند درخارج شهر هنوز ناامنی
زیاد است حکومت قوه ندارد که احکام خود را بموقع اجرا
بگذارد کاروان بزرگ زوار در خارج شهر غارت شد در میان
غارت زدگان اتباع افغان وعثمانی وروس بودند از قرار



راپورت اموال منهوبه استرداد شده است ولی صحت این راپورت
معلوم نیست (کرمان) شهر آرام مانده است در ۲۸ ماه
سپتامبر قوام الملك بااستعداد وارد شد ومشغول حکومت گردید
دزدانی که اطراف کرمان را غارت می نمودند ظاهراً قبل از
ورود مشار الیه خارج شدند درناحیه نرماشیر چندین دزدی
واقع شده است در ۲۳ ماه سپتامبر کاروانی که از کرمان
به بم حرکت می نمود درسی میلی کرمان دزد زده ومال التجاره
که قیمة آن ۱۲۰۰ لیره بود بسرقت برده شده است ظاهراً
ورود قوام الملك اثر خوبی بکلیه اوضاع بخشیده است
(شیراز) شهرقرین آرامی است هر چند که در نزدیکی شهر
چندین دزدی روی داده است صولة الدوله در آباده از
سهام الدوله ملاقات نمود و حاکم باهمراهی سوار های عرب که
نصر الدوله فرستاده بود از راه معمول که تا قبل از ورود او
بواسطهٔ دزدان بکلی مسدود بود بطرف شیراز عزیمت نمود
و دراوایل ماه سپتامبر وارد شیراز شد و فوراً حکم نمود که
انتخابات مجلس شورای ملی هر چه زودتر شروع شود
سهام الدوله دقت نظری باوضاع راه ها نموده و قشون برای
باز نمودن آنها فرستاده است در موقع ورود او ایل عرب
بکلی از اطاعت خارج شده بودند وراهها باستثناء راه سرحد
به اصفهان خیلی ناامن بود دزدان در اواخر ماه سپتامبر

( ایزدخواست ) را محاصره کرده بودند ولی از قرار معلوم آنها از خود مدافعه کردند    راه معمول بوشهر هم مغشوش است کاروان از راه فیروز آباد حرکت میکند ( خلیج فارس ) - ( بوشهر ) در ماه سپتامبر وزیر داخله حکمی بحاکم خلیج فارس فرستاد که برای قلع وقمع سید عبد الحسین لاری که باز هم مخل آسایش لار ونواحی خلیج است حرکت نماید دریابیکی اقدامی نموده وقبل از حرکت درخواست پول نمود ولی چون سید بستك را تصرف ولنکه را تهدید می نمود در اوایل ماه اکتوبر کشتی پرسپلیس باقشون از بوشهر به لنکه فرستاده شد خوب واضح است که سید بخیال نفع خود این حرکات را می کند بجهة اینکه هم از دولت مرکزی و هم از علماء کربلا باو اصرار شده استکه اقدام برخلاف آسایش مملکت نماید و او ابداً اعتنا نکرده است    وزیر مختار اعلیحضرتی اقدامات سید را بطوریکه از قونسولخانه راپورت رسیده بود بدولت ایران ارسال داشته و اخطار نموده استکه دولت ایران را مسؤل هرنوع خساریکه باتباع انکلیس وارد آید خواهد دانست .    انجمن محلی باز هم منعقد میگردد ولیکن جلساتش قابل توجه نیست .    بعد از اینکه راپورت ببوشهر رسید کهمین زودیها اجازه به سید مرتضی اهرمی داده خواهد شد که از نجف ببوشهر حرکت نماید



سید اسدالله بنا بخواهش حکومت و انجمن محلی کاغذی به نجف نوشت در آن کاغذ اظهار عدم رضایت خودرا ازاین اقدام نمود    ( امضا ماژور استوکس آتاشه میلیتر )

( نمره ۲۵۰ )

تلگراف سر نیکلسن به سرادوارد کری مورخه ۲۵ اکتوبر از پطرز بورغ ( خواهش میکنم که مراجعه بتلگرافات ۲۳ و ۲۴ این ماه از طهران در خصوص اغتشاش اردبیل بنمائید . من در خصوص اردبیل با مسیو نراتوف مذاکره نمودم ایشان بمن کفتند چونکه قشون روس نمیتواند زودتر از دو هفته باردبیل برسد لهذا فائده ندارد که دولت امپراطوری قشون برای حمایت اتباع خود بان نقطه بفرستد و باین جهة او بطهران اخطار نموده است که در صورتیکه قراداغیها یا شاهسونها خسارتی بروسها وارد بیاورند مسؤلیت آن بعهدهٔ دولت ایران خواهد بود . در جواب سؤال من که آیا مأمورین روس نمی توانند جلوگیری از چپاول رحیمخان نمایند . مسیو سازانوف گفت که طبیب روسی خیلی باو اصرار نموده است که آرام باشد ولی او قبول هیچ نصیحتی را نمیکند جناب ایشان گفتند خبر برای من رسیده است که نفاق مابین شاهسونها و قراداغیها افتاده و این مطلب شاید اشکالات را آسان نماید .

( نمره ۲۵۱ )

تلگراف سربار کلی بسرادوارکری مورخهٔ ۲۶ اکتوبر از طهران .

( اوضاع شیراز )

تلگراف ذیل از کفیل قونسولگری شیراز رسیده است .
تا بحال حاکم جرئت و لیاقت و استقلال خود را ثابت نموده است نبودن هیچ گونه معاودت جز عده قلیل قشون که با او است موقع او را خیلی دشوار مینماید .
از قراریکه بمن اطلاع رسیده است استعداد قزاق از اصفهان فرستاده شده است ولی در حدود فارس بواسطهٔ عده زیاد ایل ( کوه کیلویه ) از حرکت باز مانده اند بواسطهٔ همین اتفاق جزئی اعتبار حکومت که نگاهداری آن اهمیت فوق العاده دارد ممکن است متزلزل گردد باینجهة عقیدهٔ من آن است که اصرار بدولت ایران شود که بدون تعویق استعداد مهمی بانجا فرستاده گردد .
این دوجمله را من برای وزیر داخله خوانده ولزوم فرستادن استعداد را هم توضیح دادم مشار الیه بمن اطلاع داد که یك فوج پیاده از اصفهان برای کمك سهام الدوله فرستاده خواهد شد .

( نمره ۲۵۲ )

تلگراف سرادوارکری بسربار کلی مورخه ۲۸ اکتوبر از وزارت خارجه لندن .



عده قشون روس در قزوین چقدر است و چه قدر قشون در تبریز باقی است .

( نمره ۲۵۳ )

تلگراف سربار کلی بسرادوارکری مورخه ۲۹ اکتوبر از طهران .

( اوضاع اردبیل )

خواهش میکنم که بتلگراف ۲۳ اکتوبر من مراجعه نمائید .
تلگراف ذیل که بتاریخ ۲۸ اکتوبر است از کفیل ژنرال قونسولگری اعلیحضرتی مقیم تبریز برای من رسیده است .
ژنرال قونسول روس دستور العمل بویس قونسول خود در اردبیل فرستاده است که برحیم خان اخطار نماید که دولت روسیه اورا مسئول هرنوع خسارت مالی وجانی اتباع که باتباع روس وارد بیاید خواهد دانست یك اخطار کتبی هم بهمین مضمون برشیدالملك که با ۱۰۰ نفر قزاق ایرانی بسراب برای مذاکره بایاغیان رفته بود از طرف ژنرال قونسولگری روس داده شده که برحیم خان برساند در این اخطار اخیر همکار روس من برحیم خان اطلاع داد که بعلاوه او مسئول شرارتهای شاهسونها هم خواهد بود چون که واضح است او (رحیم خان) آنهارا تحریك بیاغی گری نموده است این تهدیدات اثر خوبی خواهد بخشید تقریباً ۱۵۰۰ سواره وپیاده در تحت ریاست باقرخان از تبریز

حرکت نموده‌اندولی تامدتی که هنوزنتیجهٔ مذاکرات معلوم‌نشده است آنهادرآن طرف باسمج توقف خواهند نمود .

یك استعداد ٨٠٠ نفری در مراغه حاضراست که در موقع لزوم درتحت ریاست صمد خان حرکت خواهند کرد .

دراردبیل هزار نفر درتحت ریاست ستارخان هستند عناصر مرتجعین درقشون دولتی داخل هستند . هرچند که حکومت آذربایجان اظهاراطمینان از آنها نموده‌است ولی اطاعت وهمراهی آنها بدولت جدید خیلی غیر محتمل‌است درصورتیکه آنها کان کنندکه روسیه همراهی با این اغتشاش دارد . باین جهات و نظر بقوهٔ یاغیان جنث در این موقع خطرناکاست . من از ژنرال قونسول روس مشورت نمودم که آیا ممکن است ما نفوذ خودرا برای نظم وآسایش بکار ببریم او قول بهمراهی داد ولی ما متفق شدیم که منتظر نتیجه مذاکرات بشویم

قشونی که از طهران فرستاده شده است تماماً وارد شده اند این قشون مرکب از ٢٠٠ نفر قزاق و ٢٠٠ نفر سوار اینانلواست مابقی قشون که کان میرفت درزنجان است در آن نقطه نیستند

( نمرهٔ ٢٥٤ )

تلگراف سربارکلی بسرادوارد گری مورخهٔ ٣٠ اکتبرازطهران

( راجع است بتلگراف ٢٨ اکتبر شما ) . .





سفیر روس بمن میگوید ١٦٠٠ نفر قشون روس درقزوین‌اند کومیسرات داخل در این عده نیست )

درتبریز ازقراریکه مشار الیه میگوید ١٠٠٠ نفر باقی است

( نمره ٢٥٥ )

تلگراف سربارکلی بسرادوارد گری مورخهٔ ٣ نوامبر از طهران

تلگراف ذیل از کفیل ژنرال قونسولگری اعلیحضرتی مقیم تبریز برای من رسیده است خبر بتبریز رسیده‌است که ستار خان از اردبیل فرار کرده و باهمراهی سوار کمی وارد سراب شده‌است ٣ روز قبل ازویس قونسول‌روس در اردبیل تلگرافی برای ژنرال قونسول روس رسید که شهر بزودی بتصرف یاغیان خواهد افتاد ویکی از رؤسای مجاهدین استدعا از ویس قونسول روس نموده است که بنام انسانیت قشون روس باردبیل احضار بشود وبعلاوه او بویس قونسول روس گفته بود که قورخانه آنها تمام شده‌است واو مسئول نخواهد بود اگراهالی از خوف بقونسولگری حمله بیاورند

امروز ٤٢نفر قزاق روسی بایك صاحب منصب بنا بخواهش قونسول روس بسراب فرستاده شد مشارالیه تلگراف نموده‌بود که یاغیان شهررا تحدید مینمایند کان میرود که اردبیل تاکنون گرفته شده‌است مأمورین محلی خیلی مأیوس اند استعداد دولتی یاقابل جنك نیستند یا آنکه متمایل بطرف مقابل اند .

اگر ممکن باشد باید دولت ایران اردوی قوی در تحت ریاست رئیس
قابلی بدون تعویق به آنجا بفرستند . از قرار معلوم عدهٔ از
قشون در این راه هستند .

( نمرهٔ ۲۵٦ )

تلگراف سر نیکلسن بسرادوارد گری مورخهٔ ۳ نوامبر از
پطرزبورغ راجع است بتلگراف امروز سربارکلی (اوضاع اردبیل)
درملاقاتیکه من امروز از مسیو ایزولسکی نمودم مشار الیه بمن
گفت بیم آنرا دارم که دولت روسیه مجبور بفرستادن استعداد
قوی باردبیل بشود بجههٔ نزدیك بودن آن شهر بسرحد
روس برای روسیه مشکل است که دراین اوضاع هرج ومرج
که ممکن است بطول انجامد خود داری کند . مایل نبودن
ایزولسکی باعزام چنین اردوئی دلائل واضحه دارد . ولی اگر
قشون فرستاده شود رحیم خان واتباع او خوب قلع وقمع خواهند شد
ودر واقع فقده بحال ایران خواهد داشت درصورتی هم که اندك
مخالفتی برضد اوضاع حاضره در آن تصور شود . مسیو ایزولسکی
گمان نمیکنند که قشون ایران بتواند کاملاً ازعهدهٔ این اغتشاش برآید

( نمرهٔ ۲۵۷ )

تلگراف سر نیکلسن بسرادوارد گری مورخهٔ ۵ نوامبر از پطرزبورغ
روزنامهٔ ( روسیا ) امروز اعلان رسمی ذیل را منتشر نمود
بموجب خبر تازه که از اردبیل واصل گردیده است حکومت



محلی واعضأ انجمن وعلمأ بویس قونسولگری روس متحصن
شده اند و بعد از آن فوراً شاهسونها و قراداغیها شهررا تصرف
نمودند تمام بازارها وکاروانسراها واغلب خانها غارت شده است
شاهسونها از ویس قونسول سه نفر ازاشخاصی که درقونسولخانه
متحصن شده‌اند مطالبه مینمایند . بیم آن است که حمله
بقونسولخانه برده شود و مستحفظین قونسولخانه که مرکب از
صدنفر قزاق است نمیتوانند تحمل این حمله را بیاورند . نظر
باین اتفاقات یك باتالیون پیاده ودویست نفر قزاق دوعراده توپ
ودستهٔ مهندس باردبیل فرستاده شده است. یك اردوی دیگرهم
درشرف حرکت به آن طرف است بجههٔ اینکه اگر موقع پیش
آمد اقدام مجدانه در دفع این عشایر نماید

( نمره ۲۵۸ )

تلگراف سر نیکلسن بسر ادوارد گری مورخهٔ ۵ نوامبر از
پطرز بورغ

( اوضاع اردبیل )

مسیو ایزولسکی امروز بمن اطلاع داد که او بی اندازه نگرانست
ازبرای سلامتی قونسول واتباع روس در اردبیل شاهسونها
تسلیم حاکم وعلمأ واشخاص دیگر که بقونسولخانه متحصن شده اند
مطالبه مینمایند ممکن نیست که نتیجه را پیش بینی نمود چون
او مطمئن بود که قونسول تقاضای آنهارا قبول نخواهد کرد

تلگراف آخری که از قونسول رسیده است بتاریخ دو روز
قبل است اگر حمله جدی بقونسولخانه بشود این صدنفر قزاق
که دراردبیل هستند ابداً نخواهند توانست قونسولگری را محافظت
کنند ۶۰ کیلومتر مسافت مابین آستارا تااردبیل است دستهٔ اول
قشونی که بطرف اردبیل عازم شده است فردا به آستارا خواهد
رسید . شاهسونها تعهداتی که در مقابل خلافهای مختلف
خود ازقبیل قتل یکنفر صاحب منصب روسی نموده بودند عمل
نکرده‌اند . بعقیدهٔ من برای دولت دولت روسیه فقط یك
راه باقی است و آن هم فرستادن قشون کافی است که قلع وقمع
از رحیمخان واتباع او و شاهسونها نماید . مسیو ایزولسکی
باز بعقیدهٔ سابق خود باقی بود که سعی دولت ایران برای
جلوگیری ازاین اغتشاش بی‌فایده خواهدبود

( نمرهٔ ۲۵۹ )

تلگراف سربارکلی بسرادواردگری مورخهٔ ۵ نوامبر ازطهران
تلگراف ذیل از کفیل ژنرال قونسولگری اعلیحضرتی مقیم
تبریز رسیده است شاهسونها اردبیل‌را تصرف وغارت نموده اند
یاغیان ویس قونسولگری روس‌را محاصره کرده وتسلیم بعضی
از متحصنین‌را مطالبه مینمایند حاکم واعضاء انجمن وقسمتی ازاهالی
درآنجا متحصن شده اند ویس قونسول روس استدعای کمك
فوری مینماید . ستارخان وارد تبریز گردید



(نمرهٔ ۲۶۰)

مراسله سرنیکلسن بسرادواردگری مورخهٔ ۳۱ اکتبر از
پطرز بورغ : آقا — من از مسیو ایزولسکی دیروز سئوال
نمودم که آیاخبر تازهٔ از اردبیل برای او رسیده است مشارالیه
جواب داد که امور درآن نقطه خیلی خراب است ولی درآنجا
صدنفر قزاق هستند وامیدوار بود از اینکه آنها فقط میتوانند
جان اتباع روس‌را محافظت نمایند زیراکه این عدهٔ قلیل نخواهند
توانست محافظت اموال آنهارا بکنند من اظهار نمودم که دولت
ایران قشون بفوریت برای رفع غائله میفرستد مسیو ایزولسکی
ناامید بود از اینکه قشون ایران بتواند کاری بکند و به من
اطلاع داد که او دولت ایران‌را مسئول هرنوع خسارت که به
اتباع روس وارد بیاید خواهد دانست .
جناب ایشان اظهار نمودند کمیتهٔ که امور ایران‌را انجام میدهد
اساساً مصمم شده‌اند که تقریبا تمام قشون قزوین را عودت داده
فقط پنجاه الی شصت نفر قزاق بجههٔ قونسولخانه در آنجابگذارد
دستجات قزاق در رشت وانزلی گذارده خواهد شد ولی تمام
اینها روی هم رفته بیش از یك فوج قزاق نخواهد بود
مابقی بروسیه مراجعت خواهند کرد مشارالیه بمسیو پاکلاوسکی
تلگراف نموده که بدولت ایران این مطلب را اطلاع داده و
توضیح بدهد که این اقدام بلا شبهه خود یك نشانه ازخلوص

نیت دولت روسیه و آرزوی ان دولت در اینکه بهیچوجه اشکالات برای دولت شاه فراهم نیاورد خواهد بود. درهمان موقع بمسیو باکلاوسکی گفته شد که بدولت ایران اخطار نماید که اگر درآینده اتفاق روی دهد که دولت روسیه مجبور به فرستادن قشون شود اقداماتیکه در آنوقت خواهد شد بدرجات بیشتر وجدی تر از ایندفعه خواهد بود.

( امضاء نیکلسن )

( ۱ ) نوامبر اعلان رسمی ذیل امروز منتشر کردید.

دولت امپراطوری صلاح چنان دیده است که در اینموقع غیر لازمست اردوئی که درماه ژون گذشته بقزوین فرستاده شده بود بیش از این درآن نقطه توقف نمایند و مصمم شده است که قسمت بزرگتر آن قشون را بروسیه عودت دهد و فقط رژیمان قزاق لابینسکی Labinsky که جزء همین اردو بود در ایران باقی خواهد ماند ۵۰ نفر از این فوج در قزوین توقف خواهند نمود برای محافظت قونسولخانه روس درآن شهر ومابقی فوج در رشت و انزلی برای تقویت مستحفظین قونسولخانه ساخلو خواهند شد اگر اتفاقات آینده معاونت این قشون را لازم داشته باشد دولت روسیه تعویق در اقدامات لازمه نخواهد نمود.



( نمره ۳۶۱ )

مراسله سرنیکلسن به سرادوارگری مورخه ۳ نوامبر از پطرزبورغ ( آقا ) من افتخار دارم از اینکه راپورت بدهم امروز روزنامه اخبار رسمی اعلام ذیل را انتشار داد عناصر یاغی وطبایع سرکش ایل معروف شاهسون که در نزدیکی سر حد قفقاز سکنی دارند اغتشاش مملکت وسقوط کامل حکومت ایران را غنیمت شمرده دراین اواخر چندین مرتبه نواحی اردبیل ایران راکه در مقابل قفقاز واقع است تاخت وتاز کردند در تابستان امسال تا نزدیکی شهر اردبیل پیش رفته وتا مدتی هم عبور ومرور قوافل تجارتی را در راه آستارا واردبیل وتبریز بواسطه دزدی وغارت بکلی مقطوع نمودند.

باین سبب مقدار زیادی مال التجاره روس که بایستی به تجارتگاه داخله ایران حمل کردد در بندر حاجی طرخان جمع شد بواسطهٔ اقداماتیکه قونسولگریهای ما درتبریز واردبیل نمودند درآخر ماه (او) توانستند چندین چندین کاروان از مال التجاره که جمع شده بود درتحت محافظت قزاق روسی از راه مذکور عبور دهند درهمین موقع شاهسونها شروع حرکت بطرف اوبه های خود کردند. لکن دراوایل ماه اکتوبر اخبار شیوع یافت که این عشایر دوباره خیال لشکرکشی بطرف اردبیل را دارند وبعلاوه این قصد تازه آنها بواسطه اتفاق

قراداغی ها بریاست رحیم خان که درمحاصره تبریز معروف شده
بود شکل یك نوع اندام پلتیکی را پیدا کرد . شاهسونها و
قراداغی ها مخصوصاً بهوا خواهی محمد علی شاه مخلوع وبرهمزدن
مشروطه ایران پیش می آمدند . نظر باضطرابی که دراردبیل
پیدا شده بود فرمانفرمای آذربایجان به ستار خان معروف حکم
داد تا بادسته از مجاهدین بدانجا رفته ودستور العمل باو داده شد
که نظم را برقرار ساخته و جلوگیری از اجحافات مجاهدین
آنولایت که اکثر آنها ازقفقاز آمده اند بماید . ستار خان
وقتی که وارد اردبیل شد بدواً سعی کرد که قفقازی هارا خلع
سلاح نموده وازشهر خارج کنند لکن در این فقره موفقیت
حاصل نکرد ودرهمانوقت شاهسونها وقرادغیها نزدیك باردبیل
شده وبیرحمانه تمام دهات عرض راه را غارت می نمودند اغلب
مجاهدین ستارخان ازاو جدا شده وبتبریز مراجعت کردند .
در ۱۲ اکتوبر (که ۲۵ ماه فرانسه باشد) رحیم خان وشاهسونها
داخل شهر اردبیل گردیده ومشغول جنگ باعده قلیلی ازمدافعین
شهر شدند .

ستار خان و حاکم خود را در قلعه محفوظ داشته وشهر را
بتقدیر وا گذار کردند خبر تازه که رسیده مشعر بر اینست
که ستارخان بسر آب فرار کرده و شاهسونها او رامحاصره
نموده وتسلیم او را میخواهند و چون این اتفاقات بسرعت



رویداد دولت ایران امر نمود که از تبریز قشون بارد بیل
فرستاده شود و ۲۰۰ نفر قزاق ایرانی با یك عراده توپ
هم از بریکاد قزاق طهران اعزام گردد ولی بی پولی و عدم
تکمیلات نظامی حرکت اردوی تبریز را بتعویق انداخت و
اردوی طهران هم بواسطهٔ بعد مسافت تصور نمی شود که
بزودی وارد اردبیل گردد . در این موقع فقط ویس
قونسول روس مقیم اردبیل صد نفر قزاق و دو عراده توپ
کوچك برای محافظت خود دارد . و برای آنکه این
عده کم برای محافظت اتباع روس متفرق نشوند ویس قونسول
تمام اتباع روس حکم داد که در یك نقطه در تحت حمایت
قونسولگری جمع شده واموال خود را در منازل خود بگذارند
سفیرروس بدولت ایران اطلاع داد که دولت ایران مسؤل غرامت
هر نوع خسارت مالی و جانی که باتباع روس وارد شود خواهد
بود در همینوقت کفیل ژنرال قونسولگری روس مقیم تبریز
برحیم خان اطلاع داد که مسؤلیت سلامتی اتباع روس شخصاً
بعهدهٔ او است . ویس قونسول روس نتوانست که اقدام
مذکور فوق را بعمل بیاورد زیرا که اهالی از ترس جان فوراً
خود را در خانه های اتباع روس بنهان کردند و نمی گذاشتند
ایشان منزلهای خود خارج بشوند .
در این هنکام شاهسونها و قراداغیها ارك را سخت بمبارده می

نمودند و چون قونسول خانه جنب ارك واقع است لهذا آن نقطه هم در آتش بود . نظر باین اوضاع و خطری که ویس قونسول و اتباع روس را تهدید مینماید دولت روس اقدامات برای فرستادن استعداد فوری از نقاط نظامی قفقاز برای قونسولگری نموده است چرا که ورود قشون از تبریز یا قزوین یا اردبیل زیادتر طول خواهد کشید . ( نیکلسن )

( نمره ٣٦٢ )

مراسله سربارکلی به سرادواردگری مورخه ٢٥ اکتوبر از طهران .

( آقا ) افتخار دارم که راپورت مستر کون کنفیل ویس قونسولگری را که بسمت نمایندگی از طرف سفارت اعلیحضرتی همراه شاه سابق از طهران بانزلی رفته بود تقدیم نمایم . مسافرت بدون هیچ حادثه صورت انجام گرفت و من خوشوقتم از اظهار این مطلب که در مدت این مسافرت مناسبات مستر کون با همکار روس او و صاحبمنصبان روس خیلی خوب بوده است . ( بارکلی )

( ضمیمه در نمره ٣٦٢ )

راپورت مستر کون کنفیل ویس قونسولگری .

بر حسب امر و دستور العمل وزیر مختار اعلیحضرتی من همراه شاه سابق ایران بسمت نمایندگی سفارت انگلیس از



طهران تا انزلی رفتم .

نماینده سفارت روس مسیو نیکراسو قونسول آتاشه سفارت بود محمد علی میرزا شاه سابق در ٩ سپتامبر از زرکنده بطرف انزلی حرکت کرد ملکه سابق و اندرون همراه او بودند ومستحفظین او مرکب بودند از ١٢٠ نفر قزاق ایرانی بسر کردگی یك صاحبمنصب روس وسه سوار هندی از سفارت انگلیس وسه قزاق از سفارت روس تمام این دسته درتحت فرمان کاپیتن خوبیوف اذکان شاه سابق بودند .

بعلاوه اتباع شخصی محمد علی میرزا اشخاص ذیل موقع را برای خارج شدن از مملکت غنیمت شمردند امیر بهادر جنك برادر وبرادر زاده او مجلل السلطنه موقر السلطنه ارشدالدوله وبارن استووالك ( مصباح السلطان ) بواسطهٔ بدی اسبابی که دولت ایران برای شاه سابق تهیه نموده بود حرکت خیلی آرام بود ودر ٢٨ ماه سپتامبر وارد انزلی شدیم در مسافرت حادثه اتفاق نیفتاد ودر ٣٠ سپتامبر محمد علی میرزا در کشتی نشسته بطرف روسیه عزیمت نمود امیر بهادر واشخاصی که باو بودند شب قبل حرکت کردند هر چند امیر بهادر ظاهراً خوشحال بود ولی محض بی میلی شاه سابق نسبت باو رنجش خاطر حاصل نموده بود درواقع درتمام مدت مسافرت شاه ابداً یك کلمه با او صحبت نمود ( کون )

( نمره ٢٦٣ )

تلگراف سرنیکلسن به سرادواردگری مورخه ۹ نوامبر ازپطرزبورغ
استعداد عازم اردبیل شده اند من اطلاع حاصل نموده ام که
اقدامی برضد شاهسونها نخواهد شد برای آنکه خسارت جانی
برای روسها حاصل نشده است هر چند که در موقع غارت
ضرر مالی وارد آمده است قشون روس نظم را در شهر بر
قرار خواهند کرد واگر قشون ایران وارد گردد نخواهند
گذاشت که درشهر جنگ بشود اگر چه مسیو ایزولسکی میگفت
ممکن است درنقاط دیگر باشاهسونها جنگ نمایند . جناب
وزیر بمن اطلاع داد که رحیم خان به سراب وارد شده است
واظهار نموده است که باقراداغی ها و شاهسونها متفقاً بطرف
طهران حرکت خواهد کرد .

( نمره ٢٦٤ )

تلگراف سربارکلی بسرادواردگری مورخه ۱۱ نوامبر از
طهران غرب آذربایجان .
مسیو پاکلاوسکی بمن اطلاع داد که به قشون مامور اردبیل همان
دستور العمل که بقشون تبریز داده شده بود داده شده است
که درامور اداری مداخله نکرده ولی نگذارند در راه آستارا
دزدی وغارت بشود وکاروانی که اموال غارتی حمل می کنند
توقیف نمایند . قشون درسر حد آستارا حاضر نگاه داشته



خواهدشد ولی در صورت لزوم ازسرحد حرکت خواهند نمود

( نمره ٢٦٥ )

تلگراف سربارکلی بسرادواردگری مورخه ۱۵ نوامبر ۱۹۰۹
شاه امروزعصر مجلس را افتتاح نمود .

( نمره ٢٦٦ )

تلگراف سربارکلی به سرادواردگری مورخه ۱۷ نوامبر ازطهران
مسیو پاکلاوسکی تلگراف ذیل را که مفاد تلگراف ویس قونسول
روس در اردبیل است برای من فرستاد بعداز دوروز مذاکره
رحیم خان واتباع او ازشهر خارج شدند یک مجلس آداب
مذهبی که در آن هم علما وهم کشیشان ارامنه حضور داشتند
برای شکرگذاری ازخلاصی شهر منعقد گردید و بعد هم از
طرف قشون روس نمایشی داده شد .

( نمره ٢٦٧ )

مراسله سرنیکلسن به سرادواردگری مورخه ۱۲ نوامبر ازپطرزبورغ
من ازمسیو ایزولسکی سئوال نمودم که آیا خبر دیگری ازاردبیل
برای ایشان رسیده است گفتند خبر تازه که بایشان رسیده
این است که رحیم خان حاکم برای شهر معین کرده وحاکم هم
باعده در ارک منزل کرده است قسمت مهم قشون رحیم خان
در اردوگاه مستحکمی نزدیک شهر اقامت دارند رحیم خان
ازویس قونسول روس ملاقات نموده و تقاضای خود را برای

تسلیم اشخاصی که درقونسولخانه متحصن شده اند پس گرفته است واظهار صداقت وباوفائی نسبت بروسیه نموده و پیشنهاد کرده است که خوب است روسیه تمام نقاطی را که قشون او در آنجا توقف دارند تصرف نماید .

اهالی اردبیل از ورود قشون روس خوشحال شده و حالا تقاضای تبعیت روس را مینمایند . مسیو ازلسکی گفت لازم باظهار نیست که تمام خواهش و پیشنهاد های فوق رد شده است . من سؤال نمودم که آیا رحیم خان درخصوص حرکت بطرف طهران اظهاری کرده است جناب وزیر جواب دادند که نمی دانم چنین اظهاری کرده است یانه ؟

من گفتم از قراریکه اطلاع حاصل نمودم استعداد کافی از طهران بطرف اردبیل حرکت کرده است . گفتند محتمل است جنگی واقع بشود . اگر قشون دولتی فتح کرد آن وقت معلوم خواهد گردید که دولت ایران می تواند بقوه خود نظم رادر آن صفحه بر قرار سازد ولی اگر بر خلاف رحیم خان غلبه کند آنوقت بطرف طهران یا تبریز حرکت خواهد کرد و لازم است تا وقتی نتیجه این نزاع معلوم شود قشون روس در قزوین توقف نماید . مسیو ازلسکی اظهار نمودند بموجب اخبار واصله بایشان اوضاع تبریز خوش نیست ظاهراً نفاقی ما بین ستار خان و فدائیهای او از یك طرف و با



فرمانفرمای آذربایجان از طرف دیگر ظهور دارد و قونسول روس بیم آنرا دارد که ممکن است اغتشاش رویدهد .

( نمره ٢٦٨ )

تلگراف سر بار کلی بسرادوار کری مورخه ٣٠ اکتوبر از طهران .

( آقا ) بعد از راپورت آخری که در خصوص اوضاع فرستادم اغتشاش در شرق آذربایجان بروز نموده رحیم خان و شاهسونها اردبیل را تهدید مینمایند از قراریکه میگویند رحیمخان اظهار کرده است که برای محمد علی میرزا قیام نموده و این اقدامات را مینماید ولی سابقه اونشان میدهد که مقصود او غارت است و خیال سیاسی در سر ندارد دولت ایران سعی کامل بعمل می آورد که دفع این سردسته دزدان غارت گر را بکند مخبرالسلطنه از تبریز ١٥٠٠ نفر استعداد برای ستار خان فرستاده است که همراه خود او ١٠٠٠ نفر موجود است ١٥٠٠ نفر هم از طهران اعزام شده است این قشون اخیر خوب جنگ خواهند کرد چون مرکب است از عده قزاق ایرانی و بختیاری و ٣٠٠ نفر مجاهد ( داو طلبهای ملی که در رولوسیون با سپهدار بودند ) در تحت فرمان یپرم که در واقع روح قشون سپهدار بود و بعد از آن هم در ریاست پلیس طهران کارهای بسیار خوب کرده است اطلاعاتی که برای من رسیده است

نشان میدهد که باستثنای اردبیل نظم وامنیت در سایر ایالات
نسبةً خوب است سید عبدالحسین لاری بطهران احضار
شده است ومن دیگر نشنیده ام که بواسطه این سید لنگه
مورد خطری واقع شده باشد ازد خواست که سرحد مابین
فارس واصفهان است بواسطهٔ ایل کوه‌کیلویه خیلی ناامن است
وبغیر از این نقطه اوضاع راه های جنوب بهبودی حاصل کرده
است راه های ازیزد باصفهان و کرمان برای کاروان باز
شده است و قوافل شروع بحرکت در راه بوشهر و شیراز
نموده اند اگر چه من امروز صحیح اطلاع حاصل نمودم که
قشقائیها راه مابین کازرون وشیراز را بسته اند

در طهران هیچ علائم اغتشاش نیست و راه رشت بطهران هم
خوب است دراوائل بیان این وقایع نقاری مابین مجاهدین بیدا
شده بود ( ٦٠ ) الی ( ٧٠ ) نفر ازمجاهدین یك متینگی داده
وشاکی بودند که سپهدارمواجب ایشانرا بطورتناسب نمیدهداخبار
وحشتناك در این خصوص شیوع بیدا کرد ولی این حرکت
مجاهدین بکلی از روی مسالمت بود و ابداً جای آن نبود که
تصور اغتشاش بشود سپهدار رئیس الوزرا دریکی از این
متینگها حاظر شده وظاهراً رفع شکایت آنهارا نموده‌است زیرا
که دیگر از این قبیل نمایشها داده نشد . اوضاع دولتی تقریباً
همان طوریکه چهارهفتهٔ اخیر بود باقی است ظاهراً ماتیان عمده



بادولت متفق هستند چنانکه وثوق‌الدوله یکی از آنها داخل
کابینه شده وبوزارت عدلیه بجای فرمانفرما برقرار گردیده‌است
از قراریکه میگویند فرمانفرما محض آن استعفا داده است که
درکابینهٔ آتیه کار بهتری بیدا کند . درهر صورت عقیدهٔ عموم
آن است که بعد ازافتتاح مجلس کوشش زیاد خواهد شد که وزرای
حالیه را بهم بزنند . بیش از شصت نفر وکیل میگویند در
طهران حاضرند عدهٔ که میشود با آن عده مجلس منعقدگردد
٦١ نفراست ولی‌چون انتخاب بعضی از وکلاء ولایات که بطهران
آمده اند شاید موافق قانون نشده باشد باین جهة تا دو هفته
دیگر مجلس باز نخواهد شد . همکار روس من پیش نهاد
نموده است که قسمت عمده قشون روس در قزوین مراجعت
نمایند . (متمم این مراسله ) ٣١ اکتبر بعد ازنوشتن مطلب
فوق همکار روس من اطلاع داد که دولت متبوعه او مصمم
شده است که قسمت عمده قشون قزوین را مراجعت دهد که
٦٠ نفر در قزوین و ٤٠٠ الی ٥٠٠ نفر عجالةً در رشت و
انزلی باقی خواهند ماند

(نمرهٔ ٢٦٩)

مراسله سرباركلی بسرادواردگری مورخه ٤ نوامبر ١٩٠٩
از طهران . آقا — من افتخار دارم که لفاً مجمل از وقایع چهار
هفته اخیر ایران را بطور معمول برای شما بفرستم (بارکلی)

ضمیمه در ( نمرهٔ ٢٦٩ )

مجملی از حوادث چهار هفته اخیره که انتهای آن ٤ نوامبر است

طهران — وثوق‌الدوله یکی از رؤسای ملتیان بجای فرمانفرما وزیر عدلیه شده‌است این تعیین کارتازه‌ایست بجهة اینکه وثوق‌الدوله تابحال هیچوقت داخل وزارتی نبوده است . ناصرالملك در ٣٠ اکتبر وارد طهران شد . هیئت دولت هنوز تاافتتاح مجلس بطور موقتی است . کمیته که هرچند روزیك مرتبه برای مذاکرات در امور عمومی منعقد میگردد وزرا را درکارها کمك می کنند صورت مذاکرات این کمیته در روزنامها درج میشود از این مذاکرات همچو معلوم میشود که این کمیته بشکل یك پارلمان موقتی حرکت مینماید پلتیك خارجی و داخلی مملکت در این مجالس گفتگو میشود اعمال وزرا را تنقید می نماید وهمچنین یك نظارت غیر رسمی در امور دولتی دارد . در طهران تقریباً ٦٤ نفر وکیل که این عده قدری بیش از عدهٔ کافی برای انعقاد مجلس است حاضر شده‌اند ازقراریکه میگویند وکالت نامهٔ بعضی از نمایندگان ولایات صحیح نیست باین سبب مایل اند که عدهٔ مکفی از وکلا حاضر بشوند تا اینکه اطمینان ازعده مقرره برای رسمیت پیدا کردن مجلس حاصل گردد . بعلاوه عمارت مجلس که در بمباردمان ١٩٠٨ تقریباً خراب شده بود مشغول مرمت هستند وهنوزهم بهیچوجه تمام نشده‌است ولی امیداست





که قبل از آخر ماه نوامبر مجلس منعقد گردد ( جرجیل )

تبریز — ١٩ نفر از نمایندگان آذربایجان برای مجلس شوری انتخاب شده‌اند آنها روی هم رفته اشخاص بی‌طرف هستند واگر رئیس دستهٔ آنها شخص کافی باشد خیلی مفید برای اجرای اصلاحات خواهند بود ٥ نفر از آنها که تقی‌زاده ومستشارالدوله هم جزو آنها هستند اعضای مجلس سابقند دراین نوزده نفر فقط چهار نفر ازملاهای جزو هستند واین مطلب که در واقع یك اثر مهم انتخابات است کاسته شدن نفوذ علما را نشان میدهد ١٧ نفر از این ١٩ نفر وکیل متعلق بشهر تبریز است جای تأسف است که نمایندگان کافی از طرف سایر شهرها و نواحی دور دست انتخاب نشده‌اند ولی این مسئله تایك اندازه راجع بخود قانون انتخابات است . بعقیده فرمانفرمای آذربایجان طریق انتخاب مستقیم حق انتخاب را در کلیه توابع ایالت بهتر و معتدلتر بموقع اجرا می گذاشت . باستثنای اردبیل سایر نقاط آذربایجان خاموش است اغتشاش اردبیل بواسطه رحیم خان است که بعد از آنکه قشون روس اهر را تخلیه نمودند او جمعیتی فراهم کرده و شاهسونهارا که بعضی از رؤسای ایشان در تحت اطاعت دولت آمده بودند تحریك بیاغیگری نمود این دو قوه متفقاً در ٢٢ اکتبر تقریباً اردبیل را محاصره نموده وجنك زیادی هم واقع شد بواسطهٔ قطع سیمهای تلگراف وصول اخبار خیلی بتعویق

اتحاد ایالت اقدامات فوری برای تهیه استعداد وفرستادن باستخلاص ستارخان که باهزار نفر در اردبیل محصور است بعمل آورد تادر ۲۸ اکتبر باقرخان باهزار و پانصد نفر سواره و پیاده از تبریز حرکت نمود صمدخان هم ۸۰۰ نفر درمراغه حاضر کرده است که بمحض امر حرکت نماید ضمناً ایالت رشیدالملك را باصد نفر قزاق ایرانی برای مذاکره باباغیان بسر آب فرستاد . ژنرال قنسول روس کاغذی برشیدالملك داد که برحیم خان ارائه بدهد مدلول آن نوشته این بود که او شخصاً مسئول خسارت وارده برجان ومال تبعهٔ روس خواهد بود

مسیو میلر یك چنین دستور العملی بویس قونسول روس مقیم اردبیل فرستاد که برحیم خان پیغام بدهد امید است که این مذاکرات نتیجه خوبی بخشد.

از طهران قشونی که مرکب از ۱۶۰۰ نفر بانضمام سه عراده توپ است بریاست مسیو پیرم رئیس پلیس بصوب اردبیل فرستاده شد . ۲۰۰ نفر قزاق ایرانی با ۴ عراده توپ از طهران و ۲۰۰ نفر سوار اینانلو از زنجان که برای فرمانفرمای آذربایجان اعزام شده بود در ۲۲ ماه اکتوبر وارد تبریز شدند . تخفیف در قشون روس متوقف در آذربایجان در ۱۷ اکتوبر شروع نمود و یك باطری توپ صحرائی و ۲ گروهان پیاده از تبریز بطرف روسیه حرکت کردند .



در ۱۹ همین ماه دو گروهان پیاده و نیم گروهان ساپور ( Sapeur ) و عده اسب و آدم از باطری توپهای کوهستانی مراجعت کردند در ۲۱ ماه اکتوبر ژنرال اسنارسکی و اجزاء او عزیمت کردند در ۲۳ اکتوبر ژنرال قونسول روس اظهار داشت که هزار نفر در تبریز وصد نفر پیاده در ارومیه و صد قزاق در اردبیل باقی است .

( قزوین ) ۱۶۰۰ نفر از قشون روس هنوز در قزوینست و در این ماه اخیر دستجات قشون در منازل بین راه رشت گذاشته شده است دولت روسیه مصمم گردیده است که تمام قشون خود را غیر از ۶۰ نفر در قزوین و ۴۰۰ نفر در رشت و انزلی بقیه را خارج نماید .

( رشت ) آرامی بر قرار است از قراریکه میگویند حکومت با انجمن محلی ضدیت دارند ولی ضدیت هنوز علنی نشده است چون عده قزاق ایرانی از طهران برشت وارد شد بیشتر از مجاهدین قفقازی را مرخص نمودند .

( زنجان ) مذاکرات مابین دولت و ملا قربانعلی تا آخر ماه اکتوبر در جریان بود بعد ترتیب خوبی داده شده و حکومت وارد زنجان گردیده و بکار خودش مشغول شد .

( مشهد ) این نقطه آرام مانده است هر چند که ایالت و انجمن محلی دارای هیچگونه اقتداری نیستند بموجب راپورت

فقدان پول و نبودن کار در تزاید است نظر بحکم اکیدی که از طرف وزیر داخله شده است مجاهدین محلی اسلحه خود را تسلیم و در یک مکان جمع کرده اند ولی باز هم از آنها مسلح در معابر دیده میشوند .

( اصفهان ) شهر و اطراف منظم است صمصام السلطنه اظهار میل بدادن استعفا نموده است به استثنای راه شیراز در نزدیکی ایزد خواست که کوه گیلویه ها چندین کاروان و دهات را غارت کرده اند سایر راه ها امن است کوه گیلویه‌ها قزاقان ایرانی را که در ۱۱ ماه اکتوبر از اصفهان بطرف شیراز حرکت میکردند در شمال ایزد خواست نگاهداشته اند استعداد بختیاری برای باز نمودن راه فرستاده شده است .

( کاشان ) نایب حسین هنوز آزاد است ولی استعداد برای گرفتاری او فرستاده شده است مامورین ایرانی در اصفهان از ژنرال قونسولها خواهش نموده اند که اگر نایب‌حسین خواست بقونسولگریها متحصن شود باو اجازه ندهند .

( سلطان آباد ) مستر استروس کفیل ویس قونسول گری خبر میدهد که اهالی عراق از دست بختیاریها بکلی بجان رسیده‌اند بعد از آنکه واقعه غارت کردن حسین خان ضرغام بختیاری بلوک کراز را بطهران خبر رسید وزیر داخله ببرادر خود حاجی خسروخان حکم نمود که از بختیاری بعراق رفته مرتکبین



تنبیه و اموال مسروقه را بصاحبان آن مسترد سازد حاجی خسروخان بطرف عراق حرکت کرد ودر پانزدهم ماه اکتبر بطهران تلگراف نمود که دستورالعمل را بموقع اجرا گذاشته است مستر استروس میگوید که مطلب از این قرار نیست و اظهار میدارد که حاجی خسروخان با حسین خان ضرغام متحد شده چند پارچه ده و ٥ ایل لررا غارت کرده و گله وگوسفند زیادی بسمت بختیاری برده‌اند

سفیر اعلیحضرتی دقت نظر وزیر داخله را باین راپورت مستر استروس جلب نموده وزیر داخله قول داد که دراین خصوص رسیدگی خواهد نمود . در سلطان آباد یك ملای مهمی‌است که موافق راپورت مستر استروس بختیاریها باو خیلی همراه‌هستند واهالی‌را خیلی اذیت میکنند از قرار معلوم حاکم حالیه بدتراز بی‌فایده است .

یزد — در بیست‌و هشتم ماه سپتامبر تفنگچیها یك ده پارسی موسوم بقاسم آبادرا غارت نموده مردوزن‌را کتك‌زده وبعلاوه غارت زیاد سه نفر مردراهم باخود بردند . محبوسین‌را پس‌از صدمه زدن وپول گرفتن رها کردند در بیست‌و نهم ماه اهالی قاسم‌آباد وعدهٔ ازپارسی‌ها وتجار وغیره شهری بعض شرارت تفنگچیها که دراین موقع دزدی وغارت وکارهای دیگر دراطراف یزد می‌کردند بویس قونسولگری انگلیس متحصن شدند .

آنها تا نوزدهم ماه اکتبر در تحصن باقی بودند تا اینکه حاکم جدید سردار جنگ بختیاری وارد شده و به آنها اطمینان داد که از ایشان حمایت کرده و تقنها تنبیه خواهد نمود ورود حاکم جدید اثر خوبی به اوضاع بخشیده است راه ها باز و امن است

کرمانشاهان — صلح مابین دو دسته بتوسط داودخان رئیس ایل کلهر داده شده است امنیت خارج شهر را باو سپرده اند وکمیته از اعیان ولایت نظم داخل شهر را بعهده گرفته اند چون از طهران قشون برای حکومت نرسیده است حاکم هم بدولت اطلاع داده که مسئولیت را برعهده نخواهد گرفت اخبار نفاق در پای تخت لطمه بامور وارد آورده است و تا مدتی که کارها در مرکز بیک اساس محکمی پایدار نشود هیچ انتظار اصلاح در امور ولایتی نباید داشت دولت مرکزی داود خان را بریاست ایل کلهر منصوب نموده است مشار الیه تمام رؤسای ایل را جمع نموده و آنها را قسم داده است که همیشه با او همراه باشند میگویند داود خان بآنها گفته است مالیات را ندهید و غارت هم بکنید ولی حمله بزوار و اموال تجار نیاورید اگر اوضاع جدید بهمین حال باقی بماند و از داود خان بخواهند که امنیت را برقرار سازد مشار الیه خواهد گفت که این کار ممکن نیست مگر آنکه برؤسا پول داده شود تا آنها پلیس مخصوص تشکیل بدهند اغلب از اموالیکه بسرقت



رفته بود و در راپورت ماه گذشته درج شده بود بصاحبان آنها مسترد ساختند

( کرمان ) شهر و اطراف آرام مانده‌اند رفعت نظام را از بم بطهران احضار نمودند ولی اهالی دکاکین را بسته و بتلگرافخانه بست رفته‌اند که نمیگذاریم مشار الیه حرکت کند چونکه او آنها را از حمله بلوچ حفظ می نماید رفعت نظام در ۲۸ ماه سپتامبر بطرف طهران عزیمت نمود میگویند که تمام رؤسای بلوچ مابین خود صلح نموده و هریك از آنها نقاط وقلعه‌های خود را در دست دارد

( شیراز ) حکمران جدید سهام الدوله جدیت فوق العاده برای ترتیب ادارهٔ ایالات نموده است و چندین اداره بامشاغل معلومه را تشکیل داده است از قبیل عدلیه نظمیه قشون مالیه و امور ایلاتی مشار الیه اصرار دارد که ادارات مذکوره وظایف خود را انجام دهند نصر الدوله را تمکین محض کرده است و اورا مجبور می‌نماید که‌در تمام کارهای رسمی با حکومت همراه باشد نشانهٔ اول ورود او بدار زدن یك نفر لوطی معروف نوکر نصر الدوله بود این کار وسیاستهای دیگر اقتداری برای او حاصل نموده‌است بحالة تمام مخالفین او بی حرکت شده‌اند ولی حکمران دشمن زیاد مخصوصاً مابین علما پیدا کرده است و قونسول اعلیحضرتی گمان میکنند که

اگر او بتواند خودرا نگاهدارد درواقع معجزه کرده است

حکمران جدید مبانی ازدعاوی اتباع انگلیس را تادیه نموده و برای مابقی هم مشغول قرار ومدار است     اوضاع عمومی را اجمالا می‌توان اینطور بیان کرد که حکمران جدید بواسطهٔ اطمینانیکه بشخص خود دارد و با جدیتی که هیچ امر مشکلی را صعب نمی‌شمارد تمام اشخاص را کهبااو طرف شده‌اند ترسانده است ولی احتمال نمیرود که نایبهای او در ولایات جزو همین اثررا ببخشند وهنوز معلوم نیست که اگر ضدیتی بااوبکنند بتواند مقاومت نماید مگر آنکه قوه از مرکز برای او برسد چیزیکه معلوم نیست عقیدهٔ ایلات درحکومت جدید است سید عبدالحسین لاری که بطهران احضار شده است ورود او بشیراز ممکن است اسباب اغتشاش بشود     مستر بیل کمان میکند که بهتر آنست که مستحفظین قونسولگری توقف خودرا مداومت بدهند تا اینکه یا قشون ازطهران برسد و یا فارس از خطر سید ایمن شود     حیدرخان کازرونی ازرخیکه یکی از نوکرهای او باو زده وفات یافت واتباع او ازکازرون حرکت کردند     راه مابین کازرون و کنار تخته ازقراریکه راپورت رسیده خیلی ناامن است میگویند این راه در دست ایل قشقائی است و آنها مشغول چپاول هستند خیلی جای تاسف است که اغتشاش در این راه دو مرتبه شیوع پیدا



کرده است زیرا که کاروان بندرت کی شروع بحرکت از این راه به بوشهر کرده بود

( خلیج فارس )

( بوشهر ) انجمن محلی هفته دو سه مرتبه منعقد میگردد ولی ظاهراً کار مهمی از پیش نمی‌برد بتحریک عامل سید عبدالحسین لاری انجمن بطهران تلگراف نموده و سید را مشروطه‌خواه و بی تقصیر از یغما و سایر کارهائیکه در بارهٔ او گفته شده معرفی کرده است از مرکز جواب داده اند که انجمن در اینخصوص مداخله نکند

( لنگه ) در ۳۰ ماه سپتامبر قونسول اعلیحضرتی مقیم بندر عباس به بوشهر تلگراف کرده است که از آژان زیردانس لنگه برای او راپورت رسیده که سید عبدالحسین لاری بستک را تصرف نموده و اهالی لنگه خیلی در اضطرابند وعدهٔ زیادیهم از آنجا خارج شده اند     حکومت که دربندر عباس است به کاپیتن ری اطمینان داد که شهر محفوظ خواهد بود چون او کشتی پرس پلیس را با قشون برای حفظ شهر فرستاده است

( محمره ) فخر الملك حاکم جدید عربستان در اواخر ماه سپتامبر مشغول کار خود گردید ورود او مقارن شد با تجدید دزدی در راه شوشتر و دزفول در این راه ایل سگوند ۷۰۰ مال بارکش و بارهای آنرا غارت کرده حاکم ازقرا

معلوم بدون قدرت است دولت مرکزی از سردار ارفع خواهش
نموده است که مثل سابق که حاجی سیف الدوله حاکم بود بازهم
در معنی حکومت عربستان را بعهده خود بگیرد
سردار ارفع اظهار کرده است که این تعهد را نخواهد کرد
زیرا که فخر الملك بدون مشورت او بحکومت تعیین شده
مسؤلیت حکومت عربستان هم باید بعهدهٔ او تنها باشد
سردار ارفع نمایندهٔ خودرا از شوشتر ودزفول احضار کرده
است شروع اغتشاش را مترصد باید بود

( ماژور استوکس آتاشه میلیتر )

( نمره ۲۷۰ )

تلگراف سر بارکلی بسر ادوار گری مورخه ۲٤ نوامبر از طهران

( اوضاع شرق آذربایجان )

( راجع بتلگراف ۱۱ نوامبر من ) کفیل ژنرال قونسولگری
اعلیحضرتی مقیم تبریز بمن اطلاع میدهد که ۳۲۰۰ نفر قشون
روس اردبیل را تصرف نموده و فوجی را که من راپورت
داده بودم در آستارا حاضر خواهند بود یقیناً داخل در
عدهٔ مذکور فوق هستند

( نمره ۲۷۱ )

تلگراف سر بارکلی به سر ادوار گری مورخه ۲۵ نوامبر از طهران
مسیو باسك ژنرال قونسول روس مقیم بوشهر و مسیو



کاولو بوسکی کفیل ژنرال قونسولگری بوشهر از شیراز به
بوشهر عزیمت میکردند در دو منزلی خارج شیراز نزدیك دشت
ارزن بویر احمدی که طایفهٔ از ایل کوه کیلویه هستند بآنها حمله
برده چندین نفر از همراهان ایشان مجروح و یك نفر قزاق
روسی مقتول شده است      مسیو باسك با همراهان خود به
خان زینان مراجعت نمودند      مستر ولات طبیب تلگرافخانه
باتفاق قونسول اعلیحضرتی مقیم شیراز با عده سوار هندی و
ایرانی بکمك آنها رفته من این اقدام مستر بیل را که همراه
مستر ولات رفته است تصویب نمودم زیرا که رفتن طبیب تنها
با ایرانیها برای طبیب خطر داشت

( نمره ۲۷۲ )

تلگراف سر بارکلی به سر ادوار گری مورخه ۲۵ نوامبر از طهران
راجع بتلگراف ۲۵ نوامبر      مسیو باکلاوسکی بمن اطلاع
داده که چندین کاروان که بلاشك محض منیت با مسیو باسك
همراه شده بودند دیروز صبح ۲۵۰ نفر از ایلات بآنها تاخت
آورده و مقتولین علاوه بر اشخاصیکه در تلگراف سابق خود
ذکر کردم عبارت است از ۱۲ نفر ایرانی که یك نفر آنها رئیس
مستحفظین کاروان بوده است      جنگ یك ساعت و نیم طول
کشید ایلات کاروان را غارت کردند

( نمره ٢٧٣ )

تلگراف سرباركلی بسرادوار كری مورخه ٢٧ نوامبر از طهران .

( خواهش میكنم رجوع بتلگراف ١٨ ماه ژوبه من نمائید ) دولت ایران بمن اطلاع داد كه مجلس تعیین عضدالملك را به نیابت سلطنت تصویب نمود .

( نمره ٢٧٤ )

تلگراف سر نیكلسن به سرادوار كری مورخه ٢٨ نوامبر از پطرزبورغ .

دیروز در ضمن ملاقات مسیو ایزولسكی در خصوص اتفاق تاسف انگیزی كه در جنوب ایران روبداده است با من مذاكره نمود . جناب وزیر اظهار داشته كه در یك موقع دیگر هم همین ایلات حمله بكفیل ویس قونسول روس برده‌اند و هیچ اقدامی از طرف دولت ایران بعمل نیامد ایندفعه دولت روسیه تنبیه مرتكبین و تادیه خسارات را حتما مطالبه خواهد كرد و در اینباب پیشنهاد بدولت ایران خواهد شد جناب ایشان گفتند كه این نوع حوادث است كه مراجعت قشون روس را بتعویق میاندازد .

( نمره ٢٧٥ )

تلگراف سرباركلی به سرادوار كری مورخه ٢٨ نوامبر



از طهران .

كفیل ژنرال قونسولگری اعلیحضرتی مقیم تبریز بمن اطلاع میدهد كه شاهسونها به قشلاق خود در مغان ورحیم خان به قراداق مراجعت نمود .

( نمره ٢٧٦ )

تلگراف سرباركلی به سرادوار كری مورخه ٢٩ نوامبر از طهران تلگرافی از كفیل قونسولگری اعلیحضرتی مقیم شیراز برای من رسیده كه مشعراست براغتشاش دیروز شهر .

اشرار عمارت حكومتی را چاپیده و حاكم مجبور شده است از دارالحكومه فرار نماید .

اغتشاش موقتاً تخفیف یافته است ولی مستر بیل بیم از آن دارد كه مجدداً شروع بشودوگمان نمی كند كه حكومت بتواند اقتدار خودرا پایدار نماید دراین دو هفتهٔ اخیر هیجانی در شیراز بود ولی من ازجزئیات آن اطلاعی ندارم حاكم مكرر اظهار داشته است كه اگرقشون برای كمك اوفرستاده نشود استعفا خواهد داد و من نمیدانم اگر او استعفا كند كی بجای او منصوب خواهد شد . من بدولت ایران فشار آورده ام كه استعدادی به آن صوب بفرستند . میگویند كه یك فوج از اصفهان بطرف شیراز حركت كرده

( نمره ۲۷۷ )

تلگراف سرپارکلی بسرادوار گری مورخه ۳۰ نوامبر از طهران مسیو پاکلاوسکی بمن اطلاع میدهد که دولت روسیه مصمم شده که اکثر قشون خودرا از اردبیل خارج نماید

تمام شد ترجمه ایران نمره (۱) سال ۱۹۱۰ که متمم وقایع ایران نمرهٔ۲ (۱۹۰۹) است ومشهور بکتاب آبی است بتاریخ دهم شهرشعبان ۱۳۳۰ هجری مطابق ۲۶ ماه ژوبه ۱۹۱۲ میلادی

( مطبعهٔ « برادران باقراف » بطبع رسید )



| صفحه | سطر | غلط | صحیح |
|---|---|---|---|
| ۱۲ | ۱۶ | ورخه | مورخه |
| ۲۲ | ۸ | نایب السلطنه‌را | نایب‌السلطنه |
| ۲۲ | ۱۹ | تخابات | انتخابات |
| ۲۲ | ۱۹ | تجربیات | تجربیات |
| ۵۲ | ۱۸ | سالا | سالار |
| ۵۴ | ۲ | سته | بسته |
| ۶۹ | ۶ | خودر | خورد |
| ۷۱ | ۱ | مامه | ماه مه |
| ۷۱ | ۷ | بزاعی | نزاعی |
| ۹۲ | ۶ | ازانکه | آنکه |
| ۱۱۷ | ۱۹ | دراد | دارد |
| ۱۲۹ | ۱۱ | موجب‌موجبات | موجبات |
| ۱۳۸ | ٤ | شون شاه | قشون شاه |
| ۱٤۳ | ۱۹ | موخه | مورخه |
| ۱۵۳ | ۱۰ | زار | تزار |
| ۱۷٤ | ۹ | من ودوست | من دوست |
| ۱۹۰ | ۱۸ | آفته | یافته |
| ۲۰۳ | ۷ | سهراب | سراب |
| ۲۰۷ | ٤ | رد | برد |

| صفحه | سطر | غلط | صحیح |
|---|---|---|---|
| ٢٠٨ | ٢٠ | نقات | نقاط |
| ٢١٣ | ١٣ | نموه | نموده |
| ٢١٩ | ٢٠ | ابرا | ایران |
| ٢٤٦ | ١٠ | احتیاناط | احتیاطات |
| ٢٦٢ | ٧ | انکاه | نگاه |
| ٢٩٠ | ١١ | از سفر | از سفرا |
| ٢٩٧ | ٧ | معتدل | معتقد |
| ٣٠٨ | ٤ | خیل | خیلی |
| ٣٠٩ | ١٣ | امورا خارجه را | امور خارجه‌را |
| ٣١٧ | ٧ | ٥١ | ١٥ |
| ٣١٧ | ١٦ | ترستاده | فرستاده |
| ٣١٧ | ١٨ | فصرف | تصرف |
| ٣٢٣ | ١٨ | الهار | اظهار |
| ٣٢٣ | ٢٠ | ٧١ | ١٧ |
| ٣٢٧ | ١٩ | استداد | استعداد |
| ٣٣٦ | ٦ | واصلهٔ | واصله را |
| ٣٣٦ | ١٢ | بداشتند | نداشتند |
| | سر صفحه | ٢٣٨ | ٣٣٨ |
| | « | ٢٣٩ | ٣٣٩ |
| ٣٣٩ | ١٠ | درائی | وزرائی |



| صفحه | سطر | غلط | صحیح |
|---|---|---|---|
| ٣٤٠ | ٤ | حال ر | حال را |
| ٣٥٥ | ٢ | شوکت‌الممالك | شوکت‌الملك |
| ٣٧٧ | ٩ | پهدار | سپهدار |
| ٣٨١ | ٩ | رابورهائی | رابور تهائی |
| ٣٨١ | ١٢ | ول | ولی |
| ٣٨٧ | ١٩ | عطاعت | اطاعت |
| ٣٩٠ | ٦ | معاودت | معاونت |
| ٣٩١ | ١٩ | آنها ا | آنها را |
| ٣٩٣ | ١٨ | تحدید | تهدید |
| ٤٠١ | ١٩ | منزلهای | از منزلهای |

A4

A4